

Merja Kylmäkoski, Sanna Pylkkänen ja
Reijo Viitanen (toim.)

YHTEISÖLLISIÄ NÄKÖKULMIA NUORTEN EHKÄISEVÄÄN PÄIHDETYÖHÖN

YHTEISÖLLISIÄ NÄKÖKULMIA NUORTEN EHKÄISEVÄÄN PÄIHDETYÖHÖN

Merja Kylmäkoski, Sanna Pylkkänen ja
Reijo Viitanen (toim.)

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

YHTEISÖLLISIÄ NÄKÖKULMIA NUORTEN
EHKÄISEVÄÄN PÄIHDETYÖHÖN

Merja Kylmäkoski, Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen (toim.)

Sarja C. Oppimateriaaleja 23, 2010

ISBN 978-952-456-103-7

ISSN L 1458-2885

ISSN 1799-2885

Humanistinen ammattikorkeakoulu – HUMAK

Annankatu 12, 00120 Helsinki

www.humak.fi

humak@humak.fi

SISÄLLYSLUETTELO

Yhteisöllisyyden monet muodot	5
<i>Merja Kylmäkoski, Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen</i>	

Pedagogiikka

<i>Veli-Matti Ulvinen</i>	
Päihdetyön yhteisöllistä pedagogiikkaa	13

<i>Jatta Herranen</i>	
Toisin tekemisen paikka? Ehkäisevää päihdetyötä nuorten silmin	26

<i>Reijo Viitanen</i>	
Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet ja päihdekasvatuksen mahdollisuudet	45

<i>Katja Danska-Honkala ja Eija Krogerus</i>	
Ehkäisevä päihdetyö toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa - esimerkki ryhmäinterventiosta	67

<i>Liisa Korjus ja Tessa Lankinen</i>	
Yhteisöllisyyttä ja päihdeettömyyttä tukemassa. Ryhmässä Päihdeettä – toimintamalli nuorille urheilijoille	82

<i>Reijo Viitanen</i>	
Tutkivan oppimisen soveltaminen ehkäisevän päihdetyön opetuksessa	92

Osallisuus

<i>Susanna Helmiö</i>	
Nuorten yhteisöllisyyden piirteitä päihdekulttuurissa	106

<i>Susanna Leimio-Reijonen</i>	
Nuorten päihdeettömyyden edistäminen - vuoropuhelua ja yhteistoimintaa	115

<i>Sirpa Ali-Melkkilä</i> Ehkäisevää päihdetyötä eli kansalaiseksi kasvattamista osallisuuden kautta	132
<i>Tomi Kiilakoski</i> Korkatut pullot, pirun kusi ja alkoholistien maksat. Luonnostelmia osallistavaan päihdekasvatukseen	143
<i>Eero Koskela ja Martti Muukkonen</i> Pyhän kosketus: Uskonnollinen kokemus päihdetyön terapiassa	162
Internet	
<i>Hannes Pasanen</i> ”Mut eihän nörtit dokaa!” Verkko ja pelaaminen nuorten ehkäisevässä päihdetyössä	178
<i>Reijo Kupiainen</i> Internetin yhteistoiminnalliset tilat	189
<i>Rosita Juurinen</i> Internet -yhteisöt ehkäisevän päihdetyön ja nuorten yhteisöllisyyden kontekstina	200
Työpajatoiminta	
<i>Tarja Taskinen</i> Työpajatoiminta voimauttavana interventiona	213
<i>Camilla Westerholm och Sabina Öhman</i> Tillsammans för en drogfri vardag	224
<i>Outi Hedemäki</i> Nuorten työpajatoiminta tänään	231
Kirjoittajat	239

Merja Kylmäkoski, Sanna Pylkkänen ja Reijo Viitanen

Yhteisöllisyyden monet muodot

Jokainen meistä kuuluu johonkin yhteisöön, moni useampaankin. Yksinkertaisimmillaan yhteisö voi olla oma perhe tai suku. Nykypäivänä perheidenkin kokoonpanot vaihtelevat. Tavallisia arkielämän yhteisöjä ovat myös naapurusto, koulu- tai työyhteisöt sekä erilaiset uskonnolliset tai vapaa-ajantoimintaan kuuluvat yhteisöt. Yhteisöt edustavat elinpiirissämme aikaa, paikkaa ja tapaa hahmottaa ympärillämme tapahtuvaa elämää. Yhteisö on liikkeessä oleva, alati uudelleenmäärittävä käsite. Näissä yhteisöissä meillä on erilaisia rooleja.

Osa yhteisöistä on sellaisia, että niihin kuuluminen perustuu syntymään, henkilökohtaiseen valintaan tai puhtaaseen sattumaan. Osassa yhteisön jäsenyys – kuten toisinaan esimerkiksi valtion kansalaisuus – voi perustua ulkoiseen paktoon; ihmisen on vain kuuluttava jonnekin. Joissakin jäsenyys on väljempää ja toisissa tiiviimpää kuulumista yhteisöön. Jonkin yhteisön jäsenyys voi jäädä lyhytaikaiseksi ja toisen voi kestää koko elämän.

Yhteisöt voivat myös olla laadultaan imaginaarisia eli kuvitteellisia yhteisöjä. Imaginaarisia yhteisöjä ovat kansallisvaltiot, joita Benedict Anderson (2007) on kuvannut tietoisesti rakennetuiksi kuvitelmiiksi yhteisön mahdollisimman suuresta homogeenisuudesta. Kuvitelma perustuu samaan kieleen ja yhtenäiskulttuuriin. Yhteisö voi myös pohjautua yhteisiin arvoihin tai jaettuun emotionaalisuuteen. Täydellistä, kaiken kattavaa määritelmää käsitteelle lienee mahdotonta löytää.

Yhteisöllisyyden alkulähteiden jäljillä

Antiikin ihmiskäsitys oli selkeästi kollektiivinen, esimerkiksi Aristoteles käsitti ihmisen poliittiseksi eläimeksi (zöon politikon), jolle hyvän elämän edellytys on kaupunkivaltion jäsenyys (Sihvola 2005, 15–16). Modernisaa-

tion, kaupungistumisen ja maallistumisen, sekä ihmisten aikaisempaa suu-remman liikkuvuuden ja globalisaatiokehityksen myötä individualistinen ihmiskäsitys on vallannut alaa ja perinteinen kiinteä yhteisöllinen elämänmuoto on muuttunut löyhemmäksi yhteisöllisyydeksi. Ajoittain aina joku pyrkii nostamaan yhteiskunnallista keskustelua yhteisöllisyyden rapistumisesta muistellen kaiholla aikoja, jolloin ”koko kylä kasvatti” yhteisön lapsia ja nuoria. Arkikokemusta kotikortteliyhteisön välipitämättömyydestä voidaan osin selittää kohonneella puuttumisen kynnyksellä muiden lasten tai nuorten toimintaan. Kyläyhteisöt ovat monin paikoin muuttuneet asuin-yhteisöiksi, joissa naapurit eivät juuri tunne toisiaan ja hädin tuskin tervehtivät kadulla kohdatessaan. Tällaisesta sosiaalisten suhteiden pinnallistumisesta seurannut arkuus puuttua kotikorttelin lasten ja nuorten kolttoisiin vähentää ”kylän” merkitystä ehkäisevän kasvatustyön tekijänä. Toinen postmodernin yhteiskunnan tuoma haaste on, että lapset ja nuoret ovat monin paikoin siirtyneet ”kylän” kaduilta ja kulmilta aikuisten näkymättömiin. Entisaikojen aikuisten silmien alla tapahtunut kortteliralli ja samojen katujen kiertäminen on muuttunut vaihtuvissa paikoissa pyörimiseksi, ja kaduilta on myös siirrytty virtuaalisiin tiloihin. Nämä ”aikuisvalvonnan” ulkopuolella olevat tilat luovat omaa yhteisöllisyyskulttuuria, jonka tuntemiseen avaimet ovat uusilla sukupolvilla.

Muuttuva yhteisöllisyys

Ranskalainen sosiologi Michel Maffesoli on analysoinut kiintoisasti uusia yhteisöjä heimon käsitteen avulla. Hänen mukaansa uusien heimojen muodostuminen tapahtuu elämyksellisin ja emotionaalisin perustein. Yksilö voi sulautua heimoon tilapäisesti tai pysyvämmiin. Heimon jäseniä yhdistää osallistuminen myyttiin, joka saa ilmiänsä yhteisön vahvistamisrituaaleissa. Tällainen rituaali voi olla vaikkapa perjantai-illan vietto nuorisotilan tarjoaman päihteettömän toiminnan parissa. Uusille heimoille on ominaista kiertyminen jonkin toteemin ympärille, joka voi olla esimerkiksi tanssiharrastus, uskonto tai julkisuuden henkilö, idoli. Uusille heimoille ei ole tunnusomaista tiukka organisoituneisuus, säännölliset rutiinit tai asiakeskeisyys; niitä pitävät koossa kollektiivinen muisti ja yhdessä olemi-

nen. (Jarva 2000, 41, 47.) Maffesolin yhteisökäsitykseen liittyy myös ajatus uuden tyylin syntymisestä, joka aiheuttaa heimollistumisen. Tyyllillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi nuorisokulttuureja, jossakin tietyssä yhteisössä mukanaoloa ja yhteisön jäsenyyden näkyväksi tekemistä pukeutumisen tai muiden vastaavien valintojen kautta, jotka viestittävät muille tähän yhteisöön kuulumista. (vrt. Lehtonen 1995.) Yhteisöllisyys voi nousta lähes mistä tahansa yksilöiden yhteisiksi kokemista arvoista tai emotionaalisesta yhteenkuuluvuuden tunteesta, ja se voi saada hyvin monenlaisia ilmentymiä.

Maffesolin tavoin filosofi Maija-Riitta Ollila (2008) on kiinnittänyt huomiota yhteisöjen muodostumiseen ihmisten emotionaalisisista lähtökohdista. Ollila käyttää analyysissään lauman käsitettä. Hänen mukaansa yksilöllistyminen on johtanut ihmiset liittymään laumoihin uudella tavalla. Yhteisöistä haetaan mahdollisuutta ratkoa omia ongelmia toisten kanssa. Ollila katsoo, että aikaisemmin laumat valitsivat jäsenensä kun taas nykyään ihminen valitsee laumansa; ihminen on asiakas, joka shoppaa laumoja. (Emt., 23–24.) Tällainen yhteisöön kiinnittymistapa tuo omat haasteensa myös ehkäisevälle työlle. Ajatus raittiusvalistajasta, joka kiertää kouluja pelastamassa nuoria päihteiden kiroilta sopii huonosti laumoja shoppaavaan nuoreen, joka toimii yksilöllisen valinnan (vrt. esim. Hochschild 2000) periaatteen mukaisesti. Nuoren houkuttelevuus ns. hyvien harastusten pariin vaihtoehtojen ja valintojen supermarketiksi muuttuneessa postmodernissa maailmassa, ei ole niin yksinkertaista. Nuorisoikäisten maailmassa nämä eivät ole toisiaan poissulkevia valintoja, vaan nuoret sukuloivat laumojen välillä. Tämä mahdollistaa globaalin, eettisesti kestäväen terveysajattelun juhlimiskulttuurin keskellä.

Yksin yhteisössä

Yhteiskuntateoriassa yhteisöllisyys on usein nähty heijastumaksi ihmisen luontaisesta sosiaalisuudesta. Ihmisen henkiselle hyvinvoinnille on tärkeää, että hän kokee kuuluvansa johonkin joukkoon tai yhteisöön eikä tunne itseään yksinäiseksi. Ihminen voi tietenkin tuntea olevansa yksinäinen myös joukossa. Tiettyyn rajaan asti ajoittainen yksinäisyyskin on osa nor-

maalia elämää. Kuitenkin mikäli nuori kokee itsensä yksinäiseksi, hänen tulevaisuusorientaationsa saattaa olla selkeästi muita nuoria negatiivisempi (vrt. Aalto 2003). Pitkälinen yksinäisyys saattaa johtaa esimerkiksi päihdeongelmiin ja ääritapauksissa lopulta itsetuhoisuuteen. (Allianssi 2008, 17–18.) Pohdittaessa yhteisöllisyyttä työvälinaena nuorisotyössä, nostetaan usein esiin yhteisöllisyyden positiiviset odotukset. Tästä huolimatta yhteisöllisyys voi olla myös kielteinen voima, joka ruokkii nuoren epäsosiaalista, yhteiskuntaan sopeutumaton käyttäytymistä. Sami Seppilä (2007) selvitti miesten väkivallan yhteisöllisyyden merkityksiä. Siinä kohderyhmän keskuudessa yhteisöllisyys syntyi yhteisen väkivaltakokemuksen ja sen muistelemisen myötä. Nämä kokemukset rakensivat ryhmän sosiaalista hierarkiaa ja loivat yhteisöllisyyden tunteita. (Emt., 5.) Nuorten liittymistä tällaisiin yhteisöihin selitetään syrjäytyneisyydellä, muiden yhteisöjen ulkopuolelle jäämisellä ja kaipuulla kuulua edes johonkin yhteisöön. Nuorisotyöllisesti merkittävä moraalinen kysymys on, jos nuoren vaihtoehtona on traaginen valinta kuten oman elämän päättäminen, niin olisiko negatiivinen yhteisöllisyys sittenkin parempi vaihtoehto?

Yhteisöllisyys työvälinaena

Yhteisöllisyyttä on hahmotettu edellä sosiologisesta näkökulmasta jäsentäen ihmisille tyypillistä tapaa käyttäytyä. Yhteisöllisyys voi kuitenkin olla myös työvälinae, jolla pyritään vahvistamaan tärkeäksi koettuja arvoja ja ehkäisemään näiden arvojen vastaista toimintaa.

Yhteisöllisyyden kokemukselle on tärkeää tuntemus osallisuudesta. Tämän on todennut myös suomalainen lainsäätäjä; nuorisolaissa (luku 3 8§) nuorille on taattu mahdollisuus osallistua nuorisopoliittisten asioiden käsittelyyn sekä paikallisen ja alueellisen nuorisotyön kysymysten käsittelyyn. Nuorilla on myös lain mukaan oikeus tulla kuulluksi heitä koskevis-
sa asioissa.

Nuorisotyön kentällä on vielä paikoin paljon tehtävää, jotta lain kirjain toteutuisi arjessa. Osallisuuden käsite on kuitenkin tullut jäädäkseen suomalaiseen nuorisotyöhön ja nuorten parissa tehtävään ehkäisevään työhön. Periaate nuorten osallisuudesta heitä itseään koskevissa asioissa aset-

taa vaatimuksia myös kasvattajille ja pedagogiikalle. Pedagoginen ajattelu ei voi enää perustua opettajajohtoiseen, yksisuuntaiseen viestintään pohjautuvaan autoritaariseen malliin vaan sen on noustava yhteisöllisyyttä rakentavasta konstruktiivisesta toimintatavasta. Vanhakantainen käsitys kaitkietävästä opettajasta on myös käynyt mahdottomaksi nykyisen informaatiotulvan keskellä. Sähköisen tiedonvälityksen ja Internetin kehitys ovat muuttaneet käsitystämme tiedon luonteesta ja yksilöstä tiedonkäsittelijänä. Aikuiset eivät enää yksin ole tiedon tuottajia vaan kaikki sukupolvet, ikään katsomatta, tuottavat kokemusperäistä tietoa. Tämän ymmärtäminen on avain myös yhteisölähtöisen päihdekasvatuksen tuloksiin.

Yhdessä konkreettisesti tekemällä oppiminen on myös oivallinen tapa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja ryhmän jäsenten osallisuutta. Tästä mainio esimerkki on työelämävalmiuksia kehittävä työpajatoiminta. Mestari kisällä toimintatapaa on jälleen nostettu esille hyvien kokemusten myötä (Heikkinen, Leinonen, Paakkunen & Pekkala 2000). Tällöin Kainuussa luodussa kehittämissuorkeiteissa kisällit saivat mestarikseen ammattitaitoisen mutta työttömän aikuisen, joka tuki ja ohjasi nuorta työssä ja koulutuksessa. Tuloksena havaittiin elämän- ja arjenhallintataitojen paranemista, mikä on yksi tapa tiedostaa itsensä kuuluvaksi yhteisöön. Voidakseen havainnoida yhteisöön kuulumisen rakenteita ja välittää niitä eteenpäin, on tiedotettava myös omasta läsnäolosta yhteisössä.

Yhteisöllisyyden haaste

Yhteisöllisyys on, kuten käsitteet yleensäkin, alati muuttuva ja uusia määritelmiä saava termi. Näkemys ihmisestä yhteisöllisenä olentona ja yhteisöllisyydestä saa erilaisia painotuksia riippuen siitä, mistä paikallis-ajallisesta kontekstista asiaa tarkastellaan. Käsitteemme yhteisöllisyydestä ja yhteisöllisyyden soveltamisalasta ehkäisevään työhön kehittyä samassa tahdissa kuin ymmärryksemme käsitteestä.

Tässä teoksessa teoreettisen käsitteen tarkastelun vieminen käytännön työn maailmaan tuottaa ennennäkemättömiä kohtaamisia. Tarkastelemme kulttuuriamme ja maailmaamme sanojen ja nimien kautta; työpaja, Internet, ohjaus tai päihteet. Näillä nimityksillä rakennamme maailmaamme

järjestystä ja siksi yhteisöllisyys näyttäytyy toisinaan haastavalta rakennusmateriaalilta. Se on upotettuna kaikkeen mitä teemme. Jo pieni lapsi hahmottaa rooliaan arvioimalla omaa kuulumistaan jokaiseen ryhmämuutokseen. Isompana lapsi hakee turvaa, mutta toisaalta irtautumista ryhmistä. Nuoruuden vaiheessa tulisi jo osata etsiä ryhmiin ja sen kautta luoda identiteettiä. Aikuisuus tuo tullessaan suuria odotuksia ja myös paineita kuulua tiettyihin ryhmiin. Joudumme syvällisesti pohtimaan, mitä yhteisöllisyys tarkoittaa sosiaalisen syrjäytymisen maailmassa ja mitä vahingollisia ilmiöitä se voi pahimmillaan aiheuttaa.

Yhteisöllisyyttä on huudettu apuun milloin mihinkin tämän päivän ongelmaan. Erityisesti huolissaan julkisessa keskustelussa on oltu nuorista ja heidän käyttäytymisestään. Varsinkin päihdeidenkäyttö ja siihen liittyvät ongelmat tulkitaan usein yhteisöllisyyden tai ainakin vanhanmallisen kyläyhteisöllisyyden rapautumiseksi. Tällöin unohdetaan yhteisöllisyydestä kuitenkin sen alati uudistuva luonne, jossa uudistumisprosessissa nuoret ikäpolvet ovat erityisen merkittävänä toimijana. Julkisessa keskustelussa ja huolestuneisuudessa onkin usein kyse vanhan ja uuden jännitteestä; ei välttämättä yhteisöllisyyden rapautumisesta sinänsä.

Tässä teoksessa tarkastellaan nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä erilaisten yhteisöllisten näkökulmien valossa. Artikkeleissa ei käsitellä nuorten käyttämiä päihdeaineita tai käyttöä sinänsä. Tarkoituksena on etsiä näkökulmia ja mahdollisia uusia avauksia lähestyä ehkäisevää päihdetyötä joidenkin sellaisten yhteisöjen perspektiivistä, jotka ovat nuorille olennaisia. Nuorten yhteisöjen kirjoja ei ole pyritty kattamaan kaikilta siihen kuuluvilta osilta. Tarkasteluun on nostettu vain tietty valikoima erityyppisiä yhteisöjä tai toimintaympäristöjä, joissa tämän päivän nuoret ovat mukana. Niistä kaikista löytyy kuitenkin uudentyypistä pohjaa myös ehkäisevälle päihdetyölle.

Lähteet

Aalto, Mervi 2003. Nuorten kokema yksinäisyys ja sen yhteys tulevaisuusorientaatioon. Pro gradu –tutkielma Kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto. Viitattu 23.11.2009. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/4011/nuortenk.pdf?sequence=1>

Allianssi 2008. Nuorista Suomessa. Tietoa nuorista, heidän asemastaan, elinoloistaan ja nuorisotyöstä. 2008–2009. Allianssi.

Anderson, Benedict 2007. Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen Minna, Leinonen Tuomas, Paakkunen Kari ja Pekkala Terho 2000. Etsijänuoria, mestareita ja kisällejä : Lex Kainuu Erityistyöpajahankkeeseen kuuluvien Etsijänuoret- ja Mestari-Kisälli -projektien arviointitutkimus. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja 7:2000. Opetusministeriö

Hochschild, Arlie Russell, ”Coming of Age, Seeking an Identity”. The New York Times on the Web. March 8, 2000. Viitattu 26.11.2009. <http://www.nytimes.com/2000/03/08/news/coming-of-age-seeking-an-identity.html?scp=1&sq=&st=nyt&pagewanted=1>

Jarva, Vuokko 2000. Mitä ovat uudet heimot? Futura 3/00, 41–50. Viitattu 25.11.2009. <http://elektra.helsinki.fi/se/f/0785-5494/19/3/mitaovat.pdf>

Lehtonen, Heikki 1995. Postmodernia yhteisöä etsimässä. n&n Filosofinen aikakauslehti. Viitattu 25.11.2009. http://www.netn.fi/495/netn_495_otaj2.html

Nuorisolaki 27.1.2006/72. Viitattu 24.11.2009. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

Ollila, Maija-Riitta 2008. Lauman valta. Helsinki: Edita.

Seppilä, Sami 2007. Miesten väkivallan yhteisöllisyys. Opinnäytetyö Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Sihvola, Juha 2005. Poliittinen yhteisöllisyys. Teoksessa Hautamäki, Antti & Lehtonen, Tommi & Sihvola, Juha & Tuomi, Ilkka & Vaaranen, Heli & Veijola, Soile (toim.) Yhteisöllisyyden paluu. Helsinki: Gaudeamus.

Veli-Matti Ulvinen

Päihdetyön yhteisöllistä pedagogiikkaa

Voidaan olettaa, että päihdetyön ja siihen liittyvän päihdekasvatuksen lähtökohtana on yksilön ja yhteisön terveyteen liittyvän tiedon ja sen varassa terveisiin elämäntapoihin kasvattamisen problematiikka. Laajasti ottaen voidaan ajatella, että kyse on kulttuurissamme vaikuttavasta tarpeesta pitää terveisiin elämäntapoihin ja hyvään elämään opastavaa kasvatusta nuorten kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta tärkeänä asiana. Nuorten parissa tehtävä päihdetyö on vaativa ala erityisesti fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin elämäntilanteisiin liittyvien ja toistensa kanssa päällekkäin menevien osa-alueiden takia. Päihdetyössä voidaanakin kritiikin kautta lähestyä sille asetettujen erilaisten tavoitteiden problematiikkaa. Erityisen tärkeää on huomata, että tavoitteiden suhteen ei voida tehdä kovin suuria ennako-oletuksia niihin liittyvien käsitysten paikkansapitävyydestä jossain erityisessä toimintaympäristössä. Erilaisista käsityksistä huolimatta voidaan aina sanoa jotain päihdetyöhön sisältyvistä yhteisistä tavoitteista suhteessa niin nuoreen kuin aikuiseen, joka pyrkii tekemään päihdetyötä. Siksi päihdetyön ja sen suunnittelun riittävän laaja lähtökohta asettuu kolmelle tavoite- ja toimintaympäristön tasolle, jotka ovat nuori, aikuinen ja yhteiskunta. Ennen näiden tasojen tarkastelua on kuitenkin tarpeen määritellä päihdetyöhön liittyvän kasvatuksen ja opetuksen yleinen pedagoginen ja didaktinen kehys.

Kasvatuksen ja opetuksen yleinen pedagoginen ja didaktinen kehys

Kasvatukselle ja opetukselle voidaan asettaa seuraavia yleisiä, lapsia ja nuoria yhteiskuntaan johdattavia ja yhteiskunnallista kehitystä edesauttavia sivistysteoreettisia merkityksiä (vrt. esim. Aittola 1999; Siljander 1997;

2000; 2002). Yleisin on 1) kulttuurin uusintamisen merkitys, mikä tarkoittaa, että kasvatuksessa ja opetuksessa välitetään yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten toimintamuotojen ylläpitämisen kannalta olennaista kulttuurista tietoa, sivistystä ja siihen liittyviä traditioita kasvavalle sukupolvelle. Päihdetyön osalta tämä voi tarkoittaa esimerkiksi fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin suomalaiseseen elämänmuotoon liittyvien perinteisten tietojen ja taitojen välittämistä nuorille.

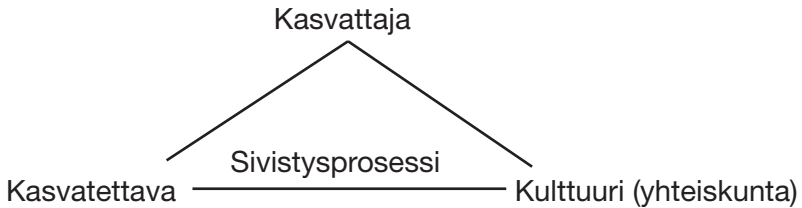
Kasvatuksella ja erityisesti opetuksella on tämän lisäksi 2) sivistyksen lisäämisen merkitys, mikä tarkoittaa, että kasvatus ja opetus avaavat sekä yksilön että yhteiskunnan kehitykselle ja sivistysprosesseille mahdollisia suuntia. Näin kasvatus ja opetus mahdollistavat kulttuurisen reformaation, uudistuvuuden ja uudelleen muotoilun. Päihdetyön osalta tämä voi tarkoittaa sitä, että jokseenkin avoimina käsiteltävien sisältöjen kautta nuoret oppivat jäsentämään esimerkiksi terveisiin elämäntapoihin liittyvää tematiikkaa uudella tavalla, esimerkiksi omien oppimiseen ja arkielämään liittyvien kokemusrakenteidensa avulla. Kolmanneksi kasvatus ja opetus sisältävät 3) emansipaation ja koulutuksellisen tasa-arvon merkityksen, mikä tarkoittaa erityisesti kasvatuksen ja opetuksen kriittistä tehtävää, ihmisen vapauttamista sekä hänen toimintaansa rajoittavista ennakkokäsityksistä ja stereotyyppioista, että yksilöllisen sivistysprosessin kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta ennalta määrääntymisestä. Päihdetyön osalta tämä voi tarkoittaa esimerkiksi fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin suomalaiseseen elämänmuotoon liittyvien perinteisten tietojen ja taitojen kyseenalaistamista ihmisen elämää ohjaavina tekijöinä.

Lopuksi kasvatus ja opetus sisältävät kasvattajan ja kasvatettavan, erityisesti opettajan ja oppilaan välisen suhteen näkökulmasta 4) indoktrinoivan merkityksen, mikä tarkoittaa, että nuoren tehtävänä on oppia opetuksessa välitetyt asiat sellaisenaan mahdollisimman hyvin, jotta hänen tietonsa ja taitonsa vastaisivat niitä yhteiskunnallisia odotuksia joita häneltä aikuisiässä vaaditaan. Koulutus johtaa toisin sanoen sisältöjensä kautta valmiiseen yhteiskuntaan, johon voi sijoittua onnistuneesti ainoastaan ennalta määrättyjen oppisisältöjen omaksumisen avulla. Päihdetyön osalta tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sen toteuttamiseksi laaditussa suunnitelmassa määritellyt sisällöt käydään tarkkaan läpi tarpeellisen oppimate-

riaalin avulla ja kunkin sisältöalueen hallinta arvioidaan nuorelle tehdyn formaalin testin avulla.

Edellä esitettyjen sivistysteoreettisten jäsentelyjen ymmärtämiseksi on tärkeä kuitenkin huomata, että kasvatus- ja opetus-käsitteet eroavat toisistaan niin teoriassa kuin käytännössä, ei vain sen suhteen että opetus on didaktiikan (*opetus* opin) alaan kuuluva käsite, kun taas kasvatus on pedagogiikan (*kasvatus* opin) alaan kuuluva käsite. Vaikka toimintana kasvatus ja opetus voivat olla läsnä samaan aikaan, niiden tarkoitus ja institutionaalinen perustelu erottavat ne toisistaan seuraavasti (ks. Siljander 2002, 49–54 ja 76–88; myös Kansanen 2004):

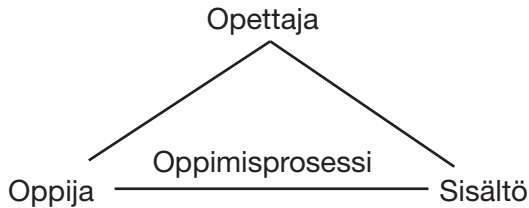
1. Kasvatuksessa on kyse kasvattavasta vaikuttamisesta tai vaikuttamispyrkimyksestä suhteessa kasvatettavaan. Muodostuvassa pedagogisessa suhteessa osatoimijoina ovat kasvattaja ja kasvatettava, mutta myös vaikuttamispyrkimyksen ”motiivina” oleva kasvattajan oman elämänhistorian ja sivistysprosessin kautta jäsentynyt yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ymmärrys moraalisesti ja eettisesti pätevistä tiedoista, taidoista ja toimintatavoista, joiden suunnassa kasvattaja pyrkii avaamaan ja tukemaan kasvatettavan omaa ennalta määrittelmätöntä kehityspotentiaalia ja sivistysprosessia. Pedagoginen suhde voidaan jäsentää seuraavasti (Kuvio 1).

Kuvio 1. Pedagoginen suhde (Siljander 2002, 77; vrt. Kansanen 2004, 70–81).

2. Opetuksen ominaisluonne rakentuu hieman edellä kuvatun kaltaisesti, mutta opetuksen ytimenä on opetuksen suunniteltu ja tietoinen, institutionalisoitu ja ammatillinen tarkoitus, oppilaan oppiminen ennalta asetettujen oppisisältöjen suunnassa. Näin muodos-

tuvassa didaktisessa kolmiossa ei ole pedagogisen suhteen kaltaista avoimuutta, vaan opettajan määrittelemiin sisältöihin kohdistuvan ja ennakolta suunnitellun opetustoiminnan pedagogisena tarkoituksena on edistää oppilaan juuri kyseisten sisältöjen omaksumiseen johtavaa oppimisprosessia. Didaktinen kolmio voidaan jäsentää seuraavasti (Kuvio 2).

Kuvio 2. Didaktinen kolmio (Siljander 2002, 51; vrt. Kansanen 2004, 70–81).

Päihdetyön suunnittelussa didaktisen kolmion perustekijöiden (Kuvio 2) huomioon ottaminen merkitsee tiettyjen oppisisältöjen ottamista sekä aikuisen opetustoiminnan että nuoren oppimiseen johtavan opiskelutoiminnan kohteeksi. Näin kunkin opetustilanteen tavoitteiden jäsentämisessä ei jätetä huomioon ottamatta siihen kuuluvia perustekijöitä. Vaikka tällaisessa päihdetyössä aikuinen voi ihmisenä periaatteessa toimia edellä kuvatulla tavalla myös kasvattajana (Kuvio 1), niin mitä tietoisempi, suunnitellumpi ja ammatillisempi hänen pedagoginen tarkoituksensa on, ja mitä enemmän hänen toimintansa perustuu ennalta asetettuihin tavoitteisiin ja oppisisältöjen saavuttamiseen, sitä vahvemmin hän toimii opettajana koulu-maisen opettamisen ja oppimisen piirissä.

Didaktisten oppisisältöjen kannalta on kuitenkin erityisen tärkeä määritellä lyhyesti, mitä tieto on ja mitä siitä voidaan ajatella erityisesti päihdetyössä mahdollisten asiasisältöjen näkökulmasta (vrt. Lahdes 1997, 175–185; Uusikylä & Atjonen 2000, 69–83). Tiedon yleisenä määritelmänä voidaan pitää sitä, että (1) tieto on totena pidetty uskomus. Sillä täytyy siis olla jotain totuusarvoa. Näin esimerkiksi päihdetyössä esitettyjen sisältöjen pitäisi olla totta. Toisaalta mikään tieto ei sellaisenaan ole valmista, ennalta ymmärrettyä, vaan se on olemassa ensin (2) informaationa, merkkei-

nä, kulttuurisina artefakteina, sanoina, puheena, kielenä, jonka muuttuminen tiedoksi edellyttää sen havaitsemista, järjestelyä, omaksumista ja lopulta toiminnallista ymmärtämistä. Tieto toisin sanoen rakentuu ”yksityisestä yleiseen” -periaatteella. Näin esimerkiksi päihdetyön sisältöjen pitäisi rakentua yksittäisistä osatekijöistä kohti laajempia kokonaisuuksia.

Päihdetyössä on kuitenkin myös sisällöllisiä kokonaisuuksia, jolloin voidaan ajatella, että niiden edustama tieto on (3) paradigmaattista, valmiita rakenteita hahmottavaa tietoa. Tällainen paradigmaattinen, tiettyä näkökulmaa edustava tieto voi johtaa tiedon rakentumiseen (4) teoreettiseksi tiedoksi, ideaksi tai ajattelutavaksi, jolloin asioita tarkastellaan ”yleisestä yksityiseen” -periaatteella. Näin esimerkiksi päihdetyön sisältöjen kautta voidaan mallintaa terveellisen ihmisen rakenne, elintoiminnot, kasvu ja kehitys. Tämä mallintaminen on teoreettista, ideoiden tai ajattelutavan omaksumista, mutta ollakseen nuoren oppimisprosessin lopputuloksen kannalta mahdollisimman käyttökelpoista tietoa, mallia olisi hyvä oppia käyttämään arkielämän tilanteissa. Tällainen toiminnallisesti ymmärretty tieto luo (5) mielikuvia, toimintamalleja maailmasta ja taitoa. Näin esimerkiksi päihdetyön sisältöjen pitäisi auttaa nuoria luomaan terveellisten elämäntapojen ymmärtämisen kannalta järkeviä tapoja toimia.

Lopulta, ollakseen myös sosiaalisesti jaettavissa olevaa, tieto on myös sosiaalisen maailman rakentumisen tapa, (6) organisaatio, mikä edellyttää yhteistyötä ollakseen olemassa. Näin esimerkiksi päihdetyön sisältöjen pitäisi auttaa niin aikuisia kuin nuoria rakentamaan yhteistä ymmärrystä terveyteen liittyvästä tiedosta ja sen varassa terveisiin elämäntapoihin kasvamisesta.

Millainen on päihdetyön tavoite- ja toimintaympäristö nuoren, aikuisen ja yhteiskunnan näkökulmista?

Päihdetyön tavoite- ja toimintaympäristön määrittelyssä lähtökohta on yleisdidaktinen eli seuraavassa tarkastellaan päihdetyön piirissä mahdollisen kasvatuksen ja opetuksen, opiskelun ja oppimisen tavoite- ja toimintaympäristöjä nuoren, aikuisen ja yhteiskunnan näkökulmista (vrt. Kääriäinen, Laaksonen & Wiegand 1997, 91–137). Nykyaikaisessa päihdetyös-

sä mahdolliset modernit tieto- ja viestintätekniset tavoite- ja toimintaympäristöt, ”oppimisympäristöt” myös edellyttävät vähintäänkin yleisdidaktista pohdintaa siitä minkälaista päihdetyön tavoitteisiin liittyvää oppimista ne edesauttavat (ks. esim. Lahdes 1997, 234–248; Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2002; Sinko & Lehtinen 1998; Uusikylä & Atjonen 2000, 123–161).

Päihdetyön tavoite- ja toimintaympäristön määrittely lähtee havainnosta, että sen piirissä mahdollisen kasvatuksen ja opetuksen tarkoituksena on opettaa nuorille asioita, joiden omaksumisen kautta he saavat valmiuksia elää terveellistä, jopa päihteetöntä elämää yhteiskunnassamme. Nuoret harjoittelevat tällöin siis taitoja, jotka auttavat nuorta selviytymään erilaisissa arkielämän tilanteissa sekä itseä ja lähimmäisiä koskeissa ratkaisuisissa. Nuorten arkielämän tilanteissa ja niihin liittyvissä ratkaisuisissa on erilaisia päihdeiden käyttöön ja sen seurauksiin liittyviä fyysisiä ja sosiaalisia riskitekijöitä kuten humalatilaa aiheuttamat tapaturmat ja onnettomuudet itselle ja muille, häpeän kokeminen tai tuottaminen yhteisössä, sekä virkavallan kanssa tekemisiin joutuminen ja maineen menettäminen yhteisön silmissä. Nuorten arkielämän toimintaympäristöissä mahdollisten tavoitteiden saavuttamiseksi päihdetyön voidaan edellyttää toteuttavan toimintansa käytännössä niin, että se on sopusoinnussa nuoren ikäkauden kehitysvaiheen ja kunkin nuoren oman kasvun kanssa. (Vrt. Kääriäinen, Laaksonen & Wiegand 1997, 16–25.)

Päihdetyön yleinen *tavoiteympäristö* määritellään valtakunnan tasolla raittiustyölaissa, -asetuksessa ja päihdehuoltolaissa. Kuntatasolla voidaan tämän pohjalta määritellä oman kunnan tavoitteiden painopistealueet (vrt. Stakes 2007, 10). Käytännön päihdetyössä suunnittelussa voidaan lisäksi määritellä tarkemmat tavoitteiden painotukset suhteessa työn kohteeseen. Vasta tämän jälkeen esimerkiksi nuorisotyöntekijä voi määritellä oman työnsä tavoitteet suhteessa nuoriin ja nuorten ryhmiin, joiden parissa hän tekee päihdetyötä. Tässä tavoiteympäristöjen rakenteessa on huomattavaa, että mitä lähemmäksi nuorta tullaan, sitä konkreettisemmiksi ja sisältökeskeisemmiksi tavoitteet muuttuvat. (Vrt. Lahdes 1997, 65–84; Uusikylä & Atjonen 2000, 59–68.) Näin tavoiteympäristöt rakentuvat eri tasoilla, ja niille voidaan asettaa seuraavia päihdetyötä ohjaavia merkityk-

siä: tavoitteet a) ohjaavat päihdetyön suunnittelua ja toteutusta, b) luovat perustaa päihdetyössä mahdollisen kasvatuksen, opetuksen ja oppimisen arvioinnille, c) kertovat nuorelle, mitä tietoja ja taitoja, asenteita ja arvosuksia hänen tulisi omaksua, ja ne d) ohjaavat nuorta tavoitemuodossa ennalta määritellyn kasvu- ja oppimisprosessin suuntaan. Eri ympäristöissä määritelyjen tavoitteiden saavuttamisessa on kuitenkin omat vaikeutensa. Ylemmällä tasolla olevan tavoiteympäristön mukaiset tavoitteet eivät välttämättä päde kaikkien nuorten ja alemmalla tasolla tuotettujen tavoitteiden kohdalla. Esimerkiksi jokin päihdetyön sisällöllinen tavoite ei välttämättä toteudu elämässään jo syville sivuraiteille joutuneen nuoren kohdalla. Silloin *nuoren itsensä* omalle kasvulleen tai oppimiselleen asettamat tavoitteet tulisi pyrkiä saavuttamaan ainakin päihdetyölle asetettujen toiminnallisten tai käyttäytymistavoitteiden osalta, päihdetyön korkeampia sisällöllisiä tavoitteita hieman mukauttaen.

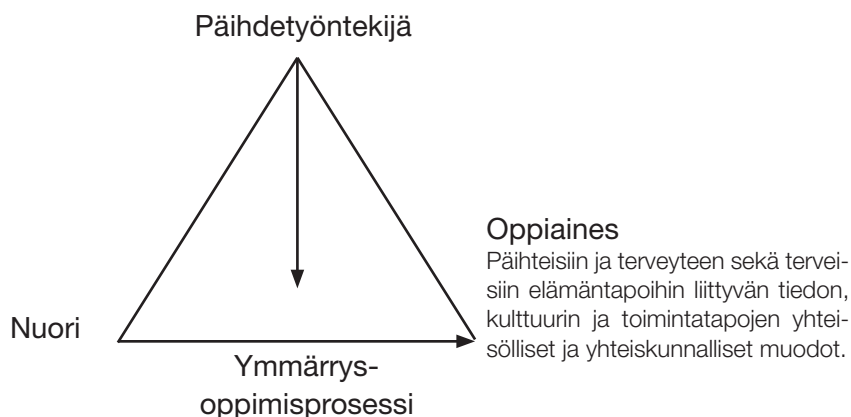
Päihdetyön *yleinen toimintaympäristö* tarkoittaa perusmuodossaan erilaisissa fyysisissä rakenteissa, tiloissa ja rakennuksissa (esim. kylät, kaupungit, tiet, kadut, kahvilat, koulut, nuorisotalot, huoneet, käytävät ja muut tilat) toimivien ihmisten muodostama kokonaisuutta, jonka mahdollistamia toiminnallisia tuloksia voidaan arvioida eri tavoin. Lähtökohtana on se, että päihdetyölle asetettujen tavoitteiden tulisi tähdätä jokseenkin samaan päämäärään, kuten vapaaehtois-, projekti- tai nuorisotyöntekijän erilaisten työtapojen ja toimenpiteiden seurauksena sekä päihdeettömien elintapojen edistämiseen, päihdehaittojen ehkäisemiseen ja vähentämiseen että päihdeitä koskevan tiedon ja ymmärryksen lisäämiseen (ks. Päihdetyö Neuvoa antavat 2006a). Tällöin esimerkiksi nuorten ja aikuisten kokemaa terveellisiin ja päihdeettömiin elämäntapoihin johdattavan toiminnan sisällöllisten piirteiden mielekkyyttä voidaan käyttää päihdetyön toiminnan arvioimisessa. Tällöin on turha pohtia sitä, onko toiminnassa kyse ehkäisvästä vai korjaavasta päihdetyöstä, vai yleisemmin terveystasvatuksesta. Lisäksi on huomattava, ettei päihdetyön toimintaympäristö rajoitu vain julkisiin tiloihin ja rakennuksiin, vaan siihen kuuluu nuorten omien kotien ja asuinalueiden muodostama elinpiiri sekä kaikki muut fyysiset ja toiminnalliset alueet, työpaikat, yritykset ja yhteiskunnan laitokset, joilla voi olla

perusteltua merkitystä tavoitteiden saavuttamisen kannalta. (Vrt. Lahdes 1997, 32–36 ja 104–115; Päihdetyö Neuvoa antavat 2006b.)

Nuoren näkökulmasta päihdetyön tavoite- ja toimintaympäristöt rakentuvat usein ennalta annetuiksi, jolloin ajatellaan, että päihdetyön kohteena olevan nuoren toiminta keskittyy hänelle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen, uusien asioiden ja asenteiden ymmärtämiseen ja oppimiseen, toiminnassa onnistumiseen. Päihdetyön pedagogisena tavoitteena kuitenkin pitäisi olla nuoren kasvaminen tavoitteisiin suuntautuvaksi, palautehakuiseksi, tietoa aktiivisesti etsiväksi oman elämänsä ja työnsä subjektiksi, toiset huomioon ottavaksi, arvovalinnoissaan tietoiseksi ihmiseksi sekä valistuneeksi, sivistyneeksi kansalaiseksi. Päihdetyön perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen sisällöt päihdeongelmaisten ja heidän läheistensä elämässä, päihdeiden kysynnän, saatavuuden ja tarjonnan vähentäminen, sekä päihdetyön monialaisuus palvelevat varsin hyvin tämän tavoitteen saavuttamista (ks. Stakes 2007, 10; Päihdetyö Neuvoa antavat 2006a).

Aikuisen näkökulmasta päihdetyön tavoite- ja toimintaympäristö on suhteellisen muuttumaton. Vielä nyt 2000-luvulla päihdetyö on perusluonteeltaan usein indoktrinoivaa interventiodien tekemistä, ihmisten elämään puuttumista vahvan terveystieteiden vallassa, olkoonkin että interventiot ovat saaneet erilaisia nimityksiä kuten esimerkiksi hoito, kuntoutus, voimavarakeskeinen lähestymistapa, motivoiva haastattelu, verkostotyö, yksilö- ja perheterapia tai yhteisöhoito (vrt. Päihdelinkki 2009). Yhteistä kaikille edellä mainituille päihdetyön muodoille on se, että niillä on didaktinen luonne; toimintaa ohjaa suunniteltu ja tietoinen, ammatillinen, jopa institutionalisoitu tarkoitus. Siis mitä tietoisempi, suunnitellumpi ja ammatillisempi päihdetyöntekijän pedagoginen tarkoitus on, ja mitä enemmän hänen toimintansa perustuu ennalta asetettuihin tavoitteisiin ja oppisisältöjen saavuttamiseen, sitä vahvemmin hän toimii opettajana, jonka tehtävänä on pohtia työnsä didaktisia ulottuvuuksia. Päihdetyössä rakentuvan didaktisen kolmion (Kuvio 3) lähtökohtana ovat sen tavoitteet, kuten päihdeettömien elintapojen edistäminen, päihdehaittojen ehkäiseminen ja vähentäminen, päihdeitä koskevan tiedon ja ymmärryksen lisääminen, perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen päihdeongelmaisten ja heidän läheistensä elämässä, sekä päihdeiden kysynnän, saatavuuden ja tarjonnan

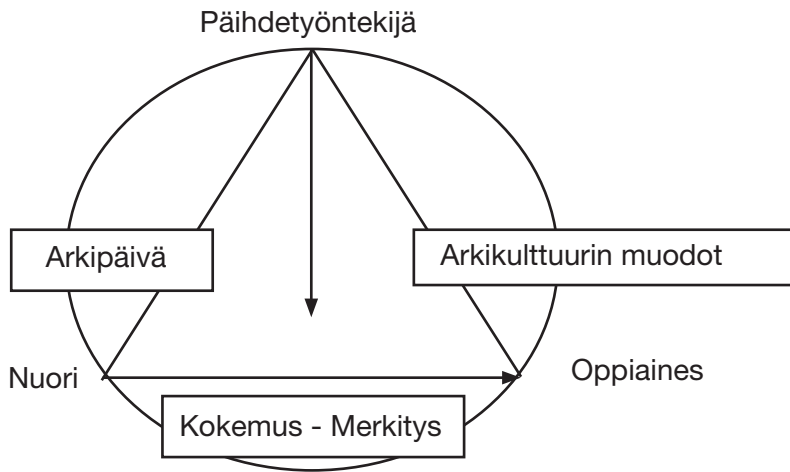
vähentäminen. Näiden tavoitteiden pohjalta voidaan päihdetyön yleiseksi *oppiaineeksi* määritellä erilaiset päihteisiin ja terveyteen sekä terveisiin elämäntapoihin liittyvän tiedon, kulttuurin ja toimintataitojen yhteisölliset ja yhteiskunnalliset muodot. *Päihdetyöntekijä* määrittelee puolestaan näiden pohjalta hänen opetuksensa ja päihdetyön piirissä olevan *nuoren* oppimisen kohteeksi tietyt oppisisällöt. Näin päihdetyöntekijän opetustoiminnan pedagogisena tarkoituksena on edistää nuoren kyseisten sisältöjen ymmärtämiseen ja omaksumiseen johtavaa oppimisprosessia.

Kuvio 3. Didaktinen kolmio päihdetyössä.

Päihdetyölle asetetut yleiset tavoitteet ovat kuitenkin hiljalleen muuttuneet. Päihdetyöntekijää ei tule enää pitää perinteiseen tapaan interventioiden tekijänä ja päihdetyön moottorina, vaan hän on ensisijaisesti pedagogisten toimenpiteidensä kautta nuorten kasvun ja oppimisen ohjaaja, jolloin hän oppii myös itse jäsentämään, tutkimaan ja muotoilemaan päihdetyön sisältöinä olevia asioita nuorten kasvu- ja oppimisprosessien aikana. Kyse on yhä enemmän kasvattavasta vaikuttamisesta tai vaikuttamispyrkimyksestä suhteessa kasvatettavaan. Tällainen kasvatus ja opetus avaa nuoren kehitykselle ja sivistysprosesseille mahdollisia suuntia. Nuorten kasvu ja oppiminen päihdetyössä rakentuu seuraavista ympäristötekijöistä (Kuvio 4). Näitä ovat nuorten *arkipäivässään kokemat arkikulttuurin muodot*,

joiden suhteen hän rakentaa *merkityksiä* ja lopulta kehittää päihdetyön *oppiaineeseen* liittyvää ymmärrystään. Tässä ympäristössä *päihdetyöntekijän* tehtävänä on jäsentää nuorelle hänen kokemuksiaan niin, että päihteisiin ja terveyteen sekä terveisiin elämäntapoihin liittyvän tiedon, kulttuurin ja toimintataitojen yhteisölliset ja yhteiskunnalliset merkitykset rakentuvat päihdetyön tavoitteiden suuntaisesti mutta eivät rajaa nuoren oman sivistysprosessin suuntaa ja laajuutta.

Kuvio 4. Nuorten kasvu- ja oppimisympäristö päihdetyössä.

Yhteiskunnan näkökulmasta päihdetyön tavoite- ja toimintaympäristö on muuttunut myöhäismoderneille yhteiskunnille tyypilliseen, refleksiivisyyttä korostavaan suuntaan, jossa mm. arvomaailmojen moninaisuus, elinolosuhteiden ja perhemuotojen kirjavaisuus, elinkeinorakenteen muuttuminen ja yhteiskunnallisen kilpailun korostuminen erityisesti paikallistasoilla vaikuttavat suoraan nuorten elämään. On kuitenkin muistettava, että päihdetyön yleisten tavoitteiden välittämä kuva suomalaisesta kulttuurista ja terveydestä on opittua, ihmisen yhteistoiminnan tulosta, ja siksi muuttuvaa. Yhteiskunta tarvitsee jatkuvasta muutoksesta huolimatta erityisesti nuorten kansalaistensa terveisiin elämäntapoihin johdettavaa kas-

vatusta, koulutusta ja sivistystä kulttuurin keskeisen piirteiden siirtämiseksi uusille sukupolville. Tämä paradigmaattinen kulttuurin uusintamisen tavoite ei kuitenkaan sulje pois päihdetyössä kuten missä tahansa muussa kasvatuksessa mahdollista kulttuurista reformaatiota, toiminnan uudistamista ja uudelleen muotoilua. (Vrt. Lahdes 1997, 17–32; Korkeakoski 2004; Kääriäinen, Laaksonen & Wiegand 1997, 16–19 ja 184–240; Uusikylä & Atjonen 2000, 139, 124–129 ja 195–200.)

Mikä tahansa pedagoginen saati didaktinen vuorovaikutus pyrkii enemmän tai vähemmän tietoisesti vaikuttamaan ihmisen kasvuun. Myös päihdetyö asettaa toiminnalleen – sen toiminnalle asetetaan – tavoitteita, joiden taustalla on aina arvovalintoja. Toiset tavoitteet ovat arvokkaampia kuin toiset. Päihdetyö sisältää toisaalta valtakunnallisen, kaikkia päihdetyötä tekeviä ohjaavan tavoitteiston, mutta sen eri tiedonaloihin integroituvasta luonteesta ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä koskevista tavoitteista johtuen se muotoutuu ensisijassa paikallisiin olosuhteisiin soveltuvien yhteisöllisten ja toimijakohtaisten ratkaisujen kautta. Näissä ratkaisuissa erilaiset paikalliskulttuurit, toimintaympäristöt ja toimijat, nuoret ja heidän kotinsa, huoltajansa sekä päihdetyöntekijät lopulta määrittelevät päihdetyön käytännön pedagogiset sisällöt ja toteutumistavat. Yleisenä tavoitteena toki on, että nuorelle muodostuisi päihdetyön kautta mahdollisimman selkeä, kokonaisvaltainen ja käyttökelpoinen kuva terveistä ja päihhteettömistä elintavoista. Siksi päihdetyön yhteisöllistä toteutusta tulee suunnitella yhteistyössä mahdollisimman monen paikallistoimijan kanssa.

Lähteet

Aittola, Tapio (toim.) 1999. Kasvatussosiologian teoreetikoita. Uudesta kasvatussosiologiasta oppimisen kriittiseen tarkasteluun. Helsinki: Gaudeamus.

Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Lipponen, Lasse 2002. Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Porvoo: WSOY.

Kansanen, Pertti 2004. Opetuksen käsitemaailma. Jyväskylä: PS-kustannus.

Korkeakoski, Esko 2004. Opettaja oman työnsä arvioijana. Teoksessa: Kansanen, Pertti & Uusikylä, Kari (toim.) Opetuksen tutkimuksen monet menetelmät. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–177.

Kääriäinen, Hillevi & Laaksonen, Pirjo & Wiegand, Eira 1997. Tutkiva ja muuttuva koulu. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Lahdes, Erkki 1997. Peruskoulun uusi didaktiikka. Helsinki: Otava.

Päihdelinkki 2009. 640 Päihdetyön menetelmiä ja lähestymistapoja. (Päihdelinkki on tuotettu yhteistyössä A-klinikkasäätiön, Tiimi-lehden sekä Apua-info portaalin kanssa.) Viitattu 2.12.2009.

<http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/?c=640>

Päihdetyö Neuvoa antavat 2006a. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteet. Stakes. (Julkaistu 1.6.2006, Päivitetty 10.10.2006). Viitattu 2.12.2009.

<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/kehittaminen/laatu/tavoitteet.htm>

Päihdetyö Neuvoa antavat 2006b. Laatu ja arviointi. Stakes. (Julkaistu 22.3.2006, Päivitetty 21.10.2009) Viitattu 2.12.2009.

<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/FI/kehittaminen/laatu/index.htm>

Siljander, Pauli (toim.) 1997. Kasvatus ja sosialisaatio. Helsinki: Gaudeamus.

Siljander, Pauli (toim.) 2000. Kasvatus ja sivistys. Helsinki: Gaudeamus.

Siljander, Pauli 2002. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Otava.

Sinko, Matti & Lehtinen, Erno (toim.) 1998. Bitit ja pedagogiikka. Jyväskylä: Atena.

Stakes 2007. Hyvinvoinnin tukiaineisto. Ehkäisy ja hoito - Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus. Viitattu 2.12.2009.

<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/NR/rdonlyres/A23A9F80-CF02-431B-BF71-D344695E5198/0/Kunta310807.pdf>

Uusikylä, Kari & Atjonen, Päivi 2000. Didaktiikan perusteet. Helsinki: WSOY.

Jatta Herranen

Toisin tekemisen paikka? Ehkäisevää päihdetyötä nuorten silmin

Ristiriitaisuuksien keskellä

Päihteiden käyttö ja päihteisiin liittyvät asenteet ovat kestopuheenaiheita suomalaisessa mediassa. Kun seuraamme esimerkiksi sanomalehdistöissä käytävää keskustelua, törmäämme viikoittain päihteitä koskeviin uutisiin, joissa useimmiten ollaan huolissaan meneillään olevasta kehityksestä. Syksyn 2009 aikana Helsingin Sanomissa uutisoitiin muun muassa katujuopottelusta toteamalla katujuopottelun kiukuttavana yli puolta helsinkiläisistä. Otsikoihin pääsi myös naisten alkoholin käyttö, sillä lehdessä kirjoitettiin naisten humalajuomisen rajusta lisääntymisestä. Palstatilaa saivat myös nuorten päihdeasenteet, sillä kouluterveyskysely paljastaa, että joka kolmas lukiolaispoika hyväksyy satunnaisen marihuanan käytön (Pietikäinen 2009). Lisäksi uutisoitiin näyttävästi suomalaisten alkoholin kulutuksen kasvusta. Pohjoismainen alkoholitilasto vuodelta 2008 osoittaa, että jokainen 15-vuotias suomalainen kulutti puhdasta alkoholia laskennallisesti 12,5 litraa kyseisenä vuonna, vajaan litran enemmän kuin tilastoissa toiseksi sijoittuneet tanskalaiset.

Alkoholin kulutuksen kasvusta ja suomalaisille tyyppillisestä humalahuomisesta juomiskulttuurista huolimatta nuorten päihteidenkäyttö on vähentynyt 2000-luvulla (ks. esim. Ahlström, Metso, Huhtanen & Ollikainen 2008; Huumetilanne Suomessa 2008; Luopa & Pietikäinen & Jokela 2008; Myllyniemi 2008). Lisäksi nuorten päihteidenkäytössä on tapahtunut polarisoitumista, joka näkyy yhtäältä ongelmakäytön kasautumisena ja toisaalta päihteettömyyteen sitoutuneiden nuorten, ”streittareiden” esiin marssina (Myllyniemi 2008, 56–59). Esimerkiksi 15–16 -vuotiaista suo-

malaisnuorista 12 prosenttia on täysin raittiita (Metso, Ahlström, Huh-tanen, Leppänen & Pietilä 2009). Polarisoitumisen ohella muutoksia on tapahtunut myös sukupuolittuneissa päihteidenkäyttötavoissa. Miesten ja naisten alkoholin käyttö on samankaltaistunut. Vaikka naiset nauttivat al-koholista miehiä vähemmän ja harvemmin, naisten humalahakuinen juomi-nen on lisääntynyt huomattavasti kaikissa ikäluokissa. Miesten keskuudes-sa humalahakuinen juominen on lisääntynyt vain 15–29-vuotiaiden kes-kuudessa, tosin lisäys on ollut pienempi kuin nuorten naisten ikäluokassa. (Pystynen 2009.) Päihteiden käytössä tapahtuneiden muutosten lisäksi eriy-tistä huolta on aiheuttanut nuorten entistä myönteisempi suhtautuminen päihteisiin, etenkin kun puhutaan tupakoinnista, humalahakuisesta juo-misesta ja marihuanan satunnaisesta käytöstä (Pietikäinen 2009).

Näiden osin ristiriitaisten tendenssien keskellä raittiustyön jatkaja, vuonna 1990 lanseerattu ja 2000-luvulla vahvasti kehittynyt ehkäisevä päihdetyö on haastavan tehtävän edessä. Millaiselle nuoria koskevalle eh-käisevälle päihdetyölle on tilausta tässä ajassa? Ehkäisevää päihdetyötä voi-daan yleisesti ottaen kuvata toiminnaksi, jolla edistetään yksilöiden, yhtei-söjen ja yhteiskunnan terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta. Kyseinen, yleiseen ehkäisyyn ja riskiehkäisyyn jakautuva työ pitää sisällään päihdeet-tömien elintapojen edistämisen, päihdehaittojen ehkäisemisen ja vähen-tämisen sekä päihteisiin liittyvien ilmiöiden hallinnan ja ymmärtämisen. (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 6–7.)

Suomessa päihdevalistuksen ja -kasvatuksen keskeisimpiä toiminta-kenttiä ovat olleet koulut kautta aikojen. Raittiussaatteeseen kiinnittyvää päihdevalistusta on ollut tarjolla nuorille kansakoulussa ja peruskoulussa-kin jo useamman vuosikymmenen ajan. Esimerkiksi ala-asteella päihdekas-vatukseen liittyviä aihepiirejä käsiteltiin kansalaistaidon tunneilla vuodes-ta 1970 aina vuoteen 1994 saakka, jonka jälkeen teemojen käsittely integ-roitiin muihin oppiaineisiin. Yläasteella päihdekasvatusta toteutettiin vuo-sina 1970–1985 kansalaistaito -nimisen oppiaineen sisällä ja sen jälkeen muun muassa liikunnan osana. Vuonna 2001 ehkäisevän päihdetyön ai-hepiirit sidottiin osaksi terveystietoa, joka oli itsenäisenä oppiaineena otet-tava käyttöön portaittain: ammatillisissa oppilaitoksissa viimeistään elo-kuussa 2001, lukioissa elokuussa 2005 ja peruskouluissa elokuussa 2006.

(Vrt. Aira, Tuominiemi & Kangas 2009, 18–19.) Tällä hetkellä oppilaiden terveyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen tähtäävää terveystietoa opetetaan alakoulussa osana muita oppiaineita, peruskoulun 7.- 9. vuosiluokilla ja lukiossa (Terveystieto 2008).

Kouluissa ja muissa nuorten kasvuympäristöissä (kuten nuorisotaloilla ja harrastusryhmissä) toteutetun päihdevalistuksen pitkistä perinteistä huolimatta, Suomessa on yllättävän vähän pohdittu päihdekasvatuksen teoreettis-pedagogista perustaa. Tänä päivänä kaikille nuorille suunnatun, terveystieteiden ja usein moniammatillisesti toteutetun päihdekasvatuksen voi katsoa kiinnittyvän vahvasti tieto-asette-käyttäytymisteoriaan. Tässä mallissa valistuksen kohteena on rationaalisesti käyttäytyvä yksilö, jonka oletetaan muuttavan asenteitaan ja käyttäytymistään tarjottavien ärsykkeiden, yleensä tietojen ja kokemusten seurauksena (Soikkeli 2002; Hourula 2008). Relevantiksi katsottua tietoa on tarjottu nuorille joko kauhupropagandaan, objektiivisen tiedon jakamiseen, normien korostamiseen tai kokemuksellisuuteen sidottujen mallien mukaisesti. Käytännössä on opeteltu päihteiden terveysriskejä, rakennettu päihdeputkia, katsottu erilaisia dokumentteja ja turvauduttu virkavallan ja/tai entisten päihdeongelmaisten asiantuntemukseen. Vaikka tiedämme, että nuorten päihteidenkäyttö ja -asetteet ovat mitä suurimmassa määrin sosiaalis-kulttuurinen ilmiö, emme ole ottaneet tätä riittävästi huomioon ehkäisevässä päihdetyössä. Voisiko virittävän valistuksen teoria toimia yksilökeskeistä, usein yksisuuntaista ja jossain määrin naivia tieto-asette-käyttäytymismallia paremmin? Pitäisikö ehkäisevän päihdetyön kohteena olla sosiaalis-kulttuurisen muutoksen edistäminen yksilöiden muuttamisen ja yksilökeskeisten interventioiden sijaan?

Tässä artikkelissa pohdin, millaista on toimiva ja yhteisöllisyyttä edistävä ehkäisevä päihdekasvatus, ja minkälaisille teoreettis-pedagogisille näkemyksille se rakentuu. Yhteisöllisyyden edistämisen kiinnitän ensisijaisesti johonkin jaettuun, kuten yhteisiin intresseihin, yhteiseen toimintaan, uutta rakentavaan vuorovaikutukseen ja merkitysten neuvotteluun (vrt. esim. Eräsaari 2009; Saastamoinen 2009). Lähestyn kysymystä toimivasta päihdekasvatuksesta nuorten silmin perinteisen aikuiskatseen sijaan. Olemme toteuttaneet Humanistisen ammattikorkeakoulun, Joensuun kampuksen

kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelmassa opiskelevien nuorten aikuisten kanssa päihdekasvatuksellisia interventioita yhdessä Joensuun nuorisotoimen kanssa syksyllä 2009. Kuuden eri intervention kohderyhmänä ovat olleet noin 190 joensuulaista nuorta, joiden kokemukset ja näkemykset muodostavat tässä artikkelissa hyödynnettävän empirisen aineiston. Joensuun kampuksen yhteisöpedagogiopiskelijat ovat minun lisäksi keränneet havainnoinnin keinoin aineistoa pääosin nuorisotaloilla toteuttamistaan interventioista. Kysymys on näytteestä, jonka avulla voin tarjota tässä artikkelissa tuokiokuvia joensuulaisten nuorten ajatuksista, näkemyksistä ja kokemuksista toimivista päihdekasvatuksen keinoista ja sisällöistä.

Menetelmistä ei ole pulaa

Ehkäisevää päihdetyötä tehdään monilla eri tasoilla ja tavoilla. Yhtäältä pyritään vaikuttamaan yksilöön ja toisaalta kysymys on myös yhteisö- ja yhteiskuntatasolla tapahtuvasta vaikuttamisesta. Vaikuttamisen eli muutoksen kohteena ovat yleisimmin joko tiedot, asenteet ja oikeudet, päihteiltä suojaavat tekijät ja/tai päihteille alistavat ns. riskitekijät tai päihteiden käyttöön ja käyttötapoihin vaikuttaminen (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 6–7). Ehkäisevän päihdetyön kannalta olennaisinta on tunnistaa erilaisiin menetelmiin sisältyvä tulokulma ja yksittäisen menetelmän tai työskentelytavan ”vaikuttava aine”. Kun päihdekasvattaja valitsee menetelmän, hän samalla asemoi kohderyhmänsä määrittämällä heidän toimijuutensa rajat ja oman roolinsa kasvattajana. Valittu menetelmä ja toimintatapa määrittävät aina sekä ohjaajan ja kohderyhmän välistä vuorovaikutussuhdetta, jota voidaan kutsua pedagogiseksi suhteeksi että kohderyhmän ja opittavana olevan asian (tiedon, taidon tms.) välistä suhdetta, jota nimitetään didaktiseksi suhteeksi (vrt. Kansanen 2004). Tämän vuoksi menetelmän valinta ei ole yhdentekevää.

Tällä hetkellä ehkäisevän päihdetyön parissa käytetään mitä erilaisimpia työskentelytapoja ja -menetelmiä, jotka rakentuvat usein tiedon tarjoamisen, henkilökohtaisten elämäntaitojen ja arvojen käsittelyn, valintojen tekemisen, sosiaalisen paineen ja sosiaalisten taitojen käsittelyn, päih-

teettömyyteen houkuttelevien vaihtoehtojen tarjoamisen tai vertaistoiminnan ympärille (vrt. Pyllkkänen 2009; Valli 1998). Käytännön toiminnassa erilaisissa projekteissa ja interventioissa edellä kuvatut päämäärät usein sekoittuvat muodostamalla mitä erilaisimpia ”remixejä”.

Valistuskampanjoiden (esimerkiksi Kokototuus, Kännissä olet ääliö, Viisas vanhemmuus) ohella tyyppillisimpiä päihdevalistuksen ja -kasvatuksen menetelmiä ovat olleet 1990-luvulla yleistyneet päihdeputket ja valistusreitit, joita voidaan kutsua myös elämyspedagogisiksi päihdevalistusmenetelmiksi. Humanistisen ammattikorkeakoulun (HUMAKin) opiskelijoiden kokemukset kehystetyn ympäristön rakentuvasta ja paikalliselle kohderyhmälle sovelletusta valintojen putken toteutuksesta kertovat kyseisen menetelmän tarjoavan hyvän keinon sekä alakouluikäisten nuorten osallistamiseen että aktiivisen ja ”aidon” keskustelun synnyttämiseen päihteisiin liittyvistä valinnoista ja ongelmista. HUMAKin opiskelijat perustelivat kyseisen menetelmän valintaa seuraavasti: *”Toimintamme lähtökohdiana oli järjestää toiminnallinen päihdetyön tuokio nuorille. Tarkoituksena ei ollut mennä valistamaan ja saarnaamaan nuorille, sillä oman kokemuksen pohjalta tiesimme, ettei saarnaava toimintamalli ole ollut kovinkaan tehokas. Lisäksi uskoimme, että saamme nuorten mielenkiinnon heräämään huomattavasti paremmin sellaisella menetelmällä, jossa nuoret itse pääsevät toimimaan ja heidän mielipiteitään kunnioitetaan ja kuunnellaan. Koimme osallisuuden erittäin tärkeäksi elementiksi ehkäisevän päihdetyön interventiossa.”* Nuorten osallisuuden mahdollistuminen on korostunut myös menetelmän kehittäjien kokemuksissa pääkaupunkiseudulla, erityisesti Helsingissä, jossa kyseistä menetelmää hyödynnetään osana peruskoulujen päihdevalistusta (Valintojen putki 2009; Klaari Helsinki 2009; Kuuleeko kukaan 2009). Nuorilta ja vanhemmilta saadusta positiivisesta palautteesta huolimatta tunnevaikutusten ja elämysten metsästyksen kietoutuviin ja usein myös draamaa hyödyntäviin menetelmiin liittyy monia kriittisiä tekijöitä. Rantala, Salasuo ja Soikkeli (2004, 2006) pitävät kyseisten menetelmien heikkouksina (etenkin huumevalistustyössä) kärjistettyä ja epärealistista aiheen käsittelyä, asenteisiin ja käyttäytymiseen vaikuttamisen tuloksettomuutta, aikuisten ja nuorten välisen vuorovaikutuksen pinnallisuutta sekä nuorten yksilöllistä ja varsinkin erilaista reagointia putkien ja reit-

tien synnyttämiin viesteihin. Elämyspedagogisten päihdevalistusmenetelmien käyttäjän, kasvattajan on osattava ylittää menetelmän sudenkuopat, joista tyypillisimpinä voi pitää nuorten objektivointia, heidän kykyjensä ja älykkyytensä aliarviointia, aikuisten tuottaman sanoman manipulatiivisuutta ja toiminnan indoktrinoivaa otetta. (emt.).

Elämyspedagogiikan ohella Suomessa on käytetty jonkin verran erilaisia toiminnallisiin ja usein projektiivisiin menetelmiin perustuvia työskentelymuotoja. Monet päihdevalistustunnit tai -projektit ovat sisältäneet esimerkiksi erilaisia pelejä, leikkejä ja kisailuita, kuvakollaasien tekemistä, piirtämistä, musiikin hyödyntämistä tai draamaa. Erilaisia toiminnallisia työskentelymuotoja yhdistämällä on pyritty välittämään nuorille päihdetietoutta välttämällä puhuva pää -syndroomaa ja yhdistämään faktan tarkasteluun omien ja vertaisten näkemysten, mielipiteiden, tuntemusten ja toimintavalmiuksien käsittelyä. HUMAKin opiskelijoiden toteuttamien toiminnallisten interventioiden perusteella näyttää siltä, että vaihtelevat ja monipuoliset toiminnallisten menetelmien yhdistelmät saavat nuoret innostumaan ja osallistumaan. Innostuneisuuden merkitystä Joensuun kampuksen opiskelijat pohtivat seuraavasti: *”Saimme hyvin positiivista palautetta nuorilta ja nuorisotalon työntekijöiltä. He kaikki toivoivat lisää tämän kaltaisia ohjattuja tuokioita nuorisotalon iltoihin (...). Tilaisuus oli kaiken kaikkiaan erittäin onnistunut, tunnelma oli hauska ja innostunut koko intervention ajan. Saavutimme tavoitteemme ja saimme kaiken lisäksi aivan huipputilisen intervention onnistumisesta”*.

Toiminnallisia tuokioita voi pitää eräänlaisina ”vaivihkaa” kasvattamisen keinoina (vrt. Harinen, Herranen & Lehmus 2008). Ne tarjoavat nuorille mahdollisuuden pohtia päihdeiden käyttöä ja omaa suhdettaan päih-teisiin siten, että nuoret itse ovat toimijoita ja samalla myös tiedon tuottajia. Tosin vakavasti otettavan tiedon tuottajiksi nuoria ei yleensä aseteta etenkään silloin, kun on kysymys nuorten terveyttä uhkaavista tekijöistä, kuten päih-teistä. Vaikka toiminnalliset menetelmät saavat usein nuoret (ja mahdollisesti myös ohjaajat) ”liekkeihin”, liittyy toiminnallisten menetelmien käyttöön elämyksellisiin menetelmiin verrattavissa olevia haasteita. Suurin uhka on nähdäkseen aikuisten toiminnan manipulatiivisuus, joka usein verhoutuu tai peittyä nuorille tarjottuun näennäiseen osallisuuteen

ja vuorovaikutuksen pinnallisuuteen, mikä näkyy esimerkiksi sosiaalisesti sopivien vastausten tuottamisena. Toisekseen nuorten voi olla hankalaa ymmärtää esimerkiksi sitä, miksi kollaaseja tehdään ja mihin uuteen niiden tekeminen johtaa. Pahimmillaan käy niin, että toiminnallinen päihdevalistustuokio jäsenyy nuorille vain ”kivaksi touhuiluksi” tai vastaavasti eräänlaiseksi strategiseksi selviytymiseksi ja ulkokohtaiseksi peliksi, jota nuoret ovat oppineet pelaamaan aikuisten kanssa (vrt. Laine 2009; Gordon & Lahelma 2003).

Toiminnallisten menetelmien yhteydessä on usein turvauduttu myös tapauspohjaiseen ja narratiiviseen työskentelyyn, jossa nuoret ovat päässeet ratkaisemaan kuvitteellisia ongelmatilanteita, miettimään kuulemansa tarinan etenemistä tai kuvittelemaan ja/tai sanoittamaan tarinan päähenkilön elämäntulkua ennen nykyistä, usein problemaattiseksi kuvattua tilannetta. Näiden menetelmien teoreettis-pedagogisen idean voi katsoa kiinnittyvän vahvasti ongelmalähtöisen ja tapausperustaisen oppimisen teorioihin, joissa asian käsittely rakentuu yhteistoiminnallisen ongelmanratkaisuprosessin ympärille (ks. esim. Poikela & Poikela 2005; Enkenberg 2000). Yksi esimerkki nuoria osallistavasta narratiivisesta työskentelystä on aineanimaatiokilpailu, joka järjestetään vuosittain. Kilpailun ideana on, että nuoret tekevät toisille nuorille päihdekasvatusanimaatiota hyödyntämällä uutta teknologiaa ja tuottamalla samalla uusia näkökulmia ja ajankohtaisia aiheita ehkäisevään päihdetyöhön. Kilpailun järjestelyistä vastaavat Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoima valtakunnallinen ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi, Elämä On Parasta Huumetta ry ja MTV3 (Animaatio 2009). Joensuussa yhteisöpedagogiopiskelijat käyttivät olemassa olevia aineanimaatioita osana toiminnallisia interventioita asioiden näkyväksi tekemisessä ja keskustelun synnyttämisessä. Animaatioiden käytön tuloksellisuudesta oli vaihtelevia kokemuksia.

Tänä päivänä ehkäisevässä päihdetyössä hyödynnetään myös ns. telemaattisia menetelmiä, joita toteutetaan internetissä ja matkapuhelimen välityksellä. Elämä On Parasta Huumetta ry tekee telemaattista ja kahdensuuntaiselle vuorovaikutukselle rakentuvaa ehkäisevää päihdetyötä nuorten toiminta-areenoilla verkossa Habbossa ja Irc-galleriassa, Mobihubu mobiilipeleinä (Mobihubu 2009), terveysneuvontana ylläpitämällä Mo-

biilivinkki -tekstiviestipalvelua ja nuorille suunnattuna Hubula -sivustona, joka pitää sisällään ajantasaista tietoa (Hubula 2009). Telemaattisten menetelmien ohella ehkäisevässä päihdetyössä on käytössä myös vertaisohjaukseen perustuvia työskentelytapoja, joista tunnetuin lienee ”Innostu! Innosta! -hanke”. Kyseisessä sosiaalipedagogiikkaan ja sosiokulttuurisen innostamisen perustuvassa hankkeessa pyritään edistämään nuorten osallistumista, osallisuutta ja aktiivisuutta ehkäisevässä päihdetyössä organisoimalla nuorten päihteiden käytön arkeen, aikuisten ja nuorten yhteistoimintaan ja paikallisiin tarpeisiin liittyvää toimintaa (Leimio-Reijonen 2009, 3). Hankkeen ydin kiinnittyy nuorten rooliin ehkäisevän päihdetyön menetelmien kehittäjänä: *”Nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä on tehtävä yhteistyössä nuorten kanssa. Nuoret ovat nuoruuden asiantuntijoita, mutta asiantuntijuus kehittyy vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa. Niin myös toisin päin. Ja parhaimmillaan tämä yhteinen osaaminen tuottaa mallin, jota voidaan hyödyntää jatkossa ilman hankkeekin apua.”* (Leimio-Reijonen 2009, 29.) Tässäkin, asetelmaltaan ”uniikissa” hankkeessa kuten useissa nuorten osallisuutta edistävässä projekteissa kantavina voimina ovat olleet vertaistoiminta ja kyseistä toimintaa tukevat aikuiset, jotka ovat antaneet pääosaroolin nuorille itselleen (vrt. Gretschel 2002). Haasteena Innostu! Innosta! -hankkeessa on aihepiiri, sillä ehkäisevän päihdetyön kehittäminen itsessään ei näytä synnyttävän joukkoliikettä, eikä herättävän erityisiä intohimoja. (Lähteenmaa 2009.)

Jos joensuulaisilta nuorilta kysyttäisiin, niin...

”Oli tylsää. Älkää tehkö tällöisiä enää. Kaikki tietää nämä jutut”, kirjoittaa eräs päihdekasvatukselliseen tuokioon syksyllä 2009 osallistunut joensuulainen 7. luokkalainen palautteessaan. Vaikka kyseinen kommentti on yksittäinen ja edustaa selkeästi vähemmistön näkemyksiä, kertoo se mielestäni jotain olennaista päihdekasvatuksen haasteellisuudesta. Päihdekasvatuksen lähtökohtana tulisi olla nuorten tämän hetkinen tieto, josta päihdekasvatusta suunnittelevien pitäisi ottaa selvää ja josta käsin he rakentavat intervention yhteistyössä nuorten kanssa (ks. myös Kylmänen 2005, 27). Aiemmin tietäminen tuttujen asioiden taakkana oli myös merkittävin yk-

sittäinen tekijä, jonka joensuulaiset 7. luokkalaiset mainitsivat kuvaillessaan epämieluisaksi kokemaansa päihdekasvatuksen tuntia.

”Näitä juttuja ei ollu tullu vaan kun sen sata kertaa...”

”Tunnista teki tylsän asiat, joita olen jo vuosia opetellut ja jotka tiedän jo”

”Samojen asioiden saarnaaminen, joita on kuullut jo samanlaisia tuhansia.”

”Samat vanhat asiat, joita on kuultu koko elämä. Enemmän uusia perusteluja.”

Uutuuden kaipuun ohella ehkäisevään päihdekasvatukseen liittyvä haaste on hauskuuden, eräänlaisen ”kivan kulttuurin” ylittäminen. Joensuulaiset 7. luokkalaiset kiinnittivät päihdekasvatuksellisen intervention onnistuneisuuden ennen muuta hauskuuteen toteamalla ”oli niin hauskaa, oli kivaa, oli mukavaa”. Tekemiseen ja ohjaajiin palautuva mukavuus on toki tärkeä asia, mutta se ei ole riittävä ehto esimerkiksi rakentavan vuorovaikutuksen syntymiselle eikä vaikuttavuudelle. Kolmas päihdekasvatuksellisen intervention onnistuneisuuden tärkeä reunaehto oli nuorilta kerätyn palautteen valossa hetkellinen irtautuminen kouluympäristöstä, sillä päihdetuokion toteuttaminen paikallisella nuorisotilalla osoittautui ”ihan kivaksi”, se ”voittaa opiskelun” ja se mahdollisti ”pääsyn pois koulusta”. Vaikka tuokiota itsessään saatettiin pitää ”aika tylsänä”, todettiin sen usein olevan ”parempi kuin koulu”. Tämä osoittaa, että fyysinen tila on merkityksellinen sekä itsessään että välillisesti synnyttämällä erilaisia orientaatioita ja sosiaalisia tiloja.

Tavoitteellisessa ja vuorovaikutukselle rakentuvassa päihdekasvatuksessa on joensuulaisten 7.luokkalaisten nuorten näkökulmasta turhauttavaa, jos toimitaan ”perinteisen” kouluoppimisen tavoin asemoimalla oppilaat kuuntelijan, kirjoittajan ja kirjaan sidotun lukijan rooleihin. Istuminen ja kuunteleminen puuduttavat, etenkin ”jos puhutaan hirviän yksitoikkoisesti

kaikesta, eikä edes kerrota mitään tarinoita” tai ”jos tunnilla ei tehtäisi muuta kun vain kuunneltaisiin tunninpitäjää”. Nuorten näkemysten mukaan merkityksellinen päihdekasvatuksellinen interventio rakentuu paitsi kiinnostavista, tärkeistä ja ’ei jo aiemmin tiedetyistä’ asioista, myös monista nuorten osallisuuden mahdollistavista elementeistä, kuten yhdessä ihmettelystä, aidoista keskustelusta, älyllisesti haastavien ongelmien ratkaisemisesta, tiedon soveltamisesta ja vastavuoroisesta toiminnasta.

”...ja sain kertoa omia mielipiteitäni. Kaikki osallistuivat keskusteluun.”

”Sai itse vastailta erilaisiin kysymyksiin. Silloin joutuu vähän miettimään, että mitä vastaisi (...) jossain vaiheessa elämää tulee varmasti vastaan tulevaisuudessa sellaisia tilanteita, joissa joutuu vastaamaan vastaavanlaisiin kysymyksiin käytännössä.”

”Asioita käytiin läpi yhdessä. Ohjaajat kertoivat tärkeitä asioita ja opastivat toimimaan. Sai pohtia asioita kaikkien kesken. Itse sai paljon hyviä neuvoja ja rohkaisua.”

Joensuulaisten 7. luokkalaisten toiveet nuorten osallisuuden mahdollistavista elementeistä ovat meille tuttuja jo aiemmista päihdetyötä käsittelevistä teoksista ja tutkimuksista. Esimerkiksi Kylmäsen (2005, 26–29) 2000-luvun alussa työssään kohtaamat nuoret odottivat ehkäisevältä päihdetyöltä avointa keskustelua, vertaisten kanssa työskentelyä ja asioiden pohtimista, halua tulla kuulluksi, halua olla pohtimassa erilaisia ratkaisuja ja halua olla toteuttamassa toimintaa toisille nuorille ja myös aikuisille. Tästä huolimatta monet päihdekasvatukselliset interventiot ovat edelleen varsin aikuiskeskisiä: aikuisten ideoimia, suunniteltavia, toteuttamia ja arvioimia, joissa nuorille annetaan pääsääntöisesti vain tekijän tai toteuttajan rooli. Aikuiset asettavat lähes poikkeuksetta toiminnan raamit ja tavoitteet, luovat kehyskertomukset ja kysymykset jne.. Miksi emme luota nuoriin ja anna heille toimijan asemaa ehkäisevässä päihdetyössä? Tämä kysymys on

oleellinen, koska tiedämme, että nuorten omat ”rationaaliset” perustelut mitätöivät aikuisten valistuksen kerta toisensa jälkeen ja toisekseen nuorten päihteenkäyttöä säätelee vahvasti nuorten keskinäinen vuorovaikutus merkityksineen (ks. Jaatinen 2000; Leimio-Reijonen & Sundman 2008; Lähteenmaa 2005).

Joensuulaisten 7. luokkalaisten esittämät kommentit kertovat mielestäni havainnollisella tavalla sen, että nuorten osallisuuden mahdollistamisen, sosiaalisen pääoman ja vertaisuuden hyödyntämisessä meillä on vielä paljon opittavaa. Miten otetaan huomioon nuorten omaama arjen tieto ja vertaiset, kun käydään päihteisiin ja laajemmin nuorten elämänpiiriin liittyvää dialogia yhdessä nuorten kanssa? Dialogisuus ei rakennu aikuisten esittämien kysymysten ja yksittäisten nuorten antamien vastausten varaan. Mikäli näin toimitaan, rakennamme tietämättämme asetelman, jossa keskustelun pääosassa ovat aikuinen ja yksittäinen nuori. Tällöin muille nuorille jää katsojan rooli, josta voi ulkopuolisen silmin seurata tilannetta ja päätellä sen, mikä on sosiaalisesti sopiva, ”pakonomainen” vastaus, jonka kyseinen ja usein tiedostamattaan kontrollointiin pyrkivä aikuinen hyväksyy. Tentattavana tai symbolisesti kuulusteltavana olevan nuoren on aikuiselle vastatessaan osattava vastata ”oikein”, mutta samalla myös säilytettävä kasvonsa vertaisten joukossa. Aikuisen ja nuorten välinen suhde, samoin kuin nuorten keskinäiset suhteet ovat niitä tekijöitä, jotka voivat joko mahdollistaa avoimen ja kriittisen dialogin tai estää sen. Etenkin 7. luokkalaisille pojille näytti olevan merkityksellistä se, kuka on se aikuinen, jonka kanssa asioita käsitellään. Vaikuttaa siltä, että kontrollia edustava viranomaisen herättää epämiellyttävyyden tunteita, etenkin kun ”*joku poliisi jauho jotain...*” tai ”*joku kyttä puhu tupakasta ja muista päihteistä ja niiden vaikutuksesta*”. Tosin tässä tapauksessa kyse voi olla myös sosiaaliseen sukupuoliin suuteen palautuvasta ironisoinnista ja liioittelusta (Korander & Törrönen 2004, 165–166).

Kohti oppimiskumppanuutta

Päihdekasvatukseen muun kasvatuksen tavoin sisältyy monia jännitteitä ja ristiriitoja, kuten itsen ja muiden intressien sovittaminen yhteen, oikean ja

väärän puntarointi, todellisen ja ideaalisen peilailu, yksilön ja yhteiskunnan järjestäytymistä ohjaavien intressien harmonisointi (vrt. Harinen & Herranen 2008). Perustavin ja samalla haastavin ristiriita päihdekasvatuksen arjessa on nähdäkseni vapauden ja kontrollin välinen jännite. Vapaus pitää sisällään monia positiivisesti latautuneita asioita, kuten autonomian, riippumattomuuden, valinnan, tilan, luvan ja toimintavapauden. Vastaa- vasti kontrolliin liitämme ideat järjestyksestä, systeemistä, säännöistä ja rajoituksista, sääntelystä, organisoinnista ja kurinpidosta. Tämä vapauden ja kontrollin välinen ristiriita näkyy selkeästi esimerkiksi Jaatisen (2000) tutkimuksessa, joka osoittaa nuorten kerta toisensa jälkeen mitätöivän aikuisten hyvää tarkoittavat päihdekasvatukselliset interventiot, jotta he voivat säilyttää toimintavapauden ja itsemääräämisoikeuden omaan elämäänsä. Nuoret eivät halua tulla holhotuiksi, Lähteenmaan ja Virokankaan (2006, 102) sanoin tuen, avun ja identiteettimuutoksen tarpeessa oleviksi olennoiksi. Alaikäisenä kohtelu ja nuoren asettaminen käskemisen, kehottamisen ja komentamisen kohteeksi koetaan loukkaavana. Samalla se kertoo karua kieltään siitä, ettemme kaikkietävänä aikuisina luota nuoriin, vaan asemoimme heidän heikkotahtoiksi, helposti päihteisiin sortuviksi ja tietämättömiksi oman tulevaisuuteensa suhteen (Lähteenmaa & Virokangas 2006, 103).

Vaikka nuorten päihteidenkäyttöä ohjaavat vahvasti nuorten keskinäiset merkityksenannot ja kulttuuriimme itsestäänselvytykset, nuoret kampaavat rinnalleen aikuisia, kun he muodostavat suhdettaan päihteisiin ja päihteiden käyttöön. Avainasemassa on se tapa, jolla aikuiset asettautuvat nuorten rinnalle. Oppimiskumppanuuden värittämän vuorovaikutussuhteen avulla voidaan välttyä kitkatilanteilta, vastustamiselta ja pelaamiselta. Tällöin aikuisten on luotettava nuoriin ja uskallettava antaa heille toimijan asema. Samalla aikuisten on otettava oppijan rooli. Heidän on oltava aidosti kiinnostuneita nuorten maailmasta ja tutkittava sitä yhdessä nuorten kanssa. Ehkäisevässä päihdetyössä aikuiset kasvattajina ovat ikään kuin vieraalla maalla oppimassa nuorilta eivätkä yksisuuntaisesti opettamassa heitä. Toimiva kaksisuuntainen vuorovaikutussuhde on tasapainoinen antaa ja saa -suhde. Siihen liittyy myös kriittinen ja monipuolinen asioiden tarkastelu sekä argumentointi ilman syyllistämisen mentaliteettia. Tällöin

on mahdollista neuvotella intresseistä, asettaa yhdessä tavoitteita ja päättää yhdessä myös keinoista tavoitteiden saavuttamiseksi.

Nuorten toimijuuden tunnustamisen ja vuorovaikutussuhteen laadun ohella olennainen ehkäisevää päihdetyötä yhteisöllisyyttä edistävänä kasvatuksena kuvaava piirre on päihdekasvatuksen näkökulma sisältöineen. Kuten joensuulaisten nuorten näkemykset todistavat, ehkäisevää päihdetyötä leimaa jossain määrin tuttuuden taakka, joka saa aikaan huokauksia, turhautumista, vastustusta jne. Mistä siis löytää uusia näkökulmia ja synnyttää päihdekasvatukseen uutuudenviehätystä? Uskoakseni pelkillä menetelmillä siihen ei voi päästä. Voisiko vastaus löytyä nuorten yhdessä luomasta merkityssysteemistä ja sen itsestään selviksi määrittyvien pakkojen ja lainalaisuuksien tutkimisesta? Ainakin Jaatinen (2000, 127) toteaa nuorten ensisijaisesti kaipaavan aikuisten apua keskinäisen systeeminsä tarkasteluun. Voisi olla hedelmällistä käsitellä nuorten kanssa heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan kartoittavien tutkimusten tuloksia, kuten päihteiden merkityksellisyyttä muiden nuorten hyväksynnän saamisessa, aikuistumisriitissä, juhlinnassa, vapauden olotilaan pääsyssä ja nuorten luomissa luokittelussa ja sen seurauksissa (Jaatinen 2000; Törrönen 2004; Leimio-Reijonen & Sundman 2008). Toisekseen olisi hyvä tutkia yhdessä nuorten kanssa myös suomalaisen kulttuuriin sidottua päihdemyönteisyyttä ja sen seurauksia, joista muun muassa vuoden 2009 aineanimaatiot kertovat. Näiden sosiaalisesti latautuneiden teemojen tutkimista voisi toteuttaa hyödyntämällä soveltuvien osin esimerkiksi ongelmalähtöisen oppimisen tai tutkivan oppimisen malleja, joissa yksilöt asetetaan lähtökohtaisesti asiantuntijan asemaan ja joissa luotetaan jaetun asiantuntijuuden voimaan. Vain tätä tietä kulkemalla voimme vastata osallisuuden haasteeseen tarjoamalla nuorille mahdollisuuden olla oma itsensä, tuntea itsensä arvokkaaksi yhteisön jäseneksi ja päästä vaikuttamaan ja kantamaan vastuuta yhteisön toimintakyvystä myös ehkäisevän päihdetyön areenoilla (vrt. Kiilakoski 2007).

Lähteet

Ahlström, Salme, Metso, Leena, Huhtanen, Petri & Ollikainen, Minna 2008. Missä nuorisoryhmissä pähteiden käyttö on vähentynyt? Suomen ESPAD-aineiston tuloksia 2007. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008): 1. Viitattu 22.11.2009. <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/A772C405-5DF4-4819-871B-C8B74F9F680C/0/ahlstrom.pdf>

Aira, Tuula, Tuominiemi, Anne-Mari & Kannas, Lasse 2009. Terveystiedon opetuksen ja tutkimuksen lähtökohtia. Teoksessa Kannas, Lasse, Peltonen, Heidi & Aira, Tuula (toim.) Kokemuksia ja näkemyksiä terveystiedon opetuksesta yläkouluissa. Terveystiedon kehittämistutkimus, osa I. Opetushallitus, Terveystiedon tutkimuskeskus & Jyväskylän yliopisto. Helsinki: Edita Prima Oy, 18–32. Viitattu 22.11.2009. http://www.oph.fi/download/115911_kokemuksia_ja_nakemyksia_terveystiedon_opetuksesta_ylakouluissa.pdf

Animaatio 2009. Viitattu 30.11.2009. <http://www.mtv3.fi/animaatio/>

Enkenberg, Jorma 2000. Oppimisesta ja opetusmalleista yliopistokoulutuksessa. Teoksessa Enkenberg, Jorma, Väisänen, Pertti & Savolainen, Erkki (toim.) Opettajatiedon kipinöitä. Joensuun yliopisto. Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 7–33. Viitattu 25.11.2009. <http://sokl.joensuu.fi/verkkojulkaisut/kipinat/kansi.htm>

Eräsaari, Leena 2009. Jos ratkaisu on yhteisö, niin mikä on ongelma? Teoksessa Filander, Karin & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Jyväskylä: Gummerus, 67–90.

Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (toim.) 2003. Koulun arkea tutkimassa. Yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsingin kaupungin opetusvirasto. Viitattu 20.11.2009. <http://www.hel.fi/wps/wcm/resources/file/eb9556456->

f1938e/Elina%20Lahelma%20ja%20Tuula%20Gordon%20(toim.),%20Koulun%20arkea%20tutkimassa%20ylasteen%20erot%20ja%20erilaisuudet.pdf.

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä: nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamishankkeen laadunarvioinnin keinoin. Viitattu 30.11.2009. <http://sele.ne.lib.jyu.fi:8080/vaitos/studies/studsport/9513912868.pdf>

Harinen, Päivi & Herranen, Jatta 2008. ”Ottakaa rauhallisesti tanssiasento ja tanssikkaa tahdissa”. Teoksessa Harinen, Päivi & Koski, Leena (toim.) Arjen askeleet. Otteita elämän järjestyksistä. Joensuun yliopisto. Sosiologian oppiaine. Sosiologian tutkimuksia n:o 7. Joensuun yliopistopaino, 115–122.

Harinen, Päivi, Herranen, Jatta & Lehmus, Heikki 2008. Kattiahossa kaikki on toisin. Pelittääkö pienryhmätoiminta? Teoksessa Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) Parveke maailmaan päin. Ohjauksen maisterikoulutuksen kaksi vuosikymmentä. Joensuu: Joensuun yliopistopaino, 63–76.

Hourula, Jari 2008. NUORTEN EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ – nuorisotoimen tehtävä vai sektorirajat rikkovaa monitoimijuutta? Viitattu 25.11.2009. <http://www.humak.fi/documents/Esitys-Tornio-1-10-2008.pdf>

Hubula 2009. Viitattu 30.11.2009. <http://hubu.fi/>

Huumerikollisuus Suomessa 2008. Viitattu 21.11.2009. <http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/reitox/Huumerikollisuus%20Suomessa%202008.pdf>

Jaatinen, Jaana 2000. Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Stakes. Helsinki.

Kansanen, Pertti 2004. Opetuksen käsitemaailma. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kiilakoski, Tomi 2007. Johdanto: lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 77. Opetushallitus, Nuorten osallisuushanke. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Sarja A 3. Helsinki: Hakapaino Oy, 8–20.

Klaari Helsinki 2009. Viitattu 30.11.2009. <http://www.ehkapa.fi/klaari-helsinki/>

Korander, Timo & Törrönen, Jukka 2004. Luottamus nuoriin nollassa? Tampereen nollatoleranssi kenttätyöntekijöiden ja kohteen kokemana. Teoksessa Törrönen, Jukka (toim.) Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraalisaatelu. Helsinki: Gaudeamus, 146–168.

Kuuleeko kukaan? Kaikki muutkin dokaa. Yle Teema. Dokumentti 9/2009.

Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin... Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Laatutähtä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. 2006. Stakes. Päihdetyöryhmä. Kuopio & Helsinki.

Laine, Kaarlo 2009. ”Tunti vain” Oppituntitila ja nuorten oppimiskokemukset. Teoksessa Hillilä, Merja & Rähä, Pekka (toim.) Samalta viivalta 3. Kasvatusalan valintayhteistyöhankkeen (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2009. Opetus 2000. Juva: PS-kustannus, 127–144.

Leimio-Reijonen, Susanna 2009. Väliraportti Innostu! Innosta! -hanke 2007–2008. Viitattu 24.11.2009. http://www.innostuinnosta.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=855

Leimio-Reijonen, Susanna & Sundman, Tuula 2008. Nuoret ovat aivan normaaleja, jotka haluavat nähdä elämää eri näkökulmista. Viitattu 24.11.2009. <http://www.terveysry.fi/easydata/customers/terveys/files/PAW/PAWesite.pdf> Luettu

Luopa, P., Pietikäinen, M. & Jokela, J. 2008. Kouluterveyskysely 1998–2007. Nuorten hyvinvoinnin kehitys ja alueelliset erot. Viitattu 25.11.2009. <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R23-2008-VERKKO.pdf> Luettu 25.11.2009/JH.

Lähteenmaa, Jaana 2005. Pictures of young people and of youth culture in drug and alcohol prevention programs. Teoksessa Hoikkala, Tommi, Hakkarainen, Pentti & Laine, Sofia (toim.) Beyond Health Literacy. Youth Cultures, Preventions and Policy. Finnish Youth Research Network/Finnish Youth Research Society. Publications 52. Helsinki, 237–252.

Lähteenmaa, Jaana 2009. Ulkoinen arviointi “INNOSTU JA INNOSTA” -hankkeesta vuosilta 2007 ja 2008. Viitattu 24.11.2009. http://www.innostuinnosta.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=856

Lähteenmaa, Jaana & Virokannas, Elina 2006. Nuoret ja päihteet ehkäisevän päihdetyön tuotetarjottimella: määritelmiä ja niiden seurauksia. Teoksessa Puuronen, Anne (toim.) Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 63. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 98–110.

Metso, Leena, Ahlström, Salme, Huhtanen, Petri, Leppänen, Minna & Pietilä, Eija 2009. Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2007. ESPAD-tutkimusten tulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 6/2009. Helsinki. Viitattu 22.11.2009. <http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/1bdd2d77-b36d-499c-b8de-dd714abf80d8>

Mobihubu 2009. Viitattu 30.11.2009. <http://www.mobihubu.fi/>

Myllyniemi, Sami 2008. Tilasto-osio. Teoksessa Autio, Minna, Eräranta, Kirsi & Myllyniemi, Sami (toim.) 2008. Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84. Nuorisoasianneuvottelukunta, julkaisuja 38. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Hakapaino, 18–81.

Pietikäinen, Minna 2009. Kouluterveyskysely 2009. Viitattu 25.11.2009 <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/ajankohtaista/index.htm>

Poikela, Esa (toim.) 2002. Ongelmaperustainen pedagogiikka: teoriaa ja käytäntöä. Tampere: Tampere University Press.

Pylkkänen, Sanna 2009. Ehkäisevän päihdetyön perusteet -koulutuksen materiaali. Preventiimi & Itä-Suomen lääninhallitus. Joensuu 9/2009.

Pystynen, Venla 2009. Naisten humalajuominen on lisääntynyt rajusti. Helsingin Sanomat 27.8.2009.

Rantala, Kati, Salasuo, Mikko & Soikkeli, Markku 2004. Elämykset ja draama huumevalistuksessa – ajatusten muokkaamisesta ajattelun virittämiseen. Kasvatus 35 (4), 393–407.

Rantala, Kati, Salasuo, Mikko & Soikkeli, Markku 2006. Näytelmät ja päihdeputket: elämysten käytöstä ja väärinkäytöstä huumevalistuksessa. Teoksessa Puuronen, Anne (toim.) Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 63. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 85–97.

Pohjoismainen alkoholitilasto 2008. Viitattu 22.11.2009. <http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Paihteet/pohjoismainenalkoholitilasto.htm>

Saastamoinen, Mikko 2009. Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Filander, Karin & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) Yhteisöllisyys

liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Kansanvalistusseura & Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Jyväskylä: Gummerus, 33–66.

Soikkeli, Markku 2002. Miten puhua huumeista? Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Gummerus.

Terveystieto 2008. Viitattu 22.11.2009. <http://www.edu.fi/SubPage.asp?path=498,1329,1529>

Törrönen, Jukka (toim.) 2004. Valvontaa ja vastuuta. Päähteet ja julkisen tilan moraalisisäätely. Helsinki: Gaudeamus.

Valintojen putki 2009. Viitattu 30.11.2009. <http://www.ehkapa.fi/valintojenputki/>

Valli, R. 1998. Koulun alkoholikasvatus keskioluen vähittäismyynnin vapautuessa. Lapin yliopisto, Acta Universitatis Lapponiensis 16, Rovaniemi.

Reijo Viitanen

Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet ja päihdekasvatuksen mahdollisuudet

Nuoret ovat säilyneet jatkuvasti yleisen yhteiskunnallisen mielenkiinnon kohteena ja nuorisopolitiikan aktiivinen kehittäminen on nostanut keskusteluun nuorten elinolojen ja kasvuympäristöjen kehittämiseen sekä palveluihin liittyviä haasteita. Nuorisotyössä on aina pyritty kiinnittämään huomiota erityisen tuen tarpeessa oleviin nuoriin, vaikka lähtökohtaisesti työn on nähtykin koskettavan kaikkia nuoria. Erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten ongelmien esille nostaminen on usein hallinnut nuorisopoliittista keskustelua ja keskustelun kautta nuoruudesta rakentunutta kuvaa voidaan pitää korostuneen ongelmakeskeisenä. Vaikka nuorityössä ei periaatteessa nuoruutta tarkastella ongelmallisena elämänvaiheena sinänsä, on resurssien turvaamiseen tähtäävässä keskustelussa jouduttu korostamaan ongelmaperustaisia ilmiöitä. (vrt. Nieminen 2007, 38–40; Lähteenmaa 2006, 116–117.)

Nuorten parissa tehtävää ehkäisevää työtä ja nuorisotyötä laajemmin arvostetaan hyvin suomalaisten keskuudessa. Arvostus näkyy myös eri hallinnonalojen kehittämissuunnitelmissa, strategioissa ja tavoitteissa. Käytännön toimintakentällä kamppaillaan kuitenkin jatkuvan resurssipulan kanssa ja erilaisten kehittämissuunnitelmien tavoitteet jäävät usein abstraktiksi retoriikaksi. Arvostus ei konkretisoidu käytännön toimintaedellytyksinä, vaan vastuuta toiminnan kehittämisestä ja resursoinnista vältellään viimeiseen asti. Vasta kun jotakin todella vakavaa tapahtuu, suunnataan hetkellisesti ja näytösluonteisesti lisäresursseja nuorten parissa tehtävään työhön. Akuutin kriisin mentyä ohi resursseja vähennetään ja palataan yleiseen retoriikkaan huolta herättävästä nuorten käyttäytymisestä ja vanhemmuuden katoamisesta.

Myös nuorten päihteidenkäyttö on pysynyt keskusteluissa ja otsikoissa vuodesta toiseen. Uutisoinnissa lähestytään kyseistä ilmiötä monesti ongelma-perusteisesta näkökulmasta, vaikka nuorten päihteidenkäyttö erityisesti alle 18-vuotiaiden ikäryhmissä onkin vähentynyt koko 2000-luvun ajan (Metso ym. 2009). Paitsi media, niin myös tutkijat nostavat usein pääasiaksi nuorten päihteiden käyttöön liittyvät huolenaiheet tai negatiivisiksi tulkitut yksityiskohdat, vaikka yleistrendi olisikin edelleen positiivinen (esim. Kouluterveyskysely 2009 lehdistötiedote). Ongelmia esille nostava uutisointi voi olla perusteltua yleisen mielenkiinnon ja keskustelun herättämisen sekä resurssienjakoon vaikuttamisen näkökulmasta. Aina ei kuitenkaan muisteta arvioida, miten nuoret itse kokevat negatiivisesti värittyneen julkisuuden ja miten se vaikuttaa mahdollisuuksiin tehdä kasvatuksellista työtä heidän parissaan.

Nuorten päihteiden käytön ehkäisystä puuttuu usein riittävä pitkäjänteisyys, koska pitkäkestoisten ja koordinoitujen prosessien järjestämiseksi ei ole käytännön edellytyksiä. Korkeintaan paikallisesti jollakin määräaikaishalla projektirahoituksella panostusta on hetkellisesti kyetty lisäämään. Kertaluonteiset ja satunnaiset toimet, kuten asiantuntijoiden tai poliisin pitämät luennot tai ”Sano ei huumeille” –tempaukset, ovat osoittautuneet tehottomiksi ja voivat jopa herättää nuorten mielenkiintoa päihteitä kohtaan (ks. E.H.N.V.S. Tiedote 5 2002: 3). Vaikka nuorten ehkäisevä päihdetyö onkin yhteiskunnallisesti arvostettua ja poliittisissa ohjelmissa esillä, niin tämä arvostus ei konkretisoidu käytännön toimina ja pitkäjänteisen ammatillisen työn tarvitsemina resursseina.

Nuorten parissa tehtävä ehkäisevä päihdetyö on hakenut hallinnollista paikkaansa niin nuorisotyön kuin sosiaalityön kentässä koko 2000-luvun ajan. Stakesin (nyk. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, THL) julkaisemat ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit (Laatutähteä tavoittelemassa 2006) jäsensivät yleistä näkemystä päihdetyöstä ja määrittivät yhteistä käsitteistöä päihdetyöhön, mutta laatukriteereissä ei oteta erikseen kantaa nuorten parissa tehtävään työhön. Säädöspohjasta ja laatutyöstä huolimatta hallinnolliset uudelleenjärjestelyt saattavat heikentää päihdetyön asemaa ja koordinoitua jatkossa entisestään. Vastuu on samanaikaisesti kaikilla, mutta ei käytännössä kenelläkään.

Nuorten ehkäisevän päihdetyön erottaa aikuisten parissa tehtävästä työstä ennen kaikkea sen kasvatuksellinen luonne sekä lastensuojelulain (13.4.2007/417) ja nuorisolain (27.1.2007/417) antama säädösperusta. Tässä julkaisussa Veli-Matti Ulvinen on määritellyt kasvatuksen ja opetuksen välisiä suhteita nuorten ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta. Tämän artikkelin tarkoituksena on pohtia erityisesti ehkäisevän päihdetyön kohdentamista nuorten parissa sekä entistä laadukkaamman päihdekasvatuksen mahdollisuuksia ja lähtökohtia. Liikkeelle lähdetään kuitenkin perinteisen päihdevalistuksen puutteista ja ongelmista.

Nuorten päihdevalistuksen sokeat pisteet

Päihdevalistusta voidaan pitää perinteisenä ehkäisevän päihdetyön muotona, jossa päihteiden käyttöön ja niihin liittyviin riskeihin liittyvää tietoa jaetaan viestinnän keinoin tietyille kohderyhmälle tai yleisesti kaikille (ks. Mitä on nuorisolan ehkäisevä päihdetyö? 2009, 19). Päihdevalistusta on arvosteltu siinä käytettävien menetelmien yksipuolisuuden ja viestinnän yksisuuntaisuuden näkökulmasta (Soikkeli 2001, 67–69). Päihdevalistuksen menetelmissä sorrutaan turhan usein yksipuoliseen tiedon jakamiseen ja uskotaan, että niin sanotun oikean tiedon levittäminen nuorten keskuuteen johtaa automaattisesti muutoksiin heidän käyttäytymisvoissaan. Vaikka tiedon sinänsä voidaankin katsoa olevan ihmisen tekemien valintojen ja ratkaisujen perustana, ei ulkoa annettu tieto yksioikoisesti johda valistajien haluamiin muutoksiin. Valistuksen keinovalikoimasta on puuttunut vuorovaikutukseen perustuvia menetelmiä, joissa nuoria itseään olisi kutsuttu mukaan ja hyväksytty heidät myös aktiivisina tiedon tuottajina päihteisiin liittyvissä kysymyksissä. Tänä päivänä jokaisella nuorella on omakohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä päihteistä ja niihin liittyviä riskeistä. Ilman että nuori itse pystyy aidosti osallistumaan hänen elämänsä koskettavien ratkaisujen tekemiseen, ei saada kestäviä asenteisiin ja käyttäytymiseen liittyviä muutoksia aikaiseksi. (Mitä on nuorisolan ehkäisevä päihdetyö? 2009, 22–23.)

Vaikka perinteisen päihdevalistuksen menetelmälliset rajoitteet ovatkin merkittäviä, voidaan sitä arvostella myös sisällöllisten näkökulmien rajoit-

tuneisuudesta. Nuorten päihteenkäyttöön tai käyttämättömyyteen liittyy asioita, joista alan ammattilaisten ja tutkijoiden keskuudessa ollaan vielä melko huonosti selvillä. Yksi tällainen sokea piste on nuorten *raittius* ja sen merkittävä yleistyminen 2000-luvulla (vrt. Simonen 2009; Tigerstedt 2010). Tiedämme ja tunnemme terveystapatutkimusten, kouluterveyskyselyjen ja myös käytännön nuorisotyöntekijöiden kokemuksen perusteella kyseisen kehitystrendin. Nuorten päihdevalistuksessa ei kuitenkaan ole osattu siihen tarttua, vaan päihdetyötä on tehty ongelmaperustaisesta näkökulmasta ja kasvavaa huolta nuorten päihdekäyttäytymisestä on jatkuvasti ylläpidetty. Toistaiseksi kukaan ei ole nuorisotutkimuksessa tai ehkäisevässä työssä osannut esittää kysymystä, miksi kaikki nuoret eivät käytä päihkeitä. Päihdetyön perustaksi voitaisiin saada olennaista tietoa selvittämällä niitä tekijöitä, jotka 2000-luvun kuluessa ovat olleet nuorten raitistumisen taustalla.

Toinen sokea piste on *nuorten päihteenkäytön trendien* ja yleisten trendien vastakkaisuus, jota koskevia tutkimuksia meillä ei ole tehty eikä asiaa ole osattu ottaa huomioon myöskään päihdevalistuksessa. Nuorten päihteenkäytön trendit viimeisen 20 vuoden ajalta eivät ole seuranneet muun väestön kehitystrendejä eivätkä varsinkaan päättäjien päihdepoliittisia linjauksia. Esimerkiksi 1990-luvun alkupuolen laman aikana alkoholin kokonaiskulutus kääntyi Suomessa laskuun, mutta nuorten alkoholin ja myös muiden päihteen kulutus jatkoi kasvuaan. Tällöin Suomeen rantautui myös niin sanottu toinen huumeaalto (Salasuo 2004). Laman hellitettyä ja Suomen EU-jäsenyyden myötä alkoholin saatavuus parani ja hintakin alkoi laskea, jonka jälkeen alkoholin kokonaiskulutus alkoi taas nousta. Nuorten alkoholinkulutus sen sijaan kääntyiikin pitkälle lasku-uralle ja lasku jatkui 2000-luvun puolivälissä siitä huolimatta, että alkoholin tuontirajoitukset väljenivät ja hinta edelleen laski. Kun parin viime vuoden aikana alkoholin kokonaiskulutus ei enää ole kasvanut, niin nuorten päihteenkäytön lasku on saattanut pysähtyä ja jopa kääntyä hienoiseen nousuun. (Metso ym. 2009). Samanaikaisesti alkoholin hintaa on yritetty hiukan nostaa ja päihdepolitiikka yleisemmin vähän kiristää. Näitä toimia on perusteltu ennen kaikkea nuorten suojelemiseksi päihteenkäytön vaaroilta. Nuorten päihteenkäytön trendit saattavat kulkea kuitenkin

kin omien lakiensa mukaan ja eri suuntaan päihdepoliittisten pyrkimysten kanssa. (vrt. Tigerstedt 2010.)

Kolmas tutkimuksen ja nuorten ehkäisevän päihdetyön sokea piste on *aineikeskeisyys*. Valistuksessa luetellaan ja käsitellään erilaisia päihdeaineita ja niiden päihdyttäviä vaikutuksia. Kysymättä kuitenkin jää, miksi nuori päihdettä käyttää tai on käyttämättä. Monet käytännön nuorisotyöntekijät tietävät, että nuorten päihteidenkäytössä olennaista ei aina ole käytettävä aine, vaan sen avulla tavoitellaan jotakin muuta, esimerkiksi sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvää asiaa, olotilaa, kokemusta tai elämystä. Päihteiden käytöllä saatetaankin usein tavoitella jotakin sosiaaliseen kanssakäymiseen tai henkilökohtaiseen tunnetilaan liittyvää hyvää, jossa tarkoituksessa käytetty päihde onkin sivuasiasia eikä itseisarvo. Päihdetyö pitää kuitenkin juuri käytettyä ainetta aina lähtökohtana ja sen käytöstä seuraavia asioita negatiivissävytteisinä tai kokonaan kielteisinä. Tällöin nuoren oma kokemusmaailma ja päihteiden käytön myötä koetut elämykset saattavat olla jyrkässä ristiriidassa päihdevalistuksen antaman informaation kanssa. Päihdevalistus saatetaan kokea hyvinkin turhauttavaksi ja mielenkiinnottomaksi; puhe päihteiden terveysvaikutuksista kulkee sivuraiteella eikä se kohtaa nuorten omaa kokemusmaailmaa. (vrt. Sirola 2004, 132–133; Herranen tässä julkaisussa.) Ainekeskeisyys johtaa helposti myös siihen, että nuoret tietoisesti alkava etsiä ja käyttää sellaisia aineita, jotka voidaan tutkimustiedon valossa todetta hiukan vähemmän haitallisiksi kuin jotkut toiset aineet. Tämä on näkynyt esimerkiksi kannabiksen ja alkoholin haittoja vertailevassa keskustelussa, jota on käyty laajasti Internetin keskustelupalstoilla (esim. hamppu.net –portaali).

Ainekeskeisyydestä on lyhyt matka nuorten päihdevalistuksen neljänteen sokeaan pisteeseen eli *terveyskeskeisyyteen*. On turvallista pitää lääketieteeseen perustuvaa tietoa objektiivisena ja oikeana lähtökohtana päihdevalistukselle. Pohtimatta kuitenkin jää, miten tämä objektiivisena pidetty tieto kohtaa nuorten oman kokemusmaailman (Mäkitalo 2008, 176). Kiistaton tosiasia on, että päihteiden käytöllä on kehitysiässä oleville nuorille vakavampia terveysvaikutuksia kuin aikuisille. Lääketieteellisesti voidaan osoittaa, että murrosikäisen yhden promillen humalan aiheuttamat elin- ja kudosaivuriot vastaavat aikuisen kahden promillen humalan vaiku-

tuksia. Mutta onko se kuitenkin merkittävin riskitekijä nuoren elämässä ja siihen liittyvässä päihteidenkäytössä? Pitkään on tiedetty, että rattijuopumuksen ja liikenneturmien suurin riskiryhmä ovat 18 vuotta täyttäneet ja vastikään ajokortin saaneet nuoret miehet. Monille heille alkoholin käyttö ja holtiton liikennekäyttäytyminen aiheuttavat käytännössä paljon vakavamman riskin kuin päihteiden terveysvaikutukset pitkällä aikavälillä. Samoin muiden tapaturmien, väkivallan käytön tai sen kohteeksi joutumisen ja onnettomuuksien riski nuorten keskuudessa kasvavat merkittävästi päihteidenkäytön seurauksena. Päihdevalistuksessa käsitellään pääsääntöisesti kuitenkin päihteiden haittavaikutuksia nuoren elimistölle ja kehitykselle. Riskikäyttäytymistä ja sen suhdetta päihteidenkäyttöön ei ole osattu lähestyä ja ottaa valistuksessa asiallisesti käsiteltäväksi. Tästä näkökulmasta olisi kuitenkin helposti löydettävissä yhtymäkohtia nuorten kokemusmaailman ja päihdevalistuksessa käsiteltyjen teemojen välille.

Viides päihdevalistuksen sokea piste on *usko pelottelun voimaan* nuorten päihteidenkäytön ehkäisyssä. Erityisesti terveydellisten riskien ylikorostamisen ja vaikkapa kansainvälisen huumerikollisuuden raadollisuuden esittämisen on uskottu herättävän nuoret ajattelemaan tekojensa seurauksia ja vaikutuksia myös laajemmin yhteiskunnassa. Voimakkaiden tunteusten ja elämysten uskotaan johtavan tehokkaammin asenteiden ja käyttäytymisen muutoksiin kuin pelkän asiantiedon jakamisen. Tarkemmin arvioituna kyse on kuitenkin erittäin arveluttavasta ja ongelmallisesta lähestymistavasta. Erityisen ongelmalliseksi pelotteluvallistuksen tekee sen käyttäminen suurelle ja valistajalle entuudestaan tuntemattomalle joukolle samanaikaisesti. Tällöin ei pystytä millään tavalla käsittelemään ja purkamaan pelottelun aiheuttamia tunnetiloja, vaan nuoret jätetään kauhunhetkien kokemisen jälkeen oman onnensa nojaan ja kukin saa muodostaa elämyksistä sellaisia näkemyksiä kuin kykenee. Varsin usein pelottelun käyttö vai lisää nuorten ahdistuneisuutta ja he eivät arvioi päihteiden käyttöön liittyviä riskejä pelkästään omaan käyttäytymiseensä liittyviksi (vrt. Soikkeli 2004). Huoli läheisten ihmisten ja vanhempien päihteidenkäytöstä saattaa ylikorostua ja pahentaa entisestään murrosikäisen nuoren pelkotiloja, epävarmuutta ja ahdistusta. Nuori ei välttämättä itse löydä keinoja tunnetilojensa käsittelyyn eikä ikätovereiden vertaistukikaan aina auta. Puhumi-

nen vanhempien kanssa heidän päihteiden käytöstään on monelle nuorelle mahdoton asia. Ääritilanteissa pelotteluvalistus saattaa johtaa jopa päihteiden käytön aloittamiseen tai lisääntymiseen.

Kuudes päihdevalistuksen sokea piste on *valistajien omakohtaisten päihdekokemusten korostaminen* nuorten parissa tehtävässä työssä. Aikuisten päihdehoidossa, vammaistukipalveluissa ja pitkäaikaissairaiden parissa tehtävässä työssä on saatu hyviä kokemuksia niin sanottujen kokemuskouluttajien mukanaolosta hoito-, kuntoutus- ja sopeutumisprosesseissa (ks. Kokemuskoulutuksesta pätevää –verkkosivusto). Omakohtaisiin kokemuksiin ja selviytymiseen liittyvä vertaistuellinen keskustelu voi onnistuessaan tukea olennaisesti myös aikuista päihdekuntoutujaa. Entisten päihteiden ongelmakäyttäjien positiiviseen vaikutukseen on uskottu myös nuorten parissa tehtävässä työssä, mutta asian tarkempi tutkiminen ja arviointi ovat jääneet tekemättä. Käytännön nuorisotyöntekijöiden kokemukset kuitenkin kertovat, että kokemuskouluttajien käyttöön nuorten parissa tehtävässä työssä liittyy myös ongelmia. Joskus entisten käyttäjien kertomat seikkailu- ja selviämistarinat päihteiden käytön maailmasta houkuttelevat joi-takin nuoria kokeilemaan ja kokemaan jotakin samaa. Nuorten parissa tehtävässä työssä on usein unohdettu, että kokemuskouluttaja ei ole suhteessa nuoriin samanlaisessa vertaistuellisessa asemassa kuin mitä hän on päihdekuntoutujien kanssa. Nuorille hän on aina vanhempi auktoriteetti, esimerkki ja kasvattaja. Tällöin samat vertaistukeen kuuluvat lähestymistavat eivät toimi ja päihteiden käytön ehkäisyyn tähtäävän puheen seuraukset voivatkin kääntyä täysin vastakkaisiksi. Jos kokemuskouluttaja ei ymmärrä olevansa suhteessa nuoriin kasvatuksellinen auktoriteetti eikä kykene toimimaan sen mukaisesti, osuu hänen antamansa viesti todennäköisesti harhaan päihdevalistuksen tavoitteiden näkökulmasta.

Suomessa nuorten päihteiden käyttöä on tutkittu ja seurattu systemaattisesti jo pitkään ja useilla eri tutkimuksilla. Nuorten terveystapatutkimuksessa (NTTT), Eurooppalaisessa koululaistutkimuksessa (ESPAD), Kouluterveyskyselyssä ja Maailman terveysjärjestön (WHO) koululaistutkimuksessa on kaikissa jo vakuuttavat aikasarjat ja tutkimusperinteet. Näissä kaikissa tutkimuksissa käytetyt menetelmät painottuvat kuitenkin voimakkaasti kvantitatiivisiin eli määrällisiin menetelmiin. (Salasuo & Tigerstedt

2007.) Määrällisten menetelmien avulla saadaan tehtyä kattavia selvityksiä suurilla aineistoilla, joista tehtyjä päätelmiä kyetään käyttämään hallinnollisen ja poliittisen päätöksenteon perusteena. Kvalitatiivisin eli laadullisin menetelmin toteutetun tutkimuksen osuus suhteessa edellä lueteltuihin määrällisiin tutkimuksiin on edelleen vaatimaton.

Sokeita pisteitä niin tutkimuksen kuin päihdetyönkin näkökulmasta saattaa synnyttää juuri määrällisten tutkimusmenetelmien ylivalta. Näissä tutkimuksissa nuoria tarkastellaan objektiivisena eli tutkijasta riippumattomana kohderyhmänä ja nuorten omat käsitykset ja mielipiteet välittyvät vain tutkijoiden etukäteen laatimien tilastoluokitusten kautta. Nuorten oma ääni ja päihteiden käytölle antamat erilaiset merkitykset eivät nouse esille tämänkaltaisella tutkimusotteella. Nuorten näkökulmat eivät näin ollen voi tätä kautta välittyä myöskään ehkäisevän päihdetyön käytäntöihin. Nuoria tarkastellaan liian usein pelkästään työn kohteina ja unohdetaan heidän omien kokemustensa ja näkemystensä merkitys.

Päihdetyön kohdentaminen ja laatu

Ehkäisevän päihdetyön laatuksiterien (Laatutähteä tavoittelemassa 2006) perusteella päihdetyö on jaettavissa kuvion 1 mukaisesti osa-alueisiin. Päihdetyö sisältää niin ehkäisevän kuin korjaavan ulottuvuuden ja käytännössä niillä voidaan tarkoittaa varsin erilaistakin työtä yleisestä päihdetiedotuksesta aina päihteiden väärinkäyttäjien laitoshiitoon asti. Työmuotojen osalta päihdetyö voidaan jakaa kolmeen erilaiseen lähestymistapaan eli yleiseen ehkäisyyn, riskiehkäisyyn ja päihdehoitoon. Tässä artikkelissa keskitytään ehkäisevän työn näkökulmaan ja rajataan päihdehoidon käsittely pois, koska pääpaino on ehkäisevissä ja kasvatuksellisissa näkökulmissa.

Ehkäisevää työtä voidaan pitää yleisenä ehkäisyynä tai riskiehkäisyynä ja käyttää näissä työmuodoissa erilaisia lähestymistapoja ja menetelmiä. Vaikka käytännössä rajalinjat eri työmuotojen välillä eivät välttämättä aina olekaan niin jyrkkiä kuin oheisesta kuvioista voisi päätellä, on tärkeää, että työntekijät tietävät mistä näkökulmasta asioita lähestytään ja miten työ tulee kohdentaa parhaan mahdollisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Edellä kuvatut nuorten päihdetyön sokeat pisteet ovat osin seurausta harkit-

semattomasta työn kohdentamisesta ja puutteellisista kohderyhmän tuntemuksesta sekä hataraksi jääneestä tietoperustasta tehdyille menetelmällisille valinnoille. Työn tietoinen kohdentaminen onkin päihdetyön laatuun liittyvien kriteerien yhtenä keskeisenä lähtökohtana; on tiedettävä millaisen kohderyhmän parissa työtä tehdään ja millaisia lähestymistapoja on perusteltua käyttää.

PÄIHDETYÖ		
EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ		KORJAAVA PÄIHDETYÖ
YLEINEN EHKÄISY	RISKIEHKÄISY	PÄIHDEHOITO

Kuvio 1. Päihdetyön kokonaisuus (Mitä on nuorisovalistuksen ehkäisevä päihdetyö 2009, 9).

Nuorten parissa tehtävän päihdetyön kohdentamisessa ensimmäisenä kysymyksenä on, soveltuvatko kohteena olevan ryhmän lähestymiseen *yleiseen ehkäisyyn vai riskiehkäisyyn* kuuluvat periaatteet ja työmuodot. Yleisellä ehkäisyllä tarkoitetaan suurelle ja tarkemmin erittelemättömälle kohdejoukolle suunnattua tiedotusta, opetusta tai kasvatusta. Varsin usein nuorten parissa tehtävässä työssä on kyse juuri yleisestä ehkäisystä. Riskiehkäisyllä tarkoitetaan lähestymistapaa, jossa kohteena on tietty ryhmä tai yksilö, jonka päihdekäyttäytymisessä on havaittavissa jo tiettyjä riskejä. Nuorisotyössä puhutaan nykyisin myös kohdennetusta työstä hiukan samassa, mutta päihdekysymyksiä kokonaisvaltaisemmassa merkityksessä. (Mitä on nuorisovalistuksen ehkäisevä päihdetyö? 2009, 16–17.)

Ehkäisevää päihdetyötä tekevät ammattilaiset saattavat joskus turhautua, koska työ ei näytä tuottavan riittävän selkeitä tuloksia tai valistus ei näytä menevän perille kohderyhmän keskuudessa. Tällöin on syytä kriittisesti kysyä, onko työn tavoitteenasettelu ollut alun perinkään realistinen ja saavutettavissa tai arvioitavissa oleva. Jos kyseessä on ollut vaikkapa yleisen ehkäisyn lähtökohdista toteutettu työ, ei voida odottaakaan, että se ta-

voittaisi tiettyihin riski- tai erityisryhmiin kuuluvia nuoria. (vrt. Harinen ym. 2009, 96–98.) Heidän tavoittamiseen tarvitaan lisäksi toisenlaisia lähestymistapoja. Valitettavan usein siihen ei käytännön tilanteissa ole kuitenkaan mahdollisuutta ja työ jää heidän osaltaan pahasti kesken, vaikka juuri kyseiset ryhmät olisivat ammattitaitoisen tuen ja kasvatuksen tarpeessa.

Nuorten parissa tehtävässä päihdetyössä olennaista on myös *ikäryhmäkohdennus*. Vaikka esimerkiksi nuorisolain (27.1.2006/72) mukaan nuorina voidaan pitää kaikkia alle 29-vuotiaita, joudutaan päihdetyön kohdentamisessa käyttämään huomattavasti tarkempaa ikäryhmäkohdennusta. Keskeinen vedenjakaja on täysi-ikäisyyden saavuttaminen eli 18 vuoden ikä. Alle 18-vuotiaiden parissa tehtävässä työssä joudutaan korostamaan lakisääteisten ikärajojen merkitystä, jotka käytännössä kieltävät kaiken päihteidenkäytön alaikäisiltä. Täysi-ikäisten nuorten aikuisten parissa tehtävässä työssä pääasiana on korostaa vastuullista päihteidenkäyttöä ja erilaisia niin toimijasta itsestään kuin toimintaympäristöstäkin lähteviä kontrollimekanismeja. (Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? 2009, 10.) Tosiasiassa nuorten aikuisten parissa tehtävä työ verrattuna alle 18-vuotiasiin kohdennettuun työhön on tällä hetkellä perin vaatimatonta. Myös alle 18-vuotiaiden parissa tehtävässä työssä on aina arvioitava mahdollisia nuorten omia kokemuksia päihteiden käytöstä. Vaikka nuorilla ei välttämättä omakohtaisia päihteisiin liittyviä kokemuksia olisikaan, niin hyvin todennäköisesti he pystyvät arvioimaan tai esittämään mielipiteitä läheistensä tai tuttaviensa päihteiden käytöstä.

Olenainen osa ehkäisevän päihdetyön kohdentamista on myös niiden asiasisältöjen ja näkökulmien valinta, joista nuorten päihteidenkäyttöä ja sen aiheuttamia riskejä lähestytään. Aiemmin tässä artikkelissa arvostellun aine- tai terveysvaikutuskeskeisyyden sijaan tulisi työssä kiinnittää enemmän huomiota niihin sosiaalisiin tilanteisiin, joihin nuorten päihteidenkäyttö tai käyttämättömyys liittyvät. Jos nuori käyttää päihteitä säännöllisesti yksin, on tällöin kyse jo vakavammasta mielenterveyteen tai elämäntilanteeseen liittyvästä problematiikasta, johon on välittömästi puututtava. Päihteiden käyttö on nuorille ennen kaikkea sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyä yhteisöllinen toimintamuoto. Sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyy

aina myös sosiaalinen kontrolli, normit ja arvot, joiden noudattamista kyseisessä yhteisössä odotetaan. Niiden avulla yhteisöt sääntelevät ja ohjaavat myös yksilöiden päihteisiin liittyvää käyttäytymistä.

Yleinen ehkäisy – riskiehkäisy -jaottelu tarjoaa hyvän perustan ehkäisevän päihdetyön kohdentamisessa, mutta sen avulla päästään kiinni kuitenkin lähinnä yksilötasolla vaikuttaviin tekijöihin. Tästä näkökulmasta ei vielä välttämättä päästä käsiksi nuorten päihteidenkäytön sosiaalisen tason kysymyksiin. Työn kohdentamiseksi yksilö- ja ryhmätasolla tarvitaan toisenlaisia lähestymistapoja ja välineitä. Niihin ei ehkäisevän päihdetyön laatuksiteereissä tai muissa yleisissä ohjeistuksissa ole osattu ottaa kantaa.

Nuorten aikuisten juomatapoihin on nähty liittyvän niin sanottua *ras-kasta sosiaalisuutta* (Törrönen & Maunu 2005, 278). Sillä tarkoitetaan tahdikasta ja itseisarvoista yhdessäoloa, joka syventää nuorten aikuisten välisiä sosiaalisia suhteita, ystävyyttä ja niihin liittyviä kokemuksia ja merkityksiä. Kommunikaation koetaan paranevan ja päihtymystila edesauttaa läheisten ihmissuhteiden syntymistä, joilla voi olla merkitystä pidemmällekin elämässä. Nuorten aikuisten päihdekäyttäytyminen ei välttämättä aina ole kontrolloimatonta koheltamista, vaan siihen liittyy myös monia sääntelymekanismeja ja pidikkeitä. Humalan tilaa ja humalan asteen vaikutuksia arvioidaan suhteessa positiivisesti koettuihin yhdessäolon tilanteeseen ja humaltumista pyritään seuraamaan tietoisesti. Jos päihteidenkäyttö on menossa liian pitkälle, tarkoittaa se usein sosiaalisen yhdessäolon päättymistä. Samoin yksilötasolla päihteidenkäyttöä seuraa usein itsearviointin vaiheita, jolloin käyttöä pyritään hillitsemään ja tasaamaan. (ks. Törrönen ja Maunu 2007). Ehkäisevää päihdetyötä sen sijaan leimaa usein mielikuva nuorten päihteidenkäytöstä täysin kontrolloimattomana ja sääntelemättömänä örvellyksenä. Nuorten omassa keskuudessa vaikuttaviin sosiaaliin sääntelymekanismeihin ei osata riittävästi tarttua ja pyrkii niitä vahvistamalla ehkäisemään päihteiden käyttöä. Niistä voisi kuitenkin saada arvaamattoman arvokasta oppia päihdetyön kehittämiseksi ja sen laadun parantamiseksi.

Jenni Simonen (2007) on eritellyt edellistä pidemmälle nuorten juomisen sosiaalisuuden eri lajeja ja hän on pysynyt erottamana ainakin kolme erityyppistä sosiaalisuutta nuorten päihteidenkäyttötilanteissa. Yksi sosiaa-

lisuuden tyyppi on niin sanottu *pidäkkeetön sosiaalisuus*. Hyvien kavereiden kesken alkoholinkäyttöön liittyvä sosiaalisuus voi olla hyvinkin pidäkkeetöntä ja yhdessäolo vapaata. Kyse on tällöin täydellisestä arkipäivästä ja -rooleista irrottautumisesta ja tavoitteena on hulvaton sosiaalisen yhdessäolon tila. Myös erilaiset ylilyönnit ovat mahdollisia ja onnettomuuksien ja tapaturmien riski saattaa olla suuri. Pidäkkeettömäänkin sosiaalisuuteen liittyy usein myös joitakin kontrollinmuotoja ja liiallisuuksiin menevien yksilöiden käyttäytymistä saatetaan yrittää hillitä. Täysin selvinpäin oleminen tällaisissa tilanteissa ei kuinkaan ole mahdollista, vaan kaikkien odotetaan käyttävän päihteitä yhteisen sosiaalisen olotilan saavuttamiseksi.

Toista sosiaalisuuden lajia Simonen (2007,41–47) kutsuu *tabdikkaaksi sosiaalisuudeksi*. Siinä ei pyritä ylittämään tai vapautumaan arkielämän normeista ja säännöistä, vaan olennaista on näitä rajoja ylläpitävä itseisarvoinen yhdessä oleminen. Päihteet eivät nouse yhteisessä ajanvietossa korostuneeseen asemaan, vaikka ne tilanteessa ovatkin mukana. Usein kokemuksena on, että alkoholi voitelee sosiaalista vuorovaikutusta ja tihentää arkista kanssakäymistä sekä auttaa yhteisesti jaettujen kokemusten ja tunnetilojen saavuttamisessa. Myös juomisesta pidättäytyminen tällaisessa yhteydessä on mahdollista ilman, että selvinpäin oleviin kohdistettaisiin erityisiä sosiaalisia paineita. Yksilön päihteidenkäyttöä rajoittaa muiden tarkkailu ja pyrkimys pysyä muiden kanssa samassa vauhdissa. Jos päihteidenkäytöstä seuraa ongelmia, on yhteisenä kokemuksena illan pilalle meneminen ja pettymys niitä kohtaan, jotka eivät kyenneet kontrolloimaan päihteiden käyttöönsä riittävästi.

Kolmanneksi päihteiden käyttöön liittyväksi sosiaalisuuden lajiksi Simonen (2007, 48–55) nimeää *yksilökeskeisen sosiaalisuuden*. Tällöin olennaista ei ole sosiaalisesta tilanteesta saatu yhteinen ja yhteisöllinen kokemus, vaan yksilöllisesti saavutetut kokemukset tai olotila. Päihteidenkäyttötilanteesta haetaan tukea ja hyväksyntää omille, joskus itsekkäillekin tavoitteille. Sosiaalisen hyväksynnän, ihailun tai huomion saaminen liittyvät kiinteästi niihin yksilöllisiin tarkoitukseen, joita sosiaaliin päihteidenkäyttötilanteisiin liittyy. Huvittelua pidetään epäonnistuneena, jos seurauksena onkin ollut kielteisiä tunnetiloja tai syrjään jääminen tapahtumien keskiöstä. Myös liiallinen henkilökohtaisten asioiden puiminen haus-

kanpidon kustannuksella voi latistaa yksilöllisen sosiaalisuuden kokemuksia. Yksilöllisten positiivisten tunnetilojen tai sosiaalisen hyväksynnän ja huomion tavoittelu toimivat tehokkaina liikakäytön rajoittajina. Itsensä nolaamisen pelko edesauttaa kohtuudessa pysymistä näissä tilanteissa.

Erilaisten päihteidenkäyttöön ja päihdekäyttäytymiseen liittyvien sosiaalisuuden lajien tunnistaminen voisi avata ammatillisia portteja lähestyä nuoria päihdetyön näkökulmasta juuri erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Ja vaikka lähestyminen itse päihteidenkäyttötilanteissa ei aina olisikaan mahdollista tai kasvatuksellisessa mielessä tarkoituksenmukaista, voitaisiin kokemuksia arvioida ja käsitellä muissa yhteyksissä. Joka tapauksessa päihdetyön ammatillisissa käytännöissä ja lähestymistavoissa päihteidenkäytön ja käyttötilanteiden sosiaalinen luonne tulee osata ottaa nykyistä paremmin huomioon. Se tarjoaa työn kohdentamiselle ja sitä kautta laadulle monipuolisemman ja tukevamman lähtökohdan kuin pelkkä yleinen ehkäisy – riskiehkäisy -jaottelu. Varsinkin nuorten sosiaalisissa tilanteissa syntyvät ja vaikuttavat kontrollimekanismit ja päihdekäyttäytymisen liittyvät sisäsyntyisen normit ja säännöt auttaisivat päihdetyöntekijöitä ymmärtämään paremmin niitä tekijöitä, joiden vahvistamiseksi kannattaa työskennellä. Sosiaalisten näkökohtien huomioon ottaminen ja vastuullisten päihteidenkäyttötapojen korostaminen ovat olennaisia näkökulmia nuoriin aikuisiin kohdistuvassa ehkäisevässä päihdetyössä.

Nuorten päihteidenkäytön sosiaalisia piirteitä tarkasteltaessa ei saisi unohtaa myöskään nuorten ryhmien *sosiaalisten rakenteiden* tarkastelua. Sitä koskevaa tutkimusta meillä ei juurikaan ole tehty. Nuorten ryhmissä on aina jonkinlainen sosiaalinen rakenne tai hierarkia, joka sääntelee ja ohjaa ryhmän toimintaa ja siihen kuuluvien yksilöiden käyttäytymistä. Kohdentamalla ehkäisevää päihdetyötä niihin henkilöihin, jotka sosiaalisissa rakenteissa ohjailevat myös muiden käyttäytymistä, voitaisiin päästä aidosti mukaan nuorten sosiaalisessa elämässä vaikuttaviin mekanismeihin. Myös tätä kautta voisi avautua mahdollisuus ymmärtää ja vaikuttaa sosiaalisissa suhteissa syntyviä käyttäytymissäantöjä ja normeja.

Yhden näkökulman työn kohdentamiseen ja sosiaaliin suhteisiin avaa vielä työntekijöiden ja nuorten välisen *luottamussuhteen* arviointi, jota voidaan pitää myös yhteisölliseen kanssakäymiseen kuuluvana merkittävä-

nä ulottuvuutena. Nuoriin kohdistuvaa ehkäisevää päihdetyötä ja tämän työn tekijöitä on perustellusti arvosteltu luottamuksen puutteesta suhteessa nuoriin. Nuorten päihdeidenkäyttöä lähestytään usein korostuneen ongelmakeskeisestä näkökulmasta ja nuorten käyttäytyminen tulkitaan herkästi puuttumista vaativaksi häiriökäyttäytymiseksi. Nuoret objektivoidaan työ kohteeksi ilman, että heillä itsellään nähdään olevan sen suurempaa merkitystä työn sisältöön tai tavoitteisiin. Aikuiset ja ammattilaiset tietävät, mikä heille kulloinkin on parasta. Luottamuksen puute on korostunut erityisesti nuorten julkijuopotteluun puuttumaan pyrkivissä hankkeissa. (ks. Korander & Soine-Rajanummi 2002; Törrönen 2004; Lähteenmaa 2006.) Luottamuksen puute voi muodostaa vakavan esteen päihdetyöntekijöiden ja nuorten väliselle vuorovaikutukselle. Pahimmillaan joudutaan nuorten parissa tehtävässä työssä eräänlaiseen kissa ja hiiri –leikkiin, jossa nuoret karttelevat ja väistelevät taitavasti työntekijöiden lähestymisyrityksiä. Näissä leikeissä hiiri on monesti kissaa vikkelmämpi ja nuoret onnistuvat piiloutumaan työntekijöiden ulottumattomiin. Tällöin itse päihdeidenkäytön riskeihin ja ongelmiin ei ole pystytty puuttumaan. Ongelmat on vain onnistuttu lakaisemaan piiloon.

Luottamuksen rakentamisessa tärkeän ulottuvuuden muodostaa myös leimaamisen ja leimautumisen vaara. Työn kohdentaminen riskiryhmiin on sinänsä välttämätöntä, mutta miten tehdä kohdennettua työtä leimamatta tarpeettomasti kohteena olevia? Päihdeiden ongelmakäyttäjäksi leimautuminen pelottaa ketä tahansa nuorta ja pahimmillaan syrjäyttää sekä hänelle tärkeistä sosiaalista suhteista että ammatillisen työn piiristä. (Heikinen 2007, 19–23 ja 60–61.) Vaikka yleisen ehkäisyn ja riskiehkäisyn erojen korostamiselle käytännön toiminnan tasolla on vankat perusteensa, tulee siihen suhtautua myös kriittisesti. Eri ryhmien liian kategorinen erottelu yksittäisten tekijöiden perusteella, voi johtaa eriarvoistumiseen ja eriytymiseen. Riskiryhmiin kuuluvat leimataan helposti alempiin sosiaaliryhmiin kuuluviksi tai jopa itsenäiseen elämään kykenemättömiksi, joihin tulee vahtia tai holhota määrättömiä aikoja. Hyvää tarkoittavan tuen ja alistavan holhouksen välinen rajapinta on joskus veteen piirrettyä viivaakin ohuempi. Luottamussuhteen rakentuminen ja yhteistyöhön sitoutuminen ovat kuitenkin välttämättömiä elementtejä, jotta nuorten paris-

sa tehtävässä kohdennetussa työssä ja riskiehkäisyssä päästään kohti toivottuja tuloksia (emt. 64). Työntekijältä tämä vaatii nuorten ja heidän päihdeidenkäyttönsä ymmärtämistä muussakin valossa kuin pelkkänä puuttumista vaativana ongelmana.

Kohti kokonaisvaltaista ja yhteisöllistä päihdekasvatusta

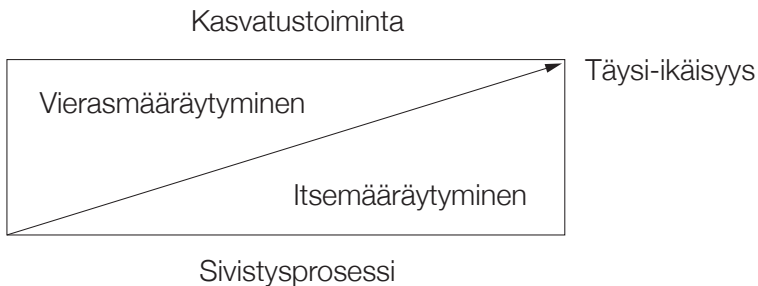
Kirsi Sirola (2004) ja Outi Mäkitalo (2008) kehottavat perinteisen valistuksen ja faktatietojen jakamisen sijasta painottamaan kasvatuksen merkitystä ehkäisevässä päihdetyössä. Nuorille on tarjottava myös muita välineitä kuin pelkkä tieto päihdeaineista heidän muodostaessaan käsityksiään päihdeiden käytöstä. Nuoren henkilökohtaiseen kasvuun, sosiaalisten tilanteiden hallintaan ja ymmärrykseen laajemmistakin yhteiskunnallisista ulottuvuuksista tulee kiinnittää huomiota. Päihdekasvatuksessa ei voi olla kyse vain joistakin aineista ja niiden käytön aiheuttamien oletettujen seurausten ulkokohtaisesta opettelusta. Kyse on paljon moniulotteisemmasta asiakokonaisuudesta.

Kaivattua näkökulmien avartamista ja muutosta sekä syvyyttä ehkäisevään päihdetyöhön voisi tuoda perinteisen päihdevalistuksen kehittäminen määrätietoisemmaksi ja kokonaisvaltaisemmaksi päihdekasvatukseksi niin tavoitteiltaan kuin toimintatavoiltaan. Tässä yhteydessä kasvatukseen tulee ymmärtää laaja-alaiseksi prosessiksi, jossa kasvatettava nuori kiinnittyy yhteiskuntaa sekä sen normi- ja arvojärjestelmiin sivistysprosessin kautta. Nuorilla on oikeus saada päihdeiden käyttöön ja niiden riskeihin liittyvää tietoa. Hänen tulee ymmärtää myös päihdeiden käyttöön liittyviä sosiaalisia tekijöitä ja pystyä toimimaan vastuullisesti erilaisissa tilanteissa. Unohtaa ei myöskään sovi päihdeiden käytön vaikutuksia koko yhteiskunnan tasolla.

Kasvattajan tehtävänä on tukea ja auttaa nuorta muodostamaan moninaisista tietoaineksista ja sekä nuoren että kasvattajan omista kokemuksista sellaisia ymmärrykseen perustuvia kokonaisuuksia, joiden perusteella nuori kykenee arvioimaan ja kontrolloimaan vastuullisesti omaa päihdekäyttämistään. (vrt. Ulvinen tässä teoksessa.) Tällöin kyse ei enää ole vain tiettyihin aineisiin tai käyttötilanteisiin liittyvistä toimintatavoista ja

ohjeista. Tavoitteena tulee olla se, että nuori kykenee itse arvioimaan käyttäytymistään ja tietoisesti ohjaamaan niin toimintaansa kuin asenteitaan-kin suhteessa erilaisiin päihhteisiin ja käyttötilanteisiin. Tällöin on siirrytty jo niin sanotut metakognition eli tietoisten arviointien, valintojen ja harjontojen tasolle yksilöllisessä oppimisprosessissa. (Hakkarainen ym. 2005, 233–236.) Ihminen pystyy tällöin itse ohjaamaan oppimistaan ja tekemään siihen liittyviä tietoisia valintoja.

Yleistä kasvatustilannetta voidaan kuvata yksinkertaisten siten, että iän ja kokemuksen karttuessa ihminen ottaa elämänsä vähitellen omiin käsiinsä ja riippuvaisuus vanhemmista kasvattajista vähenee. Kuviossa kaksi on hahmotettu tätä prosessia ja yhdistetty se myös sivistyksen käsitteeseen. Ajattelutapaa voi soveltaa myös päihdekasvatukseen ja vastuullisen päihdeidenkäytön omaksumiseen.

Kuvio 2: Kasvatuksen ja sivistyksen suhde. (Siljander 2002, 36.)

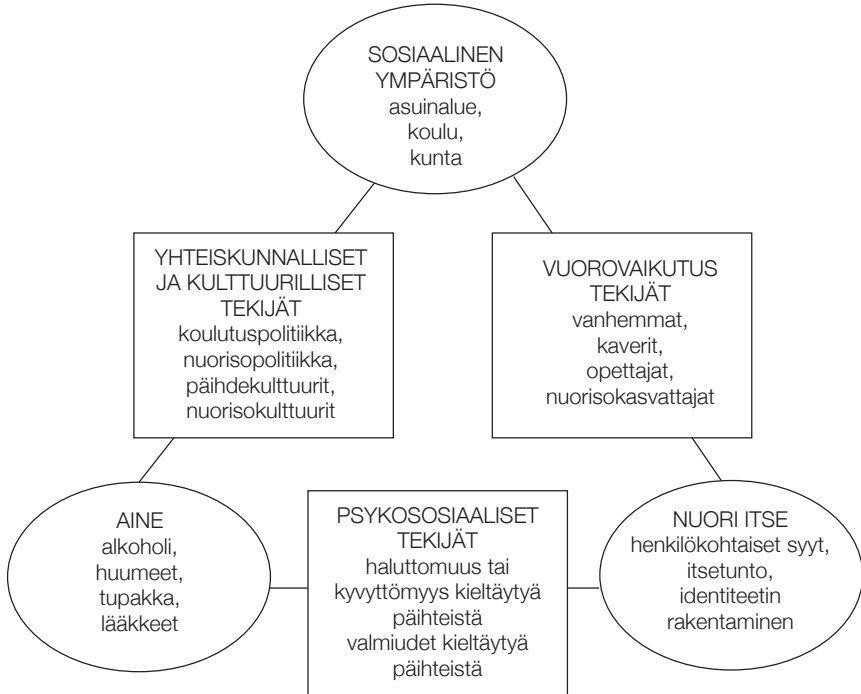
Kasvatuksellisten tavoitteiden asettaminen nuorten ehkäisevässä päihde-työssä vanhempien sukupolvien näkökulmasta tuntuu yksinkertaiselta: nuoret pitää saada pysymään erossa päihhteistä ja niiden aiheuttamista riskitekijöistä tai ainakin heidät pitää saada oppimaan vastuullisen päihdeiden käyttö. Tämä lähtökohta ei kuitenkaan ota huomioon nuorten omaa näkemystä ja tästä syystä se usein jää pelkäksi ulkoa annetuksi määräykseksi, jota ei sellaisenaan aina omaksuta. Nuoret sukupolvet haluavat tehdä myös sellaisia ratkaisuja, jotka vanhemmista tuntuvat vierailta. Siljander (2002, 201) kuvaa tilannetta kasvatuksen ja sivistyksen väliseksi jännitteeksi. Kasvava sukupolvi, joka ei vielä kokonaisuudessaan ole sosiaalistunut olemas-

sa olevaan elämänmuotoon, voi kyetä luomaan kehittyneempiä ratkaisuja kuin kasvattajien sukupolvi. Olevan ja tulevan välinen jännite on olennaista tunnustaa vaikuttavaksi tekijäksi myös nuorten päihdekasvatuksessa. Sellaiset sosiaaliset toiminta- ja kontrollitavat sekä suhtautuminen päihteisiin voivat nuorten maailmassa olla jotakin sellaisia, mitä se vanhempien sukupolvien maailmassa ei vielä ole voinutkaan olla.

Kasvava sukupolvi voi päätyä sivistysprosessissaan toisenlaisiin ratkaisuihin, mihin kasvattava sukupolvi on päätenyt. Tämä kuitenkin edellyttää, että heillä itsellään on mahdollisuus rakentaa omaa sivistysprosessiaan ja päästä vaikuttamaan sen sisältöön. Luottamus siihen, että nuoret kykenevät rakentamaan myös suhteessa päihteiden käyttöön toisenlaisia ratkaisuja kuin vanhemmat sukupolvet, vaatii luottamusta heidän valmiuksiinsa. Sivistysprosessi on aina uutta luova ja ennakoimaton. Kun päihdekasvatus ymmärretään laajasti myös sosiaalisten taitojen oppimiseksi ja harjaantumiseksi vastuulliseen käyttäytymiseen erilaisissa tilanteissa, joudutaan kasvatuksessa antamaan tilaa myös kasvatettaville itselleen.

Kokonaisvaltaisen päihdekasvatuksen toteuttaminen vaatii, että perinteisen päihdevalistuksen sokeat pisteet pystytään tunnustamaan ja näkemään niiden yli. Lisäksi nuorten oman aktiivisen panoksen ja uutta tietoa tuottavan roolin tunnustaminen on lähtökohtana heidän omalle osallisuudelleen päihdekasvatuksessa. Kuviossa kolme on hahmoteltu sitä toimintaympäristöä ja siinä vaikuttavia olennaisia tekijöitä, jotka liittyvät nuorten päihteidenkäyttöön ja joiden tulisi olla mukana myös päihdekasvatuksen lähtökohtina. Tiivistetysti voisi sanoa, että ehkäisevän päihdetyön tarkoituksen on tukea nuorta rakentamaan hänen oma käsityksensä kuvion mukaisista suhteista.

Ehkäisevässä päihdetyössä korostetaan usein varhaisen puuttumisen merkitystä. Puuttuminen nuoren ilmeiseen riskikäyttäytymiseen ja holtittomaan päihteiden käyttöön on tietysti tarpeellista, mutta harvoin sellaisenaan riittävää. Puuttuminen sinänsä ei ole ratkaisu nuoren päihteidenkäytön mahdollisesti aiheuttamiin ongelmiin. Puuttumisen yhteydessä pitää olla mahdollisuus tarjota myös tukea. Ilman riittävää tukea puuttuminen voi jäädä vain nuorta ärsyttäväksi tai ahdistavaksi kokemukseksi, joka synnyttää välinpitämättömyyttä tai jopa vastarintaa päihdetyöntekijöitä

Kuvio 3. Ehkäisevän päihdetyön moniulotteisuus (mukaillen Newcomb 1994; Sirola 2004, 139).

kohtaan. Nuoret oppivat karsastamaan ja välttelemään heille tarjolla olevia palveluja, eikä luottamuksellisen auttamissuhteen luominen onnistu, jos heidän kokemuksensa jäävät pelkkien negatiivisiksi koettujen puuttumisen tasolle. Nuorille tarjottavassa tuessa tulee pystyä ottamaan huomioon riittävän kokonaisvaltaisesti nuoren elämäntilanne ja tosiasialliset tarpeet päihdekasvatukselle. Viime kädessä kyse on nuoren omien voimavarojen tukemisesta ja rakentamisesta, jota ei voida tehdä ilman hänen omaa aktiivista panostaan.

Lähteet

E.H.N.V.S. Tiedote 5 2002. Teemana huumeet. Ehkäisevä huumetyö EU-maiden kouluissa.

Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Lipponen, Lasse 2005. Tutkiva oppiminen. Järki, tunteen ja kulttuuri oppimisen synnyttäjinä. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.

Hamppu.net –portaali. Viitattu 15.1.2010. <http://hamppu.net>

Harinen, Päivi & Heikura, Mari & Lehmus, Heikki & Vallisto, Matias 2008. Tappelua takapenkillä. Kokemuksia kohdennetun nuorisotyön poikien pienryhmätoiminnasta. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Heikkinen, Alpo 2007. Olenko mä sitä riskiryhmää? Murrosikäiset pojat kouluvaikeuksien metsäpolulla. Teoksessa Heikkinen, Alpo, Levamo, Pauliina, Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili (toim.) Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Helsinki: SOCCAn ja Heikki Waris –instituutti julkaisuja nro 11. 15-68.

Kokemuskoulutuksesta pätevää –verkkosivusto. Viitattu 20.1.2010. <http://www.kokemuskoulutus.fi/>

Korander, Timo & Soine-Rajanummi, Seppo (toim.) 2002. Kaheksalta Koskarille – saman tien sakot. Tampereen nollatoleranssikokeilu 1999-2000: historiallinen konteksti, vastaanotto ja vaikuttavuus. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia.

Kouluterveyskysely 2009 Lehdistötiedote. Viitattu 16.11.2009. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tiedote?id=18620.

Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006. Helsinki: Stakes.

Lähteenmaa, Jaana 2006. 2000-luvun nuorisoprojektien kompastuskiviä kentällä. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.) Projektityhteiskunnan käänköpuolia. Helsinki: Gaudeamus.

Metso, Leena & Ahlström, Salme & Huhtanen, Petri & Leppänen, Minna & Pietilä, Eija 2009. Nuorten päihdeiden käyttö Suomessa 1995–2007. ESPAD-tutkimusten tulokset. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 6/2009, Helsinki.

Mitä on nuorisoalan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali 2009. Pylkkänen, Sanna, Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi (toim.). Helsinki: Preventiimi ja Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Mäkitalo, Outi 2008. Huumevalistus ja sen muunnelmat. Opettajien käsitteitä ehkäisevään huumeetööhön suuntautuneesta koulukasvatuksesta ja opetuksesta. Oulu: Oulun yliopisto, Kasvatustieteellinen tiedekunta.

Newcomb, M. D. 1994. Prevalence of alcohol and other drugs use on the job. Cause for concern or irrational hysteria? The Journal of Drug Issue 24. 403-416.

Nieminen, Juha 2007. Vastavoiman hahmo – nuorisotyön yleiset tehtävät, oppimisympäristöt ja eetos. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76.

Salasuo, Mikko 2004. Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 149.

Salasuo, Mikko & Tigerstedt, Cristoffer 2007. Miten nuorten juomista on tutkittu 1950-2007? Teoksessa Tigerstedt, Cristoffer (toim.) Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeetutkijain seura ja Nuorisotutkimusseura.

Siljander, Pauli 2002. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Otava.

Simonen, Jenni 2007. Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. Teoksessa Tigerstedt, Cristoffer (toim.) Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura ja Nuorisotutkimusseura.

Simonen, Jenni 2009. Pysyvä huoli, laskeva trendi – kaksi eri todellisuutta nuorten juomisessa. Viitattu 22.1.2010.

http://community.stakes.fi/blogs/neuvoa-antavat/archive/2009/12/02/Jenni-Simonen_3A00_-Pysyv_E400_-huoli_2C00_-laskeva-trendi-_1320_-kaksi-eri-todellisuutta-nuorten-juomisessa.aspx

Sirola, Kirsi 2004. Porilaisten yhdeksäsluokkalaisten ja kasvattajien käsityksiä nuorten alkoholinkäytöstä ja alkoholin ehkäisystä. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, liikunta ja terveystieteiden tiedekunta.

Soikkeli, Markku 1998. Onko huumevalistus lopetettava vai aloitettava? Yhteiskuntapolitiikka 63(4): 357–366

Soikkeli, Markku 2001. Valistus osana huumeiden käytön ehkäisyä. Teoksessa Piisi, Ritva (toim.) Huumetyö. Helsinki: Tammi. 48- 72.

Soikkeli, Markku 2004. Miten puhua huumeista? Helsinki: Stakes. 2. painos.

Tigerstedt, Christoffer (toim.) 2007. Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 75.

Tigerstedt, Christoffer 2010. Nuo ennustamattomat nuoret. Poreilua blogikirjoitus. Viitattu 22.1.2010. http://community.stakes.fi/blogs/neuvoa-antavat/archive/2010/01/20/Christoffer-Tigerstedt_3A00_-Nuo-ennustamattomat-nuoret.aspx

Törrönen, Jukka 2004. Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraal sääntely. Helsinki: Gaudeamus.

Törrönen, Jukka & Maunu, Antti 2005. Kevyet irtiotot ja raskas sosiaalisuus. Alkoholi nuorten aikuisten ravintolailtaa kuvaavissa kertomuksissa. Yhteiskuntapolitiikka 70 (3). 266-281.

Törrönen, Jukka & Maunu, Antti 2007. Miten nuoret aikuiset pohtivat ja sääntelevät humalajuomistaan? Teoksessa Tigerstedt, Cristoffer (toim.) Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura ja Nuorisotutkimusseura.

Katja Danska-Honkala ja Eija Krogerus

Ehkäisevä päihdetyö toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa - esimerkki ryhmäinterventiosta

Tämä artikkeli pohtii ehkäisevää päihdetyötä toisen asteen oppilaitoksen näkökulmasta sekä esittelee erään toteutetun hankkeen. Olimme toteuttamassa ehkäisevän päihdetyön hanketta, jonka kohderyhmänä oli erään eteläsuomalaisen toisen asteen ammatillisen oppilaitoksen toisen vuosikurssin ryhmä. Lähtökohtana hankkeessa oli tarkastella miten yhteisöllisyys vaikuttaa yhteisön jäsenten päihdeasenteisiin ja toisaalta miten yhteisölliset menetelmät voisivat toimia ehkäisevän päihdetyön välineinä. Hankkeen tarkoituksena oli myös tuoda osaltaan sosiaalisen vahvistamisen elementtejä kyseiseen ryhmään. Hankkeen tavoitteena oli luoda tilanteita, joissa opiskelijat pääsivät itse pohtimaan päihdeiden käyttöön liittyviä asioita sekä omia elämäntapojaan terveyden näkökulmasta. Tarkoituksena oli sekä lisätä opiskelijoiden valmiutta omaan elämänhallintaan että vahvistaa kielteistä asennetta päihteisiin.

Toiminnallisina menetelminä käytettiin mm. ryhmäinterventiota sekä yhteistoiminnallisia menetelmiä, jotka sisälsivät ulkopuolisen ohjaajan suunnitteleman kokonaisuuden. Ajallisesti kokonaisuus kesti kevätlukukauden sisältäen säännölliset tapaamiset ohjaajan kanssa noin kerran kuussa sekä välitehtäviä. Opiskelijaryhmän ryhmänohjaaja oli myös mukana harjoitteissa suurimman osan aikaa.

Yksilön oman ajattelun vahvistaminen tapahtuu parhaiten onnistuneessa vuorovaikutuksessa ja osallistamalla hänet toimintoihin. Ehkäisevän päihdetyön eräs merkitsevä tehtävä on päihdeopetuksen tarjonta. (Kylmänen 2005.) Meidän hankkeessamme yhdistimme osallisuuden ja opetussellisuuden yhdeksi kokonaisuudeksi. Hanke suunniteltiin niin, että se oli mahdollista toteuttaa oppilaitosolosuhteissa, osana lukujärjestystä. Yleisesti oppilaitokset käyttävät ehkäisevään päihdetyöhön liittyen yhteistyökumppaninaan vaihtelevasti esimerkiksi yhdistyksiä tai järjestöjä. Tässä

hankkeessa yhteydenotto oppilaitokseen tuli Humanistiselta ammattikorkeakoululta (HUMAK). Hankkeessa yhdistettiin yhteisöpedagogiopiskelijan opintoja sovellettavaksi työelämän tarkoituksiin. Suomessa oppilaitosten roolia on pidetty tärkeänä nuorten päihdeiden käytön ehkäisyssä. Erityisesti on korostettu sitä, että koulussa on koko ikäluokka helposti saavutettavissa. (ks. Huoponen ym. 2007.)

Hankkeen kohderyhmä ja lähtökohdat

Hankkeemme ammattikoulun ryhmään kuului 18 oppilasta, kolme poikaa ja loput tyttöjä. Ikäjakama oli 17–23 vuotta. He olivat toisen vuoden opiskelijoita kolmivuotisessa ammatillisessa koulutuksessa. Tapaamisia nuorten kanssa oli yhteensä viisi. Kestoltaan tapaamiset olivat kaksi tuntia kerrallaan. Tapaamiset sovittiin niin, että ne sopivat kyseisen oppilaitoksen työskentelyyn aikataulullisesti. Tämä aikataulutus tuotti sen, että tapaamisten kestot ja aikataulutus meni oppilaitoksen jo kauan sitten ennalta laaditun työjärjestyksen mukaan.

Hankkeen lähtökohtana oli osaltaan pohdiskella yhteisöllisyyttä ja sen merkitystä ehkäisevän päihdetyön menetelmänä. Koulun tehtävä on omalta osaltaan tukea lapsia ja nuoria kasvamaan itsetunnon vahvoiksi, omassa elämässään selviytyviksi ja toiset huomioon ottaviksi yksilöiksi. Koulussa ollaan kasvokkain kaiken aikaa, koulu on ainutlaatuinen yhteisönsä, jossa opettajat ja oppilaat kohtaavat toisensa päivittäin ja tekevät työtään. Miten muodostuu koulun eettinen ilmapiiri? Kuinka koulu voisi toimia eettisesti vastuullisena ja arvostelukykyä kehittävänä yhteisönä? Onko koulussa sijaa dialogille ja keskinäiselle kommunikaatiolle? Kun asioita tuodaan keskusteluun ja nuorten itsensä pohdittavaksi luodaan eettistä ilmapiiriä. (vrt. Huoponen ym. 2007.) Hanke mahdollisti keskustelun ja toi osaltaan kaivattua aikaa pohtia myös eettisiä kysymyksiä yhdessä aikuisten kanssa. Opiskelijat olivat avoimia keskustelua kohtaan ja halusivat ottaa kantaa yhteisöllisyyteen, mitä se heidän mielestään on ja miten se toteutuu heidän opiskeluryhmässään.

Erityisesti ensimmäinen vuosi toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa on merkityksellinen opiskelijan jatkon kannalta. Juuri tässä ns. nivel-

vaiheessa tapahtuu kiinnittyminen kouluympäristöön ja omaan ryhmään. Toisena vuonna opiskelijat eivät tarvitse enää niin paljon tukea oppilaitoksen käytänteisiin liittyviin asioihin, mutta opiskelijoiden ryhmäprosessin ohjaajana on ryhmänohjaajaopettajalla edelleen tärkeä rooli.

Koko opiskeluaajan ryhmänohjaajan rooli korostuu ja hänelle muodostuu suuri vastuu ja hänen työpanoksena on merkityksellinen opiskelijoiden henkilökohtaisen kehityksen tukijana ja ryhmän koheesion edesauttajana. Erityisesti alaikäiset sekä hojks-opiskelijat ovat kaksi ryhmää, joiden ryhmänohjaukseen menee paljon aikaa ja siten myös siihen tarvitaan resursseja. Hyvä ohjaus siis syntyy vuorovaikutuksessa. Ryhmänohjaajan toiminnassa näkyvät hänen omat arvostuksensa ja uskomuksensa. Olisikin tärkeää, että ryhmänohjaajaopettaja tutustuisi omaan ihmiskäsitykseensä, perusfilosofiaansa elämästä ja sen ilmiöistä. (Jauhiainen & Eskola 1994.) Myös teoriasuuntausten tuntemisesta on hyötyä. Teoriatietojen avulla ohjaaja hallitsee paremmin ohjaustapahtumaa ja ne auttavat myös säätelemään ohjaajan omaa käyttäytymistä siten, että ohjattavassa tapahtuu toivotunsuuntaisia muutoksia. Omakohtainen ja sisäistetty ohjausfilosofia on ohjaajalle myös erittäin tärkeä ominaisuus. Hankkeessamme kohderyhmän ryhmänohjaaja oli mukana koko prosessin ajan. Opettajan rooli oli olla lähinnä tarkkailijana, mutta hän otti osaa myös keskusteluun.

Toteuttamamme hankkeen viitekehyksenä oli nuorten sosiaalinen vahvistaminen. Nuorisolaki (27.1.2006/72) määrittelee sosiaalisen vahvistamisen nuorille suunnatuiksi toimenpiteiksi elämäntaitojen parantamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Ryhmä sai keskustella päihteiden käyttöön liittyvästä problematiikasta luottamuksellisessa ilmapiirissä. Alusta lähtien sovittiin yhdessä ryhmän kanssa, että keskustelut olivat luottamuksellisia ja jokainen sai valita kuinka paljon halusi kertoa omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Opiskelijoita tuettiin, kuultiin ja kannustettiin päihteettömään elämäntapaan. Keskusteltiin päihteiden käytön haittavaikutuksista, ja miten mahdolliset myönteiset vaikutukset kuten esim. sosiaaliseen kanssakäymiseen rohkaistuminen olisi mahdollista ilman päihtymisen tuomaa ”suojaa”. Arvokeskustelu päihteistä toteutettiin interaktiivisen ryhmäintervention kautta.

Yhteisöllisyys – ryhmän mietteitä

Hankkeen ensimmäisessä tapaamisessa ryhmä määritteli itse pienryhmätyönä mitä yhteisöllisyys on heidän mielestään, mitä se tarkoittaa termiinä ja onko yhteisöllisyyttä heidän omassa opiskeluryhmässään. Kysyttiin mitä yhteisö ja yhteisöllisyys merkitsevät, mitä ne ovat ja mihin yhteisöön he kokevat kuuluvansa. Heiltä kysyttiin myös päihteiden käytöstä, missä tilanteissa päihteet ovat mukana ja millaisia sosiaalisia tilanteita ne ovat.

Kysymyksiä tarkasteltiin Learning Cafe – ryhmätyömenetelmän avulla. Vastauksissa yhteisöllisyyteen liittyen tuli esiin sanoja, kuten yhteenkuuluvuus, turvallisuuden tunne, olla osa jotakin, samaa ajattelevia ihmisiä, aate, ryhmään kuuluminen. Esiin nousi myös tarkoitus ja mahdollisuus vaikuttamiseen. Yhteisöllisyys koettiin yleisesti positiivisena asiana, johon kannattaa pyrkiä.

Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan yhteisöjen tietynlaisia myönteisiä ominaisuuksia, joiden ansiosta kuuluminen yhteisöön ja toimiminen siinä koetaan hyvältä. Yhteisöllisessä yhteisössä ihmiset vaikuttavat toisiinsa myönteisellä tavalla. Tämä luo turvallisuutta, joka vapauttaa ihmiset toimimaan omana itsenään, vapaasti. Ihmiset uskaltavat rehellisesti kertoa miten he kokevat asiat, mitä he toivovat, mikä heidän mielestään on ongelmallista ja millaisia muutoksia he haluaisivat aikaansaada. Yhteisöllisyys mahdollistaa sen, että kaikki voivat kokea olevansa osallisia siinä mitä tapahtuu. (vrt. Vesikansa, 2000.)

Yhteisöllisyyteen liitetään käsite sosiaalinen pääoma (ks. Harju 2003). Sosiaalisen pääoman käsite kattaa ne sosiaalisen rakenteen ulottuvuudet, jotka helpottavat yksilöiden ja ryhmien vuorovaikutusta ja tiiviyttä. Näitä ovat mm. luottamus, jaetut normit sekä sosiaaliset verkostot, jotka edistävät verkoston jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja toimintojen koordinoitua ja sen myötä tehostavat yhteiskuntien ja yhteisöjen toimintakykyä ja taloudellista menestystä tai yksilöiden tavoitteiden toteutumista.

Sosiaalisen pääoman lähteenä voi olla myös pakkoluottamus. Tällä tarkoitetaan yhteisössä vallitsevia tiiviitä sosiaalisia siteitä ja niiden tuottamaa yhteisön kykyä valvoa ja vaikuttaa jäsentensä toimintaan. Kun yhteisössä

vallitsee tiiviit sosiaaliset siteet, se kykenee kontrolloimaan jäsentensä toimintaa paremmin kuin yksittäiset jäsenet kykenisivät kontrolloimaan toisiaan. Kontrolli perustuu sosiaalisiin sanktioihin: maineen menettämiseen, häpäisyyn tai yhteisöstä ulossulkemiseen. Ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta pakkoluottamus voi olla huono asia, jos jäsenyyteen kuuluu päihteiden käyttö. Toisaalta päihteettömän vaihtoehdon kannalta voi pakkoluottamus olla ehkäisevä tekijä. Pakkoluottamus voi olla jopa erittäin vaarallista, kun esim. nuorten keskuudessa syntyy ryhmiä, joiden mukana ajaudutaan ongelmiin, koska ei uskalleta lähteä tilanteista pois tai asettua ryhmän sisäisiä sääntöjä vastaan. Myös työelämään saattaa syntyä näitä ryhmiä, joissa oleminen koetaan jopa ahdistavaksi. Yhteisön on voitava olla myös itsekriittinen ja avoin, jotta se olisi turvallinen yksilön näkökulmasta.

Ryhmältä kysyttiin myös, mikä synnyttää yhteisöllisyyttä juuri tässä ryhmässä. Vastauksissa oli saman alan opiskelijoita, ikä, tuttuus, harrastukset, sama päämäärä, yhteiset hetket (esim. leirit), huumori, yhdessä suunnittelu, insidejutut (luokan kesken), ystävät, harrastus, Suomi, siviilisäädyt, perhe, työyhteisö, kaupungit/kunnat. Opiskelijaryhmän nuoret kokivat ja havaitsivat yhteisöllisyyden hyvinkin samankaltaisesti. Yhteisön merkitys ja kuuluminen johonkin yhteisöön, oli nuorille hyvin tärkeä ja merkityksellinen asia. Tärkeä yhteisö heidän mielestään olivat perhe ja oma luokkayhteisö. Moni ryhmän nuorista on harrastustoiminnassa mukana, joten harrastus koettiin myös tärkeänä yhdistävänä tekijänä.

Yhteiset hetket ja inside-jutut syntyvät yhteisistä myönteisistä kokemuksista. Ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta on oleellista miettiä miten näitä hetkiä syntyy ilman, että päihteet ovat niissä jossakin roolissa. Tämän ryhmän kohdalla niitä oli ehtinyt syntyä niin luokkatilanteissa kuin yhteisillä leireillä, joita heillä oli takanaan jo muutama. Leiritoiminta on erittäin mieleenpainuva ja positiivinen tapa luoda yhteisöllisyyttä ryhmään. Leirit ovat keskeinen nuorisotyön menetelmä, jota voitaisiin käyttää enemmän myös koulumaailmassa. Yhteistyö tässäkin muiden tahojen kanssa olisi tapa päästä alkuun.

Muutammat oppilaat eivät kokeneet opiskeluryhmää turvalliseksi ja kokivat siis ulkopuolisuutta. Tämä ilmeni palautteista, joita kerättiin jokaisen tapaamisen jälkeen. Ryhmän jäsenet tulivat kuitenkin toimeen keske-

nään ja kykenivät mielestään hyvin työskentelemään yhdessä. Esim. ryhmätyöt opiskelussa eivät olleet ongelma.

Kysyttäessä missä sosiaalisissa tilanteissa päihtees ovat olleet mukana/ tulevat mukaan vastauksina tulivat: frendit polttaa röökiä, yläaste cool, koulun päättarit, festarit, kotibileet, vanhemmat, erilaiset juhlapyhät (uusivuosi, vappu), baari, täysikäisyys, koulu(välkkä). Erityisesti tupakan polton kohdalla heidän mielestään on kysymys melko paljon sosiaalisesta painostuksesta. Tupakan poltto saatetaan aloittaa, jotta pääsee mukaan porukkaan. Polttamisesta tulee ikään kuin koulupäivän taukojen oma sosiaalinen rituaali.

Olisi varsin aiheellista miettiä oppilaitoksista mikä olisi vaihtoehto tällaisen kulttuurin syntymiselle. Miten oppilaitos voisi vaikuttaa siihen, että ulos tupakalle ei enää lähdettäisikään? Yksi jo monessa paikassa käytössä oleva vaihtoehto on tupakanpolton kieltäminen, joka osaltaan varmaan-kin ehkäisee osan opiskelijoista tupakointihaluja, mutta kielloista huolimatta osa käy kuitenkin tupakalla jossain kauempana ja tämä saattaa osaltaan vaikuttaa opetukseen esim. myöhästelyinä. Mikä olisi niin sosiaalisesti puoleensavetävää kuin tupakointi, jota oppilaitos voisi edesauttaa? Tässä kysymys, jota kannattaisi pohtia ammatillisissa oppilaitoksissa enemmänkin ja tietenkin yhdessä opiskelijoiden kanssa. (ks. Lehtinen & Jokinen 1999; Kalmari & Wallenius 2002.)

Vastauksissa tuli selkeästi myös esiin suomalainen juhlakulttuuri, jota värittää alkoholin käyttö. Jo vuosikymmenien ajan eri viranomais- ja vapaaehtoistahot ovat yrittäneet vaikuttaa nuorten alkoholikäytön hillitsemiseen juhlien yhteydessä. Osa päihdetyöstä kohdistuukin alkoholihaittojen lievittämiseen esim. selviämisasemat. On suurempi yhteiskunnallinen kysymys, miten humalajuomiskulttuurista voitaisiin siirtyä hillitympään alkoholinkäyttöön ja nuorten kohdalla tavoitteena pitäisi olla alkoholittomuus. Toivoa antavaa oli muutamien kohderyhmämme nuorten mielipiteet, joissa he olivat sitä mieltä, että eivät halua eivätkä aio juoda ns. juhlapyhinäkään.

Merkittävää myös mielestämme oli – viitaten edelliseen kulttuurikysymykseen -, että myös vanhemmat tulivat mainituiksi sosiaalisissa alkoholinkäyttötilanteissa. Elisa Itäjärvi toteaa väitöskirjassaan, että lapsilla

ja nuorilla on ongelmana aikuisten häiritsevä päihdeidenkäyttö. Hän tuo esiin vanhempien alkoholinkäytön lapsille aiheuttamia moninaisia haittoja. Kyseessä on ongelmavyöhyke, johon ei ole olemassa yksinkertaisia selityksiä eikä ratkaisuja, mutta johon on tartuttava välittömästi. Lasten kokemukset alkoholia ongelmallisesti käyttävissä perheissä vaihtelevat. Yhdelle kokemusten merkitys voi olla jopa kehittävä, kun taas toiselle ne voivat olla hyvin traumatisoivia. Humalakäyttäytyminen pelottaa usein lasta ja tilanteisiin liittyy syyllisyyttä tai häpeää. Traumoja voivat aiheuttaa paitsi toistuvat tapahtumat myös yksittäiset tilanteet. Päihdeongelmien vaikutuksesta lapset voivat joutua laiminlyönnin tai väkivallan kohteiksi, jolloin he voivat masentua lapsuudessa tai myöhemmin. Lapset myös ottavat usein vastuuta vanhempien jaksamisesta tai perheen arjen sujumisesta. (Lappalainen-Lehti ym. 2007). Ryhmässä ei kukaan kertonut tarkemmin miksi vanhemmat tulivat mainituksi vastauksissa, mutta laajemmin aikuiset todettiin olevan ryhmä, jonka häiritsevää päihdekäyttäytymistä he kertoivat näkevänsä lähes päivittäin katukuvassa.

Parhaimmillaan monialainen ja erialaiseen asiantuntijuuteen perustuva yhteistyö lisää ehkäisevän päihdetyön voimavaroja ja vaikuttavuutta. Koulussa tehtävä ehkäisevä päihdetyö on osa nuoren terveen kasvun ja kehityksen tukemista. Sen tavoitteena tulisi olla päihdeiden kokeilun tarpeen purkaminen, kokeilun ja käytännön siirtäminen myöhemmäksi sekä jo alkaneen käytön lopettaminen. Käytännössä ehkäisevää päihdetyötä tekevä olisi jo menetelmiä ja sisältöjä valittaessaan tunnettava kohderyhmä mahdollisimman hyvin, ymmärrettävä se mikä on ryhmän vastaanottokyky, ymmärrys ja elämäntilanne. Tämän tiedostaen oli hankkeessamme merkityksellistä käyttää tarpeeksi aikaa ryhmään tutustumiseen sekä keskusteluun ryhmänohjaajan kanssa

Ryhmäinterventiot

Opiskelijaryhmän toisella tapaamisella käytössä oli menetelmä nimeltä interaktiivinen teeman käsittely. Interaktiivisella menetelmällä käytiin läpi nuorten omaa suhtautumista päihteisiin. Nuoret vastasivat erilaisiin päihdeiden käyttöä koskeviin väitteisiin ja vastausten pohjalta käytiin keskuste-

lua Interaktiivisuus toteutettiin äänestyslaitteilla, jolloin opiskelijat pääsivät vaikuttamaan keskusteluun ilmaisten mielipiteensä anonyymisti. Osallistujien äänestyksen tulos heijastettiin reaaliaikaisena seinälle. Ohjelma antoi mahdollisuuden valita yhden tai useamman vastauksen eri vaihtoehtoista tai asettamaan arvojärjestykseen useampia vaihtoehtoja koskien päihteiden käyttöä.

Tässä menetelmässä osallistujien tulokset voidaan taltioida esim. jatkotyöskentelyä varten, kuten tässäkin hankkeessa tehtiin. Tuloksia käytiin läpi yksi kerrallaan keskustellen ryhmän kanssa. Keskustelussa on tärkeää, että ryhmäintervention tekijä on perehtynyt päihdeproblematiikkaan hyvin, sillä erilaiset väittämät synnyttivät lisäkysymyksiä ryhmän jäsenissä. Opiskelijat joutuivat pohtimaan omaa alkoholinkäyttöään suhteessa tietoon sen haitoista. Samassa yhteydessä käytiin myös sukupuolitauti- sekä onnettomuusasioita läpi. Osa opetuksellisesta materiaalista oli melko sho-keeraavaa, mutta herätti hyvin keskustelua

On tärkeää todeta, että monessa onnettomuudessa tai suojaamattomassa sukupuoliyhteydessä on tilannetta edeltänyt alkoholin käyttö. Terveysteen oppimisen lähtökohtana on näkemys siitä, että opiskelija kykenee käsittelemään terveyttä koskevaa tietoa ja asettamaan itselleen oman terveytensä kannalta tärkeitä tavoitteita ja ohjaamaan toimintaansa näiden tavoitteiden suuntaan. Koulun terveysopetuksen tavoitteena voidaankin pitää terveyden lukutaidon oppimista.

Sekä havainnoinnin että palautteen mukaan ryhmäinterventio oli ollut mieleenpainuva ja hyvä kokemus ryhmälle. Opiskelijat pitivät tavasta, miten he saivat miettiä ja keskustella omasta suhteestaan päihteidenkäyttöön. Palautteen kautta tuli selväksi, että päihteiden käytön ehkäisyn opetus halutaan nimenomaan olevan keskustelevaa ja nuoren omaa ajattelua herättävää. Keskustelussa nousi esiin nuorten omat moraalikäsitykset päihteiden käytön suhteen. Nuoret mm. kommentoivat, että oli hyvä kun asiat sanottiin suoraan, eikä asioita kierrelty, puhuttiin asioista niiden oikeilla nimillä.

Hesterin & Millerin (1994) päihdeongelmien malleissa yksi selitys ja painotus on sosiaalisen oppimisen malli, jonka mukaan päihteen käyttö on ennen kaikkea vuorovaikutustoimintaa. Juuri tästä vuorovaikutuk-

sellisuudesta nuoret puhuivat paljon. Sekä tupakanpolttoon että alkoholin juomiseen liittyi sosiaalinen paine, joka koettiin tärkeäksi. On juotava tai poltettava, että pysyy mukana ”porukoissa”. Juomisen kautta mahdollistuu rohkeampi lähestyminen sosiaalisiin suhteisiin, erityisesti pyrittäessä lähempään tuttavuuteen vastakkaiseen sukupuoleen. Tässä onkin haastetta pedagogeille, miten rohkaistaan ja tuetaan nuoria toimimaan sosiaalisissa suhteissa ilman alkoholin tuomaa ”häpeä-suojaa”. Koulun ja nuorisotyön menetelmin on mahdollista luoda olosuhteita esim. yhteistoiminnallisten menetelmien avulla, jolloin saadaan mahdollisuus kommunikoida ilman päihteitä myönteisessä ilmapiirissä. Toisella asteella erilaiset ryhmäharjoitukset ja ryhmäyttämisharjoitukset antavat luvan ja kannustavat kommunikointiin.

Vuorovaikutustaitojen vahvistaminen

Ryhmän seuraavalla tapaamisella tutustuttiin yhteistoiminnalliseen peliin nimeltään Olopoli. Pelin kautta käsiteltiin ehkäisevän päihdetyön teemoja ja keskusteltiin ihmissuhteista sekä seksuaalisuudesta. Pelin tarkoituksena oli haastaa osallistujat keskusteluun ja ottamaan kantaa edellä mainituista asioista.

Nykyisessä oppimiskäsityksessä korostetaan oppilaan roolia aktiivisena toimijana – subjektina omissa oppimistapahtumissaan ja oman tietorakenteensa jäsentäjänä. Opiskelijan käsitykset, aiemmat kokemukset ja odotukset eri asioista ohjaavat sitä, mihin hän niitä tulkitsee. Oppilas luo käsitystään asioista ja tapahtumista omien kokemustensa ja aiemmin oppimiansa mallien perusteella. Ihmistä pidetään siis tietojen käsittelijänä, joka tietoisesti voi asettaa itselleen tavoitteita, on aktiivisesti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja on itse vastuussa oppimisestaan.

Oppimistapahtumassa on oleellista se, että ymmärretään aiemmin opitun merkitys uuden oppimisessa. Tiedosta tulee merkityksellistä ja mielekästä silloin, kun se kytetään kytkemään olemassa oleviin tietoihin. Siksi yksi opetuksen keskeinen tehtävä on osoittaa oppilaalle hänen senhetkinen tietorakenteensa ennen uuden oppimista. Oppilaan, mutta myös opettajan omat näkemykset ja kokemukset terveyteen yhteydessä olevista teki-

jöistä kuten tupakoinnista, alkoholista, huumeista tai ihmissuhteista ovat tärkeitä ja ne muodostavat uuden oppimisen pohjan. Päihteiden käyttöön liittyvä opetus ei ole mielekästä, jos se perustuu yksittäisiin, irrallisiin opitunteihin ja sitä ei ole mahdollista sitoa laajempaan terveystiedon kokonaisuuteen ja kokemusmaailmaan. Oppilaiden omat käsitykset ja kokemukset päihteisiin liittyvistä asioista ovat tärkeä opetuksen lähtökohta.

Olopoli -peli ei ollut ryhmälle eikä myöskään oppilaitokselle entuudestaan tuttu. Tehtävien suorittaminen vaati koko ryhmän panostusta ja pelin pelaaminen koettiin pääosin hyvänä harjoitteena. Opiskelijat kokivat oppineensa jotakin uutta koskien pelissä käsiteltyjä teemoja. Teemoissa oli esillä sekä päihteiden käyttöön liittyviä teemoja että itsetunnon vahvistamiseen liittyviä elementtejä.

Vuorovaikutus on dynaaminen, tilannesidonnainen tulkintaprosessi, joka koostuu osallistujien vuorovaikutusteista. Yhteistoiminnallinen oppiminen Olopoli -pelin pelaamisen kautta edisti ryhmässä positiivista riippuvuutta, avointa vuorovaikutusta, vastuuta omasta oppimisesta sekä yhteistyötaitoja.

Tietoista sosiaalista vahvistamista tulisi olla eri muodoissa mielestämme koko opintojen ajan. Ehkäisevän päihdetyön kannalta suojaavia tekijöitä tulee vahvistaa ryhmässä. Nuorten elämänhallintaa ja itsetuntoa vahvistavia menetelmiä on hyvä käyttää ainakin jossakin opintokokonaisuudessa. Jokaisena opiskeluvuotena tulisi olla mahdollisuuksia yhteisöllisyyden vahvistamiseen. Esim. ammatillisen oppilaitoksen tutor-järjestelmä on hyvä apu yhteisöllisten menetelmien tuottamisessa. Katseet olisi syytä suunnata myös muihin tahoihin, kuten paikalliseen nuorisotoimeen, josta löytyy ammatillista osaamista yhteisöllisyshankkeisiin. Myös eri järjestöt ja oppilaitokset voivat olla hyviä yhteistyökumppaneita kuten tässäkin hankkeessa.

Ammatillisen koulutuksen järjestämistä ohjaavat Laki ammatillisesta koulutuksesta (21.8.1998/630) ja Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (21.8.1998/631). Lain mukaan ammatillisen koulutuksen tarkoituksena on kohottaa väestön ammatillista osaamista, kehittää työelämää ja vastata sen osaamistarpeita sekä edistää työllisyyttä. Lisäksi koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia

tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen. Koulutuksen tavoitteena on lisäksi tukea opiskelijoiden kehitystä hyväksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä tukea elinikäistä oppimista. Useimmiten ryhmänohjaaja on se, joka huomaa jos opiskelija on erityisen tuen tarpeessa. Erityinen tuen tarve voi myös olla päihteisiin liittyvää. Tarvittaessa opiskelijaa tulee ohjata muiden tukipalveluiden piiriin. Toimiva yhteistyö opiskelijahuoltoryhmän ja ryhmänohjaajaopettajan välillä onkin erittäin tärkeää.

Koulussa oppilaat ovat eettistä herkkyyttä vaativissa tilanteissa mukana omine taustoineen, luonteenpiirteineen ja käsityksineen. Vanhempia herkemmin he ovat kuitenkin sellaisessa vaiheessa, jossa oma eettinen ajattelu etsii muotoaan ja on vaikutuksille altis. Eettisen arvostelukyvyn kehittäminen vastavuoroisuudella ja keskustelulla, eettisten dilemموjen ja kyseenalaistamisen kautta kehittää oman ajattelun tuntemista, muiden ajattelun ymmärtämistä. Omaa ajatteluaan reflektoidaan tottunut on vahvemmillä myös siinä, mitä tulee itsensä tuntemiseen ja itsensä luottamiseen. Koulussa olisi tärkeää antaa aikaa yhteiskunnalliselle keskustelulle esim. päihteisiin liittyen. Koulun pitäisi antaa ymmärtää, että nämä asiat ovat tärkeitä tiedostaa ja miettiä omalta kohdaltaan. Hanke sai nuoret keskustelemaan ja miettimään päihteiden haittaominaisuuksia ja sitä kautta pohdittamaan omaa suhdettaan niihin. Olisi tärkeää, että keskustelunmahdollisuuksia syntyisi pitkin opiskeluaikaa, jotta aihe ei unohtuisi tai tulisi sivuutetuksi.

Koulun keskeiset tehtävät lasten ja nuorten päihteiden käytön ehkäisyssä liittyvät

- 1) laadukkaan opetuksen toteuttamiseen
- 2) lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien tukemiseen,
- 3) koulun kasvatusajattelun selkiytymiseen,
- 4) hyvään yhteistyöhön kotien, oppilashuollon sekä muiden tukiverkkojen kanssa ja
- 5) ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen.

Malli ammatillisen oppilaitoksen ehkäisevään päihdetyöhön?

Hankkeen palautekeskustelussa tuli vahvasti esille, että tämä hanke oli opettavainen ja hyvä yhteinen juttu kyseiselle opiskelijaryhmälle. Ryhmän jäsenet kokivat, että heidät huomioidaan ja sitä kautta he tunsivat itsensä tärkeiksi ja huomioonotetuiksi. He kokivat välittämistä ja saaneensa aikaa keskustella tärkeistä ja mielenkiintoisista teemoista. Palautteessa kävi ilmi, että opiskelijat kokivat, että hankkeen ansiosta heillä oli alkanut ajatusprosessi, jossa mietittiin omaa päihteiden käyttöä. He sanoivat suoraan, että omat päihdetottumukset olivat joutuneet itsekritiikin alle heidän omasta toimestaan.

Vastaavan hankkeen toteuttamisessa on hyvä muistaa seuraavia asioita, joita olemme kokemuksen kautta oppineet. Hanke pitäisi osata esittää opiskelijoille mahdollisimman houkuttelevana ja mielenkiintoisena juttuna, johon kannattaa ehdottomasti tulla mukaan. Tällaisen hankkeen kannalta olisi tärkeää, että ryhmä olisi pysyvä ja sitoutunut alkavaan prosessiin. On tärkeää, että ei synny mielikuvaa, että hankkeeseen varattu aika olisi ylimääräistä vapaata. Tässä hankkeessa houkuttelevuutta lisäsi mahdollisuus yhteisen symbolin tekemiseen ja saamiseen omaan käyttöön. Opiskelijat saivat itselleen hupparit, joihin painettiin heidän itse keksimänsä päihdevastainen lause. Opiskelijoilla ei ollut ylimääräisiä poissaoloja hankkeemme aikana.

Jokainen oppilaitos ja ryhmä ovat omanlaisensa, joten suunnitelmassa pitää ottaa huomioon nämä erityisyydet. Ennen hankkeen toteuttamista ryhmänohjaaja ja hankkeen vetäjä pitivät suunnittelukokouksen, jossa huomioitiin oppilaitokseen ja opiskelijoihin liittyviä asioita. Samalla tehtiin aikatauluselitys sekä mietittiin mitä tiloja käytetään ja mitä apuvälineitä tarvitaan.

Hankkeen onnistumisen kannalta on tärkeää sitoa eri tapaamisten teemat yhteen ja antaa myös välitehtäviä, jotta asiat pysyisivät mielessä. Ajallisesti on hyvä, että hankkeen tapaamiset eivät ole liian harvoin.

Palautetta on hyvä kerätä jokaisen kerran jälkeen sekä haastaa nuoret miettimään kysymyksiä, joihin voidaan sitten myöhemmin etsiä yhdessä

vastauksia. Samalla voi tiedustella olisiko jotain erityistä teemaan liittyvää aihetta, jonka haluaisi tuoda mukaan yhteiseen keskusteluun.

Oleellista hankkeessa oli siinä käytetyt toiminnalliset menetelmät. Toiminnan kautta keskustelun syntyminen on helpompaa. Yhteisöllisyys ehkäisevän päihdetyön välineenä on merkityksellinen. Ryhmässä onkin tärkeää, että jäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kuunteleminen ja toisten ymmärtäminen luo turvallisuuden tunnetta. Tämä taas edistää luottamuksen tunnetta ryhmässä ja se edistää arkojenkin asioiden puheeksi ottamista.

Valtakunnallinen kouluterveyskysely (2008) osoittaa, että ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden osalta Uudellamaalla 40% oppilaista tupakoi päivittäin. 42% nuorista on tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa. Tutkimus osoittaa myös, että 20% on kokeillut laittomia huumeita ainakin kerran. Kouluterveyskysely tarjoaa oppilaitokselle välineen nuoren hyvinvoinnin kartoittamiseen ja oppilaitoksen omia kouluterveyskyselyn tuloksia kannattaa hyödyntää jatkossa. Oppilaitoksen suunnittelutasolla onkin keskeinen toimija moniammatillinen oppilashuoltoryhmä. Terveiden edistämistyössä ryhmää voidaan laajentaa ottamalla siihen mukaan vanhempien ja oppilaiden sekä sidosryhmien edustus. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa on suotavaa, kun halutaan toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä ammatillisessa oppilaitoksessa.

Hankkeessa käytettiin jo hyviksi havaittuja yhteistoiminnallisia menetelmiä. Mielestämme nämä toimintamallit istuivat loistavasti tämänkaltaiseen ryhmään. Ryhmän jäsenet olivat aktiivisia osallistujia ja innostaminen ei ollut työlästä. Ryhmä oli tottunut keskustelemaan. Opiskelijat olivat tottuneet ryhmätyöskentelyyn sekä toimimaan ryhmässä. Tämä auttoi hankkeessa käytettävien toiminnallisten menetelmien käyttöä. Takapakkiaikin oli, koska yksi välitehtävistä jäi kaikilta ryhmäläisiltä palauttamatta. Ajoitus tehtävälle ei varmaankaan ollut kohdallaan.

Lopuksi haluamme todeta, että toisen asteen ammatillinen koulutus on alue, johon kannattaa satsata ehkäisevän päihdetyön resursseja. Nuoret ammattikoululaiset tarvitsevat vielä aikuisen ohjausta, mutta ovat kuitenkin kypsiä keskustelemaan päihteisiin liittyvistä teemoista monipuolisesti. Toisen asteen ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevilla nuorilla on mah-

dollisuus luoda uudenlaista päihdekulttuuria osana omaa ammatti-identiteettiään. Koulu voi rohkaista kyseenalaistamaan totutut kaavat suomalaisen päihdekäyttötymisessä.

Suurin osa ammatillisen koulutuksen aloittajista tulee suoraan yläkoulusta ja ovat alaikäisiä. He tulevat uuteen paikkaan, jossa oma paikka ryhmässä yritetään löytää, ja valitettavasti päihteiden käyttö voi olla hyvinkin yhdistävä tekijä ammattikoululaisnuorten keskuudessa. Eri järjestöt sekä moniammatillinen yhteistyö eri tahojen kanssa voisivat kohdentaa ehkäisevän päihdetyön panostaan enenevässä määrin ammattikouluihin.

Lähteet

Harju, Aaro 2003. Yhteisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hester, Reid K. & Miller, William R. 1994. Handbook of Alcoholism. Treatment Approaches - Effective Alternatives. Boston: Ally & Bacon.

Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist Pirjo 2007. Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Helsinki: Opetushallitus.

Jauhiainen, Riita & Eskola, Marjatta 1994. Ryhmäilmiö. Porvoo, Helsinki: WSOY.

Kalmari, Arja & Wallenius, Tuula (toim.) 2002. Tutorin tuki: opintojen ohjaus ja tutorointi Diakissa. Helsinki: Diak.

Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin... Nuorten ehkäisevä päihdetyö päihdetyö. Helsinki: Tammi.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630.

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 21.8.1998/631.

Lappalainen-Lehti, Riitta & Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis 2007. Haasteena päihteet, ammatillisen päihdetyön perusteita. Porvoo, Helsinki: WSOY.

Lehtinen, Esko & Jokinen Tuija 1999. Tutor: itsenäistyvän oppijan ohjaaja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Täydennyskoulutuskeskus.

Luopa, Pauliina & Harju, Hanna & Puusniekka, Rikka & Jokela, Jukka & Kinnunen, Topi & Pietikäinen, Minna 2008. Kouluterveys 2008: Etelä-Suomen lääninraportti. Viitattu 1.12.2009. <http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/esuomi2008rap.pdf>.

Nuorisolaki 27.1.2006/72. 2009.

Vesikansa, Sari 2000. Kansalaistoiminta, demokratia ja yhteisöllisyys. Helsingin kaupunki, Nuorisoasiainkeskus, Hesani nuorten ääni –kamppanja.

Liisa Korjus ja Tessa Lankinen

Yhteisöllisyyttä ja päihhteettömyyttä tukemassa. Ryhmässä Päihhteettä – toimintamalli nuorille urheilijoille

Valmennettuun urheiluun osallistumista ja joukkueeseen tai ryhmään kuulumista pidetään usein suojaavina tekijöinä päihdehaittoihin liittyen. Arki-illat kuluvat säännöllisesti harjoituksissa ja viikonloput otteluisa, kilpailuissa ja turnauksissa; vapaa-aikaa ei juuri muuhun jää. Toisaalta nuoren omaa unelmaa huippu-urheilijan urasta ei haluta riskeerata mistään hinnasta. Syitä tulee äkkiä mieleen monia. Toki urheiluharrastus voi toimia suojaavana tekijänä. Tätä edesauttavat positiivinen ryhmäpaine ja hyvä joukkuehenki. Ryhmä, johon nuori harrastuksensa myötä kiinnittyy, saattaa kuitenkin viedä jäseniään myös toiseen suuntaan. Ryhmäpaine voi joissakin joukkueissa olla hyvin vahva ja vaikuttaa esimerkiksi nuorten päihdekokeiluihin; kieltäytyminen ei porukassa aina ole helppoa.

Nuorten urheilijoiden päihdeasenteiden lisäksi käsittelemme tässä artikkelissa urheiluharrastusta mahdollisena suojaavana tekijänä päihhteiden käytön suhteen. Toisena teemana pohdimme yhteisöllisyyttä harrastustoiminnassa, erityisesti joukkueurheilussa, ja sen yhteyksiä nuorten päihdeasenteisiin. Avaamme aiheen teoriaa ja peilaamme sitä omiin havaintoihimme. Konkreettisenä esimerkkinä esittelemme urheiluseurojen päihdekasvatuksen tueksi kehitetyn Ryhmässä Päihhteettä – toimintamallin, joka pyrkii omalta osaltaan tukemaan joukkueen yhteisöllisyyttä. Rinnastamme yhteisöllisyyden joiltakin osin joukkuehenkeen, sillä ne jakavat monia yhtymäkohtia ja joukkuehenki on urheilumaailmassa paremmin tunnettu termi.

Ryhmässä Päihteettä – toiminnan taustat, tavoitteet ja ohjaajan rooli

”Oli mukavaa jutella yhdessä, kuulla muiden mielipiteitä ja kertoa omia.”

Nuorten urheilijoiden päihteiden käyttö ja urheiluseuratoiminnan terveyttä edistävät vaikutukset ovat nousseet puheenaiheina pinnalle ja synnyttäneet vilkasta keskustelua erityisesti vuosituhannen alussa. Pohjaa tälle loi Jyväskylän terveystieteiden laitoksella professori Lasse Kannaksen johtama tutkijaryhmä, joka teki havaintoja urheiluseuratoimintaan osallistuvien nuorten päihteiden käytöstä tutkiessaan valtakunnallisen kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksen mukaan joukkueissa urheilevat nuoret käyttävät päihteitä yhtä paljon tai jopa enemmän kuin muut ikäisensä. He käyttävät runsaammin alkoholia ja ilmoittavat olevansa vahvassa humalassa muita nuoria useammin. (Kannas ym. 2002, 4-10.) Tämän julkaisun pohjalta arvopohdintaan perustuva ehkäisevän päihdetyön toimintamalli nähtiin tarpeelliseksi myös nuorille urheilijoille.

Ryhmässä Päihteettä –päihdekasvatusmalli nuorille urheilijoille ja heidän lähiaikuisilleen kehitettiin vuosina 2004–2007 Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Mallin runkona toimivat tarinalliset menetelmät. Lajikohtaiset ja nuoren urheilijan kokemusmaailmaan pohjaavat tarinat herättelevät nuoria pohtimaan erilaisia päihdekysymyksiä ja käymään keskustelua aiheisiin liittyen. Lisäksi korostetaan itsenäisen päätöksenteon merkitystä ja omien valintojen vaikutusta tulevaisuuteen. Tarinoiden ohella toimintamalliin kuuluvat toiminnalliset harjoitteet, joiden tavoitteena on vahvistaa niin joukkuehenkeä kuin nuorten omaa identiteettiä ryhmän jäsenenä. Tarinoita, niiden herättämiä keskusteluja sekä toiminnallisia harjoitteita käydään ryhmän kanssa läpi Ryhmässä Päihteettä –leireillä ja –illoissa koulutettujen ryhmänohjaajien vetäminä.

Onnistunut Ryhmässä Päihteettä –sessio edellyttää ryhmänohjaajalta tietynlaista asennetta, luonnetta ja osaamista. Ohjaajan tulee vastuullisena aikuisena taata turvallinen ympäristö ja avoin ilmapiiri myös arempien asioiden läpikäyntiin. Ohjaaja on tarinatuokiossa tukemassa nuorten omaa

pohdintaa ja mielipiteiden esille tuontia sekä herättelemässä keskustelua erilaisiin päihdekysymyksiin liittyen. Luonnollisesti ohjaajalta edellytetään ryhmänhallintataitoja, riittävää päihdetietoutta ja nuoren urheilijan kokemusmaailman ymmärrystä. Luonteeltaan ryhmänohjaajan tulee olla iloinen, innostava ja ajoittain kärsivällinen. Työote ei saa olla liian tiukka tai opettajamainen, sillä nuoret osallistuvat toimintaan vapaa-ajallaan, koulutyön ulkopuolella. Rento tunnelma, monipuoliset harjoitteet ja mahdollisuus osallistua aktiivisesti session kulkuun motivoivat nuoria toimimaan ja keskustelemaan yhdessä. Koska kyse on urheiluseuroja tukevasta kasvatustyöstä, nuorten on tarkoitus oppia myös uusia asioita päihteisiin ja yleisesti nuoren urheilijan elämään liittyen. Tätä ennen nuoret on kuitenkin saatava innostumaan aiheesta ja työskentelytavasta. Kun he innostuvat, he ovat vastaanottavaisempia uuden tiedon suhteen, motivoituneempia jatkaamaan työskentelyä yhdessä loppuun asti ja saattavat huomaamattaan session aikana oppia paljon uutta. Ohjaajan rooli ja tapa toimia ovat siis merkittäviä toiminnan onnistumisen ja tavoitteiden täyttymisen kannalta.

Ryhmässä Päihteettä – toiminta käytännössä

”Joukkuehenki parani entisestään, kun opimme tuntemaan toisemme paremmin.”

Käytännössä Ryhmässä Päihteettä –toimintaan osallistuvien nuorten kanssa käydään läpi lajikohtainen, nuoren urheilijan elämään pohjaava tarina. Tarkoituksena on tarinan avulla käydä yhdessä läpi asioita, jotka tavalla tai toisella koskettavat lähes kaikkien nuorten urheilijoiden elämää. Esimerkkeinä mainittakoon mahdolliset päihdekokeilut sekä erilaiset ryhmäpaineetilanteet. Tarinassa keskitytään joukkueen viiteen jäseneseen. Näihin eri persooniin on helppo samaistua; jokainen löytää hahmoista joitakin omia piirteitään. Samaistumisen ja hahmojen avulla vaikeista asioista puhuminen helpottuu. Tarinan tapahtumia peilataan todellisuuteen ja keskustelua viedään koko ajan yleiselle tasolle, lähelle nuorten omaa elämää. Ryhmässä Päihteettä –toimintamalli on hyvin vuorovaikutuksellinen, toiminnallinen ja osallistava; nuoret ovat jatkuvasti mukana illan toteutuksessa, aktiivisina

osallistujina. Tavoitteena on herättää nuoria pohtimaan, käymään keskustelua, jakamaan mielipiteitään ja siinä samassa oppia uusia asioita päihteistä ja joukkuetovereista.

Tarinan lisäksi toimintaan kuuluvat toiminnalliset harjoitteet, joiden tarkoituksena on keskittyä joukkueen yhteishengen kohottamiseen. Paikasta riippuen ohjelmassa voi olla esimerkiksi seinäkiipeilyä, erilaisia maitokoriharjoitteita tai rastiratoja. Harjoitteet vaativat tiivistä yhteistyötä, luottamusta, kärsivällisyyttä, kaikkien huomioimista, rohkeutta, ongelmanratkaisutaitoa ja periksiantamattomuutta. Ryhmässä Päihteettä –viikonloppuleireillä aikaa toiminnallisten harjoitteiden toteuttamiseen on luonnollisesti enemmän. Tämän vuoksi leireillä päästään usein hyvin syvälle joukkueen yhteishenkeä koskevien kysymyksien ja mahdollisten haasteiden kohdalla.

Leirit tarjoavat oivan mahdollisuuden joukkueen uusille jäsenille päästä mukaan osaksi ryhmää ja vanhoille jäsenille tilaisuuden tutustua toisiinsa entistä paremmin. Leirille osallistuvalla joukkueella on mahdollisuus toimia yhdessä erilaisessa ympäristössä monenlaisten haasteiden parissa. Ryhmässä Päihteettä -leirillä joukkue toimii tiiviisti yhdessä muutamana päivänä ajan ja tekee yhdessä jotain aivan muuta kuin mihin se on tottunut, kuten seikkailee köysiradalla, selvittää rastiradan arvoitusta sekä tutustuu uusiin peleihin ja leikkeihin, päihdekasvatusosiota unohtamatta. Näin valmentajat ja joukkueen nuoret saattavat löytää aivan uusia puolia toisistaan ja tutustua toisiinsa entistä paremmin. Toisille joukkueille yhteinen tekeminen urheilukentän ulkopuolella on täysin uutta, kun taas toiset tekevät monenlaisia asioita yhdessä. Lähtökohdat leireille voivat siis olla melko erilaisia, mutta leirikeskusten tarjoamat mahdollisuudet ja Ryhmässä Päihteettä –toiminnan sisällöt tarjoavat varmasti jotain uutta jokaiselle. Nuorilta ja toimintaan osallistuneilta aikuisilta onkin saatu paljon positiivista palautetta Ryhmässä Päihteettä –toiminnan hyödyllisyydestä ja tarkeydestä niin yksilö – kuin joukkueetasolla.

Leirikeskusten tarjoamat puitteet ja virikkeet: isot nurmikentät, saunat ja mahdolliset köysiradat ja melontarannat, mahdollistavat monipuoliset harjoitteet ja innostavat nuoria toimimaan yhdessä. Leiri tarjoaa turvallisen, tiiviin ja innostavan ympäristön joukkueelle toimia yhdessä ja käydä

läpi erilaisia asioita. Leireillä erilaisten häiriötekijöiden poissaolo mahdollistaa joukkueen keskittymisen oleelliseen, esimerkiksi joukkuehengen kohottamiseen. Jokainen, joka on leirillä joskus ollut, tietää kokeneensa leiriläisten välille syntyneen yhteishengen ja hyvän ilmapiirin. Leiri muodostaa yhteisen kiinnostuksen tai kokemuksen pohjalta oman tietynlaisen tiiviin yhteisönsä. Joukkuehenki ja siihen joiltakin osin rinnastettava yhteisöllisyys ovatkin oleellinen osa Ryhmässä Päihteettä –toimintaa. Seuraavassa avaamme yhteisöllisyyden käsitettä hieman tarkemmin.

Yhteisöllisyys ja sosiaalinen pääoma harrastustoiminnassa

”Vaikka olisimmekin pahassa tilanteessa, yritämme aina kovasti tehdä tiimityötä.”

Harrastustoimintaan osallistumisella näyttää tutkimusten valossa olevan vankka yhteys yhteisöllisyyteen. Markku T. Hyppä (2000) on tutkinut mm. yhteisöllisyyden ilmenemistä ja sosiaalista pääomaa parikymmentä vuotta. Hän kiinnittää huomionsa kahteen vapaa-ajankäytön muotoon, osallistuvaan toimintaan ja harrastuksiin, jotka edustavat yhteisöllisyyttä parhaimmillaan. Muodostavathan esimerkiksi urheilujoukkueet tiiviin yhteisön, jossa nuoret viettävät valtaosan vapaa-ajastaan. Lisäksi joukkueiden jäsenet viettävät usein yhdessä myös harjoitusten ja pelien ulkopuolelle jäävän vapaa-ajan.

Mistä yhteisöllisyydessä ja sosiaalisessa pääomassa tarkemmin ottaen on kyse? Yhteisöllisyys perustuu ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen erilaisissa verkostoissa, joissa on omat toimintäsääntönsä. Nämä synnyttävät luottamusta verkostojen sisällä. Aivan kuten urheilumaailmassa joukkueiden laatimat pelisäännöt ja tavat toimia tukevat joukkueen yhteistä toimintaa. Yhteisöllisyyden määritelmä voidaan rinnastaa sosiaaliseen pääomaan, jota Mäkelä ja Ruokonen käsittelevät artikkelissaan Luottamus Sosiaalisen Pääoman Teorioiden Ydinkäsitteenä. Heidän mukaansa sosiaalinen pääoma rakentuu luottamuksesta ja hyvästä tiedonkulusta. Nämä tukevat yhteiskunnan toimintakykyä, sekä edistä-

vät yksilöiden ja yhteiskunnan ryhmien välistä yhteistyötä. (Mäkelä 2005, 21.)

Kolmannella sektorilla ja harrastustoiminnassa ilmenevään yhteisöllisyyteen liittyy erityisesti yhdistävä sosiaalinen pääoma, joka viittaa heikompisiin sosiaalisiin verkostoihin. Ne eivät ole yhtä kiinteitä ja tiheitä kuin sitovassa sosiaalisessa pääomassa, mutta mahdollistavat laajemman vuorovaikutuksen ja tarjoavat tilaisuuksia kehittää yksilön kannalta hyödyllistä sosiaalista vuorovaikutusta. Esimerkiksi harrastustoiminnan piirissä syntyvät sosiaaliset verkostot ovat heikkoja, mutta sitäkin hyödyllisempiä. Ne tarjoavat väylän vapaalle vuorovaikutukselle. (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 296.) Ja opettavat parhaimmillaan hyvin paljon erilaisia asioita jäsenilleen, kuten yhteen hiileen puhaltamista, kurinalaista harjoittelua yhteisen tavoitteen eteen sekä yleisesti sosiaalisia vuorovaikutustaitoja.

Ihminen tarvitsee ympärilleen tällaisia sosiaalisia verkostoja, joihin muodostaa tunnesiteen. Näitä verkostoja voidaan kutsua yhteisöiksi. Yhteisöt yhdistävät ihmisiä, joilla on jokin yhteinen kokemus. Esimerkiksi Markku T. Hyypän mukaan kansalaisyhteisö on kokonaisuus, jonka muodostaa joukko ihmisiä, joilla on jokin yhdistävä tekijä. Tämä tekijä voi perustua tiettyyn aikaan, tai paikkaan tai näiden rajat ylittävään yhteiseen ominaisuuteen. (Hyypä 2002, 25.) Kun tarkastellaan yhteisön merkitystä lasten ja nuorten kannalta, voidaan nähdä sen merkityksen vahvasti liittyvän tiettyihin kehitystehtäviin ja kasvatustavoitteisiin. Yhteisössä lapsi tai nuori voi harjoitella sosiaalista kanssakäymistä ja vuorovaikutusta sekä koella rajoja turvallisessa ympäristössä, esimerkiksi urheilujoukkueessa.

Joukkueurheilun puolella joukkue itsessään voidaan ymmärtää eräänlaiseksi yhteisöksi, jonka avulla lapsi oppii yhteiskuntamme arvoja ja normeja, toisin sanoen sosiaalistuu. Se voi liittyä paikallisuuteen, aikaan tai pelkästään yhteiseen kokemukseen. Teoksessa Haasteena huomisen hyvinvointi – Miten liikunta lisää mahdollisuuksia? käsitellään liikuntaa tärkeänä sosiaalistumisympäristönä. Koululiikunnan, organisoidun urheilun tai omatoimisen liikunnan avulla lapsella on mahdollisuus opetella toimintansa kautta erilaisia yhteisön normeja, arvoja, rooleja ja käyttäytymismalleja. (Telama 2000, 60.) Koululiikunnan lisäksi urheilujoukkueissa harjoittelevat nuoret liikkuvat myös usein joukkueen ulkopuolella, toteuttaen

omaa harjoitteluohjelmaansa. Näin ollen mahdollisuuksia monipuoliseen opetteluun ja oppimiseen on siis hyvin monia.

Yhteisöllisyys Ryhmässä Päihteettä –toiminnassa

”Kaikkien kanssa pystyn puhumaan ja meidän joukkueessa voi olla oma itsensä.”

Koska yhteisöllisyys on niin monimuotoinen käsite, on vaikea selvittää yksiselitteisesti, miten tämä näkyy ja vaikuttaa Ryhmässä Päihteettä -leirillä joukkueiden toiminnassa. Tämän vuoksi jaamme sosiaalisen pääoman käsitteen muutamaaan peruspilariin, jotka yhdessä muodostavat, ylläpitävät ja kasvattavat sosiaalista pääomaa. Näitä ovat vuorovaikutus, luottamus, yhteiset normit ja toimintatavat.

Vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa on eräs tärkeimmistä tekijöistä, joka synnyttää sosiaalista pääomaa eli yhteisöllisyyttä. Vuorovaikutus edistää tunnetta siitä, että kuuluu johonkin ja tulee hyväksytyksi omana itsenään. ”Lähden siitä, että inhimilliset vuorovaikutussuhteet ovat tärkein yhteisöjä kuvaava seikka.” (Hyypä 2002, 25.) Yhteisön arvot ja yhteiset toimintatavat synnyttävät luottamusta ja ne ohjaavat jäsenten toimintaa. Luottamus ja yhteisön identiteetti edesauttavat jäseniään toimimaan yhteisön yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi omien etujen sijasta. (Mäkelä 2005, 23 – 24.)

Nuorille urheilijoille joukkue ympäristönä mahdollistaa juuri vuorovaikutustaitojen, sosiaalisen kanssakäymisen ja ryhmätyötaitojen harjoittelun. Joukkueen menestyminen kilpailuilla vaatii joukkueen saumatonta yhteistyötä, joka taas toteutuakseen vaatii hyvän joukkuehengen. Ryhmässä Päihteettä -leireillä olemme huomanneet joukkueiden hyvät vuorovaikutus- ja ryhmätyötaidot. Joukkueet ovat toimineet hienosti erilaisissa ryhmätilanteissa, keskustelleet avoimesti sekä selvittäneet leirin aikana ryhmänä erilaisia ongelmia. Keskusteluissa ovat esille nousseet ystävien ja hyvän joukkuehengen merkitys niin yksilöille kuin koko joukkueelle. Ryhmän jäsenten keskinäinen luottamus taas on näkynyt rohkeutena olla oma

itsensä, kertoa omat mielipiteensä ja pitää niistä kiinni, vaikka muut olisivat eri mieltä.

Yhteisöllisyyteen liittyy tiiviisti ihmisten välinen vuorovaikutus, yhteishenki, verkoston sisäinen luottamus sekä yhteinen arvopohja ja normit. Nämä ovat arkipäivää monissa urheilujoukkueissa. Leirit tukevat omalta osaltaan nuorten keskinäistä vuorovaikutusta erilaisten keskustelujen ja yhteistyötä vaativien tehtävien muodossa. Joukkueet noudattavat yleensä ennalta laadittuja yhteisiä pelisääntöjä, jotka toimivat ns. normistona koko porukalle. Pelisääntökeskustelut kuuluvat myös Ryhmässä Päihteettä –toiminnan sisältöihin, samoin kuin erilaiset arvokysymykset, joita käydään läpi erilaisten väittämien ja mielipidekysymyksien avulla. Kaikki leirin harjoitteet pyrkivät viemään joukkueen yhteishenkeä myönteiseen suuntaan ja lisäämään luottamusta joukkueen sisällä. Näillä perusteiden Ryhmässä Päihteettä -leirit ovat tukemassa joukkueen yhteisöllisyyttä.

Kun yhteisöllisyyttä vahvistetaan, se usein tuottaa hyvää. Toiminnasta saamiemme kokemuksien pohjalta emme saa täyttä varmuutta toiminnan pidempiaikaisista vaikutuksista nuorten elämään. Osallistujien antaman palautteen mukaan voidaan kuitenkin todeta nuorten päihdetietouden lisääntyneen, joukkueen yhteishengen kohonneen ja nuorten saaneen valmiuksia erilaisiin keskusteluihin ja valintatilanteisiin. Lisäksi vanhemmilta ja valmentajilta on saatu kiitosta tärkeästä työstä, ja päihdeaiheiden läpikäynti on jatkunut monilla kotona Ryhmässä Päihteettä –illan tai -leirin jälkeen. Parhaimmillaan käy juuri näin tai niin, että toimintaan osallistunut joukkue jatkaa työskentelyä aiheen tiimoilta valmentajien kanssa. Työskentelyn jatkuessa tuttujien aikuisien kanssa, saattavat myös joukkueen aikuiset oppia uusia asioita nuorten elämästä. Ja, kun tieto lisääntyy, ovat mahdollisuudet reagoida nuorten pohdintoihin tai huoliin paremmat. Pidempiaikainen työskentely edistää entisestään Ryhmässä Päihteettä –toiminnan tavoitteiden toteutumista nuorten elämässä.

Urheiluyhteisöt nuorten tukena ja turvana

”Meidän joukkueessa on hyvä joukkuehenki ja siinä on kiva pelata.”

Urheiluyhteisöihin kuuluvien nuorten uskotaan suhtautuvan päihteiden käyttöön kielteisesti ja itse urheiluharrastuksen suojaavan päihdekokeiluilta. Julkisuudessa ja arkikeskusteluissa todetaan usein, että liikunta tai urheilu on nuorille hyvä harrastus. Tällöin on viitattu siihen, että liikunta ”suojelee” nuoria ns. huonoista ajanvietteistä kuten alkoholin tai huumeiden käytöstä. (Telama 2000, 55). Tähän taas vaikuttaa joukkueen yhteishenki; kun joukkueessa on hyvä olla, harrastuksen parissa viihdytään varmasti pidempään. Urheiluharrastuksen säilyessä läpi nuoruuden, saattavat muut houkuttimet jäädä taka-alalle ja mielenkiinto säilyä enemmän terveellisissä ja turvallisissa asioissa. Tähän vaikuttavat mm. urheiluharrastuksen merkitys ja mielekkyys nuorelle itselleen sekä joukkueen muiden jäsenten suhtautuminen ja vaikutus esimerkiksi päihdekokeiluihin.

Yhteisöllisyyden ohella päihdeasenteisiin vaikuttaa nuoren oma kiinnostus urheilua kohtaan ja mahdollisesti tavoite kehittyä huippu-urheilijaksi. Nämä nuoret eivät harrasta lajiaan vain pelailun vuoksi, vaan taustalla on pitkäjänteisempi tavoite. Ryhmässä Päihteettä -toimintaan osallistuneet nuoret ovat tienneet hyvin paljon jo ennalta, miten päihteiden käyttö vaikuttaa heidän urheilusuoritukseensa, kehitykseensä sekä hyvinvointiinsa. Kun tietoa on jo entuudestaan ollut paljon, on Ryhmässä Päihteettä -iloissa ja -leireillä voitu keskittyä prosessoimaan esimerkiksi koulussa opittua asiaa. Ovatpa monet myös oppineet uutta leirin aikana, mikä näyttäisi vahvistaneen heidän kielteisistä suhtautumistaan päihteitä kohtaan. Voidaan varmaankin sanoa, että näille nuorille joukkueen muodostama yhteisö, motivoiva urheiluharrastus ja sen synnyttämät tavoitteet toimivat päihteidenkäytöltä suojaavina ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevana tekijöinä.

Lähteet

Hyyppä, Markku T. 2000. Me –hengen mahti. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Hyyppä, Markku T. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Kannas, Lasse & Vuori, Mika & Seppälä, Henna-Riikka & Tynjälä, Jorma & Villberg, Jari & Välimaa, Raili & Ojala, Kristiina 2002. Suojaako urheiluseuratoiminta nuoria päihteiltä ja tupakalta? *Liikunta & Tiede* 4/2002, 4-10.

Lehtonen, Heikki & Kääriäinen, Juha 2005. Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy. 296.

Mäkelä, Pekka 2005. Luottamus sosiaalisen pääoman teorioiden ydinkäsitteenä. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Kopijyvä, 21–24.

Telama, Risto 2000. Kuinka liikunta ja urheilu tukevat kasvua ja sosiaalista kehitystä kouluikässä. Teoksessa Miettinen, Mari (toim.) *Haasteena huomisen hyvinvointi – Miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II tutkimuskatsaus*. Jyväskylä: PainoPorras Oy, 55 - 60.

Reijo Viitanen

Tutkivan oppimisen soveltaminen ehkäisevän päihdetyön opetuksessa

Nuorten parissa tehtävä ehkäisevä päihdetyö on ammatillisesti haastava tehtävä kenelle tahansa opetus- tai ohjausalan ammattilaiselle. Haastetta lisää se, että ehkäisevä päihdetyö on vain sangen harvoille kokopäivätoiminen tehtävä. Yleensä nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset joutuvat tai pääsevät keskustelemaan nuorten kanssa päihteiden käyttöön liittyvistä kysymyksistä osana jotakin muuta tehtävää joko suunnitellusti tai täysin satunnaisesti. Ammatillisessa koulutuksessa ehkäisevän päihdetyön opetuksen haasteisiin tulee kuitenkin pystyä vastaamaan. Nuorten yhteisöllinen ja kokonaisvaltainen päihdekasvatus onnistuu laadukkaasti vain, jos sitä ohjaavat ammattilaiset ymmärtävät riittävästi tehtävänsä vaativuuden.

Tässä artikkelissa etsitään mahdollisuuksia ja ratkaisuja soveltaa tutkivan oppimisen lähestymistapaa ehkäisevän päihdetyön opetuksessa. Samalla sivutaan myös tieto- ja viestintätekniikan tarjoamia hyödyntämismahdollisuuksia erityisesti aikuisopetuksessa. Aihepiiriä lähestytään erittelemällä joitakin pedagogia lähestymistapoja erityisesti tutkivan ja mielekkään oppimisen näkökulmasta. Artikkelissa avataan jossakin määrin myös ehkäisevän päihdetyön opetuksen sisällöllisiä näkökulmia ja tavoitteita, sillä pedagogisten mallien ja didaktisten sovellusten erottaminen substanssista ja sen hallinnasta ei ole tarkoituksenmukaista (Nevgi & Tirri 2003, 170–172). Loppuyhteenvedossa esitellään tiivistetysti eräitä pedagogisen mallintamisen elementtejä, joita voidaan soveltaa ehkäisevän päihdetyön opetuksessa.

Mitä on ehkäisevän päihdetyön ammattitaito ja sen opettaminen?

Ehkäisevän päihdetyö pyrkii vaikuttamaan Stakesin laatimien laatuksiteerien (Laatutähteä tavoittelemassa 2006) mukaan 1) päihhteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin ja olosuhteisiin, 2) päihhteiden käytöltä tai haitoilta suojaaviin tekijöihin ja niiltä altistaviin riskitekijöihin sekä 3) päihhteiden käyttöön ja käyttötapoihin. Ammatillisen toiminnan näkökulmasta tavoitteenasettelu sangen laaja, mutta samalla se on myös pääpiirteissään jäsentynyt kokonaisuus. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään niin yksilön, hänen lähipiirinsä, paikallisyhteisöjen ja koko yhteiskunnan sekä kansainvälisten suhteiden tasolla. Työn tila-avaruus antaa mahdollisuuden vaikuttaa päihdetyön tavoitteiden mukaisesti kunkin ammatillisen toimijan omassa työskentelyympäristössä. Täten toimintakenttää ei ole kohdennettu tai ennakolta rajattu pelkäksi yksilö tai lähiyhteistyöksi. Työote ja menetelmät joudutaan valitsemaan sen mukaan, keihin ja missä toimintaympäristössä työ kohdistuu. Ehkäisevän päihdetyön kenttää ammatillisena toimintana leimaa näin ollen monimenetelmällisyys ja soveltava työote. Työskentelytarpeita varten ei ole olemassa valmiita malleja, mutta sen sijaan käytettävissä olevaa arviointitietoa ja muuta tutkittuja tietoja menetelmien toimivuudesta löytyy. (emt. 7-8.)

Ammatillisen koulutuksen näkökulmasta ehkäisevä päihdetyö on pedagogisesti haastava, mutta samalla myös mahdollisuuksia tarjoava toimintakenttä. Opetuksessa ja oppimisessa ei ole kyse valmiiden ratkaisujen opettamisesta ja opettelusta, vaan menetelmällisten sovellusten etsimisestä tarve- tai ongelmalähtöisesti. Olemassa olevaa tietoa ja tutkimusta ehkäisevän päihdetyön pohjaksi on olemassa runsaasti, mutta sangen vähän oppikirjamauotoon jäsennettyä. Tutkiva ja ongelmalähtöinen sekä aktiiviseen tiedon konstruointiin perustuva oppiminen pedagogisena lähestymistapana soveltuu täten lähtökohtaisesti hyvin kyseisen aihepiiriin ammatillisen koulutuksen toimintamalliksi.

Ehkäisevän päihdetyön laatuksiteereissä (Laatutähteä tavoittelemassa 2006) jäsennetään ammatillinen työskentelyprosessi kolmen päätekijän varaan: sisältötekijät, toteutustekijät sekä seuranta ja arviointi. Sisältöteki-

jöissä korostetaan tietoperustaa ammatillisen työskentelyn kovana ytimenä. Realistinen tilannearvio on työskentelyn kannalta olennaista, jotta tavoitteenasettelut kyetään tekemään tarkoituksenmukaisesti ja vältetään sellaisia asenneperustaisia virhearviointeja, joista raittiustyön historiasta löytyy monia esimerkkejä (ks. Ahonen 2006). Tietoperusta on olennaista myös toimintatavan valinnan näkökulmasta. Perinteisesti päihdetyössä usko valitukseen ja tiedonjakoon on vahva (Peltonen 2006, 8), mutta vaikuttavuuden arvioinnissa niiden merkityksen osoittaminen on vaikeaa. Menetelmävalinnat on kyettävä tekemään kohdennetusti ja työn tavoitteenasettelu rajatusti. Valintojen tietoperustainen argumentointi on tällöin ratkaisevassa asemassa. Tämä asettaa suuria haasteita kriittiselle tiedonhankinnalle ja sen hyväksikäytölle ammatillisessa työssä.

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteenasettelu ja toimintamenetelmien valinta on kyettävä argumentoimaan ja kuvaamaan riittävän konkreettisesti, jotta toteutuminen voidaan mitata ja muutos todentaa. Ilman tätä ammatillisen työn arviointi ei ole mahdollista. Seuranta ja arviointi kuuluvat erottamattomia osina nykyiseen ehkäisevään päihdetyöhön. (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 12.) Ammatillisen toimijan on itse kyettävä dokumentoimaan ja seuraamaan työskentelyään uskottavasti. Samoin ammatilliseen prosessiin kuuluvat jatkuva itsearviointi ja tietoisten korjausliikkeiden tekeminen. Tämä edellyttää monipuolista ammatillista osaamista ja kykyä omaksua jatkuvasti uutta tietoa. Tällöin myös lähdekritiikin merkitys korostuu. (Soikkeli 2004, 46–48).

Ehkäisevän päihdetyön ammattikäytännöissä korostuvat toimintatavat, joita ei ole valmiina ja opettavina olevina mallina sinänsä. Jatkuvan ajantasaisten tiedonhankinnan, kriittisen arvioinnin ja soveltamiskyvyn kokonaisuudesta muodostuu ammatilliseksi osaamiseksi määriteltävissä oleva käsite. Ammatillisen kehittymisen ja laadunvarmistuksen kannalta olennaista on myös ammatillinen vuorovaikutus ja verkostoituminen muiden alalla työskentelevien sekä potentiaalisten yhteistyökumppanien kanssa. Tällöin myös ehkäisevän päihdetyön ammattitaidon opettamisen on perustuttava enemmän työssä tarvittavien valmiuksien kuin valmiiden toimintamallien opettamiseen.

Tutkiva oppiminen ehkäisevän päihdetyön ammatillisessa koulutuksessa

Ammatilliseen koulutukseen on sovellettavissa useita erilaisia pedagogisia ja didaktisia lähestymistapoja, jotka ovat osittain riippuvaisia ammatillisen koulutuksen tasojen mukaisista oppimistavoitteista. Ammatillista peruskoulutusta tarkastellaan usein tietojen ja taitojen opettamisen näkökulmasta, jossa olennaista on tekemällä oppimisen periaate. Tekemällä oppimista tuetaan teoriaopinnoilla, joiden tarkoituksena on tehdä opiskelijoille ymmärrettäväksi menetelmien soveltamisen perusteita. (Lahtinen ym. 1999, 44–45). Ammattikorkeakouluopintojen yleisenä tavoitteena on antaa tarvittavat tiedolliset ja taidolliset valmiuden ammatillisia asiantuntijatehtäviä varten. Opinnoissa painottuu kehittävä ja soveltava ammatillinen sisältö, joka edellyttää ammatillista perusopetusta laajempaa ja syvällisempää asiantuntijuutta (emt. 60).

Ammattikorkeakouluopetuksessa kognitiivisella didaktiikalla ja erilaisilla konstruktivistisilla didaktisilla lähestymistavoilla on vankka asema (Kotila 2003, 13–15). Olennaista on osata soveltaa erilaisia pedagogisia ja didaktisia lähestymistapoja tilanne- ja tarvelähtöisesti. Yhden ja ainoan oikeana pidetyn lähestymistavan soveltaminen kaikkiin tilanteisiin ja tarpeisiin saattaa johtaa oppimisympäristöjen ja toimintatapojen yksipuolistumiseen. (Manninen & Pesonen 2003, 67.) Tässä artikkelissa hahmotellaan joitakin niitä perusteita, jotka tekevät tutkivan oppimisen soveltamisesta tarkoituksenmukaisen lähestymistavan ehkäisevän päihdetyön ammattiopetuksen kannalta. Perusteita etsitään tutkivan oppimisen perusprosessien ja ehkäisevän päihdetyön ammatillisten prosessien yhtymäkohtien näkökulmista.

Hakkaraisen ym. (2006, 6) mukaan tutkivaa oppimista tarvitaan monimutkaisten ongelmien ratkaisemiseksi kaikilla tietorikkailla toiminta-alueilla. Ehkäisevässä päihdetyössä ja sen koulutuksessa korostuvat ajankohdaisen tietoperustan merkitys ja ylläpito. Tutkivan oppimisen soveltaminen alan koulutuksessa sekä tutkivan työotteen kehittäminen alan työskentelymalliksi antavat mahdollisuuksia kehittää ehkäisevän päihdetyön osaamista ja varmistaa myös sen jatkuva edelleen kehittyminen. Perusteita tutki-

van oppimisen mallien kehittämiseksi aikuisten ammatillisessa täydennyskoulutuksessa on siis löydettävissä.

Mutta eikö aktiivinen tiedonhankinta sinänsä ole kuulunut lähes aina mukaan tavoitteelliseen oppimiseen? Mitä lisää tutkiva oppiminen tähän voi antaa? Hakkaraisen ym. (2005, 278–280; 2006, 7) mukaan olennaista tutkivan oppimisen lähtökohdissa on kontekstilähtöisen ongelman asettaminen ja sen käsitteellinen jäsentäminen. Näin ei esimerkiksi projektioppimisessa aina välttämättä tapahdu tai ongelma on muiden kuin oppijoiden itsensä asettama. Lisäksi tutkivassa oppimisessä ongelma on kompleksinen ja käsitteellisesti haastava, eikä yksinkertainen tai konkreettinen. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteeristö (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 12) hahmottelee työn tavoitteenasettelun samansuuntaisesti. Ongelman tai tavoitteenasettelun on tapahduttava riittävältä tietoperustalta ja kompleksisuus on päihdetyön ilmiökentän todellisuuteen kuuluva ominaisuus. Kompleksisuuden käsitteellinen jäsentäminen auttaa toimijoita arvioimaan työskentelyn tavoitteita syvällisesti ja pätevästi.

Lisäksi Hakkarainen ym. (2006, 8-9) korostavat yhteisen tehtävänasettelun merkitystä oppilasryhmässä sekä yhteistyön ja vuorovaikutuksen merkitystä oppimisprosessissa. Yhteisöllinen tiedonrakentamisprosessi syventää oppilaiden ymmärrystä käsiteltävästä ongelmasta sekä sen perusteista ja kontekstista. Ihmissuhdetyössä, kuten ehkäisevässä päihdetyössä, korostuu sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys paitsi työn kohteena olevien henkilöiden tai ryhmien kanssa myös työntekijöiden välisissä suhteissa. Tuloksellisessa työskentelyssä on usein kyse kyvystä synnyttää luottamuksellisia ja tavoitteellisia vuorovaikutustilanteita, joissa sekä työntekijä että työn kohde kykenevät rakentamaan yhteistä ymmärrystä työn tavoitteiden merkityksistä. Tutkivan oppimisen prosessiin kuuluvien toimintamallien avulla pystytään lähestymään myös ehkäisevän päihdetyön ammattikäytäntöjen toimintatapoja. Jaettu asiantuntijuus kuuluu sekä tutkivaan oppimiseen että moniammatilliseen ehkäisevään päihdetyöhön.

Tutkivan oppimisen prosesseissa olennaista on oppijan oman työskentelyteorian luominen. Siinä tarkoituksena on esittää mahdollinen teoria tai selitysmalli tarkasteltavana olevalle ongelmalle ja nojata selityksessä aiemmin olemassa olevaan tietoon ja kokemukseen (Hakkarainen ym. 2005,

317–320; Hakkarainen ym. 2006, 13). Tutkiva työote merkitsee tutkimuksen viemistä ehkäisevän päihdetyön käytäntöjen sisälle ja osaksi niitä. Käytännössä tämä merkitsee eri toimintamallien soveltamista siten, että päihdetyöntekijä toimii sekä tutkijana, tiedonhankkijana, kokoajana ja vetäjänä työssään. Olennaista on tutkiva, analysoiva ja kysyvä suhde omaan työkäytäntöön. (Laatutähteä tavoittelemassa 2006, 26–28). Tutkiva työote voi tuottaa keskustelua ja tietoa ympäröivästä todellisuudesta, toimintayhteyksistä, asiantuntijakulttuuriin vahvistamiseksi ja työn arvioimiseksi. Siten tutkivaan työotteeseen perustuvaa ehkäisevää päihdetyötä voidaan pitää myös kehittävänä itsearviointina ja korostaa näin kriittisen reflektion merkitystä. Ehkäisevä päihdetyö on luonteeltaan asiakaslähtöistä ja voimaannuttavaa. Työntekijältä vaaditaan reflektiivisyyttä, luovuutta ja tutkivaa otetta omaan työhön. Ehkäisevän päihdetyön ammatillisessa koulutuksessa on syytä korostaa tutkivaa työotetta, ilmiölähtöisyyttä sekä valmiutta soveltaa opittua tieto- ja teoria-ainesta projektimuotoisessa työskentelyssä. Tutkivan oppimisen prosessin seuraaminen ja luova soveltaminen voivat muodostua sekä ehkäisevän päihdetyön ammattikäytännöksi että opetuksen pedagogiseksi malliksi.

Tieto- ja viestintätekniikan soveltaminen ammatillisessa aikuiskoulutuksessa

Aikuisopiskelun käytännön vaikeudet liittyvät usein opiskelijoiden ajankäyttöön. Työn, perheen ja muiden mahdollisten ristipaineiden kurimuksessa opiskelulle, siihen liittyville tehtäville tai kontaktiopetukselle ei aina löydy riittävästi aikaa eikä ajankäyttö ole täysin opiskelijan itsensä suunniteltavissa. (Nevgi 2003, 191–192). Kontaktiopetukseen integroitu verkko-opetus voi auttaa jossakin määrin ajankäytön hallinnassa ja antaa tarvittavaa joustonvaraakaan opiskeluun (Alamäki & Luukkonen 2002, 42). Oma kokemukseni aikuisten ammatillisesta täydennyskoulutuksesta on samansuuntainen. Opiskelu on vaativaa ja aikataulujen yhteensovittaminen joissakin tapauksissa mahdotonta. Ongelma korostuu ehkäisevän päihdetyön kaltaisissa tehtävissä, jotka ovat perusluonteeltaan asiakaslähtöisiä ja projektimuotoisia. Työntekijän on mahdotonta ennakoita omaa aikaresurssi-

aan pidemmällä aikavälillä ja poissaoloja kontaktiopetuksesta sekä tehtävien viivästymisiä tulee väistämättä.

Verkko-opetuksen käyttö antaa tarvittavaa joustoa ajankäyttöön opiskelun näkökulmasta, mutta ei poista ajankäytön ongelmia kokonaisuudessaan. Vaikeutena voi olla opiskelijoiden ja heidän työnantajiansa sitouttaminen opintojen aikana tehtävään kehitystyöhön sekä opintojen rytmitykseen. (vrt. Tissari ym. 2005, 83–84; Tissari ym. 2004, 79–81). Ammattikorkeakouluilla on keskeinen rooli käytännönläheisen, teorian ja käytännön yhdistävän, alueiden ja työelämän kehitystarpeita tukevan tutkimus- ja kehitystiedon tuottamisessa sekä työelämälähtöisessä korkeakouluopetuksessa. Tämä rooli on pystyttävä osoittamaan tapauskohtaisesti aina uudelleen, jotta riittävä sitoutuminen ja ennen kaikkea ajankäyttölinen resurssointi opiskelua varten tapahtuu.

Nykyinen tietoyhteiskunta vaatii työntekijöiltä hyviä valmiuksia hyödyntää tietotekniikka erilaisissa tehtävissä. Kaikilla aikuiskoulutukseen haakeutuvilla ammattilaisilla ei välttämättä ole tarvittavia tietoyhteiskuntavalmiuksia ja niiden kehittämiseen on kiinnitettävä huomiota. Toisaalta tieto- ja viestintätekniiikan sovellusten hyväksikäyttö opetuksessa tulee myös yleisempien tietoteknisten valmiuksien kehittymistä ja oppimisen positiivinen siirtovaikutus voi ulottua jopa tavoiteltua laajemmalle alueelle. (ks. Nissinen 2003, 222–237). Vaikeutena voi olla myös joidenkin opiskelijoiden kohdalla ennakoitua suurempi tukitarve tieto- ja viestintätekniiikan käytössä. Erilaisissa ehkäisevän päihdetyön tehtävissä työskentelee monia kokeneita ammattilaisia, joilla tähän mennessä ei ole ollut olennaista tarvetta käyttää tieto- ja viestintätekniiikkaa työssään. Heidän kohdallaan laitteistojen ja ohjelmien peruskäytön harjoittelu saattaa viedä kohtuuttomasti opetusresursseja.

Informaalinen eli epämuodollinen oppiminen on olennainen tekijä ammatillisessa kehityksessä. Erityisesti sen merkitys korostuu työyhteisön kulttuuriin ja toimintatapoihin liittyvissä kysymyksissä. Itse työ ja sen sisältö ovat hyviä ammatillisia ”kouluttajia”. Pitkään työelämässä mukana olleet ammatillaiset usein korostavat kokemuksen ja informaalin oppimisen merkitystä. Ongelmana usein kuitenkin on, että informaalin oppimisen kautta saatu tietotaito ei jäsenny sellaisiksi tiedollisiksi rakenteiksi tai

teorioiksi, joiden laajempi ymmärtäminen tai soveltaminen olisi mahdollista. Niin sanottu hiljainen tieto ei välity työntekijältä toiselle ilman sen näkyväksi ja kuuluvaksi tekemistä. Organisaatiosta pois lähtiessään työntekijä vie mukanaan arvokasta ammatillista osaamista ja pääomaa. (Alamäki & Luukkonen 2002, 99–100.)

Tieto- ja viestintätekniiikan käyttö vuorovaikutteisen oppimisen välineenä mahdollistaa formaalin ja informaalisen oppimisen yhdistämisen sekä hiljaisen tiedon hyväksikäytön opiskeluprosessissa. Hiljaisen tiedon siirtyminen vaatii kuitenkin myös välitöntä sosiaalista vuorovaikutusta (emt. 101). Täten ammatillisessa keskustelussa ja kriittisessä reflektiossa on pyrittävä yhdistämään sekä verkossa tapahtuvaa vuorovaikutusta että välitöntä sosiaalista kanssakäymistä. Kontaktiopetukseen yhdistyvien keskustelujen, pienryhmätöiden ja verkossa tapahtuvan vuorovaikutteiden opiskelun yhdistelmä on parhaimmillaan toimiva ja myös aikuisopiskelijoiden olemassa olevaa tietotaitoa tehokkaaksi hyväksikäyttävä opiskelumalli. Perinteinen etäopiskelu on ollut enemmän yksinäistä puurtamista ja vasta tieto- ja viestintätekniiikan soveltaminen on mahdollistanut vuorovaikutteisen itseopiskelun (Nevgi 2003, 183).

Tieto- ja viestintätekniiikkaa soveltavan oppimisympäristön suunnittelun ja rakenteen sekä toiminnallisten ratkaisujen tulee olla johdonmukaisessa suhteessa koulutuksen tavoitteiden kanssa (Pesonen 2003, 87). Tutkivan oppimisen näkökulmasta olennaista on yhteisöllinen tiedonrakentele, jossa olennaisena apuna voi toimia vuorovaikutteinen verkkoympäristö (Hakkarainen ym. 2006, 22). Tieto- ja viestintätekniiikka avulla voidaan tukea opiskelijoiden tiedonhankinta- ja tiedontuottamistaitoja sekä etsiä vuorovaikutteisessa keskustelussa yhteyksiä olemassa olevan tietotaidon ja opiskelussa omaksuttujen aineiden välille. Samalla opetuksen ankkuroiminen elävän elämän monimutkaisuuteen ja merkityksellisiin ongelmiin vahvistuu. Opetuksessa on mahdollista käyttää aitoja toimintaympäristöjä ja esimerkkejä sekä antaa myös opiskelijoiden itsensä etsiä niitä. Lisäksi tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön etuna on opiskelijoiden ohjaaminen kirjalliseen ilmaisuun ja tiedon prosessointi kirjoittamisen kautta. Välittömässä ja suullisessa vuorovaikutukseen perustuvassa opiskelussa tämä ei ole samassa määrin mahdollista. Kirjallisesti tapahtuva tiedon prosessointi aut-

taa jäsentämään tietorakenteita perusteellisesti ja täsmällisesti. Myös aiemmin käytyyn keskusteluun on mahdollista tarvittaessa palata ja näin seurata tiedonrakentumisen polkuja yksityiskohtaisemmin kuin välittömässä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kirjallinen prosessointi vaati enemmän aikaa, mutta myös sen tulos työskentelyn intensiivisyyden takia on usein laadukas. (emt 23; Hakkarainen ym. 2005, 332–336).

Tieto- ja viestintäteknikkaa soveltavassa opetuksessa opiskelijan oma aktiivinen rooli korostuu ja vastuu omasta oppimisesta selkeytyy. Aikuisopetuksessa opiskelijoiden motivoituminen ja sitoutuminen ovat yleensä jo lähtökohtaisesti korkealla tasolla, jos oppimisen tavoitteet ja käytännön toteutus vastaavat heidän tarpeitaan. Hyödynnettäessä verkkopohjaisia malleja opettajan rooli muuttuu entistä voimakkaammin tiedon jakajasta opiskelijoiden ohjaajaksi, tukijaksi, oppimismahdollisuuksien tarjoajaksi ja kriittiseksi kommentaattoriksi. (Nissinen 2003, 227.) Samoin tutkivan oppimisen soveltaminen korostaa opiskelijoiden itsenäistä tiedontuottajan roolia. Tällöin opettajalta vaaditaan valmiuksia paneutua tehokkaasti ja intensiivisesti mahdollisiin uusiin esille nousseisiin kysymyksiin ja asioihin.

Olemassa olevaan ja ennalta opittuun luottaminen ei riitä myöskään opettajan ammattitaidoksi. Opettajalta vaaditaan myös valmiuksia perehtyä tuntemattomiin aihepiireihin ja kykyä jäsentää jatkavasti uutta tietoa oppimisprosessin kokonaisuuteen. Usein tarkoituksenmukaista on, että opetuksesta vastaa kahden tai useamman opettaja työryhmä, jossa jo lähtökohtaisesti on monialaista osaamista. Tämä edellyttää hyviä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja myös opettajilta. (Emt 228; Matikainen 2004, 125–129). Vaikeutena voi olla se, että opiskelijoiden ja varsinkin aikuisopiskelijoiden aiemmat opiskelukokemukset saattavat olla hyvinkin erilaisia ja he ovat tottuneita perinteisempään opettajan asiantuntijarooliin. Näiden tottumusten muuttaminen on välttämätöntä, mutta muutosvastarinta saattaa ainakin aluksi olla yllättävän kova. Opiskelijoiden totuttamiseen uudentyypoiseen opettajarooliin pitää kiinnittää erityistä huomiota varsinkin opintojen alkuvaiheessa.

Päätelmiä

Tässä artikkelissa on pyritty nostamaan dokumentoidusti esille joitakin keskeisiä elementtejä niin ehkäisevän päihdetyön laatuksiteerien kuin tutkivan oppimisen ja tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytönkin näkökulmista. Näistä esille nostetuista elementeistä on koottavissa yhteen seuraavia periaatteita ehkäisevän päihdetyön ammattiopintojen pedagogisen mallin jäsenyykseksi, jossa sovelletaan tutkivaa oppimista ja käytetään avuksi tieto- ja viestintäteknikkaa.

1. Valmiudet hyödyntää teoreettista tietoa ammattikäytäntöjen kehittämisessä
Tämänpäiväinen työelämä vaatii usein ammattikäytäntöjen ja kehittämistoimenpiteiden teoreettista perustelemista. Vuorovaikutteisesta tieto- ja viestintäteknikkaa hyväksikäyttävässä tutkivassa oppimisessa jäsennetään yhteisiä tietorakenteita ehkäisevän päihdetyön laatuksiteeristöä soveltaen. Tämä antaa opiskelijoille jäsentyneen kuvan / kartan, jonka varaan he voivat jatkossa myös itse koota tarvittavia teoreettisia perusteluita.
2. Teorian ja käytännön vuorovaikutuksen ymmärtäminen
Perinteinen työskentelytapa ei-akateemisilla aloilla on monesti nojannut tekemisen ja kokemuksen kautta opittuun ammattitaitoon ja yksittäisten työntekijöiden hiljaiseen tietoon. Kompleksiset ongelmat vaativat jatkossa monialaista ja moniammatillista yhteistyötä. Tällöin hiljaiseen tietoon perustuvat ammattikäytännöt on tehtävä näkyviksi ja teoreettisesti perustelluiksi. Tutkiva oppiminen ja verkko-opetuksen soveltaminen auttavat ankkuroimaan teoreettis-perusteista opetusta käytäntöön ja rakentamaan tietoa siltaa teorian ja käytännön välille.
3. Aktiivinen tiedonhankinta ja oman työn jatkuva kehittäminen
Vaativa ammatillinen toiminta edellyttää jatkuvaa tiedonhankintaa ja valmiutta soveltaa uutta tietoa käytäntöön. Tutkivan oppimisen

prosessissa painotetaan aktiivisen tiedonhankinnan merkitystä ja tieto- ja viestintätekniikan hyväksikäyttö avaa laajoja mahdollisuuksia tiedonhankinnalle. Opiskelun aikana tutuiksi tulevat tiedonhankintakäytännöt rakentuvat opiskelijoiden ammattitaidon osaksi.

4. Mahdollisuus reflektoida kriittisesti näkemyksiään yksin ja yhdessä toisten kanssa

Kehittyvä ammattitaito ja ammattikäytännöt vaativat jatkuvaa seuranta- ja arviointia. Kriittisen ja rakentavan reflektion sekä itsearvioinnin taitojen oppiminen ovat olennaisia kehittämisen kulmakiviä. Yhteistyö ja ammatillinen verkostoituminen, esimerkiksi tietoverkkoja hyväksi käyttäen, opettavat arvioimaan niin omaa kuin kollegojenkin työtä ja siinä käytettyjen menetelmien tarkoituksenmukaisuutta. Asioiden syvälinen pohtiminen niin tieteellisen kuin kokemustiedon varassa antaa tukevan pohjan kehittämistoiminnalle.

5. Tutkimusmenetelmien käyttö oman työn selkiyttämiseksi

Kriittinen reflektio ja arviointi edellyttävät tutkimusmenetelmien perusteiden ja perussovellusten hallintaa. Tutkivan oppimisen kautta menetelmälliset valmiuden jäsentyvät käytäntöön ankkuroituvaksi ja merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Tietotekniikan hyväksikäyttö helpottaa tutkimusmenetelmien soveltamista. Ammatillisten käytäntöjen selkiyttäminen ja systematisointi paranevat menetelmien hallinnan kautta.

6. Tietoyhteiskuntavalmiuksien kehittäminen

Tieto- ja viestintätekniikan opetusikäyttö mahdollistaa teknisten taitojen siirtämisen myös muiden työssä tarvittavien sovellusten käyttöön. Yhteiskunnan teknistyminen vaatii ammattityöntekijöiltä kykyä omaksua uusia tietoteknisiä sovelluksia.

7. Seuranta ja arviointi

Opetuksen toteutusprosessiin on lisäksi sisäänrakennettava jatkuva seuranta ja arviointi. Pedagogisen mallin toimivuutta on tarkasteltava kriittisesti ja valmius opetuksen aikaisiin korjausliikkeisiin on säilytettävä.

Tutkivan oppimisen tarkoituksenmukainen soveltaminen ehkäisevän päihdetyön ammattiopetuksessa voi tarjota mukana oleville opiskelijoille merkittävän yhteisöllisen oppimiskokemuksen. Tiedon, asiantuntemuksen ja kehittämisideoiden jakaminen vuorovaikutussuhteessa muiden kanssa opettaa lisäksi hyödyntämään ammatillista vertaistukea myöhemminkin työuran aikana. Haasteelliset työtehtävät ja monimutkaiset ongelmat edellyttävät hyviä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, jotta ammatillisessa työskentelyssä päästään tuloksiin. Tutkivan oppimisen soveltaminen ammattiopetuksessa harjaannuttaa opiskelijoita samalla näihin taitoihin. Tieto- ja viestintätekniikkaa avaa jatkossa yhä uusia mahdollisuuksia kehittää ja laajentaa ammatillista vuorovaikutusta ja vertaistukea. Se ei kuitenkaan tapahdu itsestään vaan useiden eri toimijoiden määrätietoisen ja tavoitteellisen yhteistyön kautta.

Lähteet

Ahonen, Jukka 2006. Raittiusaatteen kriisi. Teoksessa Peltonen, Matti, Kilpiö, Kaarina & Kuusi, Hanna (toim.) Alkoholin vuosisata. Helsinki: SKS, Historiallinen arkisto 122.

Alamäki, Ari & Luukkonen, Jussi 2002. eLearning. Osaamisen kehittämisen digitaaliset keinot: strategia, sisällöntuotanto, teknologia ja käyttöön-otto. Helsinki: Edita Oy.

Hakkarainen, Kai & Lipponen, Lasse & Ilomäki, Liisa & Järvelä, Sanna & Lakkala, Minna & Muukkonen, Hanni & Rahikainen, Marjaana & Lehtinen, Erno 2006. Tieto- ja viestintätekniikka tutkivan oppimisen välineenä. Helsingin kaupungin opetusvirasto.: tietotekniikan tutkimus-

ryhmä. Viitattu 10.1.2010. http://www.helsinki.fi/science/networkedlearning/julkaisut/tvt_tutkivan_oppimisen_valineena.pdf

Hakkarainen, Kai & Lonka, Kirsti & Lipponen, Lasse 2005. Tutkiva oppiminen. Järkeä, tunteen ja kulttuuri oppimisen synnyttäjinä. Helsinki: WSOY, Oppimateriaalit.

Kotila, Hannu 2003. Oppimiskäsityksen ammattikorkeakoulussa. Teoksessa Kotila, Hannu (toim.) Ammattikorkeakoulupedagogiikka. Ajankohdaisia puheenvuoroja. Helsinki: Edita Prima Oy.

Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006. Helsinki: Stakes, Päihdetyöryhmä.

Lahtinen, Matti & Lankinen, Timo & Penttilä, Antero & Sulonen, Arto 1999. Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Helsinki: WSOY ja Tietosanoma Oy.

Matikainen, Janne 2004. Verkkokeskustelun ohjaus. Teoksessa Matikainen, Janne (toim.) 2004. Oppimisen ohjaus verkossa. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Nevgi, Anne 2003. Yksin vai yhdessä? Opiskelijoiden kokemuksia verkkokurssilta. Teoksessa Matikainen, Janne & Manninen, Jyri (toim.) 2003. Aikuiskoulutus verkossa. Verkkopohjaisten oppimisympäristöjen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Palmenia-kustannus, Oppimateriaaleja 93.

Nevgi, Anne & Tirri, Kirsi 2003. Hyvää verkko-opetusta etsimässä. Oppimista edistävät ja estävät tekijät verkko-oppimisympäristöissä – opiskelijoiden kokemukset ja opettajien arviot. Helsinki: Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Kasvatusalan tutkimuksia 15.

Nissinen, Pasi 2003. Verkkovälitteinen opetus ammattikorkeakoulussa. Teoksessa Kotila, Hannu (toim.) Ammattikorkeakoulupedagogiikka. Ajankohtaisia puheenvuoroja. Helsinki: Edita Prima Oy.

Peltonen, Matti 2006. Alkoholi ja suomalaiset 1900-luvulla. Teoksessa Peltonen, Matti, Kilpiö, Kaarina & Kuusi, Hanna (toim.) Alkoholin vuosisatana. Helsinki: SKS, Historiallinen arkisto 122.

Pesonen, Senja 2003. WWW-ympäristön erityispiirteet ja didaktiikka. Teoksessa Matikainen, Janne & Manninen, Jari (toim.) Aikuiskoulutus verkossa. Verkkopohjaisten oppimisympäristöjen teoriaa ja käytäntöä. Helsinki: Palmenia-kustannus, Oppimateriaaleja 93.

Soikkeli, Markku 2004. Miten puhua huumeista? Ehdotuksia, rohkaisua ja varoituksen sanoja huumekeskustelusta ja -kasvatuksesta. Helsinki: Stakes, Päihdetyöryhmä.

Tissari, Varpu & Vaattovaara, Virpi & Vahtivuori-Hänninen, Sanna & Tella, Seppo & Rajala, Raimo & Ruokamo Heli 2004. Verkko-opetuksen haasteita. Pedagogisia malleja didaktisessa verkko-ympäristössä. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 8.

Tissari, Varpu & Vahtivuori-Hänninen, Sanna & Vaattovaara, Virpi & Ruokamo, Heli & Tella, Seppo 2005. Pedagogiset mallit verkko-opetuksessa. Opettajien ja opiskelijoiden käsityksiä pedagogisten mallien toteutumisesta virtuaaliyliopistohankkeen verkkokursseissa. Teoksessa Tella, Seppo, Ruokamo, Heli, Multisilta, Jari & Smeds, Riitta (toim.) Opetus, opiskelu ja oppiminen. Tieto- ja viestintätekniikka tiedonrajat ylittävissä konteksteissa. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 12.

Susanna Helmiö

Nuorten yhteisöllisyyden piirteitä päihdekulttuurissa

Viattomuus ja kokemattomuus ovat nuoruuden hienoja piirteitä. Aikuisuuteen kuuluu kokemus ja tieto, ja miten muuten niitä kertyisi kuin elämällä ja kokeilemalla. Nuoret mieltävät päihteet aikuisuuteen. Ympäristön esimerkit antavat kuvan päihteistä ja niihin kuuluvista rituaaleista sekä tavoista. Erityisesti alkoholin suhteen jo kulttuurimme antaa paljon toimintamalleja. Suomalainen juo suruunsa, selvin päin ei tanssita tai lauleta, juhannus menee jurrissa ja jouluna maistellaan viiniä. Koskenkorva on suomalainen perinnejuoma, jonka nauttiminen on yhtä hohdokasta kuin kosun kollegoidenkin juominen. Hohdokkuutta lisää median nostatus suomalaisista sankaritarinoista, jotka tehdään päihtyneenä. Suuren suosion saanut suomalainen versio Big Brotherista perustuu täysin humalahortoi- luun. Aikuisuuteen valmistuvilla nuorilla on kova tahto kokeilla ja tuntea tämä hohdokkuus. Lainsäädäntö aiheuttaa kuitenkin ristiriidan ja aikuiset näyttävät ristiriitaista esimerkkiä. Nuorten päihteiden käyttöön on lain mukaan nollatoleranssi, jota aikuiset mielellään ylläpitävät ilman selkeitä perusteluja. Alkoholin hallussapito on alle 18-vuotiailta kielletty (Alkoholilaki 1994). Se on lailla kielletty, piste. Kielletty hedelmä kiinnostaa aina.

Aikuisuuteen astuminen on kuitenkin pitkä prosessi, joka tapahtuu lapsuudesta irtautumisen jälkeen monen vuoden kuluessa. Oman itsensä hakeminen ja kamppailu omasta paikasta tapahtuu nuoruudessa. Jokainen haluaa tuntea kuuluvansa johonkin. Yhteisöt ja yhteisöllisyys tulevatkin näin ollen esiin. Yhteisö on kaverit ja ihmiset, joiden kanssa keräännyttään yhteisen mielenkiinnon kohteen vuoksi samaan paikkaan. Yhteisö toimii, jos jokainen saa ja voi olla oma itsensä. Sitähän sieltä haetaan. Huonosta yhteisöstä pyritään liukumaan toiseen, jos se tuntuu ahdistavalta ja rajoittaa omaa olemista. Yhteisön merkitys on tärkeä, sillä vertaisen kanssa tehtävä vuorovaikutus on tärkeää nuorelle.

Artikkelini pohjautuu keväällä 2009 tekemiini ryhmähaastatteluihin, joissa haastattelin joukkoa nuoria heidän ajatuksistaan ja kokemuksistaan ehkäisevästä päihdetyöstä, yhteisöllisyydestä ja nuorten mahdollisuuksista vaikuttaa niihin.

Yhteisöt ja yhteisöllisyys nuoren elämässä

Yhteisöllisyys on harvoin ajateltu asia, joka syntyy luonnostaan, jos ihmisillä on hyvä olla keskenään. Nuorten yhteisöissä luottamus ja omana itsenä oleminen korostuu erityisesti kun omaa tyyliä ja persoonaa haetaan. Jokainen haluaa tuntea ympäristönsä hyväksyntää. Hyväksyvän yhteisön tärkeiksi koetut jäsenet rakentavat yksilön identiteettiä (Moilanen & Sulkunen 2006, 7). Yhteisö koetaan turvalliseksi, jos oma rooli ryhmässä on omaa ajatusmaailmaa vastaava ja koetaan vaikuttamisen mahdollisuutta sekä osallisuutta yhteisöön tai sen tavoitteen toteuttamiseen. Tavoite ja yhteinen tekijä voi olla mikä tahansa yhteisön jäseniä kiinnostava asia. Koulussa muodostuneissa kaveriporukoissa haetaan vertaistukea kouluarjelle, harrastuksissa kokoonnutaan harrastamaan samaa aktiviteettia ja perhe sekä sukulaiset toimivat ympäristönä ja oman taustan tukena olevana ryhmänä. Yhteisöön liittymistä ei voida ajatella suunniteltuna prosessina. Se tapahtuu huomaamatta ja muodostuu yksilöidensä mukaan. Kiinnostuksen kohteet ja näkemykset ajavat ryhmää tiettyyn suuntaan. Jokaisessa yhteisössä jokaisella jäsenellä on oma rooli - taso, jolla vaikuttaa ryhmässä. Tasoa voidaan määritellä jäsenen osallisuuden mukaan ryhmässä. Ryhmässä on usein yksi johtohahmo, joka vie yhteisöä tiettyyn suuntaan. Muiden tehtävät yhteisöissä voivat mukautua johtohahmon ja heidän oman tahtonsa mukaan. Yhteisön jäsenet muokkaavat yhteisöä kohti omia tarpeita kykyjensä mukaan (Blanchot 2004,16). Yksilö on usein mukana useammassa yhteisössä tavalla jos toisella. Roolit yhteisöissä voivat vaihdella paljon.

Yhteisöllisyys nuorten päihdeasenteissa

Nuorten päihdekulttuurissa yhteisöllisyydellä on oma sijansa. ”Päihteen käyttö on kuin kuorolaulu, jossa hauskuus piilee yhdessä tekemisessä”

(Haastattelu 1). Ajatus päihteiden käytöstäkin on vuorovaikutuksesta johdettavaa, harvoin nuori keksii sitä tyhjästä. Päihteiden käyttötavat riippuvat ryhmän koostumuksesta ja kiinnostuksen kohteesta. Jenni Simosen mukaan nuorten päihteiden käyttöä voidaan luokitella kolmen erilaisen sosiaalisuuden mukaan. Pidäkkeettömässä sosiaalisuudessa yksilön rajat hälvenevät ja yhteisön karnevalistinen humalahakuinen juhlinta on pääosassa. Yhteisön kokemus hauskaista illasta on tärkeintä. Pidäkkeettömän sosiaalisuuden lisäksi nuorten parissa ilmenee myös raskasta sosiaalisuutta ja yksilökeskeistä sosiaalisuutta. Raskas sosiaalisuus eli tahdikas sosiaalisuus perustuu yhteisön mielihyvän kokemukseen ja yksilökeskeinen sosiaalisuus yksilön mielihyvään. Tahdikkaassa ja yksilökeskeisessä sosiaalisuudessa päihteiden käyttö on maltillisempaa ja yksilön rajojen mukaista (Simonen 2007, 33, 56).

Ei voida yksiselitteisesti sanoa, että tietynlaiset ihmiset olisivat kiinnostuneempia päihteistä kuin toiset eivätkä päihdemyönteiset nuoret liiku vain keskenään. Päihteiden käyttötilanteet ovat lähes poikkeuksetta sosiaalisia tapahtumia, joissa tavoitteena on juhlistaa ja kokea hyvää oloa. Vaeltajiksi voidaan kutsua nuoria, jotka lähtevät juhlimaan yksin tarkoituksenaan tutustua ja sosiaalisoitua muiden juhlimassa olevien nuorten ryhmien kanssa. Vaeltajat voidaan nähdä tiiviin yhteisön uhkana tai harmittomana iloisena vieraana. Vaeltajalla ei välttämättä ole tiivistä omaa yhteisöä tai yhteisöä, joka jakaisi nuoren kanssa samat päihdemyönteiset asenteet. Tämän vuoksi vaeltaja lähtee iltaan yksin tarkoituksenaan löytää itselleen omaa intressiään vastaava ryhmä. Vaeltajan sosiaalisuudessa tärkeintä on oma hyvän olon tunne, jota voidaan Simosen luokittelujen mukaan kuvailla yksilökeskeiseksi sosiaalisuudeksi. Vaeltajan ilta ei poikkea huomattavasti ryhmässä juhlivien nuorten illasta, sillä tämä hakeutuu itseään kiinnostavaan seuraan (mt., 49). Nuorten päihteiden käyttö on aina suunniteltua, koska nautintoaineiden saatavuus ei heille ole lain määräyksen vuoksi mahdollista ilman välikäsiä. Suunnitelmallisuuden vuoksi käytöllä on tarkoitus ja paikkansa nuorten arjen ulkopuolella. Tutkimusten mukaan noin 50 prosenttia nuorista kokee päihdyttävien aineiden hankinnan melko helpoksi (Karlsson, Raitasalo & Hakala 2007, 154).

Yhteisö voi rajoittaa tai yllyttää päihdemyönteisyyttä. Kuitenkin suurimpana vaikuttavana tekijänä on yksilön oma ajatusmaailma. Päihdemyönteinen yhteisö yllyttää yksilöä koettamaan päihteiden käyttöä, ja usein juuri kokeilujen seurauksena syntyneet ja nähdyt myönteiset kokemukset innostavat käyttöön. Päihdemyönteisessä yhteisössä päihdekriittinen nuori nähdään usein uhkana tai tunnelman pilajana. Selvin päin oleva nuori näkee holtittomammin käyttäytyvät nuoret selkeämmin eikä jaa yhteistä kokemusta samalla tavalla. Selvin päin olo voidaan nähdä pidäkkeettömissä illanvietoissa mahdollisuutena (Simonen 2007, 36). Sanomattomat säännöt ovat tällöin erilaiset yhteisön päihteettömän ja päihteiden alaisten yksilöiden kesken. Juuri pelko yhteisön sääntöjen rikkomisesta, kuten ulkopuolisille liian yksityiskohtainen kertominen, voivat aiheuttaa yhteisön yksilöissä tarvetta hillitä omaa käyttöä tilanteissa, joissa päihteen nuori on paikalla. Päihdekriittisissä yhteisöissä harvemmin on päihdemyönteisiä yksilöitä. Useimmiten näissä tilanteissa päihdemyönteinen yksilö on ulkopuolelta tullut ja on harvoin pidemmän aikaa mukana yhteisön toiminnassa. Päihdekriittisen yhteisön tarve suojella jäseniään päihdemyönteisyydeltä on suuri. Päihdemyönteinen nuori voidaan nähdä yhteisön mustana lampaana, joka vielä hakee omaa itseään tai jonka nähdään tehneen huonon päätöksen.

Päihdemyönteisyyden oppimista ei voida liiaksi korostaa. Erityisesti vanhempien esimerkki on yksi käytön aloittamiseen johtava tekijä. Vanhempien myönteisten kokemusten seuraaminen tai jyrkkä vastustus lisäävät kiinnostusta päihteisiin. Erityisesti ristiriita oman käytön ja nuorelle asetettujen rajojen välillä kiusaavat koettamaan ja rikkomaan rajoja. Alkoholisoituneiden vanhempien esimerkki voi vaikuttaa myös toisinpäin. Nuori voi oppia suhtautumaan mustavalkoisen kielteisesti päihteisiin. Kulttuuriset tekijät kuten suomalaisten kovin puhuttu jurous näyttää tunteensa ja toimia estoitta ilman päihteiden alaisena olemista näkyvät myös nuorten parissa. Päihteet kuuluvat nuorilla erityisesti juhlatilanteisiin, joissa halutaan irrottautua arjesta, johon suorittaminen ja kunnollisena oleminen kuuluvat. Juhlana ei tarvitse olla suuri. Juhlaksi kelpaa vaikka viikonloppu. Kesällä usein käytetään päihteitä enemmän, koska kesällä arki ei ole sidottu velvotteisiin. Alkoholi toimii tunnelman keventäjänä, jolloin

oma persoonallisuus saa tilaa toimia. Humalajuomisen tullessa tavaksi, tai kun sen koetaan yhdistävän tai antavan yhteisölle jotain, päihteiden merkitys yhteisössä suurenee ja käyttö lisääntyy.

Yhteisön reagointi yksilön poikkeavaan päihdeasenteeseen vaihtelee huomattavasti yhteisön sisällä tapahtuvissa tilanteissa ja yhteisön asennoitumisessa ulkopuoliseen. Yhteisön jäsenen yllättäinen asennemuutos voi olla huolestuttava, jos sillä ei ole perusteluja. Yksin päihdeasennemuutos harvoin kuitenkin vaikuttaa yhteisön jäsenten välisiin suhteisiin vaan yksilössä tulee näkyä muutakin asennemuutosta. Huolestuttava tekijä on yksilön muutos kiinnostuksen puutteeseen omaa terveyttä kohtaan. Itsetuhoisa käytös ja välinpitämättömyys ovat uhkana myös yhteisölle, vaikka huoli yksilöstä onkin yhteisöä suurempi. Yksilön päihdemyönteisen asenteen muuttuminen päihdekielteiseksi voidaan nähdä uhkana yhteisölle, jos yksilön käytös muuttuu muita jäseniä kohtaan. Jos yksilö kuitenkin kohtelee muita yhteisön jäseniä kuten aiemmin, yksilön päätöstä tuetaan. Päihdekriittiseen yhteisöön liittyvä ulkopuolinen päihdemyönteinen on uhka yhteisölle. Ulkopuolisen toiminnan ennakoimattomuus häiritsee yhteisöä ja ulkopuolinen voidaan kokea tungettelevana. Yhteisö ei koe ulkopuolista turvalliseksi, ja näin ollen se ei halua toimia ulkopuolisen kanssa. Yhteisö etsii tavan liukua pois paikalta.

Osallisuus päihdekäyttämässä

Yhteisöön kuuluminen, luottamuksen tunteminen ja hyväksytyksi tuleminen ovat nuorille yhteisössä tärkeää. Kuuluakseen yhteisöön ja tullakseen hyväksytyksi nuori on valmis tekemään paljon. Kerskailut humalatilasta tilanteesta pois olleiden yhteisöjen ja yksilöiden kuullen ovat usein osoitus halusta kuulua joukkoon. Yksilön itsensä hallinta on toissijainen yhteisön hauskuuden rinnalla (Simonen 2007, 37). Päihteitä pidetään nuorten elämässä hienoina, jännittävinä ja vieraina aikuisten maailmaan kuuluvina asioina. Yhteisön tuottama paine voi saada nuoren tuntemaan pakkoa asennoitua yhteisön haluamalla tavalla päihteisiin. Hyvin elämässään ja koulussa pärjäävän nuoren suorittaminen voi olla liikaa ja halu irrottautua arjesta voi viedä mukanaan päihdemyönteisyyteen. Samoin voi käydä

ihan missä tahansa nuorten yhteisössä, jossa päihteet saavat jonkinlaisen merkityksen yhteisön elämässä. Yläkouluikäisten muutos päihdekriittisistä seitsemäsluokkalaisista päihdemyönteisiin yhdeksäsluokkalaisiin selittyy koulu yhteisöjen vuorovaikutuksesta toisiinsa. Jaana Jaatinen kuvaa kirjassaan Viattomuuden tarinoita samaa ilmiötä. Päihdekriittinen yhteisö voi tukahduttaa nuoren kiinnostuksen samalla lailla kuin päihdemyönteinen yhteisö yllyttää kiinnostumaan päihteisiin. Vaikutus voi olla kummassakin tapauksessa myös päinvastainen.

Osallisuutta voidaan ajatella kokemuksena ja tunteena sekä oman itsensä hallinnasta että tilanteen hallinnasta, voimasta tehdä ja toteuttaa itseään. Osallisuus ja osallistaminen voidaan jakaa seitsemään osaan: osallistujiin, tekemiseen, aikaan, ympäristöön, sosiaalisuuteen, suunnitelmallisuuteen ja filosofiaan (Kurki 2000, 74–75). Osallisuudella on tarkoitus ja toimintaympäristö. Hyvän ja turvallisen yhteisön tunnuspiirteinä voidaan nähdä osallisuuden toteutuminen yksilön itse valitsemalla tasolla. Nuoret usein nähdään passiivisina aikuisten maailmaa tavoittelevina kopioijina, mikä kuva ei pidä täysin paikkaansa. Vertaistensa keskuudessa päätökset ja ajautumiset päihdemyönteisiin toimintatapoihin nähdään nuoren omana valintana, johon ulkopuolisten, jopa yksilön yhteisöjen, on vaikea ja väärin puuttua. Puuttuminen nähdään sopivana, jos se koetaan yhteisön turvallisuuden vuoksi tärkeäksi tai jos puuttumatta oleminen aiheuttaisi yksilölle terveydellistä haittaa. Näin yhteisöllä on syy puuttua yksilön päätöksentekoon. Yhteisön tarkoituksena on tukea yksilöitään heille parhaalla tavalla. Yhteisön jäseniä ei hylätä vaikka yksilö pilaisikin muun yhteisön illan yhden kerran. Yhteisö huolehtii jäsenistään ja samalla toiminnastaan.

Nuoret kokevat usein ehkäisevän päihdetyön ulkopuolisten sanelemaksi pelotteluksi. Ehkäisevässä päihdetyössä tuodaan harvoin esiin risti riitaa päihteiden hyödyistä ja haitoista. Ongelma nuorten kiinnostuksesta päihteitä kohtaan ja laissa määrätystä nollatoleranssista ajaa aikuiset pitämään tiukkaa linjaa päihdekeskusteluissa. Nuorten mukaan asenne nuorten päihteiden käyttöön on mustavalkoisempi kuin muihin heitä koskeviin kieltoihin kuten K 18 elokuvien katsomiseen, vaikka haitat voivat siinäkin olla suuret. Kuitenkin nuoret uskovat ehkäisevän päihdetyön vaikutukseen.

Yhteisöllisyyden merkitys nuorten ehkäisevässä päihdetyössä

Kun ehkäisevää päihdetyötä tehdään nuorten tahdissa ja heidän ehdoilansa, se vaikuttaa ennen pitkää heidän asenteisiin. Nuorten mielipiteitä päihhteistä saa selville melko helposti. He kertovat niistä joko osallistumalla aktiivisesti keskusteluun tai olemalla passiivisia. Nuorten mielestä totaalisen kieltämisen ja tuomitsemisen sijaan tulisi enemmän keskustella nuorten syistä käyttää päihhteitä, päihhteiden haitoista ja tavoista käyttää päihhteitä. Ehkäisevän päihdetyön tulisi pyrkiä myöhäistämään aloitusikää ja tuomaan esiin terveydestä ja itsestä huolehtimisen näkökulmat. Kuten Simonen on todennut, nuorten päihhteiden käyttö nähdään vain huonona ja käsisistä riistäytyneenä ilmiönä. Sen sijaan nuorten sivistyneestä ja harmittomasta päihhteiden käytöstä ei puhuta (Simonen 2007, 33, 57). Tämän näkemyksen rinnalle nuoret kaipaivat enemmän tahdikkaan sosiaalisuuden korostamista, jossa päihhteiden käyttö on maltillisempaa. Päihdekriittisten nuorten kohdalla keskustelevaisempi tapa tehdä ehkäisevää päihdetyötä nähdään vaikeana, sillä se voidaan kokea päihdemyönteisyyteen yllyttävänä. Ehkäisevän päihdetyön toteutuksen kohteiden jakamista päihdemyönteisiin ja päihdekriittisiin nuoriin kaivattaisiin, koska silloin voitaisiin tavoitteet toteuttaa paremmin eri ryhmissä. Päihhteitä kokeilematta olleiden ja päihhteitä kokeilleiden nuorten tarpeet ja kiinnostus ehkäisevää päihdetyötä kohtaan ovat erilaiset. Myös ehkäisevän päihdetyön tavoitteet ja toteutus tulisivat olla erilaiset näiden ryhmien välillä.

Mielenkiintoiset persoonat saavat nuoret kuuntelemaan paremmin. Kun ristiriitaisista asioista kertoo ihminen, jota ei koeta pelottavaksi ja ulkopuoliseksi, sanomasta saadaan irti enemmän. Tällöin yhteisön ulkopuolinen ei ole uhka vaan hänet koetaan samankaltaiseksi, yhteisön mahdolliseksi jäseneksi. Samalla tavalla nuoret kuuntelevat mielellään nuorta. Poikkeuksena vaikuttavissa tekijöissä voidaan nähdä entiset päihhteiden käyttäjät kertomassa haitoista. Vaikeat tarinat vaikuttavat kuulijoiden tunteisiin ja jäävät mieleen pitkäksi aikaa. Tilanteesta voi jäädä tunne, joka vaikuttaa nuoren asenteiden muuttumiseen. Tunteiden kokemisen voidaan nähdä olevan suuri asenteisiin vaikuttava tekijä, oli tunne sitten harmi

ja ahdistus kokemuksia kohtaan tai yhteenkuuluvuuden ja kunnioituksen tunne toista ja toisen sanomaa kohtaan. Suuria muutoksia on vaikea tehdä nopeasti, mutta nuoret uskovat pitkäjänteisen ehkäisevän päihdetyön vaikuttavan. Jokaisen nuoren kanssa töitä tekevän aikuisen tulisikin ottaa osaa nuoren päihdekasvatukseen. ”Samalla tavalla kuin nuorelle pidetään jossain vaiheessa seksikeskustelu, tulisi pyrkiä pitämään päihdekeskustelu” (Haastattelu 2).

Yhteisön jäsenillä on suuri vaikutus yhteisöönsä. Jos yksilö on vahvasti yhteisössä osallisena, voi hän omalla asennoitumisellaan vaikuttaa koko yhteisön asenteisiin. Vaikka yksilö ei saisikaan päihdemyönteistä yhteisöä käännytettyä päihdekritiisyyteen, päihdekäyttäytymiseen voidaan vaikuttaa huomattavasti. Usein nuoret puhuvat, että vaihtoehtoinen tekeminen olisi ratkaisu päihteiden käyttämisen vähentämiseen. Tällöin yhteisön toiminta osoitetaan muualle. Tekemisen tulisi kuitenkin olla yhteisöstä lähtöisin, jotta sen kiinnostus pysyisi; ulkopuolinen ei voi tekemistä osoittaa. Mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja yhteisölle voi syöttää, mutta yhteisö ohjaa toimintaansa omalla osallisuudellaan ja päätöksillään. Yhteisö on aina vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, mutta harvoin yhdellä yhteisön ulkopuolisella yksilöllä on suurta vaikutusta koko yhteisön toimintaan. Yhteisö sen sijaan itse vaikuttaa ympärillään oleviin yksilöihin paljon. Hyvin toimiva, omat mielipiteensä esiin tuova ryhmä saa huomiota toiminnallaan.

Nuoruus on yhteisöllistä

Yhteisöllisyyden voimakkuus voidaan nähdä nuoruuden erityispiirteenä. Kavereiden vaikutus on suuri vaiheessa, jolloin haetaan omaa itseään ja elämänkatsomustaan. Vertaistuki, tunteet ja vuorovaikutus muokkaavat yksilön elämää ja asennetta. Yhteisöllisyydellä voidaan nähdä olevan vaikutusta nuorten päihdeasenteisiin. Päihteiden käyttötilanteet ovat nuorilla lähes poikkeuksetta suunnitelmallisia ryhmäilmiöitä, jolloin sosiaaliset suhteet ja oman itsensä ilmaiseminen ovat tärkeässä osassa. Yksilöllä on yhteisössä vaikutusvaltaa halutessaan, mutta se vaatii osallisuutta yhteisön toimintaan ja asenteiden esiin tuomiseen.

Yhteisöllisyydellä voidaan vaikuttaa ehkäisevän päihdetyön merkityksessä. Suoria välineitä tai toimintatapoja tähän ei ole vaan yhteisö itse tekee päätöksensä yksilöidensä kautta. Vuorovaikutusta yhteisöjen välillä yhteisön kielellä ja ehdoilla saisi nuorten mielestä olla enemmän. Mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen esittäminen ja nuorten tukeminen tuomitsematta ovat heille tärkeitä. Kuitenkaan nuorten ei voida olettaa tekevän kuten heidän odotetaan tekevän. Yhteisö ja sen yksilöt tekevät itse omat valintansa.

Lähteet

Blanchot, Maurice 2004. Tunnustamaton yhteisö. Helsinki: Loki-kirjat.

Finlex Alkoholilaki 1143/1994.

Helmiö, Susanna 2009. Nuorten ryhmähaastattelut heidän ajatuksistaan ja kokemuksistaan ehkäisevästä päihdetyöstä ja yhteisöllisyydestä. Aineisto tekijän hallussa.

Jaatinen, Jaana 2000. Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Kalrsson, Thomas & Raitasalo, Kirsimarja & Holmila, Marja 2007. Nuorten alkoholihankintojen sietämätön helppous. Teoksessa Tigerstedt, Christoffer (toim.) Nuoret ja Alkoholi. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Moilanen, Laura-Kristiina & Sulkunen, Susanna 2006. Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle. Helsinki: Hakapaino Oy.

Simonen, Jenni 2007. Nuorten juomisen sosiaaliset lajit. Teoksesesta Nuoret ja Alkoholi. Tigerstedt, Christoffer (toim.) 2007. Helsinki: Hakapaino Oy.

Susanna Leimio-Reijonen

Nuorten päihitteettömyyden edistäminen - vuoropuhelua ja yhteistoimintaa

Alkoholin käyttö on osa suomalaista, sukupolvelta toiselle periytyvää kulttuuria. Se on läsnä arjessa ja juhlissa, mikä osaltaan mahdollistaa myös alakäisten juomisen. Nuorten alkoholinkäyttö ei juuri eroa aikuisten käytötavoista tai -tottumuksista. Itse he tyypittelevät ikäistensä juomista kolmella tavalla¹. ”Lammasmainen” juominen yhdistetään varhaisiin kokemuksiin ja valintoihin, identiteetin rakentamisen vaiheeseen, jolloin nuoret ovat hyvin alttiita vaikutteille. Lammasmainen alkoholin käyttö on nuorten näkemysten mukaan ”vähäistä ja säännösteltyä kokeilua ja pikku hip-rakkaa”. (Leimio-Reijonen & Sundman, 2009a.)

Runsaammin, ”elvismäisesti” käyttävien nuorten juominen nähdään vakiintuneempana, säännöllisempänä mutta silti osana ns. normaalia nuoruutta. Elvismäisesti juovat pärjäävät ja menestyvät niin koulussa kuin harrastuksissakin toistuvista käyttökertoista huolimatta. Heidän elämänsä on sosiaalisesti vilkasta, ja alkoholin käyttö on yleensä hallinnassa. Vasta kun se muuttuu holtittomaksi, vastuuttomaksi ja kohtuuttomaksi juomiseksi, nuoret huolestuvat. ”Idioottimaiseen” juomiseen liittyy heidän mukaansa tulevaisuudenuskon puutetta ja yhteiskunnallista kahtiajakautumista, polarisaatiota. Humalahakuisesti juovat nuoret menettävät heidän mukaansa myös otettaan arjesta. (Mt.)

Alkoholin käytön arkipäiväistyminen, juhlimiskulttuurin vahvistuminen ja aikuisten välinpitämättömyys nuorten päihitteiden käyttöä kohtaan on paitsi nuorten, myös aikuisten kasvava huolenaihe. Aikuisten suh-

1 Tiedot perustuvat Terveys ry:n keväällä 2008 keräämään nettikyselyaineistoon, johon vastasi 1858 yli 12-vuotiasta suomalaista. Heistä alle 20-vuotiaita oli 1380 ja loput edustivat yli 20-vuotiasta aikuisväestöä.

de nuorten päihteiden käyttöön on kuitenkin etäinen ja ulkokohtainen. Heillä on siitä usein kaunisteltu ja ei-todellinen mielikuva, joka rakentuu nuorten ja aikuisten välisen näennäisen luottamuksen varaan. Yleensä aikuiset eivät halua uskoa nuoristaan mitään pahaa, ja he sulkevat silmänsä nähdessä nuorten (kohtuullisen) juomisen luonnollisena, hyväksyttävänä ja ikään kuuluvana asiana. He haluavat ajatella, että nuoret juovat hallitusti, fiksuksi, satunnaisesti ja jopa sopivasti, eivätkä osaa olla siitä erityisen huolissaan. (Leimio-Reijonen & Sundman, 2009b.)

Kun aikuiset huolestuvat nuorten päihteiden käytöstä, liittyy siihen usein luottamuksen särkyminen tai menettäminen jonkin tilanteen tai tapahtuman johdosta. Heräävän epäluottamuksen myötä heille paljastuu, että juominen onkin vastuutonta, uhkarohkeaa, toistuvaa, holtitonta ja itsetuhoista toimintaa. Tilanne vaatii reagoimista, mutta tapoja on monia. ”Silmänsä sulkijat” eivät myönnä, että nuorilla olisi ongelmia suhteessa alkoholiin. He luottavat edelleen heidän kykynsä hallita käyttöä ja selvitä ehkä satunnaisesta lipsahduksesta, ja odottavat näiden jatkavan ns. normaalia elämää. ”Moralistit” taas häpeävät nuortensa juomista, ja moittivat näitä sivistymättömyydestä ja osaamattomuudesta käyttäen alkoholia opetetun tai yleisen hyvän tavan mukaisesti. ”Huolestujat” lamaantuvat sen tosiasian edessä, että nuoret juovat eikä tilanne näytä hyvältä heidän mielestään. Asialle pitäisi tehdä jotakin, mutta huolestujat eivät välttämättä itse osaa tai ole valmiita toimimaan, vaan odottavat vastuunkantoa jostakin muualta, esimerkiksi koulusta. (Mt.)

Nuoret ja aikuiset eivät juuri keskustele nuorten juomiseen liittyvistä huolistaan yhdessä, vaikka ongelma koskettaa heitä kaikkia. Tässä artikkelissa pohditaan, voisiko kokemusten ja ymmärryksen jakaminen, siitä keskustelu ja toimintaan ryhtyminen olla varteenotettava vaihtoehto nuorten päihitteettömyyden edistämiseksi. Esimerkkinä käytetään ELIKSI -toimintamallia, joka kannustaa nuoria ja aikuisia aktiivisuuteen, osallisuuteen ja yhteistyöhön nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi.

Nuorten juominen on monien syiden summa

Nuorten päihteiden käyttö on tyypillinen esimerkki monimutkaisesta ongelmasta². Se ei läheskään aina ole pelkästään sitä, miltä se näyttää vaan siihen saattavat vaikuttaa ja sitä voivat selittää lukuisat eri syyt. Syitä voivat olla esimerkiksi ristiriidat ja ongelmat kotona, koulussa tai ystävien parissa, näyttämisen halu ja aikuisuuden ihannointi sekä hauskanpito ja rentoutuminen (Leimio-Reijonen 2008). Näitä syitä ja seurauksia kutsutaan päihteiden käytön taustatekijöiksi. Ne voivat liittyä yksittäiseen nuoreen, hänen lähiyhteisöihinsä ja verkostoihinsa sekä erilaisiin taloudellisiin, kulttuurisiin, poliittisiin, sosiaalisiin ja demografisiin (väestön muuntumiseen liittyviin) tekijöihin. (Leimio-Reijonen 2002.)

Päihteiden käytön taustatekijöitä voidaan edellisten lisäksi tarkastella yksilöllisestä, yhteisöllisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin. Yksilöllisiä tekijöitä ovat erilaiset synnynnäiset seikat, kuten ikä, sukupuoli, asema, arvot ja elämäntyyli. Yhteisölliset tekijät liittyvät yksilön sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin, verkostoihin ja lähiyhteisöjen rakenteisiin. Yhteiskunnallisiksi tekijöiksi luetaan työ- ja elinolot, kulttuuriset resurssit sekä yleiset sosioekonomiset ja ympäristön olosuhteet. (Dahlgren & Whitehead 1991; Kurki 2000.)

Nuorten päihteiden käyttö on monisyinen sosiaalinen ongelma, joka osin on hallittavissa verkottuneen tiedon avulla. Ratkaisujen ja interventioiden etsiminen nuorten päihteiden käytön ehkäisemiseksi merkitsee kaikkien ongelman parissa painiskelevien, siitä kiinnostuneiden ja siihen suhteessa olevien ihmisten yhteistyötä ja vuoropuhelua. Se vaatii tilanteen ja ympäristön tarpeiden huomioimista ja niiden välisen suhteen kollektiivista ymmärtämistä. Lisäksi ilmiön tulkitseminen ympäristössään ja siihen reagoiminen sopivalla tavalla edellyttää yhteisiä sopimuksia ja moniäänisiä hyviä käytäntöjä, sellaisia, missä nuoretkin saavat äänensä kuuluviin oman elinympäristönsä tulkkeina. (Kurki 2000; Leimio-Reijonen 2002; Mason & Mitroff 1981.)

2 Mason ja Mitroff (1981) jakavat inhimilliset ilmiöt karkeasti kahteen luokkaan, yksinkertaisiin eli helppoihin ja monimutkaisiin eli ilkeisiin ja vaikeisiin ongelmiin. Heidän käsityksensä mukaan ilmiön tyyppi on analysoitava ennen kuin voidaan määrittää, miten ongelmaan ylipäättään suhtaudutaan ja miten sitä ryhdytään ratkaisemaan.

Kuva 1. Terveiden taustatekijät (Koskinen-Ollonqvist, Aalto-Kallio, Mikkonen, Nykyri, Parviainen, Saikkonen & Tamminiemi 2007).

Viisaus kasvaa kumppanuuden kautta

Sosiaalipedagogiikka tarjoaa ehkäisevään päihdetyöhön perinteisistä valistamisen keinoista poikkeavan lähestymistavan (Leimio-Reijonen 2002). Sen perustehtävänä on tukea ihmisten sosiaalista kasvua ja kehitystä sekä kiinnittymistä yhteiskuntaan. Sosiaalipedagogiikan tehtävänä on myös vahvistaa ihmisten sosiaalisia valmiuksia ja asenteita siten, että jokainen voisi löytää oman paikkansa yhteiskunnan aktiivisena ja osallistuvana jäsenenä. Erityistä huomiota kasvun tukemiseen kiinnitetään silloin, kun sosiaaliseen kehitykseen liittyy yksilö- ja yhteisötason erityistarpeita, kuten syrjäytymisen uhka. (Hämäläinen & Kurki 1997, 15–16 ja 188–195; Kurki 2007, 220–223.)

Sosiaaliseen kasvatukseen³ orientoitunut ehkäisevä päihdetyö perustuu tapaan suhtautua nuoriin nuoruuden ja nuorten arjen asiantuntijoina - ai-

3 Sosiaalisella kasvatuksella tarkoitetaan luovaa ja ohjaavaa kasvatusta sosiaaliseen osallistamiseen, yhteistyöhön toisten kanssa ja oppimiseen siitä kokemuksesta. Ehkäisevässä päihdetyössä se merkitsee nuorten osallisuutta prosessien suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. (Leimio-Reijonen 2002, 19.)

kuisiin nähden yhdenvertaisina osajina. Toisaalta aikuisten näkökulmasta se merkitsee tasavertaista vuoropuhelua arjen eri toiminta-areenoilla, tilan antamista nuorten ajatuksille ja ymmärrykselle sekä indoktrinaation⁴ korvaamista positiivisella auktoriteetilla. Toisaalta se merkitsee myös oppimista ja kasvamista ihmisenä, asiantuntijuuden uudelleen määrittelyä ja ympäröivän todellisuuden avautumista toisesta näkökulmasta. Käytännössä työtä tehdään sopimalla ja jakamalla vastuu toimenpiteiden suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista yhdessä nuorten kanssa.

Kysymys on kumppanuudesta, yhteistoiminnasta, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan nuorten ja aikuisten muodostaman yhteisön vuoropuhelua ja siitä kumpuavaa toimintaa. Siinä jokaisella halukkaalla on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon itselleen parhaaksi koetuin keinoin. Sosiaalipedagogisesti ihanteellista yhteisöä kutsutaan aidoksi yhteisöksi, joka syntyy tietoisien rakentamistyön avulla. Siihen liittyvät käsitteet dialogi, solidaarisuus, avoimuus, uudistuminen, samanaikainen integraatio ja pysyvyys. (Kurki 2000.) Aidon yhteisön jäsenet voivat vaikuttaa siihen mitä, miten ja miksi yhteisössä tehdään jotakin. Sen tavoitteet asetetaan yhdessä neuvotellen ja niistä sopien. Se myös mahdollistaa toimintaan sitoutumisen itselle mielekkäällä tavalla ja omien vahvuuksien puitteissa. (Nivala 2008, 275–326.)

Toiminta aidossa yhteisössä tukee sekä nuorten että aikuisten kasvua ihmisinä. Se auttaa tunnistamaan yksilöllisiä tarpeita, toiveita ja mahdollisuuksia sekä suuntautumaan tulevaisuuden, identiteetin ja maailmankuvan rakentamiseen. Sosiaalinen ryhmätoiminta vahvistaa vastuullista ja kriittistä toimijuutta, kehittää sosiaalisia taitoja ja auttaa oman paikan löytämisessä erilaisten ryhmien jäsenenä. Yhteistoiminta lisää myös toiminnallista ja koettua yhteisöllisyyden tunnetta sekä tukee ryhmän yhteisen toimintakulttuurin kehittymistä tai uudistumista. (Nivala 2008, 291–295.) Aidon yhteisön tunnusmerkkejä ovat ihmisten välinen vuorovaikutus ja yhteistoiminta, positiivinen yhteenkuuluvuuden tunne sekä tilan antaminen yhtei-

4 Indoktrinaatiolla tarkoitetaan piilovaikuttamista eli käsitysten, uskomusten tai teorioiden ujuttamista ohi nuoren tietoisien harkinnan. Tällainen kasvatus muovaa persoonasta itsenäiseen ja kriittiseen ajatteluun kyvyttömän ja hyväksikäytölle alttiin, jolloin on suuri riski, että ihminen ei kykene ohjaamaan omaa elämäänsä. (Puolimatka 1997.)

sön jäsenten persoonallisille piirteille, tarpeille ja toiminnalle. Aito yhteisö näkee jäsenensä tasavertaisina ja kunnioittaa jokaisen ainutlaatuisuutta alistamatta heitä.

Menetelmät kumpuavat arkitodellisuudesta

Nuorten päihiteiden käyttöön pyritään usein vaikuttamaan sekä välillisesti että välittömästi erilaisten valmiiden ja testattujen tuotteiden muodossa. Keinoja ovat olleet esimerkiksi vanhempainillat, monimuotoinen tiedollinen opastaminen, terveysneuvonta ja valistuskampanjat. Ideoina ja käytäntöinä ne nousevat usein aikuisten maailmoista (Leimio-Reijonen 2002, 15), ja kaikessa hyvydessään ylhäältä alaspäin suunnattua valistusta on kuitenkin kritisoitu tehottomuudesta, ns. nollatuloksista ja työn muotojen soveltumattomuudesta ikäryhmissä. Keskeinen pohdinta liittyy nuorten ja aikuisten välisiin kohtaaisiin, joissa usein liikutaan kuilun erottamalla kahdella eri ymmärryksen planeetoilla. Etäisyys syntyy tutkijoiden mukaan arvokäsitysten ja maailmankuvien eroista. (Mm. Brown & Kreft 1998, 1–145; Gottfredson ym. 1998, 118–145; Hoikkala 1993; Huoponen ym. 1998; Soikkeli 1998, 357–366.) Nuorten itsensä mielestä kommunikaation ja ymmärtämisen vaikeudet liittyvät tietoa ja valistusta tarjoavien aikuisten käyttämiin toimintatapoihin (Jaatinen 2000). He kokevat myös ärsyttävänä ja loukkaavana ikäkautensa leimaamisen ongelmalliseksi (Aapola 2003).

Asiantuntijalähtöiseen valistamiseen kohdistuva kritiikki on paikallaan, jos nuorten päihiteiden käyttö ymmärretään ja sitä tarkastellaan useita taustatekijöitä käsittävänä monimutkaisena yhteiskunnallisena ilmiönä. Yksi hyväksi koettu kokonaisuus ei voi toimia kahdessa eri ympäristössä ja eri ihmisten parissa samalla tavalla. Sen vuoksi yleisten hyvien käytäntöjen sijaan onkin löydettävä yhteisöjen arjesta nousevia ajankohtaisia tarpeita ja etsittävä niihin kulloinkin soveltuvia menetelmiä yhden yhteisen sijaan. Vaikuttavaa ehkäisevää päihdetyötä on tehtävä sellaisten taitajien voimin, jotka teoreettisen ja käytännöllisen osaamisen lisäksi löytävät ajattelussaan ja toiminnassaan yhtymäkohdan nuorten arkeen näkemällä sen

osana laajempaa yhteisöllistä ja yhteiskunnallista kokonaisuutta (Vrt. Jaatinen 2000; Kurki 2000 ja 2001; Leimio-Reijonen 2002; Lie 1983).

Sosiaalipedagogiikan käytäntöön orientoinut suuntaus, sosiokulttuurinen innostaminen on näkökulma arkipäivän sosiaaliseen toimintaan. Se on ei-ohjaavaa ja aktiivista herkistämistä ja motivointia, jotta ihmiset ryhtyisivät toimimaan hyvinvointinsa eteen ja osallistuisivat elinympäristönsä kehittämiseen enemmän kuin aikaisemmin. Innostaminen kannustaa ihmisiä havainnoimaan ympäristöään, luomaan siitä kriittisiä visioita ja muuttamaan sitä tarpeen mukaan. Se myös tähtää luovuuden vahvistamiseen, kommunikaation edistämiseen ja ihmisten välisen tasavertaisen suhteen kehittämiseen. (Kurki 2000.)

Sosiokulttuurinen innostaminen voidaan nähdä kahtena vastakkaisena käsityksenä toiminnasta: sopeuttamisena vallitseviin olosuhteisiin tai niiden muuttamisena. Leena Kurki (mt.) on kuvannut näitä kahta suunnittelun ja toiminnan ulottuvuutta metaforien avulla. Hän puhuu innostamisen kylmästä ja kuumasta maailmasta. Kylmän, determinismisiin perustuvan näkemyksen mukaan ihmisen kohtalona on sopeutua yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja siihen elämäntilanteeseen, jossa hän on. Humanistinen, kuuman maailman näkemys sen sijaan vastustaa passiivisuutta ja korostaa uskoa mahdollisuuteen muuttaa olosuhteita ja arkipäivää.

Nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä voidaan tarkastella innostamisen kylmän ja kuuman maailman avulla. Ammatillaisen valmisteluna, kertaluontoinen päihdekasvatuksen tietopaketti, valistava luento tai tilaisuus on luonteeltaan kylmän maailman mukainen, ulkopuolisen asiantuntijan järjestämä aktiviteetti. Siinä aikuiset ”vetävät”, kouluttavat tai ohjaavat nuorille jotakin ja nuoret toimivat pitkälti tiedon passiivisina vastaanottajina. Tällainen toiminta perustuu usein valmiiksi suunniteltuun, hyväksi koettuun kokonaisuuteen, joka on suunnattu määrätyn ikäisille tai tietyn kohderyhmän edustajille. Ohjelman tai käynnin funktio ei kuitenkaan ole noussut kohdeympäristön tarpeista, vaan ennemminkin yleisistä käsityksistä päihdeiden käytön vaaroista tai terveistä elämäntavoista.

Innostamisen kuuma maailma sisältää niitä elementtejä, joita Mason ja Mitroff (1981) peräänkuuluttavat puhuessaan vuorovaikutuksen tärkeästä merkityksestä monimutkaisten ongelmien ratkaisussa. Keinoja ehkäi-

Pysyvät rakennusaineet	Kylmä maailma	Kuuma maailma
<i>Tekeminen</i>	aktiviteetti	toiminta
<i>Osallistuja</i>	agentti	toimija
<i>Aika</i>	ohjelma	kohti projektia
<i>Instituutio</i>	säädetty, kiinteä	säädeltävä, rakentuva
<i>Sosiaalinen suhde</i>	sosialisaatio	sosiaalisuus
<i>Strategia</i>	konsensus	konflikti
<i>Filosofia</i>	käytäntö	praksis

Kuva 2. Innostamisen kylmä ja kuuma maailma (Kurki 2000).

sevän päihdetyön tavoitavuuden ja vaikuttavuuden haasteen ratkaisemiseksi on sen mukaan etsittävä nuorten ja aikuisten välisenä yhteistyönä. Luonteeltaan yhteistyön tulee olla aktiivista ja sosiaalipedagogisesti aitoutteen pyrkivää, jossa mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot nousevat esiin erilaisien näkemysten ja ristiriitojenkin kautta sekä suhteessa osallistujien todellisuuteen. Varsinainen toiminta rakentuu vuoropuhelussa taustatekijöiden ja -teorioiden kanssa, ja tähtää pysyvyyteen hetkellisyyden sijaan. Monissa osallisuushankkeissa tavoitellaan innostamisen kuumen maailman kaltaista toimintaa, jossa nuorten ja aikuisten vuoropuhelu ja yhteistoiminta ohjaa prosessin etenemistä. Vielä syvemmälle työssä päästään, kun toiminta sidotaan toteutusympäristönsä tarpeisiin, kuten seuraavassa esimerkissä.

ELIKSI - näkemyksiä, kokemuksia ja toimintaa elinympäristön parhaaksi

Vuosina 2004–2010 toteutettujen Terveys ry:n Nuorilta nuorille ja Innostu! Innosta! -hankkeiden suunnittelun perustana käytettiin näkemystä innostamisen kylmästä ja kuumasta maailmasta, ja perusteluna ymmärrystä monimutkaisten ongelmien luonteesta. Hankkeet haastoivat nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön keskusteluun sen tarkoituksenmukaisuudesta ja kyvystä vaikuttaa nuorten päihteiden käyttöön paikallisella tasolla. Erityisen tarkkailun kohteeksi joutui nuorten ja aikuisten välillä käyty vuoropuhelu. Kykenivätkö paikallistoimijat aitoon dialogiin ja jos, niin millaisia mahdollisuuksia se avasi nuorten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön?

Pitkässä kaksoishankkeessa kehitettiin toimintamalli ELIKSI - elinympäristön parhaaksi, joka tarjoaa vaihtoehdoisen lähestymistavan nuorten päihteettömyyden edistämiseen kaikilla toiminta-areenoilla: koulu- ja oppilaitosympäristöissä, vapaa-ajantoiminnoissa, asuinyhteisöissä jne. ELIKSI on lähiyhteisöille suunnattu, aidon vuoropuhelun varaan rakentuva, neliosainen ja prosessimuotoinen toimintatapa, joka innostaa aikuisten lisäksi nuoria mukaan heitä koskevan ehkäisevän päihdetyön suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

ELIKSI on yhteisöllinen tapa edistää hyvinvointia ja terveitä elämäntapoja. Se on myös näkökulma ja välineitä nuorten osallisuuden vahvistamiseen, vuoropuheluun, toimintaympäristön tutkimiseen ja analysointiin sekä tarvelähtöiseen toimintaan päihteettömyyden edistämiseksi. Käytännössä malli kannustaa nuoria ja aikuisia keskustelemaan ja vaihtamaan näkemyksiä nuorten päihteiden käytöstä ilmiönä, pohtimaan sen taustatekijöitä ja tekemään asialle jotakin yhdessä ja omien resurssiensa puitteissa. ELIKSI kaventaa nuorten ja aikuisten ymmärryksen välistä kuilua aidon vuoropuhelun ja jaetun asiantuntijuuden avulla.

Jokaisesta on oman lähiyhteisönsä kehittäjäksi

Yhteisöllinen toiminta käynnistyy ryhmän kokoamisella (vaihe: MEIKSI), jonka jäsenyyden perusteeksi riittää, että on kiinnostunut siitä ehkäisevän päihdetyön teemasta, jonka parissa on tarkoitus työskennellä. Ryhmä voidaan koota tiettyä tarkoitusta (esimerkiksi nuorten humalajuomisen ehkäisy) varten tai se voi olla olemassa jo valmiiksi (esimerkiksi harrasteryhmä tai työryhmä). Parhaimmillaan ryhmän muodostavat eri-ikäiset ja -taustaiset, omasta halustaan ja kiinnostuksestaan, ei pakotettuna, mukana olevat nuoret ja aikuiset. Erilaiset persoonat ovat ryhmätoiminnan suola.

Joukosta persoonia muodostuu yhteistoiminnallinen ryhmä ryhmäytymisprosessin tuloksena. Prosessi jatkuu usein koko toiminnan ajan ja sisältää erilaisia vaiheita⁵. Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta toimiva ryhmä on sellainen, jossa jäsenet keskustelevat ja vaihtavat mielipiteitä tasavertaisina, toisia kunnioittaen ja arvostaen. Tällainen aito yhteisö antaa tilaa jäsentensä persoonallisille piirteille, tarpeille ja toiminnalle. Se, että jokaisella on mahdollisuus ilmaista itseään omalla persoonallisella tavallaan, vahvistaa sosiaalisia taitoja ja tukee kasvua ainutkertaiseksi persoonaksi. (Kurki 2000; Leimio-Reijonen 2002.)

Näkökulmia muuttamalla voi löytää jotakin uutta

Prosessi etenee toimivan ryhmän muodostumisen kautta kohti valitun ilmiön (esimerkiksi nuorten humalajuominen) tarkastelua ja analysointia (Vaihe: ARKI). Toimintaympäristön kartoitus- ja analyysityön (= ympäristöanalyysi) avulla pyritään hahmottamaan toiminnan kannalta keskeiset ympäristön tekijät ja muutostrendit. Työ auttaa myös arvioimaan yhteisön hyvinvointiin liittyviä tarpeita sekä toimintaan kohdistuvien tarpeiden kehitystä. Sen avulla voidaan myös kuvata yhteistyö- ja verkostoitumismahdollisuuksia, kehitystarvetta toiminnassa sekä kehittää lopulta uusi tavoitela.

5 Ryhmän kehittymisen vaiheita ovat 1) Muodostusvaihe (Forming), 2) Kuohuntavaihe (Storming), 3) Ryhmätoiminnan vakiintuminen (Norming), 4) Sisäinen harmonia (Performing) ja 5) Ryhmän hajauttaminen (Adjourning). (Tuckman & Jensen 1977.)

Ympäristöanalyysi on keino selvittää ja ymmärtää nuorten alkoholin käyttöä ilmiönä sekä sen taustatekijöiden välisiä syy-seuraussuhteita. Tavoitteellisen työn näkökulmasta on välttämätöntä tuntea se ympäristö, johon on tarkoitus vaikuttaa. Käytännön toiminta rakentuu tradition ja yhteiskunnallisten olosuhteiden kriittisestä tarkastelusta sekä ihmisten ymmärtämisestä tilanteessaan. Tutkimustyöhön voivat osallistua ryhmän jäsenten lisäksi kaikki he, joita asia jollakin tavalla koskettaa. Työskentelyn tavoitteena on saada käsitys valitusta ilmiöstä sekä sen taustalla vallitsevien yksilöllisten, yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden välisestä toiminnasta ja vuorovaikutuksesta. Osallistuminen työskentelyyn lisää myös koko ryhmän tietoisuutta yhteisön hyvinvoinnista ja sen edellytyksistä.

Teoriasta käytännöksi

Tiedon kerääminen ja käsittely sekä sen merkitysten pohtiminen nostavat aineistosta esiin tärkeitä ja ajankohtaisia, nuorten päihteiden käyttöön liittyviä kehittämiskohteita – ongelmia, haasteita, odotuksia tai toiveita (Vaihe: PRAKSIS). Kaikki ne ovat tärkeitä, mutta eivät kuitenkaan samanarvoisia suhteessa ilmiöön, tähän hetkeen, valittuun tehtävään ja ryhmän resursseihin. Siksi ryhmän on asetettava havaintonsa tärkeysjärjestykseen ja valittava niistä lopulta yksi projektinsa, ehkäisevän päihdetyön aiheeksi. Valintakriteereitä voivat olla esimerkiksi asian ajankohtaisuus, erityisyys tai luonne. Lisäksi tavoitteen tulee liittyä nuoriin, paikallisiin toimijoihin sekä päättäjiin, joilla on mahdollisuus myötävaikuttaa projektin onnistumiseen.

Se, mitä lopulta tehdään ja miten nuorten päihteiden käyttöön reagoidaan, riippuu ryhmän resursseista. Projekti voidaan ymmärtää lyhyt- tai pitkäkestoisena interventiona. Se voi olla yksittäinen toimenpide, tilaisuus tai tapahtuma. Yhtä hyvin projekti voi myös liittyä yhteisön arvo- ja asennemaailman muutokseen tai rakenteiden ja käytäntöjen korjaamiseen. Keskeistä on tehdä jotakin sellaista, mikä nousee ympäristön tarpeista ja syntyy ryhmän omista tietotaidoista. Tutkimusten mukaan nuorten päihteiden käyttöön voidaan parhaiten vaikuttaa vahvistamalla suojaavia teki-

jöitä ja tukemalla heitä sekä heidän ympäristönsä hyvinvointia (Jaatinen 2000).

Arvioinnin avulla katse suunnataan kohti tulevaisuutta

ELIKSI on ryhmän yhteinen kasvun ja oppimisen prosessi, johon arviointi kuuluu luontevasti heti alusta alkaen (Vaihe: Näky). Se on osa yhteisöllisyyttä, osa prosessia ja osa kokonaisuutta, vaikka sen tärkeyttä ei aina osatakaan arvostaa riittävästi. Liian usein arviointi jää ns. lapsipuolen asemaan: perusteellisen evaluaation sijaan tyydytään tarkastelemaan vain tunnelmia toiminnan päätteeksi. Arviointi kuitenkin kuuluu muun toiminnan tapaan kaikille. Sen ytimenä on kriittinen, toiminnan lähtökohtiin nivoutuva, joustava ja dynaaminen reflektio, itsearviointi (Kurki 2001). Kiinnostus kohdistuu siihen toimintaan, jolla tuloksia on tarkoitus saada aikaiseksi.

Prosessiarviointi tähtää toiminnan vaikutusten tutkimiseen prosessin eri vaiheissa. Se merkitsee tarpeettomien toimintamuotojen hylkäämistä, jatkuvaa uusiutumista ja mahdollisia suunnanmuutoksia kesken matkan. Itse suoritteessa todellista tilannetta verrataan tavoitetilanteeseen, siihen mitä toimintaympäristön kartoitus ja analyysi nostivat esiin. Mikäli toteutus ei vastaa tarkoitustaan, sitä tarkennetaan ja korjataan tavoitteiden mukaiseksi. Itsearviointin muotoja voi olla monia, päiväkirjoista ryhmissä käytyihin keskusteluihin. (Mm. Seppänen-Järvelä 2004.)

Prosessin lisäksi arviointia voidaan suorittaa myös tulosten perusteella, joko itsenäisesti tai ulkopuolisten tekemänä. Tulosarvioinnin tarkoituksena on peilata toiminnan lopputilannetta asetettuihin tavoitteisiin, siihen, mitä todella on saatu aikaiseksi. Kysymyksiä esiin nousevat seikat, kuten vastattiinko toiminnalla niihin haasteisiin, joita kartoituksen ja analyysin jälkeen preferoitiin? Vai syntyikö toiminta sittenkin jostakin muusta ideasta kuin alun perin oli tarkoitus? Tulosarviointi auttaa myös hahmottamaan, miten nykytilanteesta pitäisi jatkaa eteenpäin, mitä siltä halutaan ja millaisiin toimenpiteisiin projektin juurruttamiseksi pitäisi ryhtyä. Tulevaisuuden vision muodostaminen lähtee liikkeelle nykytilanteen arvioinnista ja on siten luonteva jatkumo yhden prosessin päättymiselle.

Aktiivinen kansalaisuus on hauskaa mutta merkityksellistä

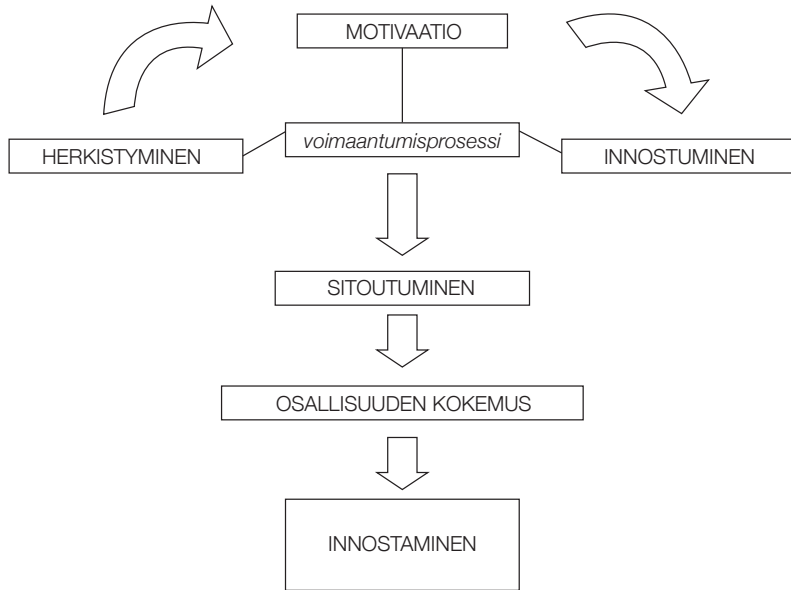
Nuorten kansalaisvaikuttamista ja sen mahdollisuuksia on edelleen lisätävä suomalaisessa yhteiskunnassa. Nuoria tulee innostaa yhteiskunnallisten asioiden pariin tarjoamalla tilaisuuksia tuoda esiin omaa osaamistaan ja tietämystään. Erityisen hyväksi nousevat ne teemat, jotka käsittelevät läheisesti nuorten elämäntilanteen erilaisia kysymyksiä. Nuoret haluavat tuoda mielipiteensä esiin, mutta itselleen ominaisin keinoin. Tätä aikuisten ei ole aina helppo ymmärtää. Mukana olo, osallistuminen ja vaikuttamistoiminta ovat kuitenkin sekä nuorten että aikuisten hyvinvoinnin kannalta merkittäviä tekijöitä. Ne ikään kuin ruokkivat itse itseään - innostuneena voi innostaa, viedä viestiä eteenpäin, jakaa kokemusta onnistumisista ja hyvästä, päihteettömästä arjesta.

Hankkeista⁶ saadun kokemuksen mukaan ELIKSI -toimintamalli sisältää kolme voimaantumisen tunnetta⁷ synnyttävää osatekijää: herkistyminen, motivaatio ja innostuminen. Herkistymisellä tarkoitetaan aistien ja ymmärryksen avautumista vallitseville olosuhteille toimintaympäristön kartoituksen ja analyysin kautta. Se joko tuottaa tai vahvistaa jo olemassa olevaa motivaatiota ja halua edistää nuorten päihteettömyyttä. Motivaatio nousee usein oman kiinnostuksen ja halun sekä itse tehtyjen havaintojen ja tulkintojen pohjalta. Näiden kahden tekijän, herkistyminen ja motivaatio, vuoropuhelu saa nuoret ja aikuiset toimimaan. Innostuminen syntyy tahtotilasta viedä asiaa eteenpäin kohti yhteistä tavoitetta.

Kun ympäristön todellisista tarpeista nouseva tekeminen kohtaa ryhmän motivaation ja resurssit, sitoutuminen työskentelyyn vahvistuu. Löytyy entistä voimakkaampi halu vaikuttaa asioiden kulkuun, jonka kokee jollakin tavalla omakseen. Tämä kokemus jostakin omasta, johon haluaa ja voi vaikuttaa, liittyy kokemukseen osallisuudesta. Kokemukseen siitä, että on osa jotakin suurempaa, eikä ole asiansa kanssa yksin. Erityisen vahva tunnekokemus on silloin, kun nuoret itse pääsevät suunnittelemaan toimintaa ja aikuiset toimivat heidän tukena, apunaan ja kaiken mah-

6 Terveys ry:n Nuorilta nuorille ja Innostu! Innosta! -hankkeet, jotka toteutettiin RAY:n tuella vuosina 2004–2010.

7 Tarkoitan voimaantumisenä tässä yhteydessä kokemusta siitä, että asioiden kulkuun voi ja pitää vaikuttaa, ja että se on täysin mahdollista. (Leimio-Reijonen 2007.)

Kuva 3. Innostu! Innosta! (Leimio-Reijonen 2007).

dollistajina. (Gretschel 1999; Leimio-Reijonen 2008.) Aktiivinen kansalaisuus on osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja yhteistyötä. Se lisää sekä nuorten että aikuisten ymmärrystä toimia oman elämänsä haltuunottajana, vastuunkantajana ja tulevaisuutensa rakentajana.

Lähteet

Aapola, Sinikka 1999. *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Brown, Joel & Kreft, Ita 1998. *Zero Effects of Drug Prevention Programs: Issues and Solutions.* Special Issue. Lehdessä: *Evaluation Review* Vol. 22, No 1, February 1998, 3–14.

Dahlgren, Göran & Whitehead, Margaret 1991. Policies and Strategies to Promote Social Equity in Health. Stockholm: Institute for Futures Studies. Viitattu 2.8.2007. <http://www.empfo.org.uk>

Gottfredson, Denice & Gottredson, Gary & Skroban, Stacy 1998. Can Prevention work when it is needed most? Evaluation Review 22(1).

Gillet, Jean Claude 1995. Animation et animateurs. Paris: L'Harmattan.
Hoikkala, Tommi 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 1998. Ehkäisevää päihdetyötä tukevien ohjelmien käyttö koulussa. Helsinki: Opetushallitus, Stakes ja Terveyden Edistämisen keskus. Moniste 46/1998.

Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Jaatinen, Jaana 2000. Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina. Stakesin raportteja 251. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino.

Koskinen-Ollonqvist, Pirjo & Aalto-Kallio, Meri & Mikkonen, Nella & Nykyri, Päivi & Parviainen, Heikki & Saikkonen, Paula & Tamminiemi, Kaarina 2007. Rajoilla ja ytimessä. Terveyden edistämisen näyttätyminen väitöskirjatutkimuksissa. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 2/2007.

Kurki, Leena 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino

Kurki, Leena 2001. Kasvaminen palvelutehtävään. Sosiaalipedagoginen katse vapaaehtoistyöhön. Teoksessa Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Leena 2007. Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä. Teoksessa Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria - perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 73. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 201–228.

Leimio-Reijonen, Susanna 2002. Valistuksesta vastuunottoon. Tutkimus sosiokulttuurisesta innostamisesta, ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteuttamisesta nuorten parissa. Aiheita 27/2002. Helsinki: Stakes.

Leimio-Reijonen, Susanna 2007. Nuorilta nuorille -hanke 2004–2006. Loppuraportti ja arvio hankkeesta. Viitattu 8.12.2009. <http://www.eliksi.fi/binary/file/-/id/10/fid/69/>.

Leimio-Reijonen, Susanna 2008. Väkiraportti, Innostu! Innosta! -hanke 2007–2008. Viitattu 8.12.2009. <http://www.eliksi.fi/binary/file/-/id/10/fid/71/>.

Leimio-Reijonen, Susanna. Projektikoordinaattori, Terveys ry. Haastattelu 17.12.2009 Ajantasa-ohjelma / YLE, Riitta Väkeväinen.

Leimio-Reijonen, Susanna & Sundman, Tuula 2009a. Nuoret ovat aivan normaaleja, jotka haluavat nähdä elämää eri näkökulmista. Viitattu 6.10.2009. <http://www.terveysry.fi/easydata/customers/terveys/files/PAW/PAWesite.pdf>.

Leimio-Reijonen, Susanna & Sundman, Tuula 2009b. PAW? -suomalaisen aikuisten näkemyksiä nuorten päihitteiden käytöstä. Julkaisematon käsikirjoitus. Helsinki: Terveys - Hälsan ry.

Mason, Richard & Mitroff, Ian 1981. Challenging Strategic Planning Assumptions. Theory, Cases and Techniques. John Wiley & Sons.

Nivala, Elina 2008. Kansalaiskasvatus globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Kansalaiskasvatuksen sosiaalipedagoginen teoriakehys. Jyväskylä: Snellman-instituutti.

Puolimatka, Tapio 1997. Opetusta vai indoktrinaatiota: Valta ja manipulaatio opetuksessa. Helsinki: Kirjayhtymä.

Seppänen-Järvelä, Riitta 2004. Prosessiarviointi kehittämissuorituksissa. Opas käytäntöihin. Helsinki: Stakes, FinSoc Arviointiraportteja 4/2004. Viitattu 4.12.2009. http://groups.stakes.fi/NR/rdonlyres/2C41CB87-6134-4C94-8D1B-46CD906C3B33/0/Arviointiraportteja4_04.pdf.

Soikkeli, Markku 1998. Onko huumevalistus lopetettava vai aloitettava? Yhteiskuntapolitiikka 63(1998):4.

Tuckman, Bruce & Jensen, Mary Ann 1977. Stages of small group development revisited. *Group and Organizational Studies*, 2, 419-427. Viitattu 25.11.2009. <http://www.thefreelibrary.com/Understanding+group+processes-a0148576088>.

Sirpa Ali-Melkkilä

Ehkäisevää päihdetyötä eli kansalaiseksi kasvattamista osallisuuden kautta

Ehkäisevä päihdetyö kuuluu tai ainakin sen pitäisi kuulua luontevasti jokaisen nuorten parissa toimivan aikuisen perusosaamiseen. Se on sitä, että ollaan valmiita puhumaan päihteisiin liittyvistä asioista ja annetaan nuorten itsensä osallistua keskusteluun. Vain kuuntelemisen ja keskustelun kautta on mahdollisuus päästä kiinni prosessiin, josta voi kasvaa subjektiivista osallisuuden tunnetta. Tarkastelen artikkelissa kolmen arjen esimerkin kautta sitä, miten yhteisöllisen ja osallistavan työotteen kautta ehkäisevää päihdetyötä voidaan tehdä.

Olen työskennellyt viimeiset kymmenen vuotta Helsingin kaupungin palveluksessa ensin nuorisoasiainkeskuksessa nuorisotalon johtajana ja sen jälkeen Kloorissa ehkäisevän päihdetyön koordinaattorina. Kesän 2009 aikana Helsingin Sanomissa, Vieraskynä-palstalla, on ollut kiinnostava yhteisöllisyyttä eri näkökulmista pohtiva juttusarja teemalla *Yhdessä enemmän*, joka kirvoitti minut miettimään menneitä työkuvioita, yhteisöllisyyttä, osallisuutta sekä niiden toteuttamista käytännön tasolla. Näen ehkäisevän päihdetyön enemmän yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi kasvattamisena mieluummin nuorten omien oivallusten kautta kuin päihteiden vaaroista valistamisena.

Pullojen keräystä ja päihdekasvatusta

Ensimmäisessä esimerkissä tarkastelen, miten nuorten kanssa on mahdollista aloittaa päihdekasvatuksellinen vuoropuhelu ja miten ympärillä olevaa yhteisöä voidaan osallistaa voimavaraksi nuorten parissa tehtävään työhön.

Työskentelin alueella, jossa nuorison perjantai-iltojen pussikaljoittelu suuntautui läheisen jalkapallokentän katsomoon ja peruskoulun sekä leikki-
kipuiston pihalle. Ilkivallasta (rikotut pullot, ikkunat ja seinien töhrimi-
nen) aiheutui merkittäviä kustannuksia. Huolestuttavaa oli se, että muka-
na oli suuri joukko 13–14-vuotiaita, joiden osalta varhainen alkoholinkäy-
tön aloitusikä oli merkittävä riskitekijä heidän myöhempää elämäänsä aja-
tellen. Alueella kävi Punaisen Ristin ja Saappaan partioita satunnaisesti to-
teamassa tilanteen, mutta nuorison päihdekäyttäytyminen oli saanut jat-
kua ja kasvaa muutaman vuoden ajan ilman että kukaan siihen aktiivises-
ti puuttui. Uutena nuorisotoimen työntekijänä koin paineita muiden ver-
koston toimijoiden taholta (koulut, leikki-
kipuisto, päiväkodit, kirjasto) teh-
dä asialle jotain.

Nuorisotila oli avoinna perjantai-iltaisina, mutta siellä ei käynyt kukaan,
mikä myös sai miettimään, mitä voisin tehdä jotta päihdeettömän perjan-
tain vietosta tulisi vetovoimainen vaihtoehto. Ensimmäinen asia oli jalkau-
tuminen nuorten pariin “heidän olohuoneeseensa” kokoontumispaikoille.
Reaktio klo 21 elokuisena perjantai-iltana oli: “Moi, kuka sä oot ja mitä
sä täällä teet?” Kerroin, että olen alueen uusi nuorisotyöntekijä, ja infor-
moin tilan aukioloajoista viikolla ja perjantaisin. Esitin myös toiveen siitä,
että nuoriso jättäisi pullot rikkomatta. Vähitellen aloin tunnistaa noin 100
nuoren joukosta tuttuja naamoja ja kyselemään etunimiä. Moikkailin aina
“tuttujani” iloisesti ja keksin jotain juteltavaa tai kyseltävää heidän elämä-
tään, koulusta, harrastuksista jne. Aloin myös kerätä pulloja joka kerta kun
tein kierrokseni alueella.

Viikolla tutut nuoret alkoivat pistäytyä nuorisotilassa, ja kyselin heiltä
apua minua askarruttavaan ongelmaan, miten nuoret voisivat viettää per-
jantai-iltaa ilman päihkeitä. Keskustelujen perusteella en hankkinut nuori-
sotilaan mitään ihmeempiä pelejä tai houkuttimia. Kun toiminta tiloissa
päättyi klo 22, päädyin lähestymään suurinta osaa ulkona oleilevista nuo-
rista tyhjien pullojen keräämisen merkeissä samalla kertoen heille, mitä
pullorahoilla tehdään. Syksyn ja talven mittaan järjestettiin kerran kuus-
sa teemallisia perjantai-iltoja otsikolla pulloton vaan ei pullaton perjantai,
pulloton vaan ei pizzaton perjantai, pulloton vaan ei vohveliton perjantai.
Yhteiset pullorahat tuli käytettyä ja varsin pian huomasin, että pullot jätet-

tiin siististi odottamaan kierroksella olevaa, jos nuoret itse olivatkin siirtyneet muualle. Kävijämäärät nuorisotilalla kirjattiin nimi vihkoon -systemillä, joten aluksi vain teemaillat vetivät väkeä mutta ilokseni huomasin kevätkauden koittaessa, että päihdeettömän perjantain suosio oli kasvanut suuremmaksi kuin päihdeellisen vaihtoehdon. Parhaimmillaan nuoria kävi illan aikana 80, ja samaan aikaan ulkona saattoi notkia kymmenkunta, joiden sisäänpääsy evättiin.

Ensimmäisenä talvena nuorisotilassa oli töissä itseni lisäksi yksi tuntiöntekijä. Resurssipulassa käännyin alueen aikuisten puoleen ja houkuttelin vanhempia kanssani kierrokselle sekä katsomaan mitä nuorisotilassa perjantaisin tapahtuu. Ensimmäisenä vuonna aikuisia vapaaehtoisia oli mukana seitsemän, ja se poiki alueen koulujen kanssa yhteistyönä markkinoitun jalkautumiskoulutuksen seuraavalle syksylle. Koulutus toteutettiin yhteistyössä Klaarin koordinaattorin kanssa ja se koostui ensiapuun, päiheteisiin, mielenterveyteen, katunuorisotyöhön ja salassapitoo/laillisuuteen liittyvistä osiosta. Vapaaehtoiset halusivat jalkautua alueelle myös lauantaisin, jonka he toteuttivat itsenäisesti. Oma roolini oli kutsua kerran kuussa heidät ”kahville” vuorojen jakoon ja purkamaan menneet kuukausi. Samaan aikaan kahden edellisen prosessin kanssa tiivistyi moniammatillinen verkostoyhteistyö alueella. Yhteistyössä viranomaisverkoston ja vanhempien kanssa laadittiin kasvatukseen liittyviä pelisääntöjä ja puututtiin alueella vallitseviin epäkohtiin.

Tätä esimerkkiä kuvaavat hyvin sanat asukasaktiivisuus, osallisuus ja yhteisöllisyys. Työntekijältä se vaati suurta sitoutumista, laskin ensimmäisenä toimintavuonna olleeni 27 perjantai-iltaa töissä, mutta jälkepäin ajatellen juuri se oli avain positiivisen lopputuloksen saavuttamiseen. Minä olin aina paikalla ja tavoitettavissa. Olin myös mukana kaikissa alueen nuorten hyväksi etenevissä prosesseissa ollen näin keskeinen henkilö tiedottamisessa ja kokonaisnäkemysten hallinnassa. Toisena ja kolmantena toimintavuonna pystyin siirtämään vastuuta sekä toiminnan että suunnittelun osalta eteenpäin verkostossa ja työparilleni. Toinen avaintekijä oli nuorten osallistaminen ongelman ratkaisuun. Puskaradion kautta viesti meni parhaiten perille eikä erillisiä reppujakeluita tai mainoskampanjoita tehty. Kolmantena avaintekijänä näen rehellisen asenteen, jolla nuo-

ria kohtasimme ja kohtelimme. Me myös puutuimme nuorten juomiseen, mutta halusimme korostaa että kaverista tulee huolehtia ja vaihtoehtoja juomiseen on olemassa.

Ensimmäisen vuoden aikana soitin kolme kertaa vanhemman hakemaan huonossa kunnossa olevan alaikäisen nuoren kadulta kotiin sekä pari kertaa poliisin tappeluutilanteeseen ja kerran alkusyksystä vain sen vuoksi, että alaikäisiä oli huomattava määrä huonossa kunnossa kokoontumiskentällä. Lisäksi otin käytännöksi kutsua nuoren ”puhutteluun” maanantaina, jos olin nähnyt hänet toistuvasti humalassa perjantai-iltaisain. Paras esimerkki lienee 15-vuotias tyttö, joka sai viikkorahaa pienen leijonapullon ja tupakka-askin verran. Keskustelussa sovimme, että en soita hänen äidilleen jos teemme sopimuksen, että hän tulee moikkaamaan minua perjantaisin selvänä pullokierroksellani. Kävimme läpi juomisen terveysriskiä eikä hän ollut tullut ajatelleeksi, että joka perjantai juomallaan määrällä hän ryyppää raavaat miehetkin pöydän alle. Lisäksi pohdimme mihin muuhun rahan voisi säästää tai käyttää. Hän otti tavakseen raportoida minulle, mitä kulloinkin oli ostanut, ja huvittavaa oli kun keväällä 16 vuotta täytettyään hän tuli toimistoon pyytämään minulta lupaa nauttia vappuna muutaman siiderin. Lupaa en toki antanut mutta kerroin, että en kotiinkaan moisesta soita. Tasapainoilu nuorten luottamuksen ja kotiin yhteydenpidon välillä oli jatkuvaa. Niillä kerroilla kun soitin kotiin päihtneiden vuoksi, huomasin ettei se kuitenkaan karsinut nuoria pois toiminnasta. Tapanamme oli lisäksi keskustella syyt selväksi nuoren kanssa mahdollisimman pian tapahtuneen väliintulon jälkeen. Koulujen vanhempainiloissa kannustin vanhempia ottamaan päihdeasiat puheeksi nuoren kanssa jo ennen kuin kokeilut alkavat, jotta keskustelu myöhemmin tilanteen kohdalle sattuesssa olisi helpompaa.

Päihdevalistusta nuorilta nuorille

Toisessa esimerkissä nostan esiin vertaisvalistuksen edut ja ryhmän merkityksen valistajille itselleen sekä osallistaviin menetelmiin pohjautuvan prosessin haasteet työntekijöille.

Ehkäisevän päihdetyön koordinaattorina työskennellessäni pääsin seuraamaan aitiopaikalta nuorten päihdevalistajien Skarppi-hankkeen¹ käynnistämistä. Toimin asiantuntijaryhmässä työntekijöiden taustatukena ja myös jonkin verran suoraan nuorten kanssa kutsuttuna ”asiantuntijana” vertaisvalistajien tapaamisissa. Huomasin miten mielellään nuoret keskustelivat päihdeasioista ja kuinka tyytyväisiä he olivat kun saivat vastauksia tai ainakin apua heitä askarruttavien kysymysten, esimerkiksi mitä tarkalleen ottaen krapula on, pohdintaan. Osa nuorista oli kokeillut tai käyttänyt alkoholia, ja osa oli täysraittiita. Vertaisvalistajat kehittivät itselleen sopivia tapoja ottaa asia puheeksi nuorten ryhmissä, mm. nuorisotaloilla. Toiminnasta kuulemani palaute oli erittäin positiivista.

Näkemykseni mukaan tässä esimerkissä matka on tärkeämpi kuin lopputulos eli vertaisvalistajat itse hyötyivät toiminnasta eniten, sillä yhteisöllisyys, toveruus ja luottamus nuorten välillä oli mitä ilmeisin. Ryhmään sitoutumista Skarpissa varmasti myös edisti yhteinen tavoite ja tunne siitä, että omalla panoksella on merkitystä. Työntekijälle oli varmasti haastavaa pitäytyä taustalla ja osata antaa toimintaan sopivasti vauhtia tarpeen vaatiessa. Pitäisin kuitenkin tämänkaltaista osallistavaan työmenetelmään pohjautuvaa ryhmäprosessia kaikkein hedelmällisempänä myös päihdeasioiden käsittelemiseen. Työntekijän kannattaa miettiä ennen ryhmän kasaamista, mihin vetää rajan siinä miten paljon kertoo omasta nuoruudestaan, omista päihdekokeiluista tai henkilökohtaisista mielipiteistään. Haastavan osallistavasta työtoteutuksesta tekee juuri se, että prosessin edetessä nuoret kysyvät sellaisiakin asioita, joihin ei halua tai osaa vastata ja myös kyseenalais-tavat annettua tietoa.

Arvokeskusteluja päihdeistä sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille

Kolmanteen esimerkkiin pohjautuen on tärkeää, että päihdeasioita pohditaan sosiaali- ja terveysalan opinnoissa sekä omalta että tulevan ammatin arvopohjan kannalta.

1 Päihdevalistusohjelma Skarppi (v. 2005–) on Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen ja Kalliolan Nuoret ry:n kumppanuushanke.

Opettajaopintoja suorittaessani tein opetusharjoitteluni juuri opiskelunsa aloittaneiden lähihoitajaopiskelijoiden parissa. Vedin heille arvokeskusteluja päihhteistä -opetuskokonaisuuden, jossa laitoin heidät ryhmissä pohtimaan tupakkaan, alkoholiin ja kannabikseen liittyviä väittämiä, tyyliin “Pilven poltto ei ole sen vaarallisempaa kuin muutaman saunakaljan juominen”. Päihdetyöntekijän työvälineistä esittelin audit-testin², jonka jokainen sai täyttää ja pitää tuloksen omana tietonaan. Huomionarvoista on, että suurin osa (80%) opiskelijoista oli alaikäisiä ja joukossa oli myös jonkin verran maahanmuuttajanuoria. Varsin moni nuori kertoi, ettei muista saaneensa peruskoulussa valistusta päihhteistä. Tiedot ja uskomukset olivat peräisin Internetistä ja kavereilta. Mielenkiintoisin vaihe oli ryhmätöiden purku, jossa erilaiset arvot ja asenteet törmäilivät kiivaastikin toisiinsa ikä- ja kulttuurierojen vuoksi. Sadan opiskelijan joukossa oli vain kourallinen miehiä, joten sukupuolieroja ei keskusteluissa noussut esiin. Ryhmästä löytyi niitä, joiden mielestä on hyväksyttävää, että viikonloppuna polttelee poikaystävänsä kanssa pilveä ja maanantaina menee hoiva-alalle töihin, koska “jokainen saa päättää itse mitä vapaa-aikanaan tekee” kun taas toisessa ääripäässä olivat nuoret, joiden vakaumus kieltää päihhteiden käytön kokonaan. Suomalaista juomakulttuuria sivusta seuranneina he eivät voineet ymmärtää toisten asenteita ja päihdekäyttäytymistä.

Maahanmuuttajanuoret voisivat toimia päihdevalistuksessa ja nuorten välisissä keskusteluissa voimavarana, jota kannattaisi ehdottomasti hyödyntää. Jos alueella on monikulttuurista väestöpohjaa, niin työntekijöiden kannattaisi miettiä, miten heitä voisi osallistaa keskusteluun, jota nuorten päihhteiden käytöstä käydään. Itse en ollut varautunut maahanmuuttajiin tunteja suunnitellessani, ja minulle jäi tunne, etteivät he saaneet opetuskokonaisuudesta eväitä ammatillisen kasvamisen tielle.

Arvokeskusteluja päihhteistä -opetuskokonaisuuden anti on itsereflektiivinen. Mielestäni tämänkaltainen pohdinta olisi tarpeen jokaiselle sosiaali- ja terveysalan koulutusta aloittavalle opiskelijalle jo ennen suuntaavia opintoja. Tulevassa työelämässä on luontevaa ottaa päihdeasiat esiin asiakkaiden kanssa, jos niitä on harjoiteltu opinnoissa. Opiskelijoiden omat

2 Maailman terveysjärjestö WHO:n audit-testissä on 10 kysymystä, joiden avulla arvioidaan alkoholin käytön riskejä.

mielipiteet ja elämäntavat sekä mahdolliset lähipiirin päihdetaustat tulee pystyä erottamaan siitä, miten ammatillisesti toimitaan erilaisissa työtehtävissä. Päihdeasioita työssään joko välillisesti tai välittömästi kohtaa jokainen sosiaali- ja terveysalalle hakeutuva.

Päihdetyössä tarvitaan tahtoa ja taitoa

Ehkäisevää päihdetyötä nuorten parissa tehtyäni voin sanoa, että jollei tahtotilaa olisi, ei kenttätöitä jaksaisi tehdä. Koska työ on kuluttavaa ja tapahtuu virka-ajan ulkopuolella täytyy työntekijällä olla sisäinen palo ja usko työn tuloksellisuuteen. Esimerkkien pohjalta haluan nostaa esiin seikkoja, joita arjen työssä nuorten ja yhteisöjen parissa kannattaa ottaa huomioon.

Ensinnäkin työkentän raja-alue mahdollistaa yhteisöön pääsyn. Tämä tarkoittaa suurilla asuinalueilla mielekkään kokoisen asukaspuhjan kanssa työskentelyä siten, että alueraja on luonteva ihmisten liikkumiseen, koulujen ja palvelujen sijaintiin nähden. Alueellinen yhteisöllisyys on tärkeä suojaava tekijä kun mietitään päihteiden käytön aloittamista. Kokemukseni mukaan vanhemmat ja alueen aikuiset haluavat toimia yhteiseksi hyväksi kunhan toiminta on tarpeeksi konkreettista ja tapahtuu oman asuinalueen hyödyksi. Koko yhteisön ottaminen huomioon kapean nuorisotyösiivun sijaan tuo pitkällä aikavälillä parhaan lopputuloksen nuorten hyväksi tehtävässä työssä.

Toisena asiana sitoutuminen, ja etenkin toiminnan alussa tietoinen yhteishengen vahvistaminen kannattaa. Tuttuus luo turvallisuutta ja poikii konkreettisia ideoita siitä, mitä voidaan tehdä. Ihmisten sitouttaminen niin viranomais- kuin vapaaehtoissektoreilla onnistuu parhaiten, jos yksi ihminen ottaa huolehtiakseen toiminnan käynnistämisen ja on läsnä ja saatavilla mahdollisimman paljon, vaikka oman työn ohessa asiaa ajaakin. Tahtotila on tärkeä kannustin, jonka avulla pienestäkin voi kasvaa suurta.

Kolmanneksi tulee ottaa huomioon osallisuus ja osallistaminen, joka tekee asiasta omakohtaisen. Luodaan sellainen toimintaympäristö, jossa osallisuutta voi syntyä. Prosessi voi käynnistyä vain tasavertaisen vuoropuhelun kautta. Osallistaminen vaatii työntekijältä herkkää korvaa ja kykyä vetäytyä itse taka-alalle kun aika on kypsä. Ehkäisevässä päihdetyös-

sä osallistava keskustelu voi synnyttää oivalluksia, jotka kantavat ja suojaavat nuorta arjen valinnoissa. Osallisuuden tunne on subjektiivinen, joten kokemusta ei aina synny vaikka prosessi olisi antanut mahdollisuuden siihen.

Neljäntenä nostona ehkäisevä työ tarvitsee uusia innovaatioita ja hybridikumppanuuksia. Verkostoitumalla saadaan lisää resursseja ja vapaaehtoisvoimia käytännön työn tueksi. Tässä ajassa tulee kuitenkin verkostoitua myös perinteisen toimijakentän ulkopuolella. Yhteistyö yrity maailman kanssa on ehkäisevän päihdetyön kentällä vähäistä. Kuitenkin nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen on asia, jonka tärkeyttä painotetaan aina ylintä valtiovaltaa myöten. Sille tulisi saada sellainen noste, jonka kautta yrityskumppanuutta ja -rahaa saataisiin sitoututtua ehkäisevän työn taakse.

Kokonaisvaltaisella yhteistyöllä myönteisiin tuloksiin

Päihteiden käyttö on yksi osa syrjäytymiskehitykseen johtavalla tiellä. Vaikuttamalla hyvinvointiin yleisesti vaikutetaan myös päihteiden käytöltä suojaavien tekijöiden lisäämiseen ja riskitekijöiden vähentämiseen. Kokonaisvaltaisen ajattelun ja yhteistyön keinoin pystytään puuttumaan paikallisyhteisöissä esiintyviin ongelmiin sekä lisäämään yhteisöllisyyttä. Toetus vaatii sitoutumista, ja olisi myös hyvä, jos alueella saataisiin aikaan konkreettisia tavoitteita, joita kohti ponnistella.

Rajanylitykset, neuvottelut ja erilaisen asiantuntijuuden yhdistäminen saavat työelämässä yhä tärkeämmän roolin. Haasteena on toiminnan organisoiminen moniorganisatoristen kenttien sekä niillä muodostuvien kumppanuuksien ja verkkojen kannalta järkevästi. Syrjäytymisen ehkäisemiseen tarvitaan sekä kaikkien alan toimijoiden että rahoittajatahojen yhteistyötä. Tämä antaa uuden merkityksen organisaatioiden rajat ylittävälle vuorovaikutukselle ja yhteistyölle. Innovatiivisuuden ilmentymänä ei aina olekaan tuote vaan toiminnan tai ajattelun konsepti kokonaisuudessaan. Yritysten verkottuessa ja luodessa tutkimustietoa rajapinnoilla toimimisesta, voidaan malleja varmasti hyödyntää myös sosiaalialalla sekä kunnallisen ja järjestötyön kentällä. Onnistuisiko ajatus esimerkiksi kummitoi-

minnasta, jossa metallialan yritys kohdentaisi varoja paikkakunnalla lasten ja nuorten parissa tehtävään ehkäisevään työhön ja nostaisi sillä tavoin sosiaalista statustaan paikallisyhteisöstään huolehtivana kumppanina? (Engeström 2004, 156; Antola & Pohjola 2006, 125.)

Paikallisyhteisöissä tehtävään työhön pätee ajatus pienoyhteiskunnasta. Helsingissä peruspiirit ovat asukasluvultaan erikokoisia, mutta kokemukseni pohjalta työ on mielekästä, jos asukas pohja pysyy kohtuullisen kokoisena (10 000 asukasta). Yhteisöllisyyden rakenne koostuu itseohjautuvien ryhmien, yhdyskuntatyöntekijän ja verkostojen työstä, jota tehdään yhteiseksi eduksi, sekä poliittisesta päätöksenteosta. Aktiivisen yhteisön peruselementtejä ovat yhteisöllinen oppiminen, oikeudenmukaisuus, asioiden aktiivinen organisointi, turvallisuus sekä kollektiivinen huolehtivuus. Kestävää yhteisörakennetta luodaan näillä keinoilla: tavoitteena on saada kuntalaisista yhteisö, joka kokee että sillä on kollektiiviset vaikuttamismahdollisuudet (Banks, Butcher, Henderson & Robertson 2003, 17, 62.)

Yhteisöllisyys on monen yksilön suhde, jossa luodaan yhteistä todellisuutta. Se toteutuu yhteisön käytännöissä, jotka institutionalisoituvat ja kiteytyvät rakenteiksi antaen yhteisölle pysyvyyden. Samalla yhteisö luo kollektiivisen toiminnan kentän ja määrittelee sille rajat. Yhteisö on olemassa vain niin kauan kuin ulkopuolella on maailma, joka ei kuulu yhteisön piiriin. Yhteisöt ovat kollektiivisen samanlaisuuden kenttiä. Se miten kerromme itsemme ja toiset maailmaan, tekee jakamisen mahdolliseksi. Kertomuksessa on yhteisöllisyyden ydin. Toisaalta tieto- ja kommunikatioverkot muuttavat yhteisöllisyyden perustaa, koska ilmaisu tapahtuu uusin tavoin virtuaalisissa yhteisöissä. Toisaalta uusiyhteisöllisyydestä ja pienryhmistä löytyy voimaa, ja tässä ajassa halutaan kuulua useampaan yhteisöön kerrallaan. Asukasyhteisöllisyys ja paikalliset pienryhmät, joiden tavoitteena on parantaa omaa asuinympäristöä, ovat kokemukseni mukaan kuitenkin kasvussa. Erilaisia yhteisöllisiä pelisääntöjä ja kasvatuskäytäntöjä mietitään, ja oman asuinpiirin turvallisuuteen ja viihtyvyyteen halutaan vaikuttaa yhteisöllisin keinoin. (Tuomi 2005, 133,134–160.)

Osallisuus ja osallistuminen ovat lähellä toisiaan, sillä osallistumalla yhteisön toimintaan voi kokea osallisuuden tunnetta. Osallisuus ei löydy het-

kessä vaan se syntyy vallan, vastuun ja luottamuksen kautta. Osallisuutta saavuttaakseen kansalaisten tulee päästä tekemään ja olemaan asiantuntijoita eikä vain olemaan suunnittelun tai osallistumisen kohteena kunnan toiminnassa. Omaa elämää koskeviin päätöksiin ja asioihin vaikuttaminen ja kohtalostaan vastaaminen lisäävät elämänhallintaa ja osallisuutta. Olen huomannut, että näillä periaatteilla syntyneet alueelliset toiminnat ovat elinkykyisiä vielä vuosien jälkeen. Osallisuuden aikaan saaminen vaatii alkuvaiheessa enemmän panostusta, mutta kannattelee itseään jatkossa vähemmällä työntekijäpanoksella. Erilaisten maailmojen kohdatessa silta ihmisten välille rakentuu yhteisistä asioista. Tuttuus luo turvallisuutta. Osallisuuden voi saavuttaa myös ammattilaisten verkostoissa kun yhteinen asia koetaan tärkeäksi, ja tavoitteiden luomiseen ollaan valmiita panostamaan ja sitoutumaan myös käytännön toiminnassa. (Salmikangas 2002, 17.)

Lähteet

Antola, Tuula & Pohjola, Jukka 2006. Innovatiivisuuden johtaminen. Sitra. Helsinki: Edita.

Banks, Sarah & Burcher, Hugh & Henderson, Paul & Robertson, Jim 2003. *Managing Community Practice: Principles, Policies and Programmes*.

Engeström, Yrjö 2004. Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittäminen työssä. Tampere: Vastapaino.

Salmikangas, Anna-Katariina 2002. Osallistumiskokeiluja ja -kokemuksia. Teoksessa Kohonen, Kirsi & Tiiala, Toni (toim.) *Kuntalaiset ja hyvä osallisuus: lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseen*. Sisäasiainministeriö, osallisuushanke. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Tuomi, Ilkka 2005. Yhteisöllisyyden paluu tietoyhteiskuntaan. Teoksessa Hautamäki, Antti [et al.] *Yhteisöllisyyden paluu*. Helsinki: Gaudeamus.

Kirjoitusta innoittaneet artikkelit:

Harju, Aaro 2009. Kansalaisyhteiskunta on nyt tärkeämpi kuin koskaan. Helsingin Sanomat 7.7.2009, A 2.

Kareinen, Hannu 2009. Yhdessä tekeminen tuo lisäarvoa järjestöjen hyvinvointipalveluille. Helsingin Sanomat 24.7.2009, A 2.

Kuvaja, Sari 2009. Kansalaisjärjestöt kirittävät yrityksiä yhteiskuntavastuuseen. Helsingin Sanomat 30.7.2009, A 2.

Suurpää, Leena & Honkasalo, Veronika 2009. Monikulttuurisuus haastaa nuorten kansalaistoiminnan. Helsingin Sanomat 17.7.2009, A 2.

Tomi Kiilakoski

Korkatut pullot, pirun kusi ja alkoholistien maksat. Luonnostelmia osallistavaan päihdekasvatukseen

Kauneimmat laulut tehdään Suomessa kaukokaipuusta ja sellaisesta rakkaudesta, joka on niin haurasta ja niin herkkää, että se kohdistuu pikeminkin tuonpuoleiseen kuin tuttuihin, joka päivä koettuihin asioihin. Kauneus on kaukana, aavan meren tuolla puolella tai paratiisissa. Hauskimmat laulut taas tehdään alkoholista. Humala on hilpeä tila, kännissä sekoillaan ja se huvittaa. Siitä tehdään hyviä biisejä. Tiedättehän: ”*Lähdit tillin tallin baariin / tilasit silliä laariin / sönkäten, nuppi tutisten / Yritit läppää heittää / Mut’ baarimikolla alkoi jo keittää*”¹. Minua ainakin alkaa naurottamaan. Jos kaukokaipuu kohdistuu ulkopuoliseen, on viinanlutraamisesta kertova laulu tukevasti kiinni tämänpuoleisuudessa. Kauneus on arki-
sen horisontin takana. Arki taas on täällä, siihen kuuluvat murheet, työt ja hupi, sekä tietysti viina ja känni ja sen myötä vapaus. Jos tämä karkea luokittelu kuulostaa yhtään luontevalta, on myönnettävä, että alkoholi ja humala ovat osa sitä maisemaa, josta käsin suomalainen hauskuus kumpuaa.

Alkoholi ja muut päihteet koskettavat kaikkia, myös heitä, jotka niistä pidättäytyvät. Päihteiden ympärille kietoutuu paljon kulttuurisia käytänteitä, asenteita ja normeja. Nämä voivat tuntua etovilta tai kiinnostavilta. Ne synnyttävät voimakkaita myönteisiä ja kielteisiä reaktioita, harvalla on niihin täysin yhdentekevä asenne. Ihmisillä on paljon tietoa päihteistä ja niihin liittyvistä käyttäytymismalleista. Päihteet myös synnyttävät ongelmia. Rehellisesti tarkastellen alkoholi ei ole vain ongelmaryhmien hankaluus: se koskettaa kaikkia. Ei pelkästään heitä, vaan myös minua. Tämän

1 Martti Servo & Napander: Tillin tallin. (Teoksessa Hittirähinä.)

kulttuurisen aseman tarkasteleminen edellyttää paitsi tietoa, myös rehellisyyttä ja avoimuutta. Pelkkä tiedostaminen tuskin riittää, vaaditaan myös toimintaa, joka koskettelee laajemmin niitä tunteita ja uskomuksia, joita kulttuurina liitämme alkoholiin.

Alkoholimyönteisyys muodostaa kasvattajalle varsin hankalan dilemman. Henkilötasolla tämä ongelma paikantuu siihen, että useimmat ihmiset käyttävät alkoholia sellaisissa tilanteissa, joihin liitetään positiivisia varauksia. 'Juhlitaan' tai 'lähdetään viihteelle' ovat ilmaisuja, jotka kertovat, että alkoholiin liitetään varsin paljon myönteisiä tuntemuksia. Henkilötason ongelmana on siis se, että useimmat ihmiset käyttävät alkoholia, pitävät siitä, vaikka ehkä tietävätkin, että se aiheuttaa sosiaalisia ongelmia. Jos alkoholin tai muiden päihteiden haittoja käsitellään nuorten kanssa, on hankala käsitellä aihetta tavalla, joka tuo kasvattajan oman kokemusmaailman esille. Ainakin tuota kokemusmaailmaa saattaa olla hankala yhdistää kasvatukselliseen kohtaamiseen, jossa kasvattajan ja kasvatettavien kokemusmaailmat kohtaavat toisensa, lukevat maailmaa, sanovat aitoja sanoja ja keskustelevat rehelliseen sävyyn. Kasvattajalle on siis haastavaa pystyä käsittelemään rehellisesti omaa kokemusmaailmaansa – eikä nuorten maailmankaan rehellinen kohtaaminen mitään helppoa puuhaa ole.

Henkilötason ohella on olemassa kulttuurinen dilemma. Nuorisokulttuureissa viinanlitkimiseen tai muuhun päihteiden käyttöön saatetaan liittää voimakkaita positiivisia kokemuksia. Näiden asioiden tunnistaminen saattaa toisinaan olla ydinasia, mikäli halutaan päästä käsiksi niihin seikkoihin, jotka ihmiset saavat korkkaamaan pulloja. Varsinkin perinteinen, alkoholin haittoja käsittelevä valistus voi olla törmäyskursilla nuorten oman kulttuurisen merkityksenannon kanssa. Päihdetyötä tekevä joutuu valitsemaan, käyttääkö hän kieltä ja muuta kulttuurista pääomaa, joka saattaa olla ihmisille vieras, vai uskaltautuuko hän riskeeraamaan ja lähettämään keskustelemaan asioista ihmisten omalla kielellä vailla varmuutta, mihin päädytään.

En eritele tekstissäni, minkälaisissa ympäristöissä päihdekasvatusta tehdään, enkä juuri eksplikoi kohderyhmää. Enemmän tai vähemmän painopisteenä on nuorissa ja heidän parissaan tehtävässä päihdekasvatuksessa. En myöskään tarkastele, millä tavoin kasvatusta muuttuu, kun työskennel-

lään sellaisten ihmisten parissa, joille päihteiden käyttö on pakonomaista. Tekstini on määrä pohtia, mitä seuraamuksia kriittisen pedagogiikan mukaisella osallistavalla kasvatuksella on päihdekasvatukselle.

Lähestyn kysymystä päihdekasvatuksesta paikantamalla sen kriittisen pedagogiikan mukaiseen näkemykseen kasvatuksesta prosessina, joka pohjautuu dialogiseen suhteeseen ja jossa asiat nähdään keskustelun ja yhteisen merkityksenannon kohteena, eikä valmiina tietorakennelmana, joka yksilön on omaksuttava. Kysymys on osallistavasta kasvatuksesta. Siirryn käsittelemään osallisuutta koskevaa suomalaista keskustelua, jotta tulisi esille, minkälaisia näkemyksiä osallisuudesta on suomalaisessa keskustelussa esitetty. Tämän jälkeen katson lähinnä populaarikulttuurin valossa, millaisia näkemyksiä ja merkityksiä alkoholiin liitetään sekä luonnostelen, millä tavoin kasvattajat voivat kohdata tämän kentän.

Kasvatus yhteisen maailman rakentamisena

Kriittisen pedagogiikan kasvatustieteen näkemyksen mukaan ihmisiä kasvattavat monenlaiset toimijat, kuten media, mainostajat, toiset ihmiset sekä välittömässä että välillisessä vuorovaikutuksessa. Institutionaaliset kasvattajat, jollaisina esimerkiksi koulun ja viranomaisvetoisen nuorisotyön toimijoita voidaan pitää, eivät toimi tyhjiössä. He osallistuvat kentälle, joka on jo toisten toimijoiden täyttämä. Nykykulttuurissa toimijat ovat tilanteessa, jossa heitä ympäröi joukko heihin vaikuttamaan pyrkiviä tahoja. Kriittisen pedagogiikan mukaan toiminnassa ei voi lähteä olettamuksesta, että kasvatus voisi toimia jonkinlaisen neutraalin lähtökohdan pohjalta, vaikkapa edustaen puolueetonta tiedeinstituutiota, jonka oikean tiedon varassa ihmiset voisivat saada oikean käsityksen, miten päihteisiin pitäisi suhtautua. Tämän sijaan kasvattajien tulisi tunnistaa sijaintinsa eri kasvattajien kesellä ja pyrkiä oikeuttamaan paikkansa osallistavin menetelmin.

Kriittisen pedagogiikan brasilialainen kantaisä, Paulo Freire, kritikoii kasvatuksen pankkiirinäkemykseksi kutsumaansa kasvatustotetta siitä, että se olettaa kasvatettavan olevan kuin tyhjä ämpäri, johon kasvatuksen sisältöä voidaan kaataa kuin nestettä. Freiren mukaan kasvatukseksi kutsutut toiminnot ovat usein lähempänä indoktrinaatiota. Indoktrinaationa

voidaan pitää toimintaa, jossa yksilölle ei avata toimintamahdollisuuksia, vaan hänet pakotetaan, usutetaan tai huijataan omaksumaan jokin hänelle ulkopuolinen ajattelutapa ilman, että hänellä on tilaisuus pohtia omaa suhdettaan tähän ilmiöön. Indoktrinaation esimerkkeinä voidaan pitää uskonnolliseen maailmankuvaan johtavaa aivopesua tai poliittista kasvatus- ta, jossa lapset ja nuoret johdatellaan ajattelemaan ja käyttäytymään ulkoapäin halutulla tavalla. Jos kasvatus kääntyy indoktrinaatioksi, siinä pyritään saamaan kasvatettavat hyväksymään jokin olemassaoleva asiantila, mukautumaan tämän mukaisiin valta-asetelmiin ja pitämään tätä ikään luonnollisena tolana, jonakin sellaisena joka nyt vain on, miten se on, ilman, että sitä on mahdollista muuttaa. (Kellner 2003, 56.)

Päihdekasvatukseen sovellettuna Freiren kritiikki kohdistuu sellaiseen toimintaan, jossa halutaan saada ihmiset omaksumaan päihhteettömyyttä, kohtuukäyttöä tai hyväksymään sen, että alle 18-vuotiailta on kielletty aine, joka yli 18-vuotiaalle tuottaa suurta mielihyvää ja jonka parissa he mielihyvin käyttävät sen vähän vapaa-ajan, joka kiireisen nykytyöelämän myötä jää jäljelle. Indoktrinaatiota toiminta muistuttaa silloin, jos kasvat- us ei aidosti mahdollista sitä, että pohditaan, millä tavoin alkoholi vaikuttaa lasten ja nuorten elämään ja minkälaisia merkityksiä siihen ladataan. Kasvatus vapauttaa ja aukaisee ovia, indoktrinaation myötä ovia on suljet- tu ja ihmisen vapautta rajoitettu. Freiren reippain sanakääntein ilmaisten moni kasvatuksellinen projekti karahtaa jo lähtökohtaisesti karikoille, sillä ne ”ovat epäonnistuneet juuri siksi, että niiden luojat ovat suunnitelleet ne omien todellisuuskuviansa mukaisesti ottamatta missään vaiheessa huomi- oon (muutoin kuin toimintansa kohteina) *elämäntilanteissaan eläviä ihmisiä*, joilla ohjelmat on näennäisesti tarkoitettu” (Freire 2005, 103. Kursiivi alkutekstissä.) Juuri ihmisten elämäntilanteiden huomioiminen ja heidän toimijuutensa korostaminen erottaa aidon kasvatuksen pelkästä pakkosyö- töstä, tallentamisesta ja tiedon päähän kaatamisesta.

Freiren kritikoiman pankkiirinäkemyksen lähtökohtana on ajatus, että kasvattaja tietää kasvattajia paremmin, miten asiat ovat. Tästä näkö- kulmasta keskeistä on, että saadaan kasvatettavat omaksumaan tämä tieto mahdollisimman alkuperäisessä muodossa ilman, että kasvatettavien omat näkemykset pääsevät tahramaan oikeata tietoa. Freiren mukaan tässä on-

gelmallista on, että tämä näkökulma ei ota huomioon kasvatettavan toimijuutta, ei hänen kielellistä varantoa eikä ylipäätään kohtaa hänen elämäntilannettaan. Se ei myöskään tarkastele, miten yksilöä laajemmat yhteiskunnalliset prosessit ovat vaikuttaneet. Se on kasvatusta, joka tietoisesti pyrkii etäännyttämään itsensä siitä maailmasta, missä kasvatettavat elävät. Freiren mielestä tämä on sortavaa kasvatusta: siinä ei pyritä avaamaan ihmisille uusia tiloja toimia, vaan pikemminkin yritetään sulloa heidät kasvattajan ennaltavalmistamiin ahtaisiin lokerikkoihin.

Freiren ajattelussa kasvatusta ei ole se, että saadaan ihmiset käyttäytymään jollakin tietyllä tavalla. Kasvatuksen lähtökohtana on vaatimus siitä, että kasvatusta vapauttaa ihmisiä. Sen tehtävänä on lisätä ihmisten toimintamahdollisuuksia ja saada heidät näkemään itsensä toimijoina, joilla on sekä kykyä että mahdollisuuksia ottaa itsenäisesti kantaa asioihin. Kasvatuksen sisältönä oleva tieto ei ole olemassa jossakin objektiivisessä sfäärissä, vaan tieto rakennetaan yhdessä prosessissa, jossa kasvattaja ja kasvatettavat oivaltavat ja uudelleenoivaltavat, jatkuvan kyselemisen kautta vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Freire 2005, 76.) Kasvattajan tehtävänä on helpottaa tilannetta ja auttaa ihmisiä hahmottamaan niitä olosuhteita, jotka heihin vaikuttavat ja joiden muovaamia he monelta osin ovat. Freiren ajattelussa on optimistinen elementti: muuttamalla ihmisten näkemyksiä asioista voidaan saada ihmiset toimimaan oman elämänsä parantamiseksi. Tämän myötä yhteiskunta muuntuu vähemmän sortavaksi. (Hannula 2000, 45.)

Freirelle kasvatuksen prosessi tähtää tiedostamiseen. Kasvatuksen tehtävänä on saattaa ihmiset huomaamaan ne puitteet, mitkä heidän toimintaansa rakenteistavat ja rajaavat. Tällä hän viittasi kehityskulkuun, jonka myötä ihminen alkaa havainnoida itseään osana yhteiskuntajärjestystä. Hän saavuttaa kriittisen etäisyyden niihin tekijöihin, jotka häntä ovat muokanneet. Päihdetyössä tämä voi olla sen tiedostamista, miten jonkin läheisen alkoholinkäyttö on vaikuttanut, miten asuinympäristön suhtautuminen alkoholiin on muokannut omia näkemyksiä sekä laajemmin pohittamaan niitä prosesseja, joiden myötä oman kulttuuritaustan omaavat neuvottelevat omaa suhdettaan alkoholiin.

Freire korostaa, etteivät kasvattajat voi toimia kasvatettavien puolesta. Heidän on syytä luoda mahdollisuuksia, puitteita, mutta ei kirjoittaa valmista käsikirjoitusta, jonka mukaan kasvatettava toimii jatkossa. Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen tilanne otetaan mukaan analyysiin ja pohditaan esimerkiksi sitä, miksi tietyssä tilanteessa katsotaan hyväksi käyttää päihteitä. Ollaan rehellisiä eikä kursailla. Kasvatuksen tehtävänä on kohdata maailma sellaisena kuin ihmiset sen kohtaavat omissa elämäntilanteissaan. Päihdekasvatuksen tehtävänä on siis lähestyä niitä asioita, joita alkoholinkäyttöön liitetään. Se voi ponnistaa liikkeelle esimerkiksi tarkastelemalla alkoholin ja mielihyvän tai alkoholin ja väkivallan välisiä suhteita. Eläkeläiset-yhtyeen sanoin: ”*Viinahammashoitola kun avautuu / kaikki huolet unehtuu / silmämunat punehtuu / ja kieli rispaantuu. / On humpattu, tansattu, jenkattu, valssattu / Humppapullot korkattu / Ja päälle tapeltu*”.²

Kriittisen analyysin yhteydessä Freire korostaa, ettei kasvatuksen tulisi synnyttää tyytymättömyyden ja toivottomuuden tunteita. Kasvatuksen tehtävänä on ruokkia toivoa. Toivon olemuksensa on, etteivät ihmiset tyytyisi siihen, mikä jo on, vaan näkisivät mahdollisuuksia muuttaa asioita ja uudistaa niitä puitteita, mitkä ihmisiä estävät toimimasta. – Päihdekasvatuksen näkökulmasta voi siis synnyttää yksilötason toivoa siitä, että omaa käyttäytymistä on mahdollista muuttaa, mutta myös yhteisöllistä toivoa, että voidaan rakentaa erilaisia ohjelmia, joiden myötä päihteiden käyttöön voidaan puuttua.

Freiren ajatuskulkuja kasvatuksen olemuksesta on edelleen kehitelty bell hooks, joka edustaa feminististä varianttia kriittisestä pedagogiikasta. bell hooks on salanimi, jonka Gloria Watkins on valinnut. Hänen oman kuvauksensa mukaan nimen valinta perustuu feministiseen ajatteluun. Feministit halusivat välttää akateemista tähtikulttia, jossa huomiota kiinnitetään tekijään eikä hänen ajatuksiinsa. Valitsemalla sananimen hooks halusi liittää itseään feministiseen yhteisöön, jossa pyrittiin älylliseen kehitykseen ja ajatusten vaihtoon, maineen ja mammonan keräämisen sijaan. (hooks 2006, 107.) hooksin mukaan Freiren ajattelu on toki edelleen vahvaa ja inspiroivaa, mutta sitä pitää kehittää eteenpäin. Hän on korostanut

2 Eläkeläiset: Humppakonehumppa. (Teoksessa Humppa-akatemia.)

omassa teoriassaan erityisesti ihmisten tunteiden huomioimista. Tämä on hänelle kasvatuksessa keskeinen lähtökohta.

bell hooksin teos *Vapauttava kasvat* on suomennettu teos, joka toimii johdantona hooksin ajatteluun. Otsikko on harhaanjohtavasti käännetty, sillä hooksin alkuteos puhuu opettamisesta, mikä saa aikaan muutoksia. Otsikko saattaa luvata liikaa, mutta kyllä teosta lukemalla pääsee käsiksi siihen, mitä hänen mukaansa kasvatuksessa tulee ottaa huomioon.

hooks tuo korostetusti esille Freiren lähtökohdan, jonka mukaan kasvattajan on uskallettava kohdata kasvatettavansa avoimesti. Hänen mukaansa lähtökohtana on oltava, että kasvatuksen aktissa ei ole niitä, jotka tietävät, kertomassa niille, jotka eivät tiedä. Sen sijaan siellä on joukko ihmisiä rakentamassa yhdessä suhdettaan maailmaan. hooksin mukaan tämä edellyttää, että myös kasvattaja tunnistaa haavoittuvaisuutensa ja pystyy osallistumaan keskusteluun yhtenä toimijana muiden kanssaihmisten joukossa. Erityisesti tämä korostuu hooksin mukaan, mikäli kasvatuksen tai opetuksen kohteena oleva asia on sellainen, että se edellyttää kasvatettavilta riskinottoa. Kokonaisvaltaisesti – eli koko ihminen huomioonottavasti – toimiva kasvat edellyttää, että myös kasvattajat voimistuvat ja valtautuvat prosessissa. Heidänkin on tunnustettava haavoittuvaisuutensa. (hooks 2007, 51.) Päihteiden osalta useimmilla ihmisillä on sekä positiivisia että myös negatiivisia tunteita, usein varsin voimakkaitakin.

hooks korostaa, että kasvattajan on luotava dialoginen suhde kasvatettavaan. On oltava valmius kuunnella sitä ääntä, millä kasvatettavat puhuvat. On opeteltava ”miten kuunnella, miten kuulla toinen toista” (mt., 225). Kasvatustilanteissa ei saa vaientaa, vaan on annettava eri kokemustapojen päästä ääneen ja saada oikeutuksensa olla läsnä tilanteessa.

Päihdekasvatukseen sovellettuna Freiren ja hooksin lähtökohdat korostavat, että aito kasvat pohtii ilmiöitä yhdessä ihmisten kanssa. Se ei lähde valmiista käsikirjoituksesta, vaan yrittää ymmärtää sitä elämismailmaa, josta käsin ihmisten suhteet päihteisiin määrittyvät. On oltava valmiutta kuulla kasvatustilanteessa myös itselle vastakkaisia ääniä ja luotettava siihen, että kasvatettavat ovat riittävän vastuullisia ja kykenevät muodostamaan oman kantansa. – Tämä ei silti tarkoita, etteikö kasvattajalla itsellään saisi olla vahvojakin kantoja. Kasvattajan ei tarvitse luopua arvois-

taan, mutta ei hän saa tuputtaa niitä. Pikemminkin arvot ja lähtökohdat ovat edellytys sille, että kasvattaja voi ylipäättään toimia ihmisten kanssa.

Paulo Freiren mukaan kasvatuksen tulisi alkaa lähtökohdista, joissa ole-massaoleva todellisuus tunnustetaan ja tunnistetaan. Lisäksi sen pitäisi pu-hua kielellä, joka koskettaa kohderyhmäänsä. Näiden ohella Freire esittää dialogisuuden vaatimuksen, jonka mukaan kasvatuksen ei tule olla tiedon-jakamista niiden puolelta, jotka tietävät asian oikean laidan, niille, jotka eivät vielä tiedä aihepiiristä. Sen sijaan Freiren mukaan pitäisi kyetä luo-maan dialoginen tila, jossa eri näkökulmien on mahdollista kohdata ja kyetä vuoropuheluun. hooks lisää tähän vaatimuksen siitä, että kasvatuk-sen tulisi koskettaa ihmisiä kokonaisvaltaisesti, kieltämättä tunteiden vah-vaa osuutta prosessissa. Heidän ajattelunsa luo pedagogiikkaa, joissa kasva-tettavien osallisuudella on keskeinen asema.

Osallisuus on toimijuutta ja vallan jakamista

Käsitteenä osallisuus on vanhaa perua. Osallisuuden taustalla olevaa lati-nan sanaa *participare* käytettiin keskiajan teologiassa kuvaamaan ihmisen osallisuutta esimerkiksi Jumalan ideaan. Termin kautta pyrittiin ottamaan teoreettisesti haltuun sitä, minkälaisia suhteita asioilla ja olioilla on toisiinsa. Tätä kautta saatiin tarkasteltua, millaisiin suurempiin kokonaisuuksiin asiat liittyvät. Osallisuuden käsitteellä pystyttiin hahmottelemaan maail-man ykseyttä. (Elders 1993, 218.)

Vaikka useimmille ihmisille osallisuuden teologiset ulottuvuudet ovat tuntemattomia, kantaa tämä käsite mukanaan myös alkuperäisiä merki-tyksiä. Osallisuutta käytetään edelleen kuvaamaan sitä, millä tavoin ih-miset ovat osa jotakin itseään suurempaa kokonaisuutta, kuten ryhmää, koulua, poliittista päätöksentekoa tai yhteiskuntaa. Osallisuudella tarkoi-tetaan yleensä passiivisen mukanaolon lähtökohtaa. Sillä viitataan aktiivi-seen osallistumiseen ryhmän toimintaan tai ainakin siihen mahdollisuu-teen, että ihmiset voivat niin halutessaan omaksua monenlaisia rooleja ja toimia tunnustettuna toimijana. Osallisuudella on sekä kuvailevia että ar-vottavia tehtäviä. Osallisuuden tai sen puutteen avulla voidaan analysoi-da sitä, minkälaisia toimintamahdollisuuksia ihmisillä ympäristössään on.

Toisaalta osallisuutta käytetään varsin usein arvottavana eli normatiivisena käsitteenä: sitä käytettäessä otetaan kantaa paitsi siihen, *millaisia asiat ovat*, myös siihen eettiseen kysymykseen, *millaisia niiden pitäisi olla*.

Osallisuuspuheella pyritään usein vaikuttamaan siten, että ihmisillä olisi enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöönsä. On olemassa pitkiä yhteiskuntafilosofisia juonteita sille, miksi osallisuutta tulisi edistää. Osallisuudessa on kysymys vaikutusmahdollisuuksien lisäämisestä ja useiden erilaisten roolien omaksumisesta. Esimerkiksi voidaan varhaisen Frankfurtin koulukunnan tapaan hahmotella, että demokratian kehittyessä on luotava vapaiden ihmisten yhteisö, joka kykenee keskustelemaan keskenään ja jossa yksilöillä on riittävää rohkeutta tarkastella asioita kriittisesti, oman mielipiteensä esiin tuoden. (ks. Honneth 2006, 343–344.) Osallinen ihminen pystyy osallistumaan yhteisön toimintaan ja suhtautumaan tarvittaessa ankarastikin näkemiinsä epäkohtiin. Tällaiseksi vapaaksi yhteisön jäseneksi ei tietenkään kohota yhdessä yössä, siihen on harjaannuttava, kasvettava. Jonkun on myös kasvatettava.

Osallisuus on ilmaantunut moninaisiin virallisiin dokumentteihin. Kun opetussuunnitelmat uusittiin vuonna 2004, lisättiin niihin osallisuutta korostava aihekokonaisuus. Erilaisissa virallisissa raporteissa korostettiin osallisuuden tärkeyttä ja vaadittiin osallisuuden lisäämistä eri tahoilla. Esimerkiksi vaadittiin, että ”[k]oulutusjärjestelmän tulisi puolestaan kehittyä entistä enemmän osallisuusjärjestelmäksi, joka tukee kansalaisyhteiskunnan vahvistumista ja antaa ihmisille eväitä elämänhallintaan” (Lehikoinen ym. 2002, 8). Tämän kaltaisilla vaatimuksilla osoitettiin, että osallisuutta pidettiin keinona kehittää kansalaisyhteiskuntaa, lisätä kiinnostusta politiikkaan ja tarjota ihmisille onnistumisen kokemuksia. Osallisuudesta muodostuikin 2000-luvun myötä käsite, jota käyttämällä päästiin tarkastelemaan, millä tavoin lapset ja nuoret kykenivät vaikuttamaan eri asioihin.

Osallisuuspuheella pyrittiin toisaalta reagoimaan suomalaisen yhteiskunnan lisääntyneeseen kahtiajakoon parempi- ja huonompiosaisiin, toisaalta reagoimaan poliittisen järjestelmän kriisiin, jossa nuorten kiinnostus uusintaa poliittinen järjestelmä äänestämällä näytti vähenevän koko ajan. Melko pian osallisuuspuhe kääntyi tätä laajemmaksi. Alettiin kysyä, millä tavoin kaikkien nuorten osallisuutta voidaan turvata. Marginalisoitu-

jen ryhmien tai vaalipassiivisten nuorten aktivoimisesta puhetta laajennettiin tarkastelemaan, miten nuoret pystyvät vaikuttamaan lähiympäristöönsä. Osallisuudesta muotoutui käsitteellinen työkalu, jonka avulla voitiin pureutua ihmisten mahdollisuuksiin osallistua ympäristöönsä sekä tuntea olevansa osa jotakin isompaa yhteisöä.

Osallisuus ei ole menetelmä tai toimintatapa. Pikemminkin se on lasta ja nuorta kunnioittava asenne, joka voi muuttua käytännöksi monin eri tavoin. Osallisuuden voi nähdä viime kädessä pedagogisena projektina, jonka tehtävä on kasvattaa lapsia ja nuoria yhteisön jäseniksi, näyttää käytännössä, millaista on toiminta demokraattisessa yhteisössä, joka kuuntelee jäseniään ja lukee heidät kykeneviksi ja osaaviksi toimijoiksi. Tämä lähtökohta liittyy kriittisen pedagogiikan kasvatuskäsityksen osallisuuteen.

Kun osallisuus ymmärretään kasvatukselliseksi projektiksi, tarjoutuu kasvatukseen näkökulma, jossa murretaan näkemystä siitä, että kasvatuksen kohteena on yksinomaan yksilö. Esimerkiksi oppiminen on perinteisesti ymmärretty yksinomaan yksilön ominaisuudeksi. Tämän käsityksen puitteissa pyritään rakentamaan kasvatusta, joka koskettaa yksilöä, mutta ei ota huomioon sitä sosiaalista ja yhteiskunnallista ympäristöä, johon yksilö sijoittuu. (Hager 2005, 660–661.) Osallisuutta korostava kasvatustajattelu murtaa tätä lähtökohtaa korostamalla, että yksilön ohella on kiinnitettävä huomiota niihin ryhmiin, joihin yksilö kuuluu sekä niihin valtarakenteisiin, joihin osallistutaan. Oppimisella mielletään näin olevan sekä yksilöllinen että yhteisöllinen ulottuvuutensa.

Osallisuuskeskustelun kehittyessä voidaan yhä uusia alueita ottaa tarkastelun piiriin ja kysyä, millä tavoin osallisuus turvataan niissä. Päihdekasvatuksen puheenollessa kysymys voi tarkentua muotoon, millä tavoin päihdekasvatuksellisissa projekteissa turvataan se, että lapset ja nuoret pystyvät tuomaan omat näkökulmansa esiin siten, että heidän identiteettiään kunnioitetaan ja he uskaltavat sanoa rehellisen mielipiteensä. Osallisuuden vällanjakamisnäkökulmasta voidaan kysyä, millä tavoin lapsilla ja nuorille on tarjolla erilaisia rooleja, joiden myötä heidän on mahdollista kohota projekteissa vastuullisiksi toimijoiksi, eikä pelkästään toiminnan kohteeksi.

Osallisuuden ja kriittisen pedagogiikan taustalla on jaettu näkemys siitä, että ihmisten tulisi päästä osallistumaan heitä itseään koskeviin asioihin ja antautua keskusteluun sellaisessa dialogissa, jossa valta-asetelmat eivät jyrää muita näkökulmia. Päihdekasvatuksessa tämä on tärkeää siitakin syystä, että päihteet ovat myös osa elämäntapaa ja toimintaa. Pelkkä alkoholistin pilaantuneen maksan näkeminen ei ehkä saa aikaan muutoksia ihmisessä, sillä alkoholi kietoutuu laajemmin siihen kokonaisuuteen, missä yksilö voi kokea olevansa merkityksellinen.

Suhde päihteisiin ei ole pelkästään tiedollinen kysymys: ihmiset ovat verrattain hyvin selvillä siitä, että päihteet tekevät hallaa ihmisen terveydelle. Tämä tieto ei välttämättä saa ihmistä toimimaan. Sosiaalipsykologi Antti Eskola huomauttaa, ettei suhtautuminen terveyteen ole tiedollinen kysymys, vaan siinä on kyse elämäntavasta – siitä tavasta ja näkemyksestä, jolla ihminen mieltää oman suhteensa ympäristöön. Päihteet eivät esiinny yksilön elämässä itsenäisenä saarekkeena, vaan ne liittyvät siihen toimintaan, jonka yksilö kokee merkityksellisenä. (Eskola 2009, 91–92.) Nuorelle päihteiden käyttö voi olla sidoksissa esimerkiksi vastakkaisen sukupuolen lähentymiseen, jossakin alakulttuurissa toimimiseen, irtiottoon yhteiskunnan kahleista tai ihan vain ajatukseen hauskanpidosta. Päihteiden käyttöä tuleekin ainakin toisinaan tarkastella kysymyksenä siitä, millä tavalla ne liittyvät yksilön toimintaympäristöön. Yksilön toiminnan ymmärtämisessä on kuunneltava häntä itseään ja annettava hänen olla osallinen.

Vaativuus dialogisesta kasvatuksesta tarkoittaa, että ihmisten käsitys ja näkemys päihteistä on jo otettu huomioon. Päihteiden käyttöön kasvetaan paitsi kotona ja vertaisryhmän parissa, myös mediaa käytettäessä. Päihdekasvatuksen parissa toimivat sijoittuvat verkostoon, joka pyrkii muuttamaan kasvatuksen kohteiden (nuorten) asenteita ja käyttäytymismalleja. Tähän verkostoon sijoittuminen vaatii tietoa ja tajua siitä, millä tavoin nuorisokulttuurinen merkityksenanto muovaa suhtautumista päihteisiin.

Paholaisen kusi ja THC

Freiren ja hooksin pohjalta luonnostellut näkymät päihdetyöhön tuovat esiin sen, että kun toiminta mielletään kasvatukseksi, joudutaan kohtaa-

maan arkipäivän epävarmuudet, epäselvyydet ja epäjatkuvuudet. Asiat eivät sijoitu rajattuun kehykseen, jossa oikea ja väärä olisivat selkeässä järjestyksessä. Ei ole niitä, jotka tietävät ja niitä jotka eivät tiedä – esimerkiksi alkoholin haitoista. Sen sijaan on joukko ihmisiä, jotka yhdessä pyrkivät tulkitsemaan, millä tavoin yksittäiset asiat sijoittuvat osaksi laajempaa kokonaisuutta ja miten ihmiset mieltävät suhteensa tähän kokonaisuuteen.

Kasvatusfilosofi Paul Standishin mukaan kasvatuksen tulisi olla lähtökohtaisesti sellaista, että se ei esitä sisältöään lopullisena suljettuna totuutena, joka olisi otettava haltuun ja omaksuttava sellaisenaan. Pikemminkin sen tulisi avata tarkastelukulmia maailmaan. Sen tulisi houkutella käsittelemään kysymyksiä, jotka ovat toisinaan hankalia ja häiritseviä. Kasvattajalla tulisi olla näihin kysymyksiin itselläänkin jonkinlainen suhde, joko ihastelun, ihmetyksen tai taistelun kautta. (Standish 2004, 497–498.) Standish tuo esiin kriittisen pedagogiikan yhteyden länsimaisen kasvatusajattelun pitkään linjaan, jossa korostetaan, ettei kasvatuksessa ole kyse tuuttamisesta tai mukauttamisesta. Kasvatuksen tehtävä on avata ikkunoita ja mahdollistaa yksilölle *itselleen* mahdollisuus kohdata hankalat asiat ja pyrkiä kohtaamaan nämä asiat yksilölle soveliaalla tavalla.

Yritän seuraavassa kuvata lyhyesti, millä tavoin kasvatuksessa voidaan ottaa vastaan haaste päihdekasvatuksen osallistavasta ja dialogisesta tavasta toimia. Hahmottelen tätä moraalisen huolen, tiedollisen toiminnan sekä nuorisokulttuurisen merkityksenannon näkökulmasta.

Alkoholin haitat ovat olleet pitkään tunnettuja. Niitä vastustettaessa on pyritty kasvattamaan ihmisiä huomaamaan ne sosiaaliset ja yksilölliset kirot, joita liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttaa. Esimerkkinä voidaan mainita Lars Leevi Lestadius, joka perusti lestadiolaisen herätysliikkeen, joka on edelleen voimissaan, erityisesti kotiseudullani Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa. Liike sitoutuu voimakkaasti alkoholin vastaisuuteen ja raittiuteen. Liikkeen perustajan linnanvoutina toimiva isä aiheutti perheelleen ongelmia. Paloviinanhuuruisen isän hahmo teki lähtemättömän vaikutuksen Lars Leeviin, joka myöhemmällä urallaan suhtautui viinaan perin kitkerästi. Hän nimitti sitä esimerkiksi pirun kuseksi. Pirun kusen aiheuttamat ongelmat olivatkin köyhässä 1800-luvun Lapissa suuria: alkoholin käyttö pahensi ennestään köyhyyden aiheuttamia sosiaalisia ongelmia sekä vah-

visti olemassa sortavia rakenteita. Lestadius ryhtyi taisteluun wiina-lohikäärmettä vastaan. (Pursiainen 2000, 8–9.)

Pirun kusen kirous alkoi saarnamiehen toimesta vähentyä. Viinanhimo kääntyi raittiudeksi. Nykyajan näkökulmasta ei voi olla ihastelematta, kuinka elävää ja voimakasta Lestadiusen kieli oli. Se myös kiinnitti huomiota yksilöä laajempiin kokonaisuuksiin. Se ilmeisesti resonoi aikalaisten tärkykalvoilla ja sai aikaan pidättäytymistä alkoholista. Nykyään tällaista kieltä ei välttämättä kannata käyttää valistuksessa: eräs karikko on demonisoida päihteen ja sitä myötä niiden käyttäjät. Jos alkoholi on paholaisen kusta, on käyttäjät leimattu janoisiksi sankareiksi, jotka kaatavat kuivaan kurkuunsa paholaisen ureaa. Kriittisen pedagogiikan kasvatustieteen mukaisesti mikään sellainen kuvaus, joita ihmiset eivät itse allekirjoita, ei voi toimia lähtökohtana heidän kasvatuksessaan.

Päihdekasvatuksen karikkona siis saattaa olla, että tuodaan kuvauksia ja näkökantoja, jotka eivät kosketa ihmisten elämää. Erityisen haitallista tämä saattaa olla niissä tapauksissa, joissa ulkopäin tuotu näkökanta sisältää voimakkaan moraalisen varauksen, väittää jotakin asiaa haitalliseksi, vääräksi, pahaksi tai suorastaan paholaisen virtsaputken tuotokseksi.

Eräs helposti tarjoutuva ratkaisu kysymykseen, mitä tarjotaan tilalle, jos moraaliset kannanotot on kielletty, on korostaa, että vaihtoehtona voi olla myös puhdas informaatio. Jaetaan puolueetonta ja objektiivista tietoa, joka on vastaansanomaton. Eräs tällainen esimerkki komeilee *Nuorisotyö*-lehden numeron 8/1981 takakannessa. Alkon kustantamassa valistuksellisessa kuvassa pieni lapsi nojaa pöytään, jonka kannella on lasi ja lasin vieressä tuoppi. Lukijaa puhutellaan vasemmassa alakulmassa olevassa tekstissä: ”Lapsen maksa ei pysty polttamaan alkoholia. Älä siis anna lapsellesi alkoholijuomaa, älä edes keskiolutta. Tunne vastuusi.”

Jo iäkäs tiedote hyödyntää valistuksellista otetta. Lukijalle kerrotaan ilmeinen ja todenperäinen fakta siitä, ettei lapsen maksa kestä alkoholia. Tästä vedetään johtopäätös, ettei lapselle saisi antaa alkoholia. Onko mainoksessa sitten jotakin ongelmaa? – Se pitää myös lukijaa lapsena, jolle pitää vääntää asioita rautalangasta. Se infantilisoii kohteensa ja yksinkertaistaa mahdollisimman pitkälle. Lisäksi siinä unohdetaan kertoa, että useim-

miten keskikaljaa annetaan teini-ikäisille, joiden maksa kyllä kestää muutamana keskaripullon, vaikka pää ei aina kestäisikään.

Yllä kuvatuin historiallisen esimerkkien on tarkoitus maininnanomaisesti nostaa esiin, kuinka ongelmalliseksi päihdekasvatus muotoutuu, ellei se aseta kysymystä suoraan kohderyhmälle ja ryhdy työstämään, miten päihteisiin suhtaudutaan sekä aseta tehtäväkseen selvittää myös niitä merkityksenantoja, joita ihmiset päihteisiin liittävät. Moni näistä saattaa sisältää kasvattajalle vieraita ajatuskulkuja, osaa hän saattaa pitää vaarallisena. Siitä viisi: kasvatuksesta tekee kasvatusta se, ettei ihmisiä aivopestä tiettyyn malliin, vaan käynnistetään prosessi, jossa erimielisyydet, repeämät ja ajatukselliset hankaumat voivat kohdata toisiaan.

Päihhteet ovat läsnä kulttuurissa, halusi tai ei. Pirun kusi kiehtoo edelleen, kuten muutkin päihhteet. Viinaa ylistävien populaarikulttuurituotteiden viesti ei ole itsestäänselvästi alkoholimyönteinen. Pikemminkin populaarikulttuurin tuotteiden tulkinnat tarjoavat mahdollisuuksia monenlaiseen tulkintaan ja saattavat sisältää monenlaisia erilaisia viestejä. Kasvattajalle nämä tuotteet tarjoavat välineitä käynnistää keskustelua sekä selvittää, millä tavoin ihmiset kohtaavat viestit. (ks. Kiilakoski 2007, 64–66.) Tämä tarjoaa pohjaa lähteä ylipäätään pohtimaan niitä ympäristöjä, missä päihdekäyttämistä kontrolloidaan, muotoillaan ja rajataan.

Jos keskittyy musiikkiin eräänä populaarikulttuurin keskeisenä alueena, löytää monia ilmauksia, joissa päihhteet nähdään ihannoinnin kohteena. Erityisesti jos tarkastelee julkistamattomia päihhteistä kertovia kappaleita, löytää moniakin asioita, jotka ovat selkeän päihdemyönteisiä. Esimerkiksi Kapteeni Ä-nen kappaleesta Hamppukaupunki hahmottuu, että nuorisokulttuurisesti päihhteet yhdistyvät hyvään oloon, rentouteen ja aitoon yhteyteen ihmisten välillä.

*Siispä perustetaan hamppukaupunki,
kauniimpi kaupunki,
no joko perustetaan hamppukaupunki,
kauniimpi kaupunki,*

*Siel ois joka kadun kulmassa tuuttirinki,
ja siinä saatat nähdä sä poliisinki,
ja kaikki vaan ottaa rennosti,
ja kaikilla on lepposa meininki,
Eikä sielä oo mitää kuumotusta,
ei kukaa joudu hampusta hankaluuksiin,
ja kaikki saa tarpeeks täytettä tuuttiin,
siispä muutetaan kaikki hamppukaupunkiin.³*

Populaarikulttuuri voi luoda tilan, jossa alkoholi ja huumeet näyttäytyvät vapaana alueena, joka asettuu vastakkain yhteiskunnan suorittamispainoiden sekä kontrollin ja kurin kanssa. Hamppukaupunki-reggaessa kannabiksentäyteinen kaupunki näyttäytyy vapauden kaupunkina, jossa kurinpitovalta ei ahdistaa ihmistä, vaan huumeiden synnyttämä vapautumisen tila yhdistää ihmisiä. Poliisi ottaa rennosti eikä ulota väkivaltakoneiston keinojaan yksilöön. Hamppukaupungista muodostaa fantasia, jossa hedonistinen päihteiden käyttö yhdistyy rakkauteen ja rauhanomaisuuteen. Kasvat-
tajalla on ensiarvoisen tärkeää tunnistaa näitä ajatuksia sekä pystyä käsittelemään niitä osana kasvatuksellisia ohjelmia, joissa pyritään pureutumaan syvemmin niihin käsityksiin, mitä ihmisillä päihteistä on. On myös osattava luoda prosesseja, joissa päästään miettimään, millaisiin asioihin päih-teet kytkeytyvät.

Kun pysähdytään miettimään päihteiden käyttöä, kiinnittyy huomiota siihen, ettei nuorten päihteiden käytössä ole kysymys pelkästään nuorten ja päihteiden välisistä suhteista. Pikemminkin päih-teet rakentavat nuorten suhteita toisiinsa sekä siihen yhteiskuntaan, jonka aikuisjäseniksi he ovat tulossa. Filosofin Martin Heideggerin analyysin mukaan inhimillinen ole-
massaolo on jo lähtökohtaisesti toisten kanssa olemista. Hänen mukaansa toiset ihmiset kohdataan maailmassa, joka on jo latautunut merkityksil-
lä. Maailma on kokonaisuus, jossa eri asiat, ilmiöt ja välineet kuuluvat samaan kehykseen. Heideggerin mukaan maailma, mihin kohtaamiset sijoit-

3 Kapteeni Ä-ni: Hamppukaupunki. <http://www.youtube.com/watch?v=HXnWzw7Zdo0>. Live-nauhoite. Keskusteluosiossa kappaletta kommentoidaan esimerkiksi toteamuksilla ” Ältsin mageeta. Kovia jätkiä!” ja ” iha vitu kova biisi !”.

tuvat, on jo ollut huolehtimisen kohteena. Siitä on välitetty, siinä on nähty merkityksiä ja se on muokkautunut toiminnan myötä omaksi. Heideggerin mukaan tämä maailma on määrittynyt toisten läsnäolon kautta. Yksin oleminenkin on mahdollista vain, koska voin vetäytyä pois muitten ihmisten seurasta. (Heidegger 2000, 150–164.) Heidegger korostaa, että ihmillisen toiminnan tarkastelu, joka nojaa vain yksilöön, on jo riistänyt ihmiseltä hänen alkuperäisen maailmakokemuksensa, kanssaolon muiden ihmisten kanssa.

Päihteiden käyttöäkään ei voida tarkastella pelkästään yksilön terveyteen rajautuvana seikkana. Maailmassaoleva nuori kohtaa päihteet ja ratkoo niitä käyttäessään kysymyksiä itsestään ja maailmasta. Esimerkiksi huumeita käyttävien nuorten identiteetti rakentuu päihteitä käytettäessä. Huumeita käyttäessään nuori törmää kulttuuriin, jossa on huumeita koskevia käytänteitä, toimintoja ja järjestelyjä. Näiden piirissä nuori voi erota tautua joistakin ja samaistua joihinkin toisiin. Hän voi ylittää omia rajojaan, rikkoa yhteisön normeja tai paeta omia kipupisteitään. Huumeiden käytössä ja siihen puuttuessa on kysymys identiteettiyöstä, nuoren tulokinnasta siitä, kuka ja millainen hän on tai haluaisi olla. (Väyrynen 2009, 108–109.) Kasvatuksen näkökulmasta tämä tarkoittaa, että esimerkiksi huumeista puhuttaessa joudutaan puhumaan laajalti siitä, minkälaiseen merkitykselliseen kokonaisuuteen huumeet asettuvat. Näin niiden tarkasteleminen saattaa laajeta alueille, joilla kasvattaja tuntee olonsa epämuksiksi.

Päihteet, kuten muutkin kulttuuriset välineet, sijoittuvat laajaan kulttuuriseen maisemaan. Vaikka katsetta voikin tarkentaa yhteen maiseman yksityiskohtaan, tulisi pitää mielessä myös kokonaisuus, mihin yksityiskohdat sijoittuvat. Kun yritetään ymmärtää päihteiden käyttöä, voidaan joutua käsittelemään laajalti myös muita kokonaisuuksia. Näin päihdekasvatuksesta liikkeelle lähtevä toiminta voi paisua pullataikinan tavoin muille alueille. Paul Standish on todennut, että kaikki kasvatusta on kansalaiskasvatusta ja sisältää moraalikasvatuksen siemenen. Hänen mukaansa kaikessa kasvatuksessa kosketellaan näitä kysymyksiä, sillä jos moraalinen ja kansalaisuus otetaan vakavissaan, ne ulottuvat kaikille elämäalueille. Kasvatusta ei voida hänen mukaansa käsitellä irrallaan kysymyksistä, mikä on oikein

ja millaisessa yhteiskunnassa haluamme toimia. (Standish 2004, 498.) Ei Standish tietenkään yritä sanoa, että kaiken kasvatuksen tulisi käsitellä väkisin näitä kysymyksiä. Pikemminkin hän haluaa kiinnittää huomiota siihen, että kasvatuksen käsittelemiä kysymyksiä ei voida eristää yhteiskunnallisesta taustastaan ja että yksityiskohtaisen ilmiökentän taustalla väikyy laajoja kysymyksiä, joita voidaan joutua käsittelemään, mikäli kasvatusta mahdollistaa aitojen, isojenkin kysymysten esittämisen.

Kasvattajien tehtävä on nykyaikana aiempaa hankalampaa. Toimijoita on monta. Aikuisten pedagogisen auktoriteetin rapauduttua (ks. Furedi 2009) ei voida automaattisesti olettaa, että kasvattajan viesti menee perille. Kasvattajan onkin hyvä laskeutua kasvatettavien keskeellä, osalliseksi toimijaksi muiden joukkoon. Freire muistuttaa, että on syytä välttää pelkkää talletuskasvatusta ja on asetettava dialogiin. hooks lisää tähän, että kasvattajan on tunnustettava oma haavoittuvaisuutensa ja rikkoutuvaisuutensa – mikä päihteiden suhteen ei olekaan helppo tehtävä, ainakaan jos pyrkii rehellisyyteen.

Kasvatus vaatii avoimuutta

Kriittisen pedagogiikan kasvatuskäsitys perustuu vahvaan vaatimukseen siitä, että kasvatus ei voi olla tiedon jakamista tai ulkoapäin tuodun käytäytymismallin juurruttamista kasvatettaviin. Sen on oltava toimintaa kasvatettavien kanssa yhdessä. Tässä toiminnassa turvataan osallisuus ottamalla ihmiset itse mukaan eri toimiin ja saadaan tätä kautta luotua yhteisen tekemisen kulttuuri. Tämä on kasvatuksellinen haaste, sillä toiminnassa ei ole ennalta-asetettua pistettä, vaan ihmiset päättävät kannoistaan aidosti itse. Tämän haasteen kohtaaminen saattaa tuntua hankalalta. Se ehkä herättää kysymykseen, miksi tällaiseen toimintaan tulisi lähteä, jos kerran lopputulosta ei voida säädellä eikä kasvattajan tai hänen organisaationsa asettamia tavoitteita välttämättä saavuteta. Kriittiseen pedagogiikkaan perehtymällä vastauskin herää helposti: jos haluaa kasvattaa, on hyväksyttävä myös kasvatettavien toimijuus, joka saattaa tuottaa kasvattajan näkökulmasta kehojakin tuloksia. Kasvatettavan toimijuuden kehittäminen ja vaaliminen on kasvatuksen tehtävä.

Lähteet

Elders, Leo J. 1993. *The Metaphysics of Being of St. Thomas Aquinas in a Historical Perspective*. Leiden: E.J.Brill.

Eskola, Antti 2009. *Mikä henki meitä kantaa*. Helsinki: Tammi.

Freire, Paulo 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Käänt. Joel Kuortti. Suom. toim. Tuukka Tomperi. Tampere: Vastapaino.

Furedi, Frank 2009. *Wasted. Why Education Isn't Educating?* Lontoo: Continuum.

Hager, Paul 2005. *Philosophical Accounts of Learning*. *Educational Philosophy and Theory* 37(5), 649–666.

Hannula, Aino 2000. *Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa. Systemaattinen analyysi Sorrettujen pedagogiikasta*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 167. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kasva/vk/hannula/tiedosta.pdf>. Viitattu 1.12.2009.

Heidegger, Martin 2000. *Oleminen ja aika*. Käänt. Reijo Kupiainen. Tampere: Vastapaino.

Honneth, Axel 2006. *A Social Pathology of Reason: on the intellectual legacy of Critical Theory*. Teoksessa Rush, Fred (toim.) *Cambridge Companion to Critical Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 336–360.

hooks, bell 2006. *Outlaw Culture*. New York: Routledge.

hooks, bell 2007. *Vapauttava kasvat*us. Käänt. Jyrki Vainonen. Toim. Marjo Vuorikoski & Hilikka Rekola. Kansanvalistusseura.

Kellner, Douglas 2003. *Toward a Critical Theory of Education*. Teoksessa Gur-Ze'ev, Ilan (ed.) *Critical Theory and Pedagogy Today. Toward a New Language of Education*.

Kiilakoski, Tomi 2007. Kasvu moneen suuntaan – kriittinen pedagogiikka ja nuorisotyö. Teoksessa Sell, Anna & Hoikkala, Tommi (toim.) *Nuorisotyötä on tehtävä!* Julkaisuja 76. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, 57–77.

Lehikoinen, Anita & Saarniaho, Rami & Suikkanen, Asko 2002. Oppimisella osallisuutta – vastauksia työn murrokseen. Raportteja 29. Helsinki: Sitra.

Pursiainen, Ilpo 2002. Suomalais-ugrilainen millenarismi. Teoksessa Nurminen, Jouko (toim.) *Historiallisia Papereita 15 – Lopun ajat kautta aikojen*. Historiallinen yhdistys. <http://www.helsinki.fi/hum/hist/yhd/julk/loppu01/>. Viitattu 27.10.2009.

Standish, Paul 2004. Europe, Continental philosophy and the philosophy of education. *Comparative Education* 40(4), 485–501,

Tunne vastuusi. Alkon tiedote. Nuorisotyö 8/1981, takakansi.

Väyrynen, Sanna 2009. Nuorten kokemuksia huumeiden käyttöön puutumista. Teoksessa Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.) *Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät*. Julkaisuja 96. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 107–123.

Eero Koskela ja Martti Muukkonen

Pyhän kosketus: Uskonnollinen kokemus päihdetyön terapiassa

Julkisen sektorin talousahdinko ja sitä seuranneet leikkaukset pakottavat sosiaalityöntekijät ja alan tutkijat etsimään julkisen terveydenhuollon rinnalle vaihtoehtoisia toimintamalleja. Pääosin apua on viime vuosina etsitty yksityisten sosiaali- ja terveysalan yrityksiltä ostopalveluina. Tällöin on pääosin unohdettu, että ennen 1960- ja 1970-lukujen vaihteen suuria sosiaaliuudistuksia melkoinen osa suomalaisesta sosiaali- ja terveystoimesta oli yhdistysten ja säätiöiden vastuulla. Joillain toimialoilla ne ovat vieläkin julkisen terveys- ja sosiaalihuollon merkittävin täydentäjä. Päihdetyö on eräs näistä toimialoista.

Kristillistä päihdetyötä käsitelleessä väitöskirjassaan *Usko, hoito ja toimiminen* (1998) Jorma Niemelä jakaa kristillisen päihdetyön neljää eri lähestymistapaa noudattaviin järjestöihin:

- 1 elämänkatsomusmalli,
- 2 ammatillinen malli,
- 3 yhdistelmämalli ja
- 4 palvelumalli.

Näissä ensimmäisessä, johon tässä artikkelissa keskitytään, päihdeongelman tulkinta ja ratkaisu hahmotetaan uskonnollisen kielen kautta. Uskonnollisuus sävyttää koko yhteisön toimintaa ja palvelutarjontaa. Usein tämä tarkoittaa ns. herätyskristillistä päihdetyötä, jota harjoittavat erityisesti vapaat suunnat. Näissä suunnissa korostetaan yleisesti persoonallisen uskonratkaisun tai kääntymyksen tekoa edellytyksenä kristilliselle elämälle (kääntymisen ja muutoksen keskeisestä merkityksestä kristinuskossa, kts. esim. Robbins 2007).

Kuten Niemelä (1998, 7) aivan oikein toteaa tutkimuksensa esipuheessa, ”[u]seimmilla ihmisillä on jonkinlainen tieto uskoontulon ja raitistumisen välisestä yhteydestä.” Hän jatkaa pohtimalla, että vaikka joidenkin mielestä kyseessä on vain riippuvuudesta toiseen siirtyminen, ”kiinnostava kysymys on se, voidaanko ihmisen uskonnollinen kokemus muuntaa terapeutiseksi hoito-ohjelmaksi.”

Tämän tutkimuksen aineistona ovat kaksi suomalaista ns. todistuskirjoitusta. Todistuskirjoitukset muodostavat oman herätyskristillisestä uskontodiskurssiperinteestä nousevan kirjallisuudenlajinsa. Suomessa alan ehkä tunnetuimmat teokset ovat David Willkersonin (1965) *Risti ja linkkuveitsi* sekä Nicky Cruzin (1970) *Juokse poika, juokse*. Näillä kirjoilla voidaan nähdä olevan kahdenlainen merkitys. Herätyskristilliselle sisäpiiriläisille ne vahvistavat heidän identiteettiään toimia syrjäytyneiden ja päihderiippuvaisten auttamiseksi. Ulkopuolisille, erityisesti päihderiippuvaisille sekä heidän omaisilleen, kirjat luovat kuvaa siitä millainen käänntymiskokemus on ja miten viinasta pääsee eroon.

Käsiteltävät teokset, Olavi Eskolan (2003) *Syöksykierre* sekä Jouko Heikkisen (1988) *Kemin Jokke*, kuvaavat kahden henkilön elämänhistoriaa lapsuudesta aina miehuuteen, lähelle viidenkymmenen vuoden ikää. Teosten pääpaino on vaikeassa alkoholisoitumisessa, josta he eivät pääse omin voimin vapautumaan. Kirjan päähenkilöt kokevat kumpikin voimakkaan uskonnollisen herätyksen ja raitistuvat lähes kertaheitolla.

Tarkastelemme näitä kuvauksia William Jamesin (1981) klassisen käänntymisteorian sekä Niemelän edellä mainitun tutkimuksen valossa. Jamesin (1981, 147) klassinen määritelmää käänntymyksestä eli konversiosta kuuluu seuraavasti:

Käänntyminen, uudestisyntyminen, armon vastaanottaminen, uskonnon kokeminen, varmuuteen pääseminen ja monet muut ilmaisut merkitsevät sitä vähitellen tai äkillisesti tapahtuvaa prosessia, joka johtaa tähän asti jakaantuneen, tietoisesti vääärässä olevan, alemmuudentuntoisen, onnettoman minuuden ehjäksi, tietoisesti aidoksi, paremmaksi, onnelliseksi minuudeksi seurauksena hänen lujemmasta otteestaan uskonnollisiin realiteetteihin.

James käyttää ilmaisua ”persoonallisen energian vakiintunut keskus” (1981,152) hieman samassa mielessä kuin sosiologit termiä ”rooli.” Eri rooleissa eri asiat ovat keskuksessa ja toiset periferiassa. Esimerkiksi hän (1981, 150) ottaa ajatuksen Yhdysvaltain presidentistä, joka lähtee ”lomamatkalle asumattomille seuduille mukanaan aivot, pyssy ja kalastusvälineet.” Tällöin hänen ajattelunsa keskus muuttuu eränkävijän päämääriin ja presidentin tehtävät jäävät periferiaan. Tässä tapauksessa muutos ei kuitenkaan ole pysyvä vaan loman päättyessä presidentin rooli palaa päällimmäiseksi.

Jamesille kääntymys on siten mielen uudelleenorganisointia, uuden pysyvän roolin omaksumista, jota edesauttavat voimakkaat tunteet. Kääntymykselle tyypillisiä emootioita Jamesin (1981,153) mukaan ovat ”toivo, onnellisuus, varmuus, päättäväisyys.”

Vaikka kääntymys usein tulkitaan vain yhtäkkiseksi tapahtumaksi, sekä James määritelmässään että Niemelä (1998, 84) korostavat sen prosessiluonnetta. Vaikka, kuten Niemelä (mt.) toteaa, kääntymys on varsinaisesti ”uskonnollisen itsesuhteen muutos”, tämä hengellinen prosessi ei kuitenkaan hänen mukaansa sulje pois muutoksia muilla elämänalueilla. Nämä muihin elämänalueisiin, erityisesti alkoholin käyttöön, kohdistuvat muutokset ovat niitä seurausvaikutuksia, jotka ovat sosiaalipoliittisesti kiinnostavia.

James korostaa kääntymyksen määritelmässään sen prosessiluonnetta, siksi aluksi kiinnitämme huomiota Eskolan ja Heikkisen kääntymykseen prosessina. Seuraavissa luvuissa käsittelemme minäkuvan muutosta, raitistumista ja retkahduksentorjuntatapoja.

Kääntymisen prosessina

Eskola (2003, 7, 28–39) aloittaa elämänsä kuvauksen kolmentoista elinvuotensa kohdalta ja mainitsee utuisista lapsuuden muistoistaan. Koulu aikana kaikki meni pieleen, oli koulusta karkailua, hillittömiä raivonpuuksia, opettajien päälle käymisiä, itkevä äiti, poliisi, sosiaaliviranomaiset ja koululautakunnat. Hänen tiensä johti 60-luvulla kasvatustieteeseen, koska koulunkäynnistä ei tullut mitään. Kasvatustieteestä ei palannut siviiliin entinen Eskola vaan ’kovis Eskola’. Tästä alkoi vankilakierre, sillä kaikki pidättävät tekijät olivat poissa: äiti kuoli, isäkään ei enää elänyt. Hänen

tiensä johti mielisairaalaan ja siellä hän tutustui kemiallisiin aineisiin, joilla potilaita hallitaan. Eskola oli alkoholin ja pillereiden sekakäyttäjä jo tässä vaiheessa. Mielisairaalassa häneen työnnettiin lääkkeitä, milloin tabletteina, milloin piikkinä. Hän tunsi kuolevansa niihin. Eskolan mielisairaalajakson kuvaus oli ahdistunut ja kuolemanpelko päällimmäisenä. Kuvauksessa oli katkeruuden sekä syyttelyn makua.

Kirjan puolivälissä hän kuvaa kääntymykseen tulemista. Pienten askelten kautta Eskola (2003, 55) kertoo alkaneensa kypsyä uskonnolliseen kääntymiseen. Hän sanoo ettei kypsyessään kääntymykseen enää saanut kemiallisista aineista, ei alkoholista hetkellistä onnen tunnetta, vaan tyhjyys, turhuus ja epätoivo olivat tämän tilalla. Eskola (2003, 43) kuvaa kokemustaan:

Alussa, silloin kolmantentoista ikävuotena, siitä muuten tuntui olevan jo ikuisuus, otin koska halusin hyvän filiksen. Ja silloin sain mitä halusin. Nyt, syöksykierrvaiheessa, en olisi halunnut ottaa, koska en saanut, mitä halusin. Kemiallinen onni oli loppuun kaluttu. Oli toinenkin syy, miksi en olisi halunnut ottaa. Tiesin jo seuraukset. Mutta - oli pakko! Vauhti oli riistäytynyt hallinnasta.

Heikkisen (1988) kuvaus on samantyylinen vaikkakin hänen muistonsa lapsuudesta olivat huomattavasti positiivisempia kuin Eskolan. Hänelle nimenomaan lapsuusaika (mt., 16) ja perheen joulumuistot näyttäytyvät mielessä kultaisena aikana. Näitä hän kertoo muistelleensa vuonna 1962 laivamatkalla Australiasta Hawajille; hänen mieleensä tulivat lapsuuden kauniit joulun muistot. Vaikka varsinainen kypsyminen muutokseen tapahtui myöhemmin vuonna 1973, Heikkinen näkee tämän vuosia aikaisemmin tapahtuneen pohdiskelun itselleen merkittävänä taustatekijänä.

Molempien pohdiskelut jäivät kuitenkin pohdinnoiksi. Todellisuus oli, kuten Heikkinen (1988, 33–35) kuvaa: ”Alkoholin kahleet elämässäni kiristyivät. Rahaa piti saada viinaan vaikka pikku rikoksilla... Minulle ei merkinnyt mikään muu kuin jokapäiväiset viinit ja pillerit.”

Vaikka molempien kohdalla itse kääntyminen tapahtui nopeasti, yhdessä ainoassa tilanteessa, kummallakin oli takanaan kokemus elämänsä

haaksirikosta. Vaikka he olivat itse kykenemättömiä tekemään mitään elämäntilanteelleen, he olivat periaatteessa valmiita muutokseen. Tosin on todettava, etteivät he enää osanneet odottaa edes ihmettä vaan olivat, kuten Heikkinen (1988, 45) ajatteli, ettei häntä kukaan voi rakastaa eikä koskaan viinasta vapauttaa vaan, että hän kuuluu kadulle loppuelämäkseen. Eskola (2003, 41, 42) puolestaan koki – oman myöhemmän tulkintansa mukaan – joutuneensa kosketuksiin riivaajien kanssa. Vanha kansan sanonta viinapiruista tuntui olevan täyttä totta hänen kohdallaan.

Tätä Eskolan ja Heikkisen tyyppistä elämäntilannetta Niemelä (1998, 63) kuvaa muutokselle alttiin tilan käsitteellä. Hänen mukaansa "[t]ilan kehittymiselle keskeinen merkitys on sillä, onko olemassa myönteisiä odoituksia, toivoa ja uskoa muutokseen herättäviä tekijöitä." Vanhan katekismuksen lopussa ollut (voimakkaasti pietistissävytteinen) Kristinoppi (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon katekismus 1993, KO §68) käyttää tuosta tilasta etsikkoajan käsitettä. Sen mukaan tämä etsikkoaika kohdataan usein nuorena. Näiden miesten kohdalla kyse ei kuitenkaan ollut nuoruuden kokemuksesta vaan jo aikuisiällä kohdatusta elämän haaksirikosta.

Sekä Eskolan että Heikkisen kohdalla toteutuivat Jamesin (1981, 160) kuvaamat ”epätäydellisyys ja väärässä oleminen, synti, josta hän todella haluaa päästä irti; toiseksi positiivinen idea, johon hän pyrkii.” Kysymyksessä ei kuitenkaan ollut uskonnollisen herätyksen tarve vaan, kuten Niemelä (1998, 96) omien aineistojensa pohjalta päättelee, ”alkoholi- tai elämänongelma, johon sitten etsittiin uskonnollista ratkaisua.” Myös James (1981, 157) huomaa, ettei erityisesti alkoholistin kääntymyksessä ole ”paljoakaan opillista teologiaa. Se alkaa ehdottomasti korkeamman auttajan tarpeesta ja päättyy tuntoon siitä, että apu on saatu.”

Elämän keskipisteen muutos

Sekä Jamesin että Niemelän mukaan ”kääntymyksen” kokeneitten kohdalla uskonnolliset mielteet, jotka ovat olleet periferiassa, ovat nyt ottaneet keskeisen aseman ja heidän kohdallaan uskonnolliset päämäärät muodostavat vakiintuneen energian keskuksen. ”Uusi luomus” organisoi nyt elämää ja kokemista.

Heikkinen ja Eskola tulevat pitkän prosessin jälkeen elämässään omien kuvaustensa mukaisesti ratkaisun hetkeen. He joutuvat kokemaan, että on uskallettava astua elämänsä pitkän valmisteluprosessin jälkeen elämän keskipisteen muutokseen.

Molemmille ratkaisun tekeminen oli niin selkeä käännekohta, että he jälkeensä kykenivät kertomaan sen tarkan hetken ja paikan. Eskola (2003, 66) koki kääntymyksensä herättyään kadulle tuuperruttuaan sairaalassa, johon seurakuntanuorten joukko oli tullut häntä katsomaan. Heikkinen (1988, 53) puolestaan koki herätyksensä City-seurakunnan ns. pulakirkossa. Pullakirkko oli lähinnä elämän laitapuolen kulkijoille tarkoitettu jumalanpalvelus, jonka yhteyteen oli järjestetty myös ruokailu tai kahvit.

Eskolan kääntymiskokemus seuraa – sairaalamiljööstä huolimatta – tyypillistä vapaiden suuntien hengellisissä kokouksissa toistuvaa kääntymiskaavaa. Rukous herätykseen tulleen puolesta, voimakas kokemus, johon saattaa liittyä voimakkaita fyysisiä aistimuksia, katharsis- (tai puhdistus-, puhdistautumis-) kokemus (Teinonen 1975, 145) ja oma todistus kääntymisestä. Heikkisen kokemus seuraa myöskin tyypillistä vapaiden suuntien käytäntöä, jossa ihmisiä pyydetään tulemaan eteen alttarin ääreen ’antamaan itsensä Jeesukselle’. Ero miesten kokemuksissa on siinä, että Heikkinen (1988, 52, 61) ei kerro Eskolan tavoin mistään ekstaattisista kokemuksista. Hänelle merkittävämpää on kirkossa koettu ystävällisyys ja hyväksyntä sekä entisten alkoholistien antama esimerkki siitä, että viinasta saattoi päästä irti.

Yhteistä molempien miesten kohdalla oli se, että pitkä etsimiskausi kulminoitui herätykokemukseen vapaakirkollisissa piireissä. Molemmissa tapauksissa omat eväät oli käytetty ja miehet kokivat olevansa elämänsä konkurssitilassa. Siinä mielessä uskonratkaisu oli heille viimeinen mahdollisuus. James (1981, 158–165) puhuu kääntymisestä antautumisena ja ”tajuksen minuutemme jättämistä niiden voimien varaan – mitä ne sitten lienevätkin – jotka ovat ihanteellisempia ja aidompia kuin me itse ja toimivat meidän pelastukseksemme” (mt., 161). Molemmat tekivät tietoisesti uskonratkaisun ja ilmaisivat sen julkisesti.

Minäkuva

Niemelän (1998, 106) mukaan päihdeongelmalliselle alkoholilla oli myös 'myönteisiä' vaikutuksia koska sillä saattoi peittää heikkoa itsetuntoa. Kuten eräs hänen haastateltavansa asian ilmaisi, humalassa oli ”kantti lähtee tonne kättelemään... oli niinku powerii enemmän, kun pää oli sekaisin” .

Niemelän haastattelemien tapaan Eskolan (2003, 35–39) minäkuva ennen uskoontuloa oli nollassa niin kuin itsetuntokin. Selvää on, että kun on joutunut sellaiseen syöksykierteeseen kuin Eskola kirjassaan kirjoittaa, menee itsetunto täysin pihalle ja omakuva vääristyy. Tämä juonsi tosin jo hänen lapsuudestaan: Eskola nimittäin kertoo ettei hänellä ollut muistikuvaakaan siitä, että isä olisi ottanut häntä polvelle, silittänyt, neuvonut tai leikkinyt koskaan poikansa kanssa (mt., 9).

Sairaalakokemus ei ollut Eskolalle (2003, 76–83) aluksi pelkästään euforinen hyvänolon kokemus. Päinvastoin, hän muistelee: ”Olinko onnellinen? Olinko iloinen? En. Olin järkyttynyt!” Samalla hän oli kuitenkin äärimmäisen onnellinen.

Eskolan kokemus löytyy myös Niemelän (1998, 106, 107) aineistosta. Kääntymys merkitsi hänen haastattelemilleen samalla tavoin kahta hyvin vastakkaista asiaa. Yhtäältä se vahvisti itsetuntoa sekä itseluottamusta. Kielteisten minä-määreiden tilalle tuli uskonnollisen kokemuksen sekä uskonnollisen diskurssin kautta kokemus Jumalan lapseudesta ja hänen hyväksyvistä asenteesta. Toisaalta ”viime kädessä uskonnollisessa kääntymyksessä tapahtuu oman, vanhan minän kuolema, jotta siirtymä uuteen voisi tapahtua.” Alkoholin luoma illuusio vahvuudesta murtui ja se oli monelle kova paikka.

Heikkisen (1988, 53) kokemukset olivat kumpaankin suuntaan maltillisempia. Ei suurta järkytystä – vain pelko siitä, ettei tämäkään auttaisi – ei myöskään ekstaattista kokemusta. Kuvaus korosti kuitenkin suurta onnellisuuttaan: ”Minä olen vapaa, olen Jeesuksen oma! riemuitsin. En tarvitse enää tennä, en ole enää orja... Sisäinen olemukseni oli uudistunut.”

Molempien miesten kohdalla tapahtui se, mitä James (1981, 187) kuvaa seuraavasti: ”Keskeisenä kokemuksena on ahdistuneisuuden häviäminen, tunne että asiat ovat pohjimmiltaan oikealla tolalla, on rauha, sopu-

sointu, *olemisen halu*, vaikka ulkonaisissa oloissa ei olisi tapahtunut mitään muutosta.” Toisin sanoen, miesten kuva itsestään ja elämästään oli kokemuksen myötä täysin muuttunut. Jo pelkästään tämä toi Eskolalle ja Heikkiselle hyvin ratkaisevasti terapeutista apua lapsuuden traumoihin.

Tässä itsesuhteen muutoksessa on kaksi asiaa, joita Niemeläkin (1998, 107) korostaa. Toisaalta ”[e]lämä ja minus koettiin olevan ’Herran kädessä.’” Toisin sanoen, he vakuutuivat siitä, että heistä pidetään huolta. Tämä kokemus turvallisuudesta näyttäisi olevan eräs peruslähtökohta tervehtymiselle. Toisaalta, ”[o]man mitättömyyden tunnustaminen johtaa paradoksaalisesti minäkuvan tervehtymiseen”. Nämä teemat liittyvät sikäli toisiinsa, että olennaista oli se, että kristillisyyden Eskolan ja Heikkisen kohtaamassa muodossa antoi heille luvan olla heikkoja ja langenneita. Julistus kaikkien ihmisten syntyisyydestä muutti heidän entisen elämänsä ja ns. kunnollisten ihmisten laadullisen eron ainoastaan aste-eroksi. Rappioalkoholista ei ollutkaan enää täysin poikkeuksellinen hylkiö vaan vain hieman syvemmälle pudonnut kuin muut syntiset. Tämä ’syntisten tasa-arvoisuus’ lienee yksi itsetuntoa tukeva tekijä.

Itsesuhteen muutokseen liittyi myös viiteryhmän ja jopa käytetyn kielen muutos. Tämä käy ilmi Eskolan (2003, 79) maininnasta ettei ”ollut vielä uuden elämän uusia sanoja, joilla olisi voinut puhua. Vanhat sanat eivät osanneet, ne olivat likaiset”. Myös Niemelä (1998, 64–65) korostaa uskonnollisen kielen merkitystä: ”Terapeuttinen systeemi on kielellinen systeemi [...] Narratiivien muuttava voima on siinä, että ne asettavat ihmisen uuteen suhteeseen tapahtuneen kanssa. Tuotamme myös identiteettiämme narratiivisen keskustelun kautta.”

Kielen muutos korostaa myös eroa entiseen. Se erottaa entisestä viiteryhmästä ja liittää uuteen. Eri uskonnollisten ryhmien erityiskieli luo kollektiivista identiteettiä, joka paitsi kiinteyttää ryhmää, luo distinktiota muihin. Tässä yhteydessä ’kieli’ on Geertzin (1973, 5) ’tekstin’ tavoin käsiteltävä laajasti koko alakulttuurina. Se sisältää paitsi puhutun kielen, myös erilaiset symbolit, riitit, musiikin, tapakulttuurin jne. (uskonnollisesta kielestä kts. Suojanen 1975).

Irti alkoholista

Toisaalta Eskola, Heikkinen ja monet Niemelän haastattelemissa olivat päässeet kuiville nimenomaan kääntymiskokemuksen kautta. Toisaalta useimmat kristillistä alkoholistityötä tekevät tietävät, ettei mikään kansanryhmä Suomessa ole niin evankelioitua kuin alkoholistit. Seurakunnat ja kristilliset järjestöt järjestävät vuosittain satoja pullakirkkoja, alkoholistileirejä ja muita aktiviteetteja, joissa kävijät ovat yleensä työntekijöille tuttuja vuosien takaa. On myös muistettava, että useilla on takanaan samanlaisia kääntymiskokemuksia kuin tässä mainituilla miehillä. Silti he ovat edelleen kadulla ja kamppailevat edelleen ongelmansa kanssa. Myös Eskolan kertomuksesta käy ilmi, että hän 'retkahti'. Hänen kohdallaan lankeemus ei kuitenkaan johtanut takaisin entiseen elämäntapaan vaan hän koki ripin kautta kuinka sai anteeksi retkahduksensa.

Heikkinen puolestaan pääsi kääntymyskuvauksensa mukaan heti irti alkoholista eikä hän raportoinut myöhemmästä juomisestaan. Päinvastoin, hän kertoo (1988, 56) päässeensä myös tupakasta irti. Myös osalla Niemelän haastattelemissa kääntymystä seurasi välitön vapautusilmiö, päihteiden käyttöpakon tai -tarpeen katoaminen. Vapautuminen ei silti merkinnyt kaikkien elämänongelmien välitöntä ratkeamista, mutta mikä tärkeintä he kokivat sisäisen himon kadonneen. Sama käy ilmi myös Jamesin (1981, 156, 170) siteeraamien tapausten kohdalla.

Kääntyneet alkoholistit ovat kehittäneet kuitenkin useita retkahdukse-
sentorjuntakeinoja auttamaan kuivilla pysymistä. Eräs merkittävimpiä on jatkuva kognitiivinen ratkaisun vahvistaminen ja uusintaminen. Tämän il-
maisi eräs Niemelän (1998, 119) haastateltava sanoessaan:

Sitä täytyy tosiaan valvoo ja rukoilla, sen saa semmosen rauhalisen, luottavaisen olotilan, jonka aikana pystyy toimimaan ja järjestelemään asioitaan. Mutta jo tän hengellisen puolen jättää köyhemmäksi ja kaikkee muuta, on muka väsynyt tai muuta, sen huomaa nopeesti, että rupee painamaan kaikkennäköiset asiat, rupee painamaan.

Tämän haastateltavan kokemuksen takana on intuitiivinen käsitys siitä, että maailmankatsomuksellinen muutos myös muuttaa suhdetta päih-teisiin. Ihmisen löytäessä empiirisen kokemuksen kautta suhteen Jumalaan, hänen suhteensa omaan itseensä ja maailmaan muuttuu. Minäkuvan terveytyessä nousevat pintaan erilaiset syyllisyyskysymykset. Syyllisyys siitä, miten on tuhlanut elämäänsä, syyllisyys siitä, miten on rikkonut lähimmäisiään vastaan joko rikoksia tehden tai muuten. Tutkimuksensa yhteenvedossa Niemelä (1998, 294) esittääkin teesin, jonka mukaan

[p]äihdekeskeisen elämäntavan synnyttämä syyllisyys ja moraalinen ristiriita tulisi ottaa päihdehuollossa vakavasti. Hoidossa perustavanlaatuinen arvovalinta on, käsitelläänkö syyllisyyttä syyllisyydentunteina vai ihmisen aitona kamppailuna omasta vastuunalaisuudesta [...] Syyllisyyden käsittelyn tulee tapahtua moralisoimatta ja siten, että asiakas ei aseta itseään eikä häntä aseteta vastuuseen siitä, mistä hän ei voi olla vastuussa ja mistä hän ei voi kantaa vastuuta.

Jumalanpalvelusyhteiden lisäksi Heikkinen (1988, 56) kertoo raamatunlukemisen olleen hänelle merkittävää. Myös monet Niemelän (1998, 136) haastateltavat löysivät Raamatusta ratkaisumalleja omaan elämäänsä: ”Ihan kun mun elämästä puhuttaisi siellä Raamatussa.” Niemelän mukaan tämä ”oli kognitiivista jäsentämistä uskonnollisen viitekehyksen kautta”.

On kuitenkin huomattava, että raamatunluvun korostaminen on pääosin protestanttisen herätyskristillisyyden piirre. Katolisessa ja ortodoksisessa maailmassa sen tilalla ovat muut tekijät kuten erityisesti riitteihin osallistuminen.

Kognitiivisen avun lisäksi sosiaalinen tuki uuden viiteryhmän kautta on ollut sekä Eskolalle että Heikkiselle merkittävä apu. Eskola (2003, 88) sanookin asian melko suoraan:

Minä, koditon kulkuri, olin jumalanlapsi. Nyt yhtäkkiä minulla oli kaikkea sitä, mitä vailla olin vuosikaudet ollut. Oli elämälle suunta, oli rauha sydämessä, oli koti. Oikeastaan kolme-kin kotia: perhe, jossa asuin, hengellinen koti eli seurakunta ja

koti, johon olin matkalla... Tämä kaikki oli sitä, mitä vailla olin ollut ja minkä puuttuminen oli suurimpana syynä syöksi-kierteen syntymiseen.

Heikkisellä (1988, 55) oli samantyyllisiä kokemuksia. City-seurakunnan vuokraamassa tukiasunnossa hänellä ja muilla 'pojilla' oli paikka, jossa heistä huolehdittiin ja jossa tukihenkilö katsoi heidän peräänsä. Heidän ympärillään oli myös viiter ryhmä, joka osoitti Heikkiselle ja hänen ystävilleen huolenpitoa ja rakkautta. Tämä merkitsi Niemelän (1998, 138, 139) sanoin sitä, että seurakunta tarjosi ”oman päihteettömän alakulttuurin väyläksi joko sosiaalistumiseksi siihen tai sen kautta valtakulttuuriin”. Sosiaalisen tuen lisäksi ryhmä tarjosi, Niemelänkin (1998, 148) havaitseman ns. ”uskovan roolisuojan” ja jo yllä mainitun tunteen ’syntisten tasa-arvoisuudesta’.

Molempien miesten kuvauksista käy ilmi, että hyvin merkittäväksi tulee löytö tai oivallus, kokemus armosta ja anteeksiantamuksesta. Syyllisyydestä vapautuminen auttoi uuden elämän alkuun ja oli myös varjeleva tekijä tiellä pysymisessä. He kokivat myös – alkoholin käyttöpakon kadottua ja ’uudestisyntytyä’ – sisäistä rauhaa. Tämä olotila auttoi heitä järjestelmään elämänsä palapeliä uusiksi. Heikkinen koki tukihenkilönsä, ’maman’ kautta saaneensa uuden äidin, ja tämä seikka hoiti hänen lapsuuden traumaansa. Retkahduksentorjuntakeinoina olivat hänen kohdallaan ’maman’ ylläpitämä hoitokoti ja seurakunnan kautta tuleva tuki. (Heikkinen 1988, 55, 57.) Raamatun lukeminen ja rukous olivat myös varjelevia tekijöitä. Myöhemmin vaimon löytyminen ja lapsen saaminen auttoivat häntä tiellä pysymisessä. Evankelistaksi ryhtyttyään hän sai siitä itselleen voimakkaan ”statuksen” ja roolisuojan.

Voima heikkoudesta

Kuten alussa todettiin, todistuskirjoitukset ovat oma kirjallisuuslajinsa, joiden tehtävänä on herättää toivoa toivottomille, alkoholisteille ja heidän läheisilleen. Kirjojen kirjoittajille itselleen elämänsä kuvaaminen on ilmeisesti hyvin terapeutin ja hoitava tapahtuma. Yhteisöllisesti tämä kirjalli-

suudenlaji on tärkeä erityisesti herätyskristillisille piireille identiteetin luojana ja ylläpitäjänä. Se on eräänlainen kirjallinen versio yhteisön kokouksissaan kuulemista todistuspuheenvuoroista.

Toisaalta ulkopuolisista kirjojen selkein kohderyhmä on sellaisten alakulttuurien jäsenet, joilla on selkeä päihteiden käyttötarve tai -pakko. Kirjojen kuvausten on tarkoitus puhutella kohtalotovereita erityisesti vankiloissa ja eri hoitolaitoksissa. Tämä hoitolaitoksissa olo lienee merkittävä syys syy kirjosten lukemiselle koska siellä on aikaa eri tavalla kuin kadulla. Toisaalta on huomattava, etteivät Heikkinen tai Eskola kumpikaan mainitse itse saaneensa vaikutteita tällaisesta kirjallisuudesta kääntymykseensä.

Eskolan ja Heikkisen henkilöhistorian valossa kääntymyskokemus oli kummankin kohdalla viimeinen oljenkorsi, johon tarttua kun mikään muu ei auttanut. Muutos oli Heikkisen kohdalla määrätyn prosessin jälkeen yhtäkkinen ja pysyvä. Eskolan kohdalla muuten samanlainen paitsi siinä mielessä erosi selkeästi Heikkisen kääntymyksestä, että Eskola keran retkahti, mutta pian palasi takasin lankeemuksestaan. Eskola retkahduksestaan sai myös sen hyödyn, että tuli nöyremmäksi omien voimiensa ja mahdollisuuksiensa suhteen – ja tuli paradoksaalisesti sitä kautta entistä vahvemmaksi ja on säilynyt sen jälkeen täysin raittiina.

Eskolan ja Heikkisen kirjoitukset sekä Niemelän aineisto kertovat, että uskonnollisuuteen liittyviä retkahduksentorjuntakeinoja olivat uuden sisäisen minuuden uusintaminen ja vahvistaminen Raamatun lukemisella, rukouksella ja uskonyhteisön tilaisuuksiin osallistumisella. Lisäksi uskonystävien ja hoitoyhteisön tuki sekä osallistuminen hengelliseen vapaaehtoistoimintaan olivat avuksi. Toisin sanoen, elämän uskonnollisen kielen kautta tapahtunut kognitiivinen jäsentäminen sekä uskovon roolisuojan taakse vetäytyminen suojelivat paluulta aikaisempaan helvettiin. Hengellisestä elämästä voi siten löytyä selviytymisstrategia, joka voidaan eritellä konkreettisesti retkahduksentorjuntakeinoiksi.

Eskolan ja Heikkisen tarinat liittyivät selkeästi herätyskristilliseen viitekehykseen ja olivat selkeästi menestystarinoita. Rehellisyyden nimissä on kuitenkin todettava, että heidän tarinoidensa yleistämisessä on useitakin ongelmia. Kaikki pullakirkkoihin ja muuhun alkoholisteille suunnattuun hengelliseen toimintaan osallistuvat eivät suinkaan parane. On jopa pal-

jon hurskaita kristittyjä, jotka lankeavat alkoholismiin vakaasta uskostaan huolimatta. On myös kertomuksia muunkaltaisista raitistumiskokemuksista – elämän kriisi, lapsen syntymä, paikkakunnan vaihto tms., joka saa aikaan samanlaisen muutoksen kuin näissä kertomuksissa ja Niemelän tutkimuksessa kuvatut kääntymiset. Ilmeisesti kyse on monen tekijän yhteisvaikutuksesta ja nämä tekijät vaikuttavat eri ihmisiin eri tavoin.

Uskonnollisen kokemuksen merkityksen voisi pukea apostoli Paavalin saamaan vastaukseen kun hän oli rukoilut sairautensa paranemista: ”Minun armoistani on sinulle kyllin; sillä minun voimani tulee täydelliseksi heikkoudessa (2 Kor. 12:9)”. Tämän heikkouden ja voiman yhtäikäisen kokemisen on saksalainen runoilija Jörg Zink (1983, 143) ilmaissut kuvaessaan Uuden testamentin kertomusta Jeesuksen ja 38 vuotta halvaantuneena maanneen miehen kohtaamisesta näin:

*Yhden silmänräpäyksen ajan tämä omituinen,
vahva, veljellinen ihminen
seisoi siinä hänen sijastaan
ja otti hänen heikon tahtonsa vastaan.
Sitten hän antoi sen muuttuneena takaisin,
ja sairas nousi jaloilleen
sillä voimalla jonka Jeesus hänelle antoi.*

Lähteet

Cruz, Nicky & Buckingham, Jamie 1970. Juokse poika, juokse. Vantaa: Ristin Voitto.

Eskola, Olavi 2003. Syöksykierre. Kokkola: Kokkolan Baptistiseurakunta.
Geertz, Clifford 1973. The Interpretation of Cultures. Selected Essays. New York: Basic Books.

Heikkinen, Jouko 1998. Kemin Jokke. Vantaa: Myllypaino.

James, William 1981. Uskonnollinen kokemus. Suom. Elvi Saari. Hämeenlinna: Karisto.

Niemelä, Jorma 1998. Usko, Hoito ja Toipuminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdetyöstä. Stakes. Tutkimuksia 96. Helsinki.

Robbins, Joel 2007. Continuity Thinking and the Problem of Christian Culture. *Belief, Time and the Anthropology of Christianity*. *Current Anthropology* 48, 2007, 1, February, 5–38.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon katekismus 1993. Hyväksytty Suomen kuudennessatoista varsinaisessa kirkolliskokouksessa vuonna 1948. Suomen Kirkon Sisälähetysseura: Pieksämäki.

Suojanen, Päivikki 1975. Uskonnollinen kieli. Teoksessa Pentikäinen, Juha (toim): Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia. Tietolipas 74. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 230-260.

Teinonen, Seppo A. 1975. Teologian sanakirja. Helsinki: Kirjaneliö.

Wilkerson, David 1965. Risti ja linkkuveitsi. Helsinki: Ristin Voitto.

Zink, Jörg 1983. Rakkauden tie. Suom. Anna-Maija Raittila. 2p. Helsinki: Kirjaneliö.

Hannes Pasanen

”Mut eihän nörtit dokaa!” Verkko ja pelaaminen nuorten ehkäisevässä päihdetyössä

Verkko, Internet, www. Hienoja sanoja, mutta lopulta ne ovat nykypäivän nuorelle varsin tavanomaisia asioita. Nuoret elävät jokapäiväistä elämäänsä, iloineen ja suruineen, ongelmineen ja onnistumisineen, myös verkon välityksellä. Siellä tavataan kavereita, keskustellaan, jaetaan asioita, pelataan, leikitään, toimitaan ryhmässä ja yksin. Verkkoa ja Internetiä on keskustelussa pitkään pidetty jonain toisena todellisuutena tai maailmana, jossa pätee omat sääntönsä ja lainalaisuutensa. Siitä on käytetty mm. termejä virtuaalitodellisuus ja verkkomaailma. Nämä ovat varsinkin nuorten verkon käyttöä ajatellen täysin virheellisiä ilmaisuja. Nuoret käyttävät verkkoa kaikkeen siihen, mitä he tekevät muutenkin kuin verkossa. Se on vain väline, ei toinen maailma tai todellisuus.

Siinä mielessä verkko on toisenlainen ympäristö ja väline nuorille, että se mahdollistaa kokeiluja. Nuori voi käyttäytyä verkossa toisella tavalla kuin normaalisti kenenkään tätä huomaamatta. Verkko on siis kasvavalle nuorelle mahdollisuus kokeilla ja rakentaa identiteettiään. Ujo nuori voi esimerkiksi esittää rajua ja kovaa turvallisesti omasta huoneestaan kotoa. Tämä ei ole mahdollista muissa nuoren ympäristöissä fyysisten ja sosiaalisten ominaisuuksien ollessa kaikkien nähtävillä. Verkossa on mahdollisuus näyttää ja esitellä omaa itseään erilaisilla tasoilla, eri kanavien kautta. Nuori voi pitää esimerkiksi blogia ja näin viestittää itsestään asioita tai sitten hän voi käydä keskustelua erilaisissa sitä varten tarkoitetuissa palveluissa ja tuoda omaa itseään siellä julki. Reaaliaikainen video tai chat ovat jo haastavampia paikkoja, koska niissä nuori joutuu enemmän näkyville ja toteuttamaan itseään ilman pidempää harkintaa.

Verkon ja verkkopelien käyttäjät eivät enää vastaa monien varttuneempien mieleen juurtuneita stereotyyppioita. Tietokoneita ja ATK:ta vakavasti harrastavat eivät ole nykyään sama asia, kuin pelaamista ja verkon sosiaalista mediaa hyödyntävät nuoret. Näytön edessä ei suurella todennäköisyydellä istukaan enää se silmälasipäinen liikuntaa karsastava ”nörtti”, vaan nuoret alakulttuureihin, harrastuksiin ja yhteiskuntaluokkiin katsomatta käyttävät verkko ja pelaavat. Tästä syystä se on mille tahansa nuoriin suunnatulle työlle loistava ympäristö tavoittaa erilaisia nuoria. Erityisesti ehkäisevälle työlle erilaiset verkon yhteisöpalvelut ja verkkopeliyhteisöt voivat olla hyviä mahdollisuuksia toteuttaa työtä uudella tavalla.

Internetin käytön räjähdysmäisen kasvun myötä sen sisällöt ja palvelut ovat kehittyneet niin valtavasti, että se tarjoaa melkein mitä tahansa käyttäjät unelmoivat. Tästä syystä verkosta on tullut erittäin suuri harrastamisen kenttä. Verkossa harrastetaan, verkkoa harrastetaan ja sen välityksellä harrastetaan. Nuoret luovat sisältöä, kuten bloggaavat ja ylläpitävät omia verkkosivujaan, keskustelevat foorumeilla kiinnostuksen kohteistaan, käyttävät aktiivisesti verkon yhteisöpalveluja, ohjelmoivat ja pelaavat.

Tämän artikkelin kirjoittamisen pohjana olen käyttänyt nuorten ja verkon kanssa työskentelevien ammattilaisten ja verkkopelejä ja verkkoa päivittäisenä välineenä käyttävien nuorten haastatteluja. Oma ammattitaitoni ja varsinkin käsitykseni verkosta ja verkkoa ja pelejä harrastavista nuorista joutui haastattelujen edetessä koetuksille. Vanhat stereotyyppiat ovat juurtuneet syvälle ja niistä on ollut ilmeisesti vaikeaa päästä eroon. Tämän artikkelin kirjoittaminen avasi silmiäni huomattavasti.

Internet on edellä mainittujen seikkojen myötä muodostunut entistä houkuttelevammaksi ja pätevästi käytettynä erittäin tehokkaaksi väyläksi toteuttaa nuorten parissa tehtävää työtä, kuten nuorisotyötä, mielenterveystyötä, ehkäisevää päihdetyötä jne. Tätä välinettä ja ympäristöä ei missään tapauksessa voi enää ohittaa, jos pyritään mahdollisimman tehokkaaseen ja tavoitettavaan työhön. Seuraavissa kappaleissa selitän hieman verkon harrastamista pelaamisen ja verkon yhteisöpalveluiden muodossa, verkossa ilmenevää yhteisöllisyyttä ja sen muotoja ja ehkäisevän päihdetyön paikkaa ja mahdollisuuksia verkon eri ympäristöissä.

Yhteisöllisyys verkossa

Verkko on lisännyt räjähdysmäisesti nuorten yhteisöllisyyden mahdollisuuksia ja muotoja. Jo 90-luvulla IRC oli tietokoneharrastajien suosima verkon välityksellä toimiva keskustelumuoto, joka tuki vahvasti harrastajien yhteisöllisyyttä. Nykyään erilaisten yhteisöllisten palveluiden ja mahdollisuuksien määrä on valtava. Nuoret voivat perustaa harrastusyhteisöjä, keskustelupalstoja, pitää vuorovaikutteisia blogeja, jakaa videoita tai pitää videoblogia, mahdollisuudet ovat melkein rajattomat. Ei ole mikään ihme, että nuoret käyttävät niin paljon verkkoa. Liikunnalliset harrastukset poisluettuna, voi verkossa harrastaa melkein mitä tahansa ja lähes kaiken liittyä vahvaa yhteisöllisyyttä.

Verkossa ilmenevä yhteisöllisyys on verrattavissa monilta osin täysin reaali maailman yhteisöllisyyteen. Yhdessä tehdään asioita, keskustellaan, jaetaan kokemuksia, seurataan asioita tai vaikka pelataan pelejä. Se ei kuitenkaan täytä perinteisen yhteisön määritelmää. Yhteisöllä käsitetään perinteisesti maantieteellisesti tai alueellisesti rajattua yksikköä, vaikka verkon yhteisöllillä usein joku teknologinen raja onkin. Tästä syystä monet ovat arvostelleet verkon yhteisöllisyyttä ja jopa pitäneet sitä mahdottomana. Vahvimmat verkkoyhteisöjen puolustajat kuitenkin pitävät verkon mahdollisuuksia uudenlaisen yhteisöllisyyden ilmenemismuotona (Martikainen 2008, 70–71). Verkon teknologiat mahdollistavat monitasoisen vuorovaikutuksen, reaaliaikaisen keskustelun, asykronein viestien vaihdon tai haluttaessa jopa kuvayhteyden ja äänen. Näiden avulla voidaan toteuttaa tehokkaasti suuriakin tapaamisia ja monenlaista toimintaa. Verkon yhteisöjä muodostavatkin usein perinteisessä mielessä toimivat alueellisesti rajatut yhteisöt, jotka ovat ottaneet verkon mahdollisuudet käyttöön.

Helposti voisi ajatella, että verkossa syntyvä yhteisöllisyys on lähtökohdaisesti kevyempää tai heikompaa, kuin vastaavasti kasvokkain tapahtuva. Tässä on totuuden siemen ainakin jos harrastavia nuoria ja alan ammattilaisia kuuntelee. Kaikkien haastattelemieni mielestä yhteisöllisyyden syntyminen verkossa on huomattavasti helpompaa ja se on myös helpompi jättää. Verkon yhteisöllisyys on monessa tapauksessa lyhytikäisempää, eikä siihen sitouduta niin vahvasti, kuin kasvokkain syntyvään yhteisöllisyy-

teen. Ongelmana on usein se, että lähes kaikki ihmisten yhteenliittymät verkossa mielletään yhteisöiksi. Jos verkon yhteisöllisyys on kuitenkin läh-
tökohtaisesti kevyempää tai lyhytikäisempää, onko suurimmassa osassa ta-
pauksista kyse vain satunnaisista ryhmistä? Verkon eritasoisten ryhmiin ja
yhteisöihin osallistumisen syyt ovat kuitenkin vastaavia, kuin perinteisten
yhteisöjen (Martikainen 2008, 72–74).

Verkon yhteisöllisyys on tarjolla helpommin myös nuorille, jotka ei-
vät syystä tai toisesta halua, kykene tai uskalla toimia reaali maailman yh-
teisöissä. Kehitysvammaisuus, lihavuus ja muut fyysiset seikat sekä sosi-
aaliisiin rajoitteisiin perustuvat syyt saattavat rajoittaa merkittävästi nuor-
en mahdollisuuksia osallistua. Verkossa näitä rajoitteita ei juurikaan esiin-
ny, joten nuoren on helppoa saada sosiaalisia kontakteja ja päästä mukaan
erilaisiin yhteisöihin. Etäisyydet katoavat verkossa, jolloin myös kaukana
esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön reaali maailman palveluista asuvat nuor-
ret pääsevät niistä osallisiksi. Yhdistettynä mobiileihin palveluihin, tarkoitta-
taa tämä sitä, että nuori tai kuka tahansa voi päästä palveluihin käsiksi lä-
hes milloin tahansa ja missä tahansa. Lisäksi verkon vahva demokraatti-
nen luonne mahdollistaa osallistumisen yhteiskuntaluokkaan tai taloudel-
liseen asemaan katsomatta. Verkko tasavertaistaa käyttäjänsä ja kaikilla on
helpompaa osallistua (Joensuu 2007, 14). Tämä kuitenkin saattaa osaltaan
johtaa verkon yhteisöllisyyden heikkouteen sitoutumisen muodossa. Jot-
ta yhteisö toimisi, ei siinä voi olla liikaa ns. vapaamatkustajia, jotka eivät
anna yhteisölle mitään, vaan ovat siinä mukana ainoastaan itsekkäistä syis-
tä. Tämä helpottuu huomattavasti erilaisissa verkon ympäristöissä, koska
verkkoyhteisöihin liittyminen ja niissä mukana roikkuminen on niin help-
poa (Joensuu 2007, 46).

Verkko on lähtökohtaisesti yhteisöllinen ja vuorovaikutteinen. Inter-
net koostuu kaikista siinä mukana olevista toisiinsa liitetyistä ja sitä kaut-
ta kaikista niistä koneista ja sisällöistä, mitä kyseisistä tietoverkoista löy-
tyy. Tämä tarkoittaa sitä, että olemme kaikki yhteisönä rakentamassa sitä
mitä Internet tai verkko nykyään on. Yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuk-
sen muotoja verkossa on valtavasti. En kaikkia niitä tässä voi ruveta luette-
lemaan, mutta esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön kannalta muutamia tär-
keimpiä ovat erilaiset yhteisöpalvelut ja niihin liittyvät verkkoteknologiat.

Käsite sosiaalinen media on tässä yhteydessä paljon esillä. Sosiaalisessa mediassa käyttäjät luovat sisältöä ja sitä kautta merkityksiä erilaisten verkkoteknologioiden ja yhteisöjen avulla. Sosiaalisen median käsite on niin uusi, että siitä on vielä erilaisia määritelmiä. Aiheesta voisi kirjoittaa kirjan, joten luonnollisesti en mene tässä siihen sen tarkemmin.

Yhteisöllisyys on siis jatkuvasti läsnä verkossa ja sen käyttämisen muodoissa. Tästä syystä se on erilaisille toimijoille loistava areena toteuttaa työtään. Verkossa tehdään jo paljon, mutta suurin osa verkossa tehtävistä työstä on vielä lapsen kengissä. Uusien palveluiden ja yhteisöllisyyden muodostuessa jatkuvasti, on perässä pysyminen erittäin vaikeaa. Tästä syystä verkossa tehtävän työn kehittämistä pitäisi resursoida entistä enemmän ja työn kehittämisen painopisteitä tulisi siirtää nykyteknologioiden suuntaan. Nuoret ovat käyttäneet verkkoa jo pitkään ja käyttävät entistä suvereenimmin. Tässä kehityksessä on pysyttävä mukana, jos halutaan tehdä vaikuttavaa ja ennen kaikkea tavoitettavaa työtä. Yksi näistä uusista ympäristöistä, joissa nuoret entistä enemmän viettävät aikaansa, ovat pelit ja erityisesti suuret yhteisölliset verkkopelit. Nuorien parissa tehtävällä ehkäisevällä työllä on tässäkin "maailmassa" mahdollisuus toimia, mutta miten, se on toinen kysymys. Seuraavassa luvussa käyn kuitenkin orientaation omaisesti ja pintaa raapaisten läpi nykypäivän pelikulttuuria. Ehkä se herättää ajatuksia ja ideoita.

Tietokoneilla on pelattu jo vuosikymmeniä. Kuitenkin vasta viimeisinä kahtena on pelaamista harrastettu verkossa ja se on sisältänyt yhteisöllisyyttä verkon välityksellä. Peliharrastajien keskuudessa oli jo ennen verkkoakin yhteisöllisyyttä erilaisten pelikerhojen muodossa, mutta verkon välityksellä tapahtuva yhteisöllisyys on vasta lähimenneisyyden ilmiö.

Digitaalisten pelien tai tutummin tietokonepelien pelaaminen on muuttunut pienen harrastajaryhmän tekemisestä yleiseksi eri ikä- ja väestöryhmien ajanvietteeksi. Pelaaminen vie entistä enemmän ihmisten vapaa-ajasta ja peliteollisuus on jo rahallisesti mitattuna ohittanut ääniteteollisuuden tuoton. Pelaamisesta on tullut vakavasti otettava harrastus. Se ei ole enää verkkopelien aikakaudella pelkkä yksin suoritettava tekeminen, vaan siitä on tullut sosiaalisuuden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden kenttä. Peleissä omaksutaan sosiaalisessa verkkomediassa yleistyneitä käy-

täntöjä, kuten aktiivinen tekijyys ja osallisuus. Pelit sijoittuvat viihdekulttuurien, digitaalisen vuorovaikutteisuuden, visuaalisen kulttuurin ja informaatioyhteiskunnan risteymäkohtaan. Niistä on tullut monenlaisen toiminnan ja tekemisen kohteita ja ympäristöjä. (Kangas 2009, 57–58.)

World of Warcraft eli WoW, Counter Strike ja Call of Duty eli CoD, muutamia mainitakseni, ovat saavuttaneet nuorten ja aikuistenkin joukossa erittäin suuren suosion. Pelaaminen on kehittynyt harrastuksena valtavasti. On peliseuroja, kiltoja pelien sisällä, joukkueita ja jopa ammattipeleläjiä, jotka tienaaivat pelaamisesta elannon ja joilla on sponsoreita. Tietokonepelaamisessa ei puhuta enää puuhastelusta, vaan kyseessä on varteenotettava harrastus muiden joukossa. Esimerkiksi Counter Strikessä järjestetään maan- ja maailman laajuisia turnauksia ja kilpailuja, joissa paljon harjoitelleet joukkueet kilpailevat toisiaan vastaan. Turnaukset ovat selostettuja ja niissä on merkittävät palkinnot.

Peleissä menestyminen vaatii pelaajilta vahvaa sitoutumista harjoitteluun tai pelin vaatimiin pelaamisaikoihin ja yleiseen aktiivisuuteen. Tämä saattaa aiheuttaa ongelmia, koska verkkopelit eivät muunkaan verkkotoiminnan tavoin tunne etäisyyksiä ja rajoja. Jos peliporukki loput jäsenet ovat vaikka Pohjois-Amerikasta, on sitouduttava pelaamaan heidän määrittelemänä aikoina, tässä tapauksessa keskellä yötä. Tämä ei ole kenellekään normaalin päivärytmin omaavalle kovin toimiva järjestely, varsinkaan koulua käyville nuorille.

Peleissä menestyminen ja niiden yleinen vetovoima voi muodostua nuorelle niin tärkeäksi, että muut asiat muuttuvat toisarvoisiksi. Tila voi kehittyä peliriippuvuudeksi, mutta tätä tapahtuu hyvin harvoin. Verkkopelien suuri lumo on niistä saatavissa sosiaalisissa suhteissa ja riippuvuudesta kärsivää nuorta autettaessa on pidettävä mielessä, että pelaamista rajoittamalla saatetaan rajoittaa merkityksellisiä sosiaalisia suhteita (Tossavainen 2008, 22). Vaikka riippuvuus peleistä ja verkosta ei olekaan varsinaisen päihdeongelma, muodostuu se varmasti suuremmaksi ongelmaksi runsaasti verkkoa ja pelaamista harrastavien nuorten keskuudessa, kuin esimerkiksi alkoholi ja tupakka.

Parhaimmillaan pelaaminen on nuorelle erittäin mielekäs harrastus, jonka kautta nuori saa sosiaalisia kontakteja ja sisältöä elämälleen. On ta-

paamisia, pelitapahtumia, verkkoyhteisöjä ja foorumeita, kaiken kaikkiaan erilaista toimintaa niin verkon välityksellä, kuin kasvokkainkin. Näihin ympäristöihin ja toimintaan olisi ehkäisevän päihdetyönkin mahdollista lähteä mukaan. Tässä vain pitää muistaa pelaajien haastattelussani esiintuoma tärkeä seikka, että ei lähdetä tunkemaan väkisin vaan tehdään asioita vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. Lähtökohtaisesti kaikki toimijat ovat heidän mukaansa tervetulleita toimintaan.

Verkkoharrastajien päihdekulttuuri

Kiltti "nörtit" on ensimmäinen mielikuva, mikä tietokoneiden parissa harrastavista nuorista tulee mieleen; tietokoneen ääressä perjantai-iltaa viettävä, energiajuomaa siemaileva ja pizzaa naposteleva nuorukainenko? Tämä ajatus lähtökohtana voisi ajatella, että verkossa sujuvasti toimiva ja pelaava nuori ei käytä alkoholia eikä tupakkaa ja on kiltti ja tunnollinen innokkaasti koulua käyvä nuori. Jostain stereotyyppiä ovat syntyneet ja tässäkin tapauksessa joskus menneisyydessä pitänyt osittain paikkansa, mutta nykyään ovat auttamattomasti vanhentuneita ajatusmalleja.

Poikkeuksetta kaikki nuoret ja ammattilaiset totesivat haastatteluissani, että verkkoa ja pelejä harrastaa ja käyttää nykypäivänä kaikenlaiset nuoret. Mukana ovat ne stereotyyppiset nuoret, mutta myös ne ostareilla dokaavat pahikset ja kaikki siltä väliltä. Tästä johtuen verkon ja pelien parissa puuhailevien nuorten joukossa alkoholin ja muiden päihdeiden käyttö on verrattavissa niitä vähemmän harrastaviin. Haastateltavieni mukaan vakavasti tietokoneita ja niihin liittyvää harrastavat ovat samalla linjalla, kuin muihin harrastuksiin aikaansa käyttävät. Tietokoneharrastajien ja jalkapalloilijoiden saunaillat tai muut vapaa-ajan tapaamiset päätyvät suunnilleen yhtä suurella mahdollisuudella alkoholin nauttimiseen.

Mahdolliset yhteisöllisyyden tuomat suojamekanismit tulevat tietokoneharrastajienkin parissa yhteisön jäsenten arvoista ja käyttäytymisestä. Enemmistön toimintakulttuuri määrittelee pääsääntöisesti yhteisöä. Parhaimmillaan tämä toimii mm. päihdeitä ehkäisevästi. Mutta samat mekanismit toimivat missä tahansa yhteisössä. Perinteet ovat myös vahva vaiku-

tin toimintakulttuureille, mutta nekin kumpuavat yleensä tietyn yhteisön perinteistä, ei niinkään tietyn kiinnostuksen kohteen kautta.

Kaiken kaikkiaan verkon, pelien ja yleisesti tietokoneiden harrastaminen on nykypäivänä varteenotettava harrastus muiden joukossa. Siitä on kasvanut vakavasti otettavaa ajanvietettä ja sitä myös harrastaa hyvin moninainen joukko ihmisiä. Tästä syystä sitä ei voi enää laittaa mihinkään karsinaan harrastuksien tai harrastajien kentällä. Päihteiden käyttö kulkee käsi kädessä tämän muutoksen kanssa. Näistä syistä ehkäisevän päihdetyön tulisi entistä enemmän harkita ja käyttää mahdollisuuksia, joita verkko välineenä mahdollistaa päivittäisessä työssä.

Verkon ja verkkoyhteisöllisyyden mahdollisuudet ehkäisevässä päihdetyössä

Verkossa on ympäristöjen kannalta kaksi mahdollisuutta toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä, joko oma ympäristö tai jo olemassa oleva ympäristö. Näillä on huomattavasti eroa työn luonteen ja siinä käytettävien menetelmien kannalta. Myös tarjolla olevat resurssit saattavat huomattavasti vaikuttaa siihen millaista työtä on järkevää toteuttaa. Pienillä resursseilla oman palvelun pystyttäminen verkkoon on käytännössä mahdotonta.

Jos tarkoitus on panostaa ehkäisevään työhön, verkon jo olemassa olevat nuorten parissa suositut palvelut ovat ehdottomasti paras vaihtoehto toteuttaa työtä. Näissä yhteisöpalveluissa on asiakaskunta jo valmiina ja kiinnostuneena käyttämään juuri sitä palvelua. Tässä tilanteessa on huomattavasti helpompaa saada nuori innostumaan palveluun tuotavasta sisällöstä ja toiminnasta, kuin itse tehdyssä palvelussa. Ehkäisevälle työlle valmis palvelu on edellä mainituista seikoista johtuen ehdottoman kannattava vaihtoehto. Valmiissa palveluissa on kaikenlaisia nuoria lähtökohtiin katsomatta. Heillä ei välttämättä ole mitään tarvetta hakeutua päihdepalveluiden piiriin, jolloin kontakti, joka nuoreen saadaan täyttää ehdottomasti ehkäisevän työn kriteerit. Nuorten kanssa voidaan mennä keskustelemaan ja toteuttamaan ehkäisevää työtä ilman nuorilta itseltään kumpuvia päihteisiin liittyviä ongelmia.

Itse rakennettu palvelu kallistuu hengeltään ja asiakaskunnaltaan enemmän korjaavan työn suuntaan. Irralliseen verkkopalveluun, jonka sisältö on spesifia, hakeutuvat nuoret, joilla on tarvetta kyseiselle palvelulle. Tämä ei ole lähtökohtaisesti ehkäisevää työtä, koska nuori hakeutuu palveluun jostain tarpeesta, joka hänellä on. Tässä tapauksessa nuori hakeutuisi päihdetyölliseen palveluun, koska hänellä on päihdeiden kanssa ongelmia, joko itsellään tai läheisellään. Harva nuori hakeutuu muuten vaan nuorten päihdeiden käyttöä koskeville sivuille.

Yksi merkittävimmistä ominaisuuksista, joita verkko tarjoaa nuorille suunnattua työtä toteuttaville tahoille, on verkossa käytävään keskusteluun ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvä matala kynnyks. Verkon välityksellä on huomattavasti helpompi osallistua keskusteluun, kertoa tunteistaan ja itseensä liittyvistä aroistakin asioista, esittää mielipiteitään ja osallistua erilaisten yhteisöjen toimintaan. Nuoren keskustelijan ei tarvitse laittaa koko persoonaansa likoon verkon keskusteluissa. Hän voi valitessaan olla kertomatta itsestään mitään, jolloin mahdollinen pelko itsensä nolaamisesta on mahdollisimman pieni. Tällöin vaikeista asioista keskusteleminen tai oman mielipiteidensä esiin tuominen on nuorelle turvallisen tuntuista ja helpompaa kuin kasvokkain. Erilaiset sosiaaliset rajoitteet saattavat vaikeuttaa nuoren osallistumista reaali maailmassa. Nämä rajoitteet eivät pääsääntöisesti päde verkkoympäristössä.

Ehkäisevän päihdetyön toteuttamiselle verkon osallistumisen matala kynnyks on erittäin hyvä ominaisuus. Erilaiset verkkokeskustelut saavat aivan eri luonteen, kuin reaali maailmaan vastaavat. Nuoret ovat kotona turvallisessa ympäristössä keskustelemassa nimimerkin takana. Tällöin nuoret uskaltavat helpommin esittää myös eriäviä ja joissain ryhmissä mahdollisesti noloja kommentteja esimerkiksi alkoholin nauttimisessa. Alkoholia käyttämätön nuori, joka ei uskalla puolustaa kantaansa reaali maailmassa saattaa hyvin seistä vahvasti sanojensa takana ja esittää mielipiteensä verkon keskustelussa. Toinen tilanne voisi olla vaikka pienryhmäkeskustelu, jossa sosiaalisesti rajoittuneella tai ujolla nuorella voi olla vaikeaa sanoa sanaakaan kasvokkain. Verkossa tämä ongelma on huomattavasti pienempi. Ujon nuoren on helpompi osallistua keskusteluun, kun hänen ei tarvitse olla kaikkien katseiden keskipesteinä. Kaiken kaikkiaan matalan kynnyk-

sen ansiosta verkon erilaisissa ympäristöissä ja yhteisöissä erilaisilla menetelmillä toteutettavissa keskusteluissa entistä suuremmalla joukolla nuoria on mahdollisuus helposti ja turvallisesti olla omaa mieltään ja tuoda tämä mielipiteensä esille keskusteluun.

Ehkäisevällä päihdetyöllä on muiden toimijoiden tapaan verkossa laajat mahdollisuudet. Joitain näistä mahdollisuuksista on jo käytössä ja uusia tapoja kehitetään. Tässä ympäristössä ollaan kuitenkin vielä alkutekijöissään. Tarjolla on erilaisia yhteisöpalveluita, kuten Habbo, IRC-Galleria, Facebook, Suomi24 jne. Näissä on mahdollista reaaliaikaista tai asynkronista keskustelua, tiedotusta, tapahtumien mainostamista ja tarjota vaikka faktatietoa nuorille. Erityisesti näissä ympäristöissä tapahtuva keskustelu on hedelmällinen maaperä myös ehkäisevän päihdetyön teemoille. Kohderyhmää ainakin riittää, koska lähes kaikissa näissä palveluissa alaikäiset ikäluokat ovat suurimpia edustajia. On myös mahdollista toteuttaa toimintaa foorumeilla, blogeilla, wikeissä, pikaviestimissä, puheohjelmilla, yhteisöllisillä videosivustoilla jne. listaa voisi jatkaa vielä pitkään. Kaikki tämä on osaavien ja niistä tietoisten työntekijöiden käytettävissä. Haastattelemiltani nuorilta tuli lisäksi mielenkiintoisia ympäristöjä, joissa heidän mielestään nuorille suunnattua työtä voisi kokeilla. Näihin kuuluivat erilaiset pelimaailman mahdollisuudet, verkkopelien killat, pelien sisäinen mainonta, pelaajayhteisöt ja järjestöt. Näissä tarvitaan jo kuitenkin sellaista tietyn kulttuurin tuntemusta, että en suosittelisi niitä ensimmäiseksi kokeiluksi digitaalisissa medioissa.

Verkkoon lähettäessä kannattaa pitää mielessä, että vaikuttavan työn toteuttamiseksi vaaditaan osaamista. Vaikka kaikki mukana olevat tahot olisivatkin ehkäisevän päihdetyön ammattilaisia, he eivät suurella todennäköisyydellä ole sosiaalisessa mediassa ja verkkoteknologioissa samalla tasolla. Tästä syystä on hyvä kartoittaa mahdollisuuksia ympäristöjen ja työmuotojen suhteen yhteistyössä jonkun alan ammattilaisen kanssa. Äärimmäisen tärkeää on ottaa mukaan myös nuoria suunnittelemaan. Heillä on yleensä ammattilaisten ohella viimeisin tieto uusista tuulista, sekä takuuvarmasti käsitys siitä millainen työ ja millaiset sisällöt ovat nuorten mielestä vetoavia ja mielenkiintoisia. Sparratkaa nuorten kanssa, siitä on todella suurta hyötyä.

Nuoret käyttävät verkkoa runsaasti. Useiden vapaa-ajasta suuri osa menee erilaisissa verkon palveluissa ja pelaamisen parissa. Harva toimija kuitenkaan toimii näissä ympäristöissä, vaikka ne ovat yksi merkittävimmistä nuorten vapaa-ajan viettopaikoista. Tämä on pohdinnan paikka. Uudet tuulet ovat päässeet puhaltamaan yli, mutta niiden matkaan on vielä mahdollista yrittää. Vastaan pyristely on mahdotonta näissä pureissa.

Yhteistyön kautta tuloksiin

Päihdetyötä tehdään verkossa jo useiden toimijoiden toteuttamana. Kysymys kuuluukin, kuinka paljon tästä työstä on ehkäisevää. Mielestäni erilaiset informaationsivustot, joita verkossa on runsaasti eivät juurikaan toteuta ehkäisevän työn tunnusmerkkejä. Harva nuori, jolla ei ole ongelmia päihteiden kanssa tai joka ei käytä niitä lainkaan, eksyy päihteitä käsitteleville informaationsivustoille muuten kuin opettajan tai muun kasvattajan patistamana. Nuorelle jolla on ongelmia päihteiden kanssa, nämä sivut ovat varmasti arvokasta materiaalia, jos he haluavat saada apua ongelmaansa, mutta tässä tilanteessa on jo ongelma, eikä ole enää kyseessä ehkäisevä työ. Tällaisia tiedon jakamiseen liittyviä sivustoja on runsaasti, enkä tässä ala niitä luettelemaan.

Informaation keskittyvien sivujen olemassa olo on tärkeää ja niitä pitää olla monen laisia, jotta nuori voi tarvittaessa löytää omansa. On kuitenkin oltava tarkka, että ei tehdä täysin päällekkäistä työtä. On hyvin helppoa perustaa verkkosivut ja laittaa sinne materiaalia, mutta kukaan ei välttämättä sitä tule löytämään tai todella tarvitsemaan ja tällöin on tuhattu turhaan vähäisiä resursseja ja aikaa. Vastaus tähän ongelmaan on yhteistyö ja kattava selvitystyö ja suunnittelu ennen projektin tai työmuodon käynnistämistä. On jatkuvasti oltava selvillä mitä alalla tehdään ja kenen toimesta. Yhteistyön merkitys näin uudessa ympäristössä on todella suuri. Kehittämistyön päällekkäisyyttä tulisi olla mahdollisimman vähän ja kaikkien tulisi hyötyä siitä. Resurssit ovat niin vähäiset, että kilpailulle ei ole mitään sijaa. Yhdessä tässä ollaan tekemässä työtä nuorten hyväksi. Ensiaskeleita työn koordinoimiseksi ja kehittämisen organisoimiseksi on jo tehty. Nuorille suunnatun verkkotyön foorumi, eli NuSuVeFo, kokoa

verkossa nuorille suunnattua työtä tekeviä tahoja yhteen keskustelemaan alan tulevaisuudesta ja kehittämisestä.

Ehkäisevää päihdetyötä verkossa ilmentävät paremmin erilaiset reaaliaikaiset vapaaehtoiset keskustelut ja muut vuorovaikutteiset palvelut. Näissä nuori voi tulla keskustelemaan tai kysymään helposti tai vaikka vain seuraamaan. Nuoret tulevat tämänkaltaisiin palveluihin keskustelemaan, esittämään mielipiteitään ja kertomaan kokemuksistaan ilman, että heillä olisi sen suurempia ongelmia. Yksi tärkeimmistä reaaliaikaisten ja asynkronisten nuorille suunnattujen verkkopalveluiden ominaisuus on keskustelemisen ja kysymisen jälkeen seuraaminen. Nuoret, joilla ei ole kokemuksia tai mielipidettä päihteistä, voivat seurata muiden kysymyksiä ja keskustelua. Tästä he voivat saada rakennusaineita oman kantansa rakentamiseen. Yksi suurimmista ja suosituimmista reaaliaikaista verkkokeskustelua ehkäisevän päihdetyön saralla tarjoavista tahoista on Elämä on parasta huumetta EOPH ry. EOPH tarjoaa säännöllistä teemoitettua reaaliaikaista keskustelua nuorille verkossa. Aiheena ovat päihteet eri näkökulmista. Palvelu on suosittu ja varmasti kävijöitä riittäisi useampiinkin teemakeskusteluihin. EOPH on laajentanut palveluitaan myös muiden nykyteknologioiden suuntaan, kuten mobiililaitteisiin. (Keskisen ja Rouvilan haastattelu.)

Erilaiset reaaliaikaista keskustelua verkossa nuorille tarjoavat tahot vastaavat myös ehkäisevän päihdetyön tarpeisiin. Päihteet nousevat usein aiheeksi erilaisissa keskusteluissa. Näissä nuoret pääsevät keskustelemaan vapaasti aiheesta, kuulevat muiden nuorten mielipiteitä ja aikuiset ammattilaiset ovat tukemassa keskustelua, jotta se ei luisu raiteiltaan. Tällaista keskustelua verkossa tarjoavia tahoja on useita, joista merkittävimpinä voisi mainita Mannerheimin lastensuojeluliiton Verkk@ri toiminta, Pelastakaa Lapset Ry:n Mantelichat ja Netari.fi hankeen verkkonuorisotilojen chatit.

Toimintaa siis verkossa jo on, mutta sitä tulisi olla kattavammin ja toiminnan tulisi olla organisoidumpaa. Yhteistyön merkitystä tämän päivän verkossa tehtävässä työssä ei voi riittävästi korostaa. Yhteisöllisyys verkossa jo on, mutta miten sitä voidaan ehkäisevän päihdetyön kentällä mahdollisimman hyvin hyödyntää, on suuri haaste. Mahdollisuudet ovat laajat, välineitä ja työmuotoja löytyy laaja kirjo, mutta ammattitaito, tietämys ja halu hyödyntää näitä mahdollisuuksia ovat vielä hakusessa. Lisää tietoa,

taito ja yhteistyötä, niin verkon yhteisöllisyydestä ja mahdollisuuksista saadaan paljon hyötyä nuorille suunnatun ehkäisevän päihdetyön tarpeisiin.

Lähteet

Matikainen, Janne 2008. Verkko kasvattajana: mitä kasvattajan tulisi tietää ja ajatella verkosta. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press.

Joensuu, Mika 2007. Nuorten Internet-yhteisöt ja niiden merkitys nuorisotyön kannalta. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Kangas, Sonja 2009. Pelitutkimuksen vuosikirja 2009 - Arvon muodostuminen sosiaalisessa pelikulttuurissa.

Tossavainen, Tommi 2008. Internet Lasten ja nuorten elämässä. Selvitys pääkaupunkiseudun 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten elämästä Internetissä. Helsinki: Toinen Elämä –hanke. Viitattu 12.12.2009. <http://www.ehkapa.fi/toinenelama/images/selvitys.pdf>

Petri Keskinen ja Tuomas Rouvilan haastattelu (EOPH). 11.12.2009.

Reijo Kupiainen

Internetin yhteistoiminnalliset tilat

Internet on monisäikeinen mahdollisuuksien ja uhkien alue, joka on yksi nuorten keskeisistä toimipaikoista. Ehkäisevässä päihdetyössä internetin molemmat puolet ovat mukana. Pyrin artikkelissani valottamaan internetin positiivisia mahdollisuuksia erityisesti niin sanottujen mieltymystilojen (affinity spaces) näkökulmasta. Mieltymystilat rakentuvat toimijoiden omien mieltymysten ja kiinnostuksen kohteiden ympärille ja toteuttavat avoimuuden, jakamisen ja horisontaalisuuden periaatteita. Myös ehkäisevässä päihdetyössä voidaan ottaa huomioon vertaistukeen perustuva ja nuorten omaa elämismaailmaa ja kokemuksia kuunteleva toiminta internetissä.

Netistä on moneksi

Internet on kulttuurisena ilmiönä niin laaja, että sitä voidaan tarkastella hyvinkin erilaisista ja jopa ristiriitaisista näkökulmista. Internet sellaisenaan ei ole sen paremmin hyvä kuin pahakaan, vaan käyttäjät itse muokkaavat internetin mahdollisuuksia ja ongelmia. Sama pätee yhteisöllisyyden ilmiöön, jota on usein tarjottu avuksi nyky maailman, myös internetin, ongelmille. Yhteisöllisyys voi yhtälailla olla tukahduttavaa ja ahdistavaa suvaitsemattomuudessaan ja ahdasmielisyydessään, kuin vapauttavaa ja voimauttavaa keskinäistä kunnioitusta, arvonantoa ja tukemista.

Charles Leadbeater (2009) on koonnut osuvasti yhteen pääasialliset internetiin kohdistuvat odotukset. Ensimmäisen näkemyksen mukaan netin merkitystä ylikorostetaan: se on vain työkalu, joka on nopeuttanut kommunikaatiotamme ja muuttanut toimintaympäristöjämme. Mitään erityisen mullistavaa siinä ei kuitenkaan ole. Päihdetyön näkökulmasta tämä varsin pragmaattinen näkökulma ei juurikaan muuta työn luonnetta. Toisen näkemyksen mukaan joudumme vielä odottamaan internetin lupauk-

sia. Internet saattaa hyvinkin integroitua päivittäiseen elämäämme nykyistä vahvemmin, mutta vielä on liian aikaista sanoa.

Kolmannen näkemyksen mukaan internetillä on jo nyt varsin vahva vaikutus sosiaalisessa elämässämme, eikä suinkaan positiivisessa mielessä. Tämä näkökulma on näkynyt vahvasti julkisuudessa. Suomessa etenkin Jokelan ja Kauhajoen joukkosurmat herättivät keskustelua internetin vahingollisista vaikutuksista. Erityisesti nuoriso on näiden keskustelujen mukaan alttiina verkon vaaroille. Ongelmia ei suinkaan pidä vähätellä, mutta tässä artikkelissa pyrin käsittelemään internetin positiivisia mahdollisuuksia.

Internetin mahdollisuudet sisältyvät neljänteen näkökulmaan. Toisaalta internetiä voidaan pitää kapitalistin märkänä unena, jossa toteutuvat vapaat globaalit markkinat ilman ajallisia, paikallisia, normatiivisia tai fyysisiä rajoitteita. Tästä kertoo muun muassa pitkän hännän periaate: verkossa voidaan myydä vähän kysyttyjä tuotteita, koska ”hyllypaikkaa” on rajattomasti. Esimerkiksi internetin välityksellä toimivassa kirjakaupassa kaikkea saatavilla olevaa voidaan markkinoida globaalisti ympäri vuorokauden. Bestsellerien ohella myös pienen yleisön erityistuotteet löytävät ostajan. Myyntimenestyksiä seuraa siis ”pitkä häntä” muita tuotteita, jotka ovat kuitenkin liikevaihdossa merkittävässä roolissa juuri laajuutensa vuoksi. Näitä on mahdollista myydä, koska yksittäiskappaleita ei tarvitse pitää fyysisesti esillä vaan ne voidaan välittää ostajalle ympäri maailman.

Niin sanotusta kommunitaristisesta näkökulmasta vannotaan myös internetin mahdollisuuksiin, mutta ei kaupallisesta, vaan yhteisöllisyyden, yhteistoiminnallisuuden, vapaiden hyödykkeiden ja vertaisuuden näkökulmasta. Netti olisi nyt ei-kaupallinen ja hierarkioista vapaa toiminnan alue. Internet tarjoaisi näin mahdollisuuden osallistua, tuoda näkemyksiään esille, vaikuttaa, jakaa, ajatella ja toimia vertaisryhmien jäsenenä. Päihdetyön näkökulmasta tämä käsitys internetistä on houkuttelevin ja kestävin.

Viimeisenä näkökulmana nettiin on käsitys internetin positiivisista mahdollisuuksista johon sekoittuu huomio sen negatiivisista muutoksista, kuten roskapostin lisääntymisestä, haittaohjelmista, valvonnasta, trivian ja yksityiselämän riepottamisesta. Netti on sekava ja kaoottinen viihdemylly,

jonka sijaan kaipaajaa järjestettyä ja hyvin organisoitua toimintaa, argumentteja ja menetelmiä.

Mitään näistä viidestä näkökulmasta voi tuskin kumota kokonaan. Epäilemättä netissä on paljon heikkouksia ja ongelmia ja hype on ollut ehkä liiankin suuri. Ongelmat voivat olla päihdetyön kannalta ylittämättömiä, sillä onhan nettiriippuvuus yksi päihdetyön alue ja miten voidaan tukea elämänhallintaa ja identiteettiä, kun internet houkuttelee anonyymiin surffailuun, jossa omalla identiteetillä voidaan leikkiä rajattomasti?

Mieltymistilat toiminnan areenana

Toimiessani 1980-luvulla Porissa Kulttuuritalo Annakatu 6:n harrastusryhmissä törmäsimme ilmiöön, joka nykyisessä internetkulttuurissa vaikuttaa tutulta. Poriin rakennettiin vuonna 1984 uusi nuorisotalo, joka ei kuitenkaan saanut varaukseton hyväksyntää. Vaihtoehtona nähtiin juuri Annakatu 6, 'Annis', nuorten valtaama vanha teollisuuskiinteistö, jota remontoitiin omaehtoisesti Porin kaupungin tuella. Anniksen ja Nuokkarin ero oli silmiinpistävä. Annista muokattiin rakenteita myöten nuorten omilla ehdoilla. Taloon muutti bändejä ja teatterintekijöitä ja vähitellen myös muu kulttuuri-toiminta laajeni. Toimintaa määrittänyt horisontaalinen yhteistyön periaate ilman aikuisten jatkuvaa valvontaa. Nuokkari oli sitä vastoin suljettu ympäristö, jossa aikoja piti varata ja toiminta oli vertikaalisesti tarkoin valvottua ja säänneltyä. Nuoriso ei Nuokkarilla pahemmin viihtynyt disco-illoja ja harrastepajoja lukuun ottamatta.

Anniksen ja Nuokkarin ero saattaa vaikuttaa hieman kärjistetyltä. Asevelta kuvaa kuitenkin sitä, miten omaehtoinen ja vapaa toiminta tuottaa luovaa ”pärinää” ja tekemisen meininkiä. Ongelmilta ei tietenkään välttyty. Annikselta tavattiin toisinaan kutsumattomia yöpyjiä ja myös päihkeitä. Asiat pyrittiin kuitenkin selvittämään porukalla, ja kuten useat annislaiset ovat jälkepäin todenneet, kyseessä oli monelle ”toinen koti” – joillekin myös ainoa koti.

Annis on esimerkki kulttuuriyhteisöstä, jonne ihmiset kerääntyivät omasta mielenkiinnosta. Se tehtiin ja muokattiin itse. Tällaisissa yhteisöissä nuorilla oli aikaa kasvaa ja hakea identiteettiään. Parhaimmillaan netti-

yhteisöt voivat luoda samantyyppisiä vapaita tiloja. Pelitutkija James Paul Gee (2007) kutsuu tällaisia tiloja nimellä ”mielty mystila” (Affinity space). Selvitän seuraavassa mielty mystilan piirteitä ja mahdollisuuksia myös ehkäisevässä päihdetyössä.

Mielty mystilan taustalla on kasvatustieteilijä Etienne Wengerin (1999) idea käytäntöyhteisöstä (Community of practice), jolla hän kuvaa oppimisyhteisöä, jossa opitaan vastavuoroisesti edistyneimpien tukiessa aloittelijoita. Käytäntöyhteisö sisältää vastavuoroisen sitoutumisen, yhteisen kiinnostuksen kohteen ja toiminnan käytäntöjen jakamisen. Toimijat sitoutuvat oppimaan ja osallistumaan yhteisestä kiinnostuksesta ja näin jakamaan ideoitaan ja tietojaan (Kotilainen & Rantala 2009, 132). Sirkku Kotilainen ja Leena Rantala (emt.) esittävät, että käytäntöyhteisön mukaisiin oppimisyhteisöihin kuuluu yhteisten merkitysten ja merkityksellisen elämän jakamista, yhteisiä käytäntöjä ja jaettuja toiminnan välineitä, sitoutunut yhteisö ja identiteetin rakentamista yhteisön jäsenenä. Juuri näihin arvoihin sitoutuivat myös Anniksen nuoret.

James Paul Geen luonnehdinta mielty mystilasta eroaa käytäntöyhteisöstä erityisesti siinä, että Gee korostaa tilaa, ei yhteisöä. Vaikka yleisesti puhutaan nettiyhteisöistä, ne eivät varsinaisesti täytä perinteistä tiivistä yhteisön merkitystä. Yhteisöllä on usein vertikaalinen luonne ja se kantaa mukanaan erilaisia luokka- ja sukupuoliasemia. Tilaa voidaan sen sijaan luonnehtia horisontaaliseksi rakennelmaksi, jossa luokkaerot, etniset taustat, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuneisuus tai taitotasot jäävät taustalle, koska toiminta keskittyy yhteisen mieltymyksen tai kiinnostuksen kohteen ympärille eikä perustu henkilökohtaisiin suhteisiin (Gee 2007, 98). Mielty mystila ei sisällä yhteisön kaltaista sitoutumista ja kiinteyttä, vaan rakentuu sen asian vetovoiman ympärille, joka osallistujia kiinnostaa. Mielty mystilassa ihmiset kerääntyvät yhteen yhteisen intohimon ja pyrkimyksen äärelle. Tällainen on ominaista muun muassa internetin faniyhteisöissä.

Gee (emt.) kuvailee mielty mystilassa tuotettavaa tietoa intensiiviseksi (jokainen tuo mukanaan erityistietonsa), ekstensiiviseksi (jokainen jakaa tietoa muiden kanssa), ihmisten, työvälineiden ja teknologian avulla levitettäväksi ja hajautetuksi siinä mielessä, että tieto ei jää tilan sisäiseksi, vaan leviää sen ulkopuolelle. Tällaiset tilat toteuttavat internetin kommu-

nitaristisen mallin mukaista mahdollisuutta jakamisen ja osallisuuden vapaan kulttuurin tiloina.

Charles Leadbeater (2009) tiivistää internetin potentiaalin tässä mielessä yhteen periaatteeseen: We-think. Netti on siis yhteistoiminnallisen ajattelemisen foorumi, jossa voidaan kehittää uusia innovaatioita ja ideoita, jakaa kokemuksia ja kasvaa osallistujina. Internetiä voi tässä mielessä pitää enemmän sosiaalisena kuin teknisenä vallankumouksena, kuten Michel Knobel ja Colin Lankshear (2006, 49, ks. myös Kupiainen & Sintonen 2009, 23) ajattelevat. Tärkeämpää kuin teknologia on uudenlainen ajattelutapa, eetos, joka korostaa osallisuuden ja yhteistoiminnallisuuden periaatteita.

Myös yhteisajattelu (We-think) toteutuu eri tavoin erilaisissa internetin ja sosiaalisen median palveluissa (Leadbeater 2009, 86). Heikoin yhteisajattelun muoto ovat blogit ja YouTuben tyyppiset palvelut. Ne mahdollistavat osallisuuden, jossa ihmiset voivat seurata vertaisperiaatteella muiden ideoita, ajatuksia ja julkaisuja, mutta ne eivät mahdollista täyttää yhteistoiminnallisuutta. Tosin blogit voivat olla yhteistoiminnallisuuden siemenenä. Verkon äärettömästä kohinasta, jatkuvasta viestivirasta siivilöityy aina välillä ideoita ja ajatuksia joita lähdetään yhdessä työstämään, esimerkiksi Wikipediaan, joka edustaa Leadbeaterille korkeinta yhteisajattelun muotoa. Wikipedia toteuttaa läpinäkyvää tiedon rakentamisen periaatetta, mahdollisuutta niin sanottuun jaettuun asiantuntijuuteen, jossa ihmiset voivat tuoda oman tietonsa ja taitonsa muiden käytettäväksi ja arvioidavaksi.

Yhteisajattelulla on tärkeä sija yhteiskunnassa, jossa on korostunut markkinatalousvetoinen yksilöllisyys ja tarve omien tietorakenteiden ja kvalifikaatioiden ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Kapitalistisen mallin mukaan työntekijät on asetettu kilpailutilanteeseen, jossa omien tietojen ja taitojen jakaminen on voinut osoittautua kohtalokkaaksi. Kapitalistisessa ihanteessa korostetaan edelleen tietotyön oma-arvoisuutta immateriaalisena oikeutena, jota vasten jakamisen ja yhteistoiminnallisuuden ideat ovat räikeästi ristiriidassa. Jakamisen arvo on korkealla myös niin sanotussa hakkerietiikassa. Eipä ihme, että Leadbeaterillakin (emt.) toinen esimerkki korkeasta yhteisajattelusta on Wikipedian rinnalla avoimen ohjelmisto-

ajattelun lippulaiva Linux. Linux-yhteisö toimii horisontaalisena vertaisverkoryhmänä, johon käyttöjärjestelmän kehittäjät panostavat vapaaehtoisesti ja intohimoisesti aikaansa, tietojaan ja taitojaan. Sama jakamiseen ja yhteistoiminnallisuuteen perustuva toimintaperiaate on edennyt myös fyysisten esineiden suunnitteluun ja uusiin liiketoimintamalleihin.

Päihdetyötä verkossa

Päihdetyön ja -kasvatuksen näkökulmasta internetin mahdollisuudet ovat nähdäkseni yhteistoiminnallisuuden ja -ajattelun kehittämisessä. Kun internet nykyisin on yksi nuorison keskeisistä toiminta- ja ajanvietepaikoista, niin mediakulutuksen kuin keskinäisen kommunikaationkin areenana, myös päihdekasvatuksella tulee olla sija internetissä. Nuorisotyössä on jo havahduttu, että nuorisotyön kenttä on siellä missä nuoret liikkuvat. Nuorisotyö on näin ollen ulottanut toimintansa verkkonuorisotyönä muun muassa Irc-galleriaan, Habbo Hotelliin ja nuorison suosimille keskustelufoorumeille.

Keskeinen idea on vertaistoiminnan ja vertaistyön kehittämisessä, jota on tehty muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton verkkonuorisotyön hankkeissa. Toiminta vastaa koulujen tukioppilastoimintaa ja sen kehittämistä. Toimintapaikkana vain ovat virtuaaliyhteisöt.

Myös päihdetyön kannalta on olennaista kehittää ehkäisevää, vertaistukeen panostavaa toimintaa, jossa hyödynnetään internetin yhteistoiminnallista me-periaatetta. Nuoret rakentavat virtuaaliset tilat yhdessä, omaehtoisesti, mieltymystilan mallien mukaan. Tällaisissa tiloissa keskeisinä ovat verkkonuorisotyön tavoin vertaisten antama tunne- ja arvostustuki. Osallisia kuunnellaan, rohkaistaan, autetaan ja tuetaan. Olennaista on elämänhallinnan, identiteetin ja kasvun edellytysten parantaminen ja tukeminen.

Geen (2007) kuvailemissa mieltymystiloissa on olennaista, että tiloihin on helppo päästä mukaan niin teknisessä kuin sosiaalisessakin mielessä. Toinen olennainen piirre on, että tilan sisältö, osallistujien ajatukset, uskomukset, arvot, toiminta ja sosiaalinen interaktio ovat järjestäytyneet mielekkäästi. Lisäksi tilan ”generaattorin”, tilan toiminnan ehtojen tulee olla epähierarkkisia ja horisontaalisia. Kysymykseen tulee, miten esimerkiksi

osallistujat voivat tuottaa tilaan tietoa ja toimintaa ja muuttaa tilaa yhteistoiminnallisesti. Geen (emt. 82) esimerkin mukaan koulussa esimerkiksi kirja tai opettaja voi toimia generaattorina, joka luo ehdot ja rajat toiminnalle ja muokkaa ja hallitsee tilan tai opetuksen sisältöjä, vuorovaikutusta ja arvoja. Mutta miten oppilaiden interaktio ja osallisuus voivat muuttaa tilaa, vai voivatko? Mieltymystilassa luodaan Geen (emt.) mukaan uudelleen tilaa ja sen ehtoja, sisältöä ja vuorovaikutusta. Mieltymystila vastaa vastavuoroisuuden ja yhteisajattelun vaatimuksiin, on joustava ja liikkuva. Tällä on tietysti myös omat haasteensa. Esimerkiksi miten erilaiset näkökulmat ja osallistujien heterogeenisuus tuottavat tilaa niin, että syrjintää ei tapahdu ja moniarvoisuuden periaate toteutu?

Haastetta lisää se, että mieltymystilojen tietokäsitys poikkeaa perinteisestä tietokäsityksestä. Se perustuu eräänlaiselle käytännön kokemukselle, mielenkokemuksen sijaan (ks. Kupiainen & Sintonen 2009,83). Mielenkokemus on tiedon kognitiivista hallintaa ja järjestämistä, jossa pyritään tiedon varmuuteen tarkan analysoinnin avulla. Sen sijaan käytännön kokemus on epävarmaa, dialogista ja kommunikatiivista. Michel Bauwens (2005) puhuu jälkimmäisen tietokäsityksen kohdalla holoptisesta toiminnasta. Termi 'holoptinen' viittaa eräiden hyönteislajien silmän rakenteeseen, joissa silmät ovat lähellä toisiaan. Tällainen rakenne mahdollistaa laajan näkökentän. Holoptinen toiminta on tämän rakenteen mukaista laajaa ja yhteistä näkemistä. Toiminta on läpinäkyvää, kaikkien näkyvillä, ja se mahdollistaa osallistujien tiedon arvioinnin ja tiedon rakentumisen seuraamisen alusta alkaen. Holoptinen toiminta ei tuota tietoa ylhäältä ja valmiiksi pureksittuna, ikään kuin tuotoksena, vaan prosessina, jonka alku ja loppu ovat yhtä lailla näkyvillä. Näin voidaan seurata miten ajatukset ja ideat kehittyvät ja osallistua niiden muokkaamiseen.

Holoptinen malli näkyy muun muassa Wikipediassa, jossa jokaisen hakusanan kohdalla voidaan katsoa sen kirjoitushistoria ja hakusanaan liittyvät debatit. Wikipedia näyttää siis koko tiedon rakentumisen prosessin ja siihen liittyvät keskustelut. Tämä tietokäsitys on avoin ja merkityksellinen sen ymmärtämisessä, että tieto ei ole tipahtanut taivaista, kuten perinteinen tietosanakirja-artikkeli usein antaa ymmärtää.

Kyseisen mallin mukaisesti vertaistoiminta korostuu ja moniäänisyydelle annetaan yhä enemmän tilaa ja mahdollisuuksia. Kun yhteiskunnassa vallitsevat pääasialliset mallit korostavat itsen tuotteistamista ja brändin rakentamista, holoptiset mallit auttavat päinvastoin näkemään moninaisuutta ja tiedon rakentumisen joskus hyvinkin epävarmoja periaatteita. Tällä on myös identiteetin rakentumisen kannalta tärkeä merkitys. Meidän ei tarvitse olla valmiita ja yhteiskunnan mallin mukaisia, vaan voimme hyväksyä epävalmiutemme ja -varmuutemme positiivisilla tavoin ja luottaa omaan kokemukseemme ja sen arvoon myös sosiaalisissa suhteissa.

Mieltymystilaa rakentamaan

Gee (2007, 85) esittää mieltymystilan perustaksi useita periaatteita, jotka seuraavassa esittelen lyhyesti. Keskeinen lähtökohta mieltymystilolle on yhteinen ”mieltymys”, kiinnostuksen kohde, tavoite tai käytäntö. Tila rakentuu siis horisontaalisesti toiminnan ympärille ja näin toiminta ei ole ulkoa ohjattua eikä päämäärä ulkoinen, vaan sisäinen. Sisäisen päämäärän idea on tunnettu myös etiikan teoriassa. Alasdair MacIntyre (2004, 222) kuvaa sisäistä päämäärää shakkipeliesimerkin avulla: miten opettaa shakkia pojalle, jolla ei ole siihen erityistä motivaatiota? Ratkaisu on palkintojärjestelmä, jonka mukaan poika saa karkkipussin, jos hän pelaa kerran viikossa shakkia isän kanssa. Mikäli poika lisäksi voittaa, hän saa karkkipussin lisää. Karkista tulee asia, joka liittyy shakin pelaamiseen ulkoisesti ja satunnaisesti. Voittamisen (päämäärä) ja pelaamisen (keino) suhde on siis ulkoinen. Poika ei pelaa shakkia omasta halustaan, vaan saadakseen karkkia. Todellisen shakinpelaajan tapauksessa suhde on kuitenkin sisäinen, siinä tavoitellaan shakkiin liittyviä sisäisiä hyviä arvoja. Myös mieltymystilaan kuuluvat sisäiset arvot, oma mieltymys ja sen ympärille rakentuva toiminta ja päämäärät.

Ulkoisen ja sisäisen suhde on tärkeää myös päihdetyössä. Perinteisellä valistustyöllä on oma arvonsa, mutta se on usein ulkoista. Vanhaa sananlaskua käyttäkseni kannettu vesi ei kaivossa pysy. Siksi sisäisten, omaehtoisten ja keskinäisen kiinnostuksen varaan rakennetut tilat luovat kestävää pohjaa myös päihdekasvatukselle. Esimerkiksi erilaiset pelilliset

verkkoympäristöt, joiden luomiseen myös nuoret itse voivat osallistua saattavat toimia myös päihdetyössä.

Mieltymystilassa on olennaista, että jokainen voi osallistua siihen tasavertaisesti, ei van kuluttajana, vaan myös toiminnan suunnittelijana ja toteuttajana. Toimijoita ei luokitella edistyneisiin ja aloitteleviin, vaan he jakavat saman tilan. Näin toiminta muotoutuu horisontaaliseksi ja kokemusten ja tiedon jakaminen tapahtuu tasaveroisesti. Erottelua ei tehdä myöskään enemmän tai vähemmän sitoutuneiden ja kiinnostuneiden välillä. Vaikka kiinnostuksen kohde jaetaan, jokaisella on myös oma tapansa olla tilassa, joka perustuu omiin valintoihin, aikomuksiin ja identiteetteihin.

Mieltymystilassa kaikki käyttäjät voivat myös muokata sitä, miten sisältöihin pääsee käsiksi, luoda esimerkiksi karttoja, tutoriaaleja, ohjeita tai muita järjestelmiä tilan hahmottamiseksi ja ymmärtämiseksi. Ei siis pelkästään tila, vaan myös tilaan pääsemisen edellytykset ovat käyttäjien muokattavissa ja ohjeistettavissa. Tämä korostaa tilan hallinnan demokraattisuutta ja horisontaalisuutta. Päihdetyön näkökulmasta tämä korostaa vertaistoimintaa ja nuorten kuulemistä päihdetyön kehittämisessä.

Kun nuoret ovat täysipainoisesti mukana, osallistujien toiminta, kokemukset ja näkemykset muuttavat myös tilan sisältöä ja tapaa järjestää tila. Jos tilaa hallinnoivat esimerkiksi järjestöt, yritykset tai muut organisaatiot, näiden tulee ottaa huomioon käyttäjien toiveet ja kokemukset ja muuttaa tilaa tarpeen vaatiessa. Osallistujilla on siis tässä mielessä valtaa muokata mielipaikkojaan.

Mieltymystilan periaatteisiin kuuluu myös erilaiset tiedon muodot ja tiedon jakaminen. Oman tiedon tai tietämyksen käyttämisen ja tiedon jakamisen esteet ovat matalalla. Tietoa on siis tiloissa saatavilla linkkien ja erilaisten tieto- ja materiaalipankkien välityksellä. Yksittäisen toimijan tieto tulee näin myös osaksi laajempaa sosiaalista verkostoa. Lisäksi tila on avoin ulospäin muulle tiedolla ja kunnioittaa ns. hiljaista tietoa. Tämä näyttäytyy erityisesti pelillisissä ja visuaalisissa ympäristöissä, joissa kaikkea ei kyetä sanallistamaan. Vaikka Gee korostaa paljolti 'tietoa', on myös muistettava affektiivisuuden suhde emootioihin ja toiminnallisuuteen. Esimerkiksi devianart.com -sivustolla näkyy visuaalisen kulttuurin merkitys

identiteetin rakentumisessa. Sivustolla voi olla mukana monin eri tavoin ja liittyä myös faniyhteisöihin ja erilasiin toiminnan muotoihin.

Mielitymystiloissa osallistumisen on myös oltava joustavaa niin, että toimija voi olla erilaisissa rooleissa. Joku voi toimia keskustelijana, joku organisoii toimintaa toisin tavoin, joku toimii vain seuraajana, tarkastellen mitä tilassa tapahtuu. Internetin käytön tapoja on itsessään monenlaisia. Esimerkiksi Sonja Kangas, Anniina Lundvall ja Sara Sintonen (2008) ovat erotelleet internetin käyttäjien keskuudessa kuluttajan, linkittäjän, keräilijän, kriitikon ja kehittäjän rooleja. Jokaiselle on mielitymystilassa oma paikkansa ja merkityksensä. Osa toimijoista voi myös omaksua johtajan ja kehittäjän roolin, mutta rooli voi myöskin vaihtua. Johtajat voivat tässä mielessä olla myös opastajina ja apuna vertaistoiminnassa ilman hierarkista järjestelmää.

Geen (2007, 87) mukaan monet yritykset pyrkivät nykyään rakentamaan mielitymystiloja asiakkailleen. Ne rakentuvat brändien ja faniyhteisöjen rohkaisemiseksi. Samoin ”sosiaaliset aktivistit”, joiden lähtökohdat voivat olla ekologisia, globalisaation vastaisia tms. järjestäytyvät usein mielitymystilojen kautta. Muita esimerkkejä ovat elokuvien, tv-sarjojen, sarjakuvien, pelien, elämäntyöjen jne. faniyhteisöt ja myös tutkijat ja tieteen harjoittajat.

En ole päihdekasvattaja tai tee päihdetyötä, joten minulla ei ole mahdollisuutta ajatella mielitymystilojen sovellutuksia päihdetyöhön. Näen kuitenkin kyseisten tilojen mahdollisuudet juuri vertaistyön kehittämisessä, jossa voidaan erityisesti tukea osallistujien identiteetin rakentamista mielekkäissä ja luontevissa ympäristöissä ja rakentaa vastavuoroisesti tukevaa vertaisverkkoa. Myös Gee (emt. 97) korostaa verkostojen ja identiteetin rakentamista ja näkee nämä mielitymystilojen ohella uuden kulttuurin muodoiksi. Samoja, nuorten jo omaksuvia toimintaperiaatteita tulisi hyödyntää myös ennaltaehkäisevässä päihdetyössä. Tässä internet on mahdollisuus, ei este.

Lähteet

Bauwens, Michel 2005. The Political Economy of Peer Production. Viitattu 5.10. 2009. <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=499>

Gee, James Paul 2007. Situated Language and Learning. A Critique of Traditional Schooling. New York & London: Routledge.

Kangas, Sonja & Lundvall, Anniina & Sintonen, Sara 2008. Lasten ja nuorten mediamaailma pähkinänkuoressa. Liikenne- ja viestintäministeriö. Lasten ja nuorten mediafoorumi. Viitattu 5.10. 2009. http://www.lvm.fi/c/document_library/get_file?folderId=22170&name=DLFE-4803.pdf&title=Lasten

Kotilainen, Sirkku & Rantala, Leena 2009. Nuorten kansalaisidentiteetit ja mediakasvatus. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 89.

Kupiainen, Reijo & Sintonen, Sara 2009. Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus. Palmenia-sarja 47. Helsinki: Gaudeamus.

Lankshear, Colin & Knobel, Michel 2006. New Literacies. Everyday Practices & Classroom Learning. New York: Open University Press.

Leadbeater, Charles 2009. We-Think. Mass Innovation, Not Mass Production. London: Profile Books LTD.

MacIntyre, Alasdair 2004. Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkimus. Suom. Niko Noponen. Helsinki: Gaudeamus.

Wenger, Etienne 2009. Communities of Practise. A Brief Introduction. Viitattu 5.10.2009. <http://www.ewenger.com/theory/index.htm>

Rosita Juurinen

Internet -yhteisöt ehkäisevän päihdetyön ja nuorten yhteisöllisyyden kontekstina

Teknologian ja sosiaalisen median kehittyminen on vaikuttanut merkittäväällä tavalla erityisesti nuorten vapaa-ajan ympäristöjen muovautumiseen ja koko sosiaaliseen toimintakulttuuriin. Viime vuosien kehitys on todennäköisesti pysyvällä tavalla tuonut kasvokkain tapahtuvan viestinnän ja vuorovaikutuksen rinnalle virtuaalisen vuorovaikutuksen todellisuuden, jonka mahdollisuudet aikaan ja paikkaan sidottuun kohtaamiseen verrattuna tuntuvat lähes rajattomilta. Uuden tekniikan ja sen suomien mahdollisuuksien omaksumisessa nuoret ovat vielä edelläkävijöitä vanhempiinsa verrattuna. Myös erilaiset palvelun tarjoajat ja markkinavoimat ovat edesauttaneet nuorille suunnattujen virtuaalisten palvelujen ja toimintaympäristöjen ilmestymistä. Yhteydenpito, tutustuminen muihin nuoriin, ajatusten vaihto, oman identiteetin haku ja kaltaistensa löytäminen ilman ajan ja paikan rajoituksia toimivat tärkeinä motivaattoreina nuoren elämämpiirin ja sosiaalisten verkostojen järjestäytyessä uuteen sähköiseen muotoon.

Internet ja sen suomat erilaiset sosiaaliset foorumit, yhteisöt ja vertaisryhmät mahdollistavat koko maailman avautumisen tavalla, josta ei muutama vuosikymmen sitten osattu varmaan edes haaveilla. Nuorten parissa suosituimpia nettiyhteisöjä ovat mm. Facebook, IRC-galleria, Kavereita.net, Myspace ja varhaisnuorille suunnattu Habbo Hotel. Enää nuoren ei ole pakko tyytyä oman kylän tai kaupunginosan virikkeisiin tai tuttuihin kaveripiireihin. Hengenheimolaisia on mahdollisuus löytää verkon kautta ja liittyä yhä uusiin ryhmiin. Nuori voi etsiä tarkoilla kriteereillä ihmisiä, joiden kanssa haluaa jakaa ajatuksia ja joihin tutustua. Yksinäisille, syrjityille tai syrjäänvetäytyville nuorille nettiyhteisöt tarjoavat mahdollisuuden

sosiaalisuuteen ja ryhmään kuulumiseen. Yhteydenpito niin läheisten kuin kaukaisempienkin tuttavuuksien kanssa on nettiyhteisöissä helppoa ja vaivatonta. Muutamalla napin painalluksella saa koottua yhteen ne ihmiset, joiden kanssa tarpeen on kulloinkin viestiä. Erilaiset harrastus- ja kaveriryhmät voivat vaivattomasti pitää yhteyttä ja vaihtaa kuulumisia nettiyhteisön kautta. Yhteisen toiminnan suunnittelu ja järjestely sujuu helposti nettiyhteisöissä. Omat kuulumiset voi kerralla viestiä sadoille tutuille. Samoin voi seurata ystävien ja tuttujen kuulumisia ja mielenkiinnon kohteita. Internetin vaikutuksesta ajankäyttö tehostuu ja informaation määrä kasvaa, mutta samalla voidaan pohtia, miten muuttuu vuorovaikutuksen laatu ja sisältö.

Tarve liittyä muihin, olla osana ryhmää ja kokea yhteenkuuluvuutta on universaali ihmislajin piirre aikakauteen tai sijaintia maapallolla katsomatta. Internet ja sosiaalisen median mahdollisuudet avaavat tämän tarpeen tyydyttämiseen jatkuvasti uusia ovia, madaltavat kynnyksiä liittyä erilaisiin ryhmiin globaalisti tai paikallisesti ja erota niistä. Kiinnostavia yhteisöjä voidaan valita kuin valintamyymälän hyllyltä, kokeilla ja sitten pitää itselle sopivat tai hylätä epäsovikat. ”Tänään tätä, huomenna tuota” -ajattelu mahdollistuu internetin megamarketissa, jossa valikoima on loputon ja jatkuvasti uudistuva.

Mitä tämä kaikki sitten tarkoittaa nuorisotyön, nuorisokulttuurin tai koko yhteisöllisyyskäsitteen kannalta? Selvää on se, että internet on täysin mullistanut sosiaalisen kanssakäymisen muodot ja mahdollisuudet sekä tuonut perinteisen yhteisöllisyyden rinnalle uudet yhteisöt. Perinteisissä yhteisöissä kuten koulu-, nuorisotalo- tai asuinalueyhteisössä yhteisöllisyys rakentuu tyypillisesti yhteisessä toiminnassa ja kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Yhteinen toiminta ja yhdistävät tekijät luovat me -henkeä ja kokemusta yhteisöön kuulumisesta. Yhteisöllisyys ei kuitenkaan aina rakennu yhteisön toiminnan kautta. Osa yhteisöllisyyden tunnusmerkeistä voi olla luonteeltaan symbolisia tai aatteellisia. Yhteinen mielipide, kokemus tai jaettu aatemaailma voi muodostaa yhteisöön kuulumisen tunteen ja tietoisuuden vaikka yhteistä toimintaa tai vuorovaikutusta ei ryhmän kesken olisikaan. Monet nuorten nettiyhteisöryhmät ovat luonteeltaan juuri symbolisia tai ideologisia. Jaettu aate tai mielipide yhdistää vaikka varsi-

naista yhteistoimintaa ei olisikaan. Symbolis-aatteelliset nettiyhteisöt voivat toimia merkittävänä tukena nuorelle, joka on aatteensa tai kokemukseensa kanssa yksin omassa ystäväpiirissään. Symbolis-aatteellisissa nettiyhteisöissä voi usein myös osallistua keskusteluihin tai seurata keskustelua mikä voi vahvistaa yhteisöllisyyden kokemusta ja sen merkitystä yksilölle. Symbolis-aatteellisista yhteisöistä esimerkkejä voisivat olla vaikka fani/vihayhteisöt, luonnon- ja eläinsuojeluun liittyvät, vähemmistöihin, elämäntapoihin, kuten päihteisiin liittyvät yhteisöt. Nämä yhteisöt voivat olla luonteeltaan puolesta tai vastaan tyyppisiä. (Nivala, 2009.)

Nettiyhteisöt niin hyvässä kuin pahassakin mahdollistavat suuremman yksilöllisen vapauden ilmentämisen kuin perinteiset yhteisöt. Tämä voi tarkoittaa monelle nuorelle esim. oman lähiyhteisön ahtaista kaavoista vapautumista ja moniarvoisempia identiteetin peilausmahdollisuuksia sekä tuen saamista myös arkaluontoisissa asioissa. Anonyymiuden suoja vapauttaa ryhmäpaineesta ja normeista. Omalla nimellä ja identiteetillä netin yhteisöihin ja ryhmiin liitytään ja niissä keskustellaan suuremmalla harkinnalla.

Nuoren kasvun ja kehityksen sekä kasvattajien näkökulmasta nettiyhteisöt näyttävät kaksiteräisenä miekkana. Ne mahdollistavat paljon hyvää, mutta valvomattomina ne voivat kehittyä mihin suuntaan tahansa ja yhteisöissä on kasvupotentiaalia myös kielteisille ilmiöille sekä nuoren kehitystä haittaavalle toiminnalle. Vahingollisten aatteiden ja toiminnan leviäminen netissä on tiedostettu ilmiö ja seurauksia on ollut nähtävissä erilaisissa tragedioissa. Nuoren on helppo samaistua ryhmiin, joista hän saa vastakaikua, myönteistä palautetta ja joissa hän tulee huomatuksi ja kuulukuksi tavalla tai toisella. Vihamieliset, yhteiskuntavastaiset tai jäseniään vahvasti kontrolloivat yhteisöt vetoavat niihin nuoriin, joilla on ongelmia ja jotka eivät syystä tai toisesta saa huomiota tai tule nähdyksi myönteisissä merkityksissä. Nuoren elämäkokemus sekä kyky tulkita ja suhteuttaa asioita kriittisesti ovat vielä rajallisia ja siksi nuori saattaa olla altis johdatteluun, manipulointiin ja hyväksikäyttöön netissä (Tuominen, 2009). Tämän vuoksi nuoria tulee suojata ja valmentaa netissä tapahtuvaan sosiaaliseen toimintaan. Vanhemmilta ja muilta kasvattajilta sekä internetpalveluiden tarjoajilta edellyttää tämä valppautta ja valmiuksia tunnistaa

nettiyhteisöjen ja -vertaisryhmien mahdollistamia hyötyjä ja uhkia. Usein kuitenkin kasvattajat tulevat jälkijunassa, eivätkä ole tietoisia siitä kaikesta mitä nuoret verkossa kohtaavat.

Aikuisia tarvitaan mukaan nuorten verkkoyhteisöihin. Hankaluutena verkossa toimimisessa on se, että kuka tahansa voi esiintyä kenenä tahansa. Miten nuoret tietävät kehen he voivat luottaa, ketkä ovat niitä netin luotettavia aikuisia, asiantuntijoita tai vertaisia? Nuorisotyön jalkautuminen virtuaalisiin toimintaympäristöihin on tärkeää turvallisuuden sekä tuen ja neuvontapalvelujen saatavuuden kannalta. On paljon nuoria, joita nuorisotyö ei kohtaa muuten kuin virtuaalisessa muodossa. Nuorten nettiturvallisuutta lisäävät järjestelmät ja palvelut, jotka mahdollistavat tarvittaessa luottamukselliset aikuiskontaktit netissä. Myös vanhempien ja aikuisten ylipäättään on hyvä olla tietoisia internetin eri vertaisyhteisöistä ja foorumeista sekä siellä pinnalla olevista aiheista. Aikuisten läsnäolo verkossa ja nettiyhteisöjen seuraaminen voi ehkäistä ja vähentää siellä esiintyviä nuorille haitallisia ilmiöitä ja riskejä. Vanhemmille on haaste pysyä kärryillä, missä internetin ryhmissä ja yhteisöissä nuori aikaansa viettää ja kenen kanssa. Helpompaa on tutustua kasvokkain nuoren ystäviin ja seurata ”todellisia” vapaa-ajan harrastuksia. Kiinnostus nuoren vapaa-aikaa kohtaan tulee kuitenkin ilmentyä myös kiinnostuksena internetissä vietettyä vapaa-aikaa kohtaan. Tässä vanhemmat tarvitsevat tukea, tietoa ja ohjausta.

Internet huumetiedon lähteenä ja asenteiden muovaajana

Internet, päihkeitä ja huumeita koskevan tiedon lähteenä, on tullut vahvasti perinteisten tietolähteiden rinnalle. Vaikka tietoa on maailmanlaajuisesti saatavilla suuria määriä vaivattomasti, asettaa tietotulva varsinkin nuoret uusien haasteiden eteen. Miten suodattaa ja tulkita kaikkea saatavilla olevaa tietoa? Internetin huumetietoa tuotetaan ja omaksutaan yhä enemmän erilaisten päihde- ja huumeaiheisten keskustelufoorumien kautta. Näiden foorumien ylläpitäjien intressit voivat olla hyvin vaihtelevia ja keskenään ristiriitaisia. Vertaiskeskusteluun, kokemusten ja mielipiteiden vaihtoon perustuvilla foorumeilla ei kukaan takaa jaetun tiedon totuudelli-

suutta. Yksittäisten henkilöiden kokemukset eivät ole koskaan faktatietoa, josta voisi vetää suoria yleistyksiä. Ongelmallista on, jos nuori hakee yksipuolisesti tietoa tämänkaltaisilta foorumeilta. Toisaalta jotkut nuorten keskustelufoorumit voivat toimia hyvinä vertaistuen areenoina, joissa esimerkiksi päihteetöntä elämää viettävä nuori voi saada tukea ja vahvistusta ajatuksilleen (Tuominen 2009).

YAD Youth Against Drugs ry teetti vuosina 2006–2007 nuorille ja nuorille aikuisille suunnatun Huumetieto- ja käyttökartoitus -internetkyselyn, jossa selvitettiin huumausaineiden käyttöä sekä huumetiedon lähteitä ja näkemyksiä eri päihteiden vaarallisuudesta. Tässä kyselyssä huumetiedon tärkeimmiksi lähteiksi nousivat internet ja kaverit. Esim. koulua ja tutkimuskirjallisuutta käytettiin tietolähteenä harvemmin. Luotettavimpana tiedonlähteenä pidettiin kuitenkin juuri tutkimuskirjallisuutta, internetiä pidettiin toiseksi luotettavimpana. Tänä vuonna (2009) käynnissä olevassa vastaavassa kyselyssä vastaajien keski-ikä on jonkin verran nuorempi ja suuri osa vastauksista on IRC-gallerian kautta saatuja. Tämän vielä keskeneräisen aineiston pohjalta voidaan todeta, että internetin ja kaveritiedon rinnalle on noussut koulusta saatu huumetieto. Koulusta saadun ja internet tiedon luotettavuutta pidetään lähes samanvertaisena. Joka tapauksessa molemmat kyselyt osoittavat, että nuoret luottavat paljon kavereilta ja internetistä saatuun tietoon, joka saattaa olla joskus hyvinkin kyseenalaista. Internetin merkitys on tietolähteenä nuorille hyvin merkittävä ja se tulee myös päihdekasvatuksessa sekä nuorten päihteisiin liittyviä tietoja arvioitaessa huomioida.

Oma tutkimuskohteensa olisi se mitä internetlähteitä nuoret käyttävät, onko pääpaino vaikkapa järjestöjen, kuntien nuorisotyön, päihdetyönkisköiden, lääkärisivustojen tai esim. Wikipediaan tuotetussa tiedossa, vai etsitäänkö tietoa ns. käyttäjäfoorumeilta, joissa huumeita käyttävät jakavat kokemus- ja vertaistietoa eri aineista, niiden käyttöön, hankintaan tai valmistukseen liittyen. Huumemyönteisiksi tulkittavilla vertaisfoorumeilla esitetyt mielipiteet ja näkemykset huumeiden riskeistä ovat usein poikkeavia suhteessa viralliseen päihdetietoon. Osa nuorista on alttiita imemään näitä vaikutuksia varsinkin elämäntilanteissa, joissa tunnetaan uhmaa ja vastarintaa yhteiskuntaa ja aikuisten asettamia sääntöjä ja normeja vastaan.

Toisaalta on myös normaalia nuoren kehitykseen kuuluvaa toimintaa kysyä, kyseenalaistaa ja etsiä omia totuuksia ilman, että omaksutaan ulkoapäin annettuja valmiiksi pureskeltuja ajatuksia.

Internetyhteisöjen vaikutukset päihdeasenteisiin

Keväällä 2009 toteutettiin Preventiimin hallinnoimana Yhteisöllisyys ehkäisevän päihdetyön välineenä -osahanke. Hanke toteutui käytännössä Preventiimin, HUMAKin opiskelijoiden ja käytännön työpaikkojen yhteistyönä. Yhtenä valittuna toimintaympäristönä olivat internetyhteisöt ja käytännön työpaikkana toimi YAD Youth Against Drugs ry. Menetelmäksi valikoitui internetyhteisöjen teettäminen markkinoimalla sitä nuorten suosimissa nettiyhteisöissä. Kysely suunniteltiin opiskelija Katri Leväisen (HUMAK), YAD ry:n ja Preventiimin edustajien yhteistyönä.

Kyselyn tavoitteena oli selvittää, millainen vaikutus päihdeiden vastaiseen internetyhteisöön kuulumisella tai kuulumattomuudella on kohdeyhmän tietoihin ja asenteisiin sekä päihdeidenkäyttötapoihin sekä synnytykö internetyhteisöiden sisällä yhteisöllisyyttä ja miten se ilmenee. Kyselyssä käsiteltiin esimerkiksi seuraavanlaisia aihealueita: miten nettiyhteisöön kuulumisen tai siellä keskusteleminen vaikuttaa omiin päihdeasenteisiin ja -käyttäytymiseen, mielipiteisiin ja osallistumiseen. Miksi huumeaiheeseen nettiyhteisöön liitytään? Miten ja miksi haluaa vaikuttaa muiden päihdeasenteisiin vai haluaako? Mitkä asiat synnyttävät yhteisöllisyyttä nettiyhteisöissä ja mitä se tarkoittaa sekä miten nuoret kokevat ja havaitsevat yhteisöllisyyden? (Katri Leväinen, 2009a.) Kyselyä markkinoitiin IRC-gallerian kautta yhden kampanjaviikon ajan sekä lisäksi YADin omien nettisivujen ja Facebook-yhteisön kautta. Vastauksia kyselyyn tuli yhteensä 928 kappaletta. Vastaajat olivat iältään alle 15 -vuotiaasta yli 30 -vuotiaaseen, suurin osa vastaajista oli 15–17-vuotiaita. Alle 10 prosenttia vastaajista kuului itse johonkin päihdeiden vastaiseen nettiyhteisöön, joten vastaukset heijastelevat enemmän nuorten mielipiteitä kuin varsinaista kokemusta aiheesta. Niillä, jotka päihdeiden vastaisiin nettiyhteisöihin kuuluivat, tärkeimpinä syinä jäsenyyteen olivat: huumeettoman elämäntavan kannattaminen 55,8 %, keskusteleminen mielellään päihde- tai huumekey-

symyksistä 43,3 % ja päihteettömän elämäntavan kannattaminen 40,4 %. Yhteisöllisyyttä jäsenten kesken synnyttivät eniten ”kannanotto ja mielipiteen ilmaisu yhteisöön kuulumisen kautta” 47,2 % sekä ”jäsenten yhteiset arvot ja tavoitteet” 44,4 %. (Leväinen 2009b.)

Kyselyn keskeisiä tuloksia ja johtopäätöksiä

Nuorten mielestä (yli 65 % vastaajista) jäsenyys päihteiden/ huumeiden vastaisessa yhteisössä vaikuttaa henkilön omaan päihteiden käyttöön, päihdetietouteen ja asenteisiin. Voidaan ajatella, että jäseneksi liittyminen kantaaottavaan yhteisöön vahvistaa yksilön identiteettiä ja mielipidetä. Samalla julkinen sitoutuminen saattaa myös hyvällä tavalla velvoittaa aatteen mukaiseen käyttäytymiseen ja aiheuttaa positiivista ryhmäpainetta. Kyselyyn vastanneet nuoret kokivat, että juuri vertaisvaikutus ja yhteisöllisyys olivat niitä tekijöitä, jotka vähensivät päihteiden käyttöä päihteiden vastaisen yhteisön jäsenillä.

Toimimalla ja keskustelemalla aktiivisesti päihteiden vastaisessa internetyhteisössä voi vaikuttaa myös muiden nuorten tietoihin ja asenteisiin. Vastaajista yli 70 % katsoi, että myös muiden yhteisöön kuuluvien tai siellä vierailevien asenteisiin on aktiivisella toiminnalla vaikutusta. Avoimissa vastauksissa nousi esiin yhteisössä vertaispohjalta tarjottavan tiedon, tuen ja keskustelun merkitys nuorten päihdeasenteita määrittävänä tekijänä. Vertaisvaikutuksen rooli hyvässä mielessä ts. ryhmäytyminen positiivisiin arvoihin on näkökulma, jota voisi hyödyntää ehkäisevän päihdetyön tukena enemmänkin.

Päihteiden vastaiseen yhteisöön kuuluminen näyttää vaikuttavan myös muussa yhteisön ulkopuolisessa elämässä, kuten kaveripiirissä, kotona ja koulussa. Yhteisön tuki ja sen kautta saatu tieto, ajatukset ja kokemusten vaihto saattavat hyvinkin siirtyä myös yhteisön ulkopuoliseen elämään. Jos nuori viettää paljon aikaansa mielipideyhteisössä, on todennäköistä, että siellä käytävät keskustelut heijastuvat myös reaali maailman vuorovaikutussuhteisiin ja keskusteluaiheisiin. Ehkä aiemmin mielipiteensä kanssa yksin ollut nuori uskaltautuu internetyhteisön vahvistamana ilmaisemaan mieli-

pidettään voimakkaammin kaveripiirissään, kun on saanut kokea, että samoilla linjoilla olevia nuoria on muitakin.

Nuorilla on kiinnostusta liittyä päihteiden ja huumeiden vastaisiin internetyhteisöihin. Kyselyyn vastanneista 41,6 % ilmoitti pitävänsä itseään potentiaalisena päihteidenvastaiseen yhteisöön liittyjänä. Pelkästään huumeiden vastaiseen yhteisöön oli valmis liittymään jopa 61,1 % kyselyn nuorista. Tässä voidaan nähdä selkeää eroa huumevastaisuuden ja kaikkien päihteiden vastaisuuden välillä. Tulos antaa uskoa siihen, että nuorista on mahdollista saada jäseniä ja keskustelijoita runsain määrin päihdekriittisiin yhteisöihin. Siten myös ehkäisevän päihdetyön mahdollisuudet jalkautua nuorten keskuuteen internetissä näyttävät hyviltä. Haasteena on tavoittaa nämä kiinnostuneet nuoret ja kehittää yhteisöjen toimintaa suhteessa parempaan näkyvyyteen ja aktiivisesti ylläpidettyyn, kiinnostavaan vuorovaiikutukseen ja osallistamiseen yhteisöissä.

Päihteidenvastaiset nettiyhteisöt voivat myös kääntyä itseään vastaan ja lisätä päihdemyönteisyyttä. Lähes puolet (46,2 %) vastaajista katsoi, että päihdekriittiset internetyhteisöt voivat toimia myös tarkoitustaan vastaan. Liikaa ei vastaajien mielestä saisi keskustella pelkistä haitoista eikä saarnata, mutta ei myöskään hehkuttaa positiivisia kokemuksia. Samat lähtökohdat pätevät internetissä tapahtuvaan päihdekasvatukseen kuin päihdekasvatukseen muuallakin. Nuoret ovat herkkiä sille, jos heidän omaa tietämystään ja mielipiteitä aliarvioidaan pyrkimällä ohjailemaan heidän ajatuksiaan. Johtopäätöksenä voidaan todeta se, että varsinkin tietoisesti yhteisöjä perustettaessa tulee ylläpitäjän toimesta panostaa mahdollisimman avoimeen, moniarvoiseen viestinnän tyyliin, joka ei ärsytä tai provosoi, vaan on hyvin neutraali ja pohdiskelleva sekä mahdollistaa eri näkökulmien esiintulon. (Leväinen 2009b.)

Internetyhteisöjen rooli ja hyödyntäminen ehkäisevässä päihdetyössä

Nuorten vapaa-ajan vieton siirtyessä yhä enemmän internetiin on kasvatattajien, päihdetyön toimijoiden ja nuorisotyöntekijöiden huomioitava meilläään oleva kehitys. Tarvitaan räätälöityjä työmuotoja, joilla nuoret ta-

voitetaan verkosta ja on luotava palveluja sinne, missä nuoret ovat parhaiten tavoitettavissa.

Nuorisotyö ja päihdetyön järjestöt toimivat jo useimmissa nuorten suosimissa nettiyhteisöissä jollakin tavalla. Tietoa, keskustelu- ja osallistumismahdollisuuksia tarjotaan ainakin Habbo Hotellissa, IRC-galleriassa sekä Facebookissa. Käytännössä palvelut tarkoittavat usein keskustelumahdollisuutta ammattilaisten kuten nuorisotyöntekijöiden, terveydenhoitajien tai vaikka poliisin kanssa (Helsingin kaupungin Nuorisoasiainkeskuksen Netari-chatit). Keskustelut voivat olla päihdeaiheista tai muista nuoren elämää koskettavista teemoista. Lisäksi nuorille suunnatussa internet -työssä tarjotaan monenlaisia osallistumismahdollisuuksia, vertaiskeskustelun areenoita ja tiedotetaan nuoria koskevista asioista. Verkossa työskentelevien nuorisotyöntekijöiden näkemys on, että päihdeasiat eivät ole mitenkään päällimmäisenä nuorten kanssa käytävissä keskusteluissa. Eivätkä verkossa paljon aikaansa viettävät nuoret ole ehkä päihdetyön kannalta kaikista kriittisintä riskiryhmää. (Palviainen 2009.) Toisaalta jossain määrin ilmiönä ovat nousseet ”netti- ja mesekännit”, jotka tarkoittavat sitä, että nuori juo yksin kotona ja on samalla yhteydessä nettiyhteisöjen tai messengerin kautta kavereihinsa, jotka mahdollisesti myös käyttävät samaan aikaan alkoholia.

Nuoriso- ja päihdetyöntekijät käyttävät nettiyhteisöjä lisäksi mielipiteiden ja tiedon keruuseen nuorilta (kyselyt, teemakeskustelut, gallupit tms). Muita nuorten käyttämiä valtakunnallisia foorumeita kuten esim. suomi24, kuvake.net, kavereita.net käytetään ainakin jossain määrin nuorille suunnattuun tiedotukseen. Nettifoorumeiden kautta levitetään myös tietoa järjestöjen tai kunnallisen nuorisotyön omien verkkosivujen sisäisistä keskusteluryhmistä ja palveluista. Ylläpidetyt palvelut, joissa on ammatillaisia vähintäänkin taustalla, ovat nuorille yleensä turvallisia. Ylläpitäjät voivat suunnata keskusteluja tai poistaa ns. häiriköitä. Toisaalta internetissä toimimisen henkeen kuuluu, että kaikkia mielipiteitä ei voi eikä tulekaan muokata, sensuroida tai moderoida. Aina löytyy niitä yhteisöjä, joissa keskustelu velloo täysin villinä ja vapaana. Nuorisotyön ammattilaisten ylläpitämien keskustelujen tulisi olla sellaisia, joissa nuori voi turvallisesti esittää mielipiteitään ja pohdintojaan, olivatpa ne millaisia hyvänsä ja saa-

da näille sitten vastakaikua. Prosessissa voi tapahtua oppimista ja ymmärryksen lisääntymistä puolin ja toisin.

Millaisiin käytännön työmenetelmiin nettiyhteisöt parhaiten soveltuvat? Seuraavaan on koottuna internetyhteisöissä käytettyjä toimintatapoja sekä niitä täydentäviä ideoita ja ehdotuksia ehkäisevän päihdetyön internetpohjaiseen toteutukseen.

- * Nettiyhteisöt tarjoavat ennen kaikkea foorumin koota ja peilata päihteisiin ja huumeisiin liitettyjä mielipiteitä, tietoja ja kokemuksia. Tähän peilaamiseen ja monipuolisten näkökulmien varmistamiseen tarvitaan aikuisia, ammattilaisia tai koulutettuja vertaisia. Holhousta ja luennointia nuorten vähiten kaipaavat vapaa-ajallaan, joten lähestymistapojen pitää olla vapaa-aikakontekstin huomioivaa. Virittävät ja ajatuksia ruokkivat näkökulmat päihdekysymyksiin sekä pohdinnan aiheiden tarjoilu saattaa olla jo sinällään riittävää ja tärkeää joissakin yhteisöissä. Lisäksi tarvitaan myös vastapainoa ja vastuullisia näkökulmia päihde- ja huumemyönteisyyttä edistäville keskustelufoorumeille.
- * Mielipideyhteisöt ovat nuorelle helppo tapa ottaa kantaa ja osoittaa omaa arvomaailmaansa muille sekä mahdollisuus kokea kuuluvansa ryhmään, vaikka tosielämässä olisikin mielipiteensä kanssa vähemmistön edustaja. Mielipideyhteisöjen kautta ja niitä luomalla päihdetyön toimijat voivat vahvistaa nuorten päihdekirittisyyttä, oikeita tietoja ja kannustaa esim. tiedon levittämiseen ja mielipidevaihtoon yhteisön ulkopuolellakin.
- * Nettiyhteisöihin ja foorumeihin voisi rakentaa esim. lisää avoimia ja suljettuja keskustelu- / tukiryhmiä päihde- ja huumeekysymyksiin sekä nuorten omiin kokemuksiin ja taustoihin liittyen. Internetyhteisöissä voisi järjestää myös muita säännöllisiä päihdeaiheisia tai esim. nuorten arvoihin liittyviä keskusteluja, väittelyitä ja galluppeja.
- * Ammattilaisten tuki- ja neuvontapalveluita (päivystykset, kysy-vas-taa -palstat tms.) voisi räätälöidä vielä nykyistä paremmin netin kautta nuorten saataville.

- * Internetryhmien ja yhteisöjen kautta voidaan mobilisoida, valmistella ja ohjata nuorten omaa toimintaa ja esim. levittää tietoa, tehtäviä, testejä, linkkejä, harjoitteita, blogeja tms., joita nuoret voivat itse välittää eteenpäin eri vertaisryhmissään. Näistä voidaan myös jakaa ajatuksia ja kokemuksia sovituisissa keskusteluryhmissä.
- * Interaktiivisia toiminnallisuuksia on helposti liitettävissä internetyhteisöihin. Esimerkiksi erilaiset tietoa, asennetta ja mielipiteitä mittaavat kyselyt ja tehtävät, jotka antavat vastaajalle myös palautteen tai analyysin vastauksista edustavat sellaista toiminnallisuutta, joka mahdollistaa nuoren oman päihteisiiin liittyvä pohdinnan tai tiedonhaun. Saatuja palautteita voi halutessaan verrata muiden nuorten palautteisiin ja kommentoida niitä facebook–testien tapaan. Tällöin niiden kautta mahdollistuu yhteinen kokemus ja aiheen yhteisöllinen käsittely.
- * Helpointa toiminta on niissä yhteisöissä missä nuoretkin jo ovat valmiiksi, siksi uusia sivustoja tai portaaleja ei välttämättä tähän tarkoitukseen tarvitse rakentaa. Tiedottaminen ja palvelulle näkyvyyden saaminen vaatii muuten joko paljon aikaa, ryhmien ja verkostojen kartoituksia tai maksettua mainostilaa.

Miten sitten varmistaa internet -työssä laadukas ja ehkäisevän päihdetyön suositusten mukainen toiminta? Internet houkuttaa helposti pilkottuihin osatoimintoihin, ilman laajamittaista ehkäisevän päihdetyön kokonaisuus- ja jatkuvuusajattelua. Usein nuorten parissa toimivilla on pyrkimyksenä saada edes jotakin toimintaa / palvelua tuotettua verkkoon. Ehkäisevän päihdetyön laadukasta ja mahdollisimman vaikuttavaa toteutusta ajatellen myös internetpohjaisten työmuotojen taustalla tulisi olla vankka suunnittelutyö, jossa on huomioitu ja perusteltu valittu toimintaympäristö, toiminnan tavoitteet sekä mietitty toimintaan liittyviä eettisiä kysymyksiä. On hyvä tutustua olemassa oleviin ja jo toteutettuihin internetpohjaisiin hankkeisiin ja toimintoihin sekä niistä saatuihin tuloksiin.

Toisaalta internet ehkäisevän päihdetyön toimintakontekstina on suhteellisen uusi, eikä siellä toteutettuja interventioita ole vielä niin laajasti tutkittu kuin perinteisissä ympäristöissä toteutettua työtä. Laadukkaan työn kannalta toiminnan toteutusprosessit, valitut menetelmät ja keinot tulisi olla mietittyjä ja suhteessa tavoitteisiin sekä käytössä oleviin resursseihin. Lisäksi pitää miettiä yhteistyön ja verkostoitumisen mahdollisuudet ja hyödyt toiminnan kannalta. Voivatko kumppanuudet ja kytkökset toisiin toimijoihin lisätä toiminnan vaikuttavuuspotentiaalia ja viedä todennäköisemmin kohti tavoitetta? Laadukkaaseen ja hyvin suunniteltuun ehkäisevän päihdetyön kokonaisuuteen kuuluu myös toiminnan seurannan ja arvioinnin keinojen ja käytäntöjen määrittely. Miten seurataan internetissä tapahtuvan toiminnan toteutumista ja arvioidaan toiminnan onnistumista? Hyvä suunnittelutyö sekä suunnitelman mukaan toimiminen varmistaa sitä, että voimavarat käytetään tavoitteen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Toiminnassa saaduista hyvistä tuloksista ja kokemuksista on myös syytä tiedottaa asiaankuuluvia sidosryhmiä ja suunnitella miten hyviksi koettuja käytäntöjä voitaisiin jatkaa ja vakiinnuttaa. Usein laatukriteerien kattava huomioiminen onnistuu parhaiten hankemuotoisissa ehkäisevän päihdetyön toiminnoissa. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö laatua varmistavia tekijöitä voisi ja tulisi huomioida muussakin toiminnassa. Hyvällä suunnittelulla ja perustelluilla keinovalinnoilla mahdollistetaan parhaat toiminta- ja vaikuttavuusedellytykset onnistuneelle ehkäisevän päihdetyön toteutukselle internetissä. (Laatutähtä tavoittelemassa 2006.)

Entä miten käy virtuaalimaailmojen jyrätessä perinteisen kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen? Vaikka internetissä toteutettu nuoriso- ja ehkäisevä päihdetyö valtaisivatkin alaa, on hyvin epätodennäköistä, että ne pystyisivät täysin korvaamaan aitoa ihmisten välistä kohtaamista ja yhdessä toimimista. Internetin vuorovaikutussuhteet jäävät usein pinnallisiksi, eikä todellista luottamusta ja yhteyttä osa-puolten välille välttämättä synny. Internetiin sijoittuva toiminta on kuitenkin tullut rikastamaan ja täydentämään perinteisiä työmuotoja. Verkossa on mahdollista tavoittaa myös niitä kohderyhmiä, jotka ovat aiemmin jääneet saavuttamatta syystä tai toisesta. Samoin nuoren näkökulmasta katsottuna palvelujen saavutettavuus

on tullut internetin myötä helpommaksi ja kynnys käyttää niitä madaltunut. Näyttääkin siltä, että parhaimmillaan virtuaalityö ja kasvokkain tehtävä työ täydentävät toisiaan, tukevat nuoren kasvua ja voivat lisätä ehkäisevän päihdetyön vaikutusmahdollisuuksia. Päihde- ja nuorisotyön toimijoiden haasteena on kehittää työmuotoja, jotka mahdollistavat molempien toimintaympäristöjen hyvät puolet ja potentiaalinen tukea nuorta yhä monimuotoisemmilla yhteisöllisyyden kokemuksilla.

Lähteet

Laatutähteä tavoittelemassa 2006. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Helsinki: Stakes.

Leväinen, Katri 2009a. Työoppimisraportti. Osallistava projektitoiminta 10op/ HUMAK: Nurmijärven kampus.

Leväinen, Katri 2009b, Yhteisöllisyys nuorten päihdeiden vastaisissa internetiyhteisöissä, Webropol –raportti 2009. Tampere: YAD ry.

Nivala, Elina 2009. Yhteisöllisyys ei ole yksinkertaista – monet kasvot ja käsitteet käytännössä. Luentotiivistelmä ja luentomuistiinpanot. Päihdepäivät 2009.

Palviainen, Virpi 2009. Nuorisotyötä verkkoyhteisössä. Luentotiivistelmä ja luentomuistiinpanot. Päihdepäivät 2009.

Tuominen, Suvi 2009. Hyvä ja paha vertaistuki netin päihdeyhteisöissä. Luentotiivistelmä ja luentomuistiinpanot, Päihdepäivät 2009.

Tarja Taskinen

Työpajatoiminta voimauttavana interventiona

Helsingin kaupungin opetusvirasto hallinnoi neljää nuorten työpajaa; Mediakylpylä, Metallica-paja, Sininen Verstas ja WooDoo-werstas. Mediakylpylässä nuoret tutustuvat työharjoittelujaksolla mm. toimittajan, web-suunnittelijan, valokuvaajan, videoleikkaajan, graafisen suunnittelijan, ääniteknikon, äänittäjän, valaisijan ja ohjaajan ammatteihin. Metallica-pajalla nuoret tutustuvat auto- ja metallitekniiikan töihin. Sinisellä Verstaalla toimivat Cafe Lucullus, kankaanpainanta- ja värjäysryhmä Ateljee Rondo, teatteripuvustus- ja ompeluryhmä Ateljee Sartoria sekä teatteriryhmä Comico Piccolo. WooDoo-werstaan toiminta on keskittynyt puualan töihin. Lähtökohtana on ammatillisten valmiuksien ja osaamisen lisääminen pajan erikoistumisalueella. Toiminnan tavoitteena on ensisijaisesti 15-19 -vuotiaiden helsinkiläisten työ- ja kouluttautumismuutosten sekä elämäntilanteen edistäminen.

Helsingissä työpajatoiminnalla on jo yli 15 vuoden perinteet. Työpajat perustettiin nuorisotoimen alaisuuteen, josta ne siirrettiin hallinnollisesti ensin Kaupunginkansliaan ja sen jälkeen Opetusvirastoon. Opetustoimen siirron perusteena oli nuorten peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen sijoittumisen tukeminen. Tänä päivänä nuoret voivat suorittaa pajalla ammatillisten perustutkintojen näyttöjen osia. Näytön osat suoritetaan pajalla ja ne toteutetaan yhdessä ammatillisten oppilaitosten kanssa. Opettaja valmistelee näyttötehtävän, valvoo näytön osan suorittamista ja lopuksi arvioi näytön. Näytön osat voidaan hyväksi lukea nuorten jatkaessa opintojaan toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa.

Nuoret osallistuvat pajalla noin viiden kuukauden mittaiseen työharjoitteluun, joka toimii välineenä työelämään tutustumisessa. Työelämään tutustumisessa tavoitteena ovat: säännöllinen työssäkäynti, myönteisyys

työntekoa kohtaan, työelämän pelisääntöihin ja työrytmiin tutustuminen, oman alan ammattitehtäviin, työnkuvaan ja työvälineisiin tutustuminen, työturvallisuusasioihin perehtyminen, yhteistyö-, vuorovaikutus- ja viestintätaitojen kehittäminen sekä ammatinvalinnan selkiyttäminen ja vahvistaminen. Työelämään tutustumisessa on tärkeitä sekä ammatillisten että elämänhallinnallisten valmiuksien koettelu normaalissa työympäristössä (vrt. työkoulu, Hämmäläinen & Komonen 2003, 11, 51).

Pajanuoren ohjausprosessi

Helsingin opetustoimen työpajojen ydinprosessi, joka on nimetty pajanuoren ohjausprosessiksi (POP). Sen vaiheet ovat: 1) rekrytointi, 2) ryhmäyttäminen, 3) alkukartoitus, 4) työ- ja yksilövalmennus, 5) loppuarviointi. Rekrytoinnista vastaavat pajojen työpaikkaneuvojat. Nuoret ohjautuvat pajoille pääasiassa työ- ja elinkeinotoimistojen kautta. Toimintaan voivat osallistua myös ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen alaiset nuoret. Varsinaisia hakukriteerejä ei em. ikärajan tai helsinkiläisyyden lisäksi ole. Ainoaksi kriteeriksi voidaan katsoa se, että pajatoiminnan katsotaan antavan nuorelle valmiuksia sijoittua pajajakson jälkeen koulutukseen (tai työhön) ja toisaalta se, että nuoren työturvallisuus voidaan taata pajalla. Pajatoiminnassa yhteisöllisyys on keskeisessä asemassa. Tultuaan valituksi pajalle, nuori liittyy pajayhteisöön täysivaltaisena jäsenenä. Yhteisöön kuulumisen tunnetta edistetään heti pajatoiminnan aloitusvaiheessa. Välineenä käytetään ryhmäyttämistä, jonka tavoitteena on nuorten sitouttaminen. Ryhmäyttäminen voidaan toteuttaa pajan ammattialaan liittyvän ryhmätyön tai pajan ulkopuolelle toteutettavan retken avulla.

Alkukartoitus toteutetaan noin 3 viikon kuluttua pajajakson aloituksesta kolmikantaperiaatteella. Nuorelle annetaan täytettäväksi optisesti luettava alkukartoituslomake, jonka avulla hän arvioi työllistymis- ja kouluttautumismahdollisuuksiaan, tavoitteitaan, ajankäyttöään, päätöksentekovalmiuksiaan jne. Lomake sisältää 45 erilaista itsearviointiväitettä, kuten ”osaan työskennellä itsenäisesti”, ”otan ryhmässä yleensä vetäjän roolin” tai ”koen, että voin itse vaikuttaa omiin asioihini”. Nuori vastaa väitteisiin 6-postaisella asteikolla (1= täysin eri mieltä - 6= täysin samaa mieltä).

Vaikka nuori lomakkeen avulla ensisijaisesti arvioi omia valmiuksiaan, hän myös samalla oppii itsearviointitaitoja. Varsinaisessa alkukartoituskeskustelussa ovat nuoren lisäksi läsnä sekä työpaikkaneuvoja (yksilövalmentaja) ja nuoren ryhmän toiminnasta vastaava kouluttaja (työvalmentaja). Alkukartoituslomaketta käytetään tavoitteiden asettamiseen liittyvän keskustelun pohjana. Tavoitteita asetetaan sekä pajajaksolle että sen jälkeiselle elämälle. Alkukartoituksen jälkeen tavoitteita päivitetään koko jakson ajan.

Työ- ja yksilövalmennus ovat koko POP:n läpi menevänä punaisena lankana. Valmennus voi tapahtua yksilö- tai ryhmävalmennuksena. Työvalmennuksessa nuoret toimivat ammattilaisen ohjauksessa. Työvalmennuksessa nuoret pääsevät tekemään erilaisia harjoitus- ja tilaustöitä pajan erikoistumisalueella. Työvalmennuksen tavoitteena on antaa nuorille onnistumisen kokemuksia ja oikeita asiakaskontakteja. Työpajoista luodaan harjoitus- ja tilaustöiden avulla mahdollisimman normaalia työpaikkaa vastaavia paikkoja, joskin työpajatoiminta tarjoaa tuetumman mahdollisuuden työelämään tutustumiseen. Työtilaisuuksien avulla nuoren itsetunto vahvistuu ja se voi toimia jatkossa hänen henkilökohtaisena voimavaranaan. Terveen itsetunnon avulla nuori voi ottaa vastuun omasta ja ryhmänsä työstä ja hän pystyy kriittisesti tarkastelemaan itseään, toimintaansa ryhmässä ja oman toimintansa seurauksia. Yksilövalmennuksessa nuoret osallistuvat työn- ja koulutukseen hakuvalmennukseen, johon sisältyvät mm. yhteishakuinfo, oppisopimustoimiston järjestämä oppisopimusinfo, työnhakuvalmennuskurssi, työelämän pelisäännöt -kurssi, yrittäjyyssinfot ja erilaiset työpaikka- ja oppilaitosvierailut. Nuorten arjenhallintataitoja edistetään henkilökohtaisella ohjauksella, esimerkiksi puuttumalla poissaoloihin. Ryhmämuotoisena toimintana voidaan mainita erilaiset teemaryhmät, kuten päihde- tai velkaneuvonta, vierailu nuorten neuvontapiste Kompassissa ja ensiapu I -kurssi.

Loppuarviointi toteutetaan pajajakson viimeisten viikkojen aikana. Loppuarvioinnissa palataan alkukartoituksessa asetettujen ja jakson aikana päivitettyjen tavoitteiden saavuttamiseen. Nuori täyttää optisesti luettavan loppuarviointilomakkeen, joka sisältää samat kysymykset kuin alkukartoituslomake. Tulosten perusteella voidaan arvioida pajajakson vaikuttavuutta yksittäisen nuoren kohdalla. Loppuarvioinnissa kootaan myös nuorten

sijoittumistiedot, joita verrataan seurantatietoihin, jotka kootaan pajajakson päättymistä seuraavan oppilaitosten tilastopäivän jälkeen eli noin kuusi kuukautta pajajakson päättymisestä.

Pajatoiminnan pedagogiset periaatteet

Pajatoiminnan keskiössä on nuoren oma arvio omista valmiuksistaan. Em. on pyritty eroon diagnooseista tms. valideista mittauksista ja niiden tuloksista liikkeelle lähdöstä. Niissä korostuvat nuorten aikaisemmat epäonnistumisen ja huonommuuden tunteen kokemukset. Työpajatoiminnassa pyritään lähtemään liikkeelle nuoren sen hetkisestä tilanteesta, tyhjältä pöydältä. Toiminta on enemmänkin ratkaisukeskeistä kuin ongelmakeskeistä. Työpajoilla kaikki arviointi perustuu nuoren itse arviointiin. Numeroarviointia ei ole lainkaan. Kaikki palaute on suullista ja kohdistuu ensisijaisesti koko POP:n aikaiseen toimintaan.

Pajatoiminnan pedagogisena periaatteena on tukea oppimisvalmiuksia ja herätellä nuorten ammatillista kasvua vastaamaan yhteiskunnan tarjolla olevia vaihtoehtoja kouluttautumiseen ja työllistymiseen. Johtavana periaatteena on sosiaalipedagoginen vaikuttaminen, joka tapahtuu ensisijaisesti yhteisössä ja yhteisöjen kautta näiden vuorovaikutussuhteiden laatuun huomiota kiinnittämällä. Vuorovaikutuksessa toisiin ihmiset rakentavat identiteettiään, ylläpitävät elämänlaatuaan ja saavuttavat elämässä tarvittavia valmiuksia. (Hämäläinen 1999, 15-16.) Keskeistä sosiaalipedagogisessa työssä on ihmisten auttaminen sekä yksilöinä että yhteisönä, kasvatetaan heitä ottamaan vastuu itsestään ja hallitsemaan omaa elämänsä kulkuaan. Pajatoiminnassa edellä mainittu auttamistehtävä tapahtuu asiakkaan subjektiivista vahvistamalla ts. itsenäisyyttä ja kykyä tehdä omaa elämää koskevia valintoja ja ohjata omaa elämäänsä. Kun nuoren subjektiivisuus vahvistuu, hän suuntaa itse elämänsä kulkuaan, asettaa itselleen tavoitteita, kykenee toteuttamaan itseään ja osallistumaan itseä koskevien päätösten tekemiseen. Nuorten osallisuutta edistetään luomalla pajojen ilmapiiristä keskusteleva ja pohdiskelleva ennemminkin kuin oikeita vastauksia ja suuntaa osoittava tiedon keskiö. Oleellista on nuoressa tapahtuva muutos, johon hän itse tunnistaa olevansa osallinen eli tärkeämpää on prosessi kuin lopputulos.

Työpajatoiminnan pedagogiseen suhteeseen kuuluu olennaisesti nuoren elämänhistorian kunnioittaminen ja nuoren kohtaaminen hänen omasta elämäntilanteestaan lähtien. Nuoren aikaisemmista kokemuksista pyritään oppimaan, jotta samat virheet ja väärät valinnat eivät toistuisi. Aikaisemmillä kokemuksilla on huomattava merkitys, sillä ihmistä kasvattaa kaikki se, mikä häntä ympäröi ja mitä hänelle elämänsä aikana tapahtuu. Ryhmän koostumuksella on vaikutusta siihen, millaisia arvoja, normeja tai käyttäytymisen sääntöjä nuori oppii ryhmässä/-stä. (Hämäläinen & Kurki 1997, 34.) Vuorovaikutus ja sen laatu ovat työpajatoiminnassa merkittävissä roolissa. Pajan henkilöstön rooli on ensisijaisesti keskustelun käynnistämässä ja sen ylläpitämisessä. Nuorilla on oikeus kysyä, kyseenalaista ja tuoda omia näkökulmiaan esille. Avoimen vuorovaikutusilmapiiriin valitessa nuoret kokevat osallisuutta saamalla äänensä kuuluviin ja vaikuttamalla päivittäiseen toimintaan ja sen toteuttamistapoihin. Sosiaalipedagogiikassa korostetaan yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä näkökohtia kasvatuksessa ja ihmisen kehityksessä. Painopiste on siinä, miten yksilö kiinnittyy yhteiskuntaan ja sen toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin. Sosiaalipedagoginen teoria sisältää käytännöllisen, toiminnallisen lähtökohdan. Olennaista on aina kysyä, mitä ongelmille voidaan ja pitäisi tehdä, eikä vaan kuvata ongelman lähtökohkia ja vaikutuksia. (Hämäläinen 1999, 16–17.) Työpajalla nuori voi aikuisen asiantuntijan kanssa pohtia erilaisia vaihtoehtoisia ratkaisumalleja hänen elämässään vaikuttavien esteiden tai rajoitteiden minimoimiseksi.

Sosiaalipedagoginen työ pyrkii Hämäläisen (1999) mukaan edistämään ihmisten omatoimisuutta ja yhteisvastuuta tarjoten heille mahdollisuuden osallistumiseen, toisten kohtaamiseen sekä itsensä toteuttamiseen ja kehittämiseen. Se mahdollistaa ihmisille kokemuksen oman itsen tarpeellisuudesta, sekä siitä, että hän voi yhdessä toisten kanssa vaikuttaa oman elämänsä suuntaan. Ihmisen tahdon suunta ja hänen valintansa pohjaavat Hämäläinen mukaan arvoille, jotka ovat yhteydessä niihin malleihin, joita yksilö on saanut kasvuympäristöstään ja yhteisöstään. Arvot määrittävät elämän suuntaa ja tahdon herättäminen ja ylläpitäminen voi tapahtua vaikuttamalla arvoihin. (emt., 71–72.) Pajatoiminnassa tämä ilmenee siten, että tavoitteena on saada nuoret tekemään sellaisia valintoja ja pohti-

maan erilaisia vaihtoehtoisia reittejä, joiden avulla heidän määrittelemänsä tavoitteet tulisivat saavutetuiksi, ja joiden kautta pajatoimintaan (myöhemmin yhteiskuntaan) kiinnittyminen vahvistuisi.

Sosiaalipedagogisen työn kautta autetaan ihmistä rakentamaan identiteettiään. Ihminen työstää elämänhistoriaansa, elämäntilannettaan ja hahmottaa tulevaisuuttaan, ja tärkeää on tukea sekä minä- että me- identiteetin tasapainoista kehitystä. Identiteetti rakentuu erilaisissa rooleissa, joita ihminen pääsee kokeilemaan rooleja ottamalla tai niihin joutumalla. Negatiiviseen rooliin identifioitumisen välttämiseksi olisi tärkeää kiinnittää huomiota ihmisen myönteisiin puoliin ja auttaa häntä työstämään identiteettiään niistä käsin. (emt., 69–70.) Pajatoiminnassa identiteetin rakentaminen lähtee liikkeelle jo alkukartoituksessa, jossa nuori joutuu pelaamaan omaa menneisyyttään arvioidessaan omia valmiuksiaan. Arvioitaviin valmiuksiin sisältyvät mm. päivärytmi ja henkilökohtaisen taloudenhoito. Nuori arvioi omia valmiuksiaan peilaten omia kokemuksiaan, joko todellisia tai koettuja. Henkilökunta on alkukartoituksessa tuomassa nuoren elämänpiiriä laaja-alaisempaa näkemystä arviointitilanteeseen. Nuoren negatiivisia rooleja pyritään ehkäisemään antamalla informaatiota negatiivisten vaikutteiden tuottamista seurauksista.

Yhteisöllisyys luo hyvinvointia ja terveyttä

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin (2007, 10) mukaan ehkäisevä päihdetyö tulisi nähdä laaja-alaisesti päihde- ja elintapojen edistämisenä. Pelkkä valistus ja tiedotus eivät riitä, vaan ehkäisevä päihdetyö pitäisi nähdä ihmisten hyvinvointia ja terveyttä edistävänä toimintana ja elinympäristön luomisena. Ehkäisevän päihdetyön vaikuttamiskohteita ovat päihde- ja elintapojen koskevat tiedot, asenteet ja oikeudet, päihdehaitoilta suojaavat tekijät ja niiden riskitekijät sekä päihde- ja elintapojen käyttötavat. Nuorilla päihde- ja elintapojen väärinkäyttö heijastaa puutteita elämäntilannuksessa, johon voidaan vaikuttaa erilaisilla voimaannuttavilla interventioilla. (Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006, 9, 32.) Työpajatoiminta toimii tällaisena elämäntilannuksen perusteita lujittavana ja voimaannuttavina menetelminä hyödyntävänä ”miniyhteiskuntana”, jossa nuoret ovat

toimijoina keskeisessä roolissa. Työpajatoiminnassa nuoret otetaan vastaan työyhteisön jäseniksi. Työpajojen kouluttajat toimivat nuorten vierellä mestari-kisällä -periaatteella, jolloin nuoren omaa osaamista ja valmiuksia työhön tarttumiseen kunnioitetaan. Toisaalta myös epäkohtiin puututaan välittömästi. Koska työpajatoiminnassa opetellaan työelämän pelisääntöjä, poissaoloihin tai päihtyneenä työhön saapumiseen puututaan kuten työpaikoillakin. Välitön epäkohtiin puuttuminen on riskien ehkäisyä (Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006, 65).

Työpajatoiminnassa keskitytään yksilön kasvuun, mutta ennen kaikkea yksilön kasvuun työpajayhteisössä. Koulumaailmassa keskitytään erityisesti yksilöihin, joiden kasvun tiellä esiintyvien yksilöllisten ongelmien kohtaamisessa ja ratkaisemisessa hyödynnetään erityispedagogiikkaa. Työpajatoiminnassa toiminnan punaisena lankana on tekemällä oppiminen. Työpajatoiminnassa korostetaan nuoren kokonaisvaltaista kohtaamista ja kasvatuksellista otetta. Työ on vain väline nuoren kohtaamiseen. Yhteisön merkitys ymmärretään olennaisena motivoitumisen ja turvallisen oppimisen edellytyksenä. Oppimista tarkastellaan ryhmäprosessien toiminnan seurauksena. Ja koska oppiminen on prosessi, myös analysoinnissa keskitytään koko prosessin arviointiin. Arvioinnin kohteena ovat ryhmän sosiaalisen vuorovaikutuksen muodot sekä niiden vaikutukset yksilön ajatteluun ja toimintaan. (Häkkinen 2004.) On tunnettu tosiasia, että ihmissuhteilla ja ihmisten välisillä sosiaalisilla verkostoilla on suora yhteys terveyteen (Lindfors 2007). Terveys on perusta yksilön hyvinvoinnille ja tasapainoiselle kasvulle.

Hämäläinen ja Komonen (2003, 25) korostavat, että sosiaalipedagogiikassa mielenkiinto kohdistuu erityisesti niihin inhimillisen kasvun prosesseihin, joiden kautta tapahtuu nuoren integroituminen yhteiskuntaan. Sosialisatio eli sosiaalinen kasvatusta on kasvatuksellista toimintaa, jonka tavoitteena on niiden hyveiden ja sosiaalisten kykyjen oppiminen, joita kulloinkin yhteiskunta pitää hyvinä ja välttämättöminä integraationsa saavuttamiseksi (Hämäläinen & Kurki 1997, 35). Työpajatoiminnassa inhimillinen kasvu nähdään yleissivistyksenä. Siis yleisenä sivistyneisyytenä, jonka avulla nuoret pystyvät elämään täysipainoisina yhteiskunnan jäseninä. Tällaiseen jäsenyyteen kuuluvat mm. tiedolliset valmiudet, käsityk-

set oikeasta ja väärästä (etiikka), tasapainoinen tunne-elämä, vuorovaikutustaidot, työnteossa tarpeelliset perustaidot. Jäsenyys kattaa elämäntaidollisen osaamisen, yhteiskunnallisen toimintakyvyn, osallisuuden, osallistumisen ja vastuunottamisen edistämisen. Pajatoiminnan elämäntaidollisen ja yhteiskunnallisen toimintakyvyn lisäämiseen kohdistuvat toimenpiteet on kuvattu pajanuoren ohjausprosessin yhteydessä (luvussa 1). Osallisuus todentuu päivittäisessä toiminnassa, jossa nuori tekee oikeata työtä harjoitus- tai tilaustöiden välityksellä. Koko toiminta on rakennettu siten, että nuoret ovat työyhteisön täysipainoisia jäseniä. Nuorten osallistumisessa pääpaino on nuoren omissa voimavaroissa ja oikeuksissa sekä asiantuntijoiden antamassa tuessa.

Me-hengen nostatusta

Tänä päivänä puhutaan paljon yhteisöllisyydestä. Saarasen (2007) mukaan yhteisöllisyys syntyy yhteisön jäsenten luottamuksesta, avoimesta kommunikaatiosta, vuorovaikutuksesta, osallistumisesta ja oppimisesta. Kajan-
oja (2009) lisää listaan vielä yhteiset pelisäännöt. Pajatoiminnassa nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa pajan toimintaan ja palveluun, jota he pajatoiminnassa saavat. Alkukartoituksen perusteella nuorelle rakennetaan yksilöllinen palvelukokonaisuus, jossa pyritään vahvistamaan ja luomaan uusia hyvinvointia edistäviä suojaavia tekijöitä ja minimoimaan riskitekijöitä. Käytännössä se tarkoittaa, että tuetaan ja vahvistetaan nuoren aikaisempaa tukiverkostoa ja etsitään apua riskitekijöihin, kuten päihteiden käyttö tai asunnottomuus. Työpajatoiminnan tavoitteena ei ole tarjota kaikkia palveluja pajan tiloissa vaan ennemminkin saattaa nuori sellaisten palvelujen pariin, jotka voivat tukea nuorta pajajakson jälkeisessä elämässä.

Esimerkkinä vuorovaikutuksellisesta ja yhteisöllisyyttä lujittavasta toiminnasta voidaan mainita WoodDoo-werstaalla toteutetut pajakokoukset, joiden asialista kootaan nuorten esille tuomista asioista. Pajoilla on myös nuorten työtiloissa sijaitseva palaute- ja aloitelaatikko, jonka sisältö käsitellään pajojen viikkokokouksissa. Osoituksena yhteisöllisen toimintakulttuurin olemassa olosta on mielestäni pajoilla esiintyvä huumori (ks. Saar-
anen 2007). Mediakylpylässä yhteisöllisyys rakentuu muun muassa pa-

jalla toteutettavissa kaupunkikiertoissa, jotka muodostavat ryhmän yhteistä näkemystä heidän omasta kotikaupungistaan. Ennen kunkin ryhmän kaupunkikiertoksen toteuttamista valmistaudutaan ryhmäkohtaisiin kierroksiin mm. perehtymällä kirjalliseen tai kuvalliseen aineistoon. Keskeisenä yhteisöllisyyttä rakentavana elementtinä toimii kaupunkikiertosten analysointi yhdessä. Taustalla oli erilaiset tehtävät, joiden perusteella muodostetaan kokonaiskuva annetusta tehtävästä ja sen annista nuorille. Metallica-pajan yhteisöllisyys korostuu erilaisten tapahtumien järjestelyissä, joissa nuoret ovat mukana suunnittelemassa tapahtumaa heti alkuvaiheessa. Koko tapahtuma ja siihen osallistuminen luo pajalle me-henkeä, jonka avulla ryhmien väliset ja sisäiset suhteet lujittuvat. Koko pajajakson läpimenevästä luottamuksen rakentamisesta esimerkkinä toimii Sinisen Verstaan aamun piirroshetki. Piirroshetki voi käynnistyä esimerkiksi pajan kouluttajan lukemalla ajatuksella (runo, mietelmä tms.). Sen jälkeen koko ryhmä käy lyhyen keskustelun kuullun tekstinpätjän herättämistä ajatuksista. Lopuksi jokainen piirtää omat ajatuksensa paperille, jonka jälkeen vapaaehtoiset voivat reflektoida omia piirroksiaan muulle ryhmälle. Vastan jälkeen siirrytään päivän varsinaiseen ammatillisia valmiuksia lisäävään tehtävään. Rauhoittumisella on työhön ryhtymistä edistävä vaikutus.

Pajatoiminta voimaantumisen katalysaattorina

Työpajatoiminnan ydintehtävästä on käytetty vuosien varrella useita termejä. Yleisin lienee kuitenkin vuosia käytössä ollut syrjäytymisen ehkäisy. Kun julkisessa keskustelussa haluttiin ilmentää positiivisia vaikutuksia, otettiin käyttöön sosiaalinen vahvistaminen. Nykyisin käyttäisin itse mieluummin käsitettä voimaantuminen (empowerment), koska kyseessä on nuoresta itsestään lähtevä ja nuoren itsensä omistama prosessi, jossa hän saa sisäistä voimaa, jonka avulla hän pystyy suoriutumaan elämästään yhteiskunnallisesti hyväksyttävällä tavalla. Voimaantumisen osa-prosesseja ovat päämäärät, kyky- ja kontekstiuskomukset ja emootiot. Voimaantuminen tapahtuu vain siten, että nuori on halukas muutokseen, asettamaan itselleen päämääriä ja tavoitteita ja luottamaan omiin mahdollisuuksiinsa. Henkilökohtainen voimaantumisprosessi kuitenkin edellyttää ja toisaalta

muotoutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Siitonen 1999, 117–118.) Työpajatoiminnassa nuoret asettavat henkilökohtaisia päämääriä ja tekevät tulevaisuuteen luotaavia valintoja. He oppivat omien vahvuksiensa kautta ymmärtämään myös omien heikkouksiensa asettamia rajoitteita. Nuoret oppivat arvostamaan itseään täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä, jolla on rajalliset, mutta joustavat mahdollisuudet tehdä valintoja. Vahvuuksien tunnistamisen avulla nuoren itsetunto voimistuu ja se taas toisaalta auttaa häntä asettamaan realistisia tavoitteita jatkoelämälle. Lisäksi nuoret saavat hyväksytyksi tuntemisen kokemuksia kannustavassa ja rohkaisevassa ilmapiirissä toimimisesta. Ehkäisevässä päihdetyössä korostetaan elämännhallinnan tärkeyttä päihdeettömän elämäntavan kivijalkana. Työpajalla rakennetaan nuoren elämännhallintaa integroituna työvalmennukseen. Täytyy kuitenkin vielä kerran korostaa, että työ on vain väline luottamuksellisen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden rakentamisessa. Yhteenvetona voisi todeta, että työpajatoiminta tarjoaa turvalliset puitteet nuorten voimaantumisen, joten työpajatoiminnan ydintehtävän voisi määrittellä nuorella tapahtuvan muutoksen eli voimaantumisen katalysaattoriksi tai subjektina ”voimanpesäksi”.

Lähteet

Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006. Työryhmämuistio, Stakes Työpapereita 3/2006. Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 29.9.2009.

<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/Tp3-2006-verkko.pdf>

Ehkäisy ja hoito. Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus 2007. Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 29.9.2009.

<http://neuvoa-antavat.stakes.fi/NR/rdonlyres/A23A9F80-CF02-431B-BF71-D344695E5198/0/Kunta310807.pdf>.

Häkkinen, Päivi 2004. Yhteisöllisen oppimisen teoriasta perusteita verkko-oppimisen käytäntöön. Jyväskylän yliopisto. Suomen virtuaaliyliopisto. Viitattu 30.9.2009.

http://tievie.oulu.fi/verkkopedagogiikka/luku_7/yhteisollinen_oppiminen.htm

Hämäläinen, Juha 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Hämäläinen Juha & Komonen Katja 2003. Työkoulumalli ammatillisessa koulutuksessa. Kuopio. Viitattu 30.9.2009. <http://www.uku.fi/mci/tyokoulu/katjajajuha.pdf#search=%22tekem%C3%A4ll%C3%A4%20oppiminen%20pedagogiikka%22>.

Hämäläinen, Juha & Kurki Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Lindfors, Pirjo 2007. Tutkimuksia, kokemuksia ja ajatuksia yhteisöllisyyden terveysvaikutuksista. Psykoterapia 25, 1, 21-37. Viitattu 30.9.2009. <http://www.psykoterapia-lehti.fi/tekstit/lindfors107.htm>

Saaranen, Terhi 2007. Yhteisöllisyys koulussa. Koulun terveys- ja hyvinvointihanke. Kansallinen koulutus 1.-2.2.2007 -materiaali. Viitattu 30.9.2009. http://www.health.fi/content/files/terhi_saaranen2.pdf.

Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun opettajankoulutuslaitos. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. Viitattu 30.9.2009. <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>.

Camilla Westerholm & Sabina Öhman

Tillsammans för en drogfri vardag

Sveps ungdomsverkstad har i tretton års tid arbetat för att hjälpa ungdomar i risk för utanförskap att förbättra sin livssituation samt erbjuda hjälp med att hitta studieplats eller en plats på arbetsmarknaden. De ungas livssituationer varierar mycket och samtliga ungdomar erbjuds handledning utgående från den individuella situationen. Detta innebär att även arbetet kring rusmedel varierar. Främst handlar det om förebyggande arbete, men även om riskprevention.

Variierande utgångsläge men samma målsättning

En längre tids frånvaro från skolan eller arbetsmarknaden kan leda till ett oregelbundet liv där användning av rusmedel får en allt viktigare roll. Rusmedel fungerar både som ett sätt att fly vardagens tristess och problem och som en förutsättning för social samvaro. Då livet saknar struktur och en traditionell måndag-fredag arbetsvecka inte existerar spelar det ingen roll vilken dag i veckan man festar. Ångesten som väcks vid bakfylla dämpas genom att festandet kör igång igen. Då dessa ungdomar kommer till Sveps har de en möjlighet att ta del av en meningsfull verksamhet under vardagarna och får på så sätt en rutin för sin vecka. Förbudet mot att vistas berusad eller bakfull på Sveps är en del arbetsträningen. Användningen av rusmedel måste begränsas ifall man vill vara i skick att ta del av verksamheten.

I verkstaden finns allt från ungdomar som inte rör någon form av rusmedel till storkonsumenter. Sveps kan även ta emot ungdomar som vistas på avvänjning för att komma över sitt beroende förutsatt att dessa är i tillräckligt gott skick för att själva aktivera sig. Verksamheten kan ha en rehabiliterande funktion trots att det bör poängteras att det inte är frågan om rehabilitering.

Eftersom Sveps verksamhet delvis finansieras av huvudstadsregionens kommuner är det viktigt att verksamheten följer samma principer angående rusmedelsförebyggande arbete som kommunerna arbetar för. Genom att fastställa en strategi för rusmedelsförebyggande arbete och följa den kan Sveps påvisa att vi tillsammans med kommunerna arbetar för gemensamma målsättningar.

Kollektivträning som rusmedelsförebyggande metod

Sveps ungdomsverkstad är medlem i Den Nationella verkstadsföreningen (TPY). TPY har utvecklat ett eget program för rusmedelsförebyggande arbete som går under benämningen kollektivträning. Det övergripande syftet med att Sveps har kollektivträning är att verksamheten skall få en rusmedelsstrategi. Målgruppen är ungdomar i verkstaden och personal på Sveps ungdomsverkstad. Vi har valt kollektivträningen som metoden att utforma denna strategi eftersom den ger målgruppen utrymme att själva påverka den. Med lagen som utgångspunkt diskuterar vi värderingar och etik. Målet är att alla berörda parter vet vad som gäller i verksamheten och att samtliga parter berörs av strategin. På detta sätt skapar vi gemensamma spelregler angående rusmedel och alla vet vad som gäller.

Varför rusmedelsstrategi

Jokinen och Soikkeli (Stjärnkvalité i sikte 2006, 6-7) menar att det rusmedelsförebyggande arbetet är värdefullt när målet är gemensamt. För Sveps ungdomsverkstad innebär kollektivträningen delaktighet och att vi alla genomför något tillsammans, något som engagerar och aktiverar till delaktighet.

Enligt Stakes grupp för alkohol- och drogarbete (Karta och Kompass - handledning i strategiplanering) är en rusmedelsstrategi ett stöd för att hålla verksamheten i rätt riktning. Det mest övergripande kännetecknet på strategiarbetet med rusmedelsstrategier är att man skall bearbeta strategin som en process. Kollektivträningen som Sveps har använt är ett samarbete med TPY och pågick under hösten 2008 och våren 2009. Vi anser att

kollektivträningen i högsta grad kan anses som en process, där värderingar och etik i arbetet definieras.

I den process som Stakes grupp för alkohol- och drogarbete (Karta och Kompass - handledning i strategiplanering) anger för att förbättra alkohol- och drogstrategins styreffekt bör man ta i beaktande några faktorer. Den första punkten i strategiarbetet fokuserar på samarbete mellan parterna. Enligt Jokinen och Soikkeli (Stjärnkvalité i sikte 2006, 7) grundar sig det nuvarande rusmedelsförebyggande arbetet på nätverk. Med nätverk vill man kunna dra nytta av den expertis som finns inom olika områden och således uppnå kvalitet och effektivitet. Jokinen och Soikkeli (Stjärnkvalité i sikte 2006) menar att grundinformationen och kunskapen är synnerligen viktig i arbete med rusmedelsfrågor. I vår verksamhet ger samarbetet med TPY och en utbildad kollektivtränare oss denna sakkunskap som bygger dels på forskningsresultat, dels praktisk erfarenhet. På detta sätt följer Sveps de nationella målen för rusmedelsförebyggande arbete för verkstäder i Finland.

Stakes grupp för alkohol- och drogarbete (Karta och Kompass - handledning i strategiplanering) nämner också det regionala arbetet som en faktor att beakta samt en mer omfattande alkohol- och drogstrategi. År 2002 drog Social- och Hälsovårdsministeriet samt Undervisningsministeriet ett projekt tillsammans med TPY som hade till uppgift att utveckla det drogförebyggande arbetet tillsammans med ungdomsverkstäder och kommuner, utgående från stadsrådets principbeslut om drogpolicy (Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti 2005). I Sveps ledningsgrupp sitter representanter från samarbetskommunerna; Helsingfors, Esbo, Vanda, Kyrkslätt och Grankulla. Ledningsgruppsmedlemmarna är medvetna om Sveps metod för att arbeta fram en rusmedelsstrategi.

Att beakta resurserna för att kunna genomföra strategin är en nödvändighet. Genom att kartlägga resurserna får man klarhet i om man kan genomföra de åtgärdsförslag som ingår i strategin (Karta och Kompass - handledning i strategiplanering). Kollektivträningen innebär i sig ingen extra kostnad för Sveps, men kräver att personalen avsätter en del av sin normala arbetstid för utvecklandet av en rusmedelsstrategi. De teman som

har fungerat som underlag för rusmedelsstrategin är; vad är rusmedel (diskussion om fördelar och nackdelar med olika rusmedel), rusmedel i verkstaden och rusmedel i arbetet. Utgående från dessa diskussioner har vi sammanställt rusmedelsregler.

Följande punkt som Stakes grupp för alkohol- och drogarbete berör är engagemang. För att strategin skall få genomslagskraft och fungera kräver det att de delaktiga förbinder sig till att handla utgående från de valda riktlinjerna.

Stakes grupp för alkohol- och drogarbete menar att information om strategin underrättas både kommuninvånare samt anställda inom kommunen. Dessa grupper representeras i vårt fall av ledningsgruppen, Sveps huvudman samt Sveps personal och praktikanter/ungdomar. Information till kommunerna har spridits genom presentation av den färdiga strategin.

Kvalitet i det rusmedelsförebyggande arbetet på sveps

Att arbeta med rusmedelsförebyggande handlar om påverkan. Man vill påverka ”a) kunskap, attityder och rättigheter, b) faktorer som skyddar mot problembruk eller skadeverkningar av berusningsmedel och riskfaktorer som ut-sätter för dem c) samt användning av berusningsmedel och användningssät-ten”. Högklassigt förebyggande arbete kräver inriktning och precisering för att veta vad man håller på med samt vad man eftersträvar. (Stjärnkvalité i sikte 2006, 8.)

Kollektivträningen ger utrymme för jämlik kommunikation mellan personalen och praktikanterna på Sveps i samråd med en sakkunnig kollektivtränare. Med tanke på kvalitén i det rusmedelsförebyggande arbetet och med kollektivträningen som metod är det väsentligt att ha klart för sig själv vad som skall göras samt på vilket sätt det skall göras. Redan i inledningen av kollektivträningen var målet klart; att uppgöra en rusmedelstrategi för Sveps ungdomsverkstad. Samtliga var införstådda om målet och för att uppnå det diskuterade samtliga deltagare aktuella ämnen om rusmedel. De flesta ämnen diskuterades öppet med hela gruppen samlad, men vi förde även diskussioner i mindre grupper. Diskussionerna var intressanta och det ställdes även provocativa frågor till kollektivtränaren.

Tanken är att kollektivträningen skall föra samman gruppen och främja gemenskapen. Vår erfarenhet är att en positiv gemenskap förutsätter att man accepterar andras synsätt, även om man själv inte är av samma åsikt. Kollektivträningen ger deltagarna utrymme att diskutera för- och nackdelar med rusmedel. När blir användningen av rusmedel ett problem? Hur kan man minska riskfaktorerna och stärka skyddande faktorer? Kollektivträningen ger Sveps praktikanter och personal kunskap om vad konsekvenserna av ett visst beteende kan resultera i. Det innebär att praktikanter och personal är medvetna om sina möjligheter och skyldigheter. Samma regler gäller för båda grupperna.

I rusmedelsstrategin skall även uppföljning och utvärdering ingå. Har förändringar skett? Har målgruppen blivit nådd? Har informationen spridits? Har förändringar i processen varit nödvändiga? I en dylik process är inte endast resultatet värdefullt utan även själva processen är betydelsefull.

Effekten

På ett ledigt och fördomsfritt sätt diskuterades rusmedelsproblematiken både inom personalen och tillsammans med praktikanterna. Detta ledde till bra diskussioner inom kollektivet. Jokinen och Soikkeli (Stjärnkalité i sikte 2006, 15) menar att det är lättare att påverka allmänna åsiktsklimatet än enskilda individer. Kunskap och attityder påverkas bäst med jämlik interaktion där man respekterar den andra som diskussionspartner. Denna delaktighet visade sig vara mycket givande för både ungdomar och personal och har också kommit uttryck i andra aktiviteter på Sveps. Deltagarna i ungdomsverkstaden har möjlighet att påverka innehållet i verkstadsperioden utgående från sina egna intressen. De får bl.a. ta ställning till vilka studiebesök som skall göras och vilka utställningar som skall besökas. Alla deltagare samt personalen är ansvariga för de gemensamma utrymna och köksturer delas ut åt samtliga så att alla känner att vi har ett gemensamt ansvar för att hålla vår arbetsmiljö städad. Principerna om delaktighet är något som genomsyrar Sveps verksamhet.

Som kritik kan nämnas att projektet pågår under en längre tid vilket innebär att det sker förändringar i gruppen. Nya deltagare kommer med

och gamla försvinner. Detta kan göra det svårt för deltagarna att se helheten i processen. Hur lyckat projektet är beror även till stor del på hur engagerande kollektivtränaren är.

Sveps rusmedelsstrategi blev färdig hösten 2009. I strategin framgår bl.a. att det råder noll-tolerans angående rusmedel på Sveps. Detta innebär att det inte är tillåtet att vistas på Sveps berusad, påverkad av droger eller bakfull. Ifall det finns orsak att misstänka att någon är påverkad av rusmedel på arbetsplatsen har alla anställda en skyldighet att vidta åtgärder. Personalen på Sveps har rätt att ta del av information angående praktikanter hälsotillstånd och samtliga anställda har tystnadsplikt. Strikta regler angående användning av rusmedel kan enkelt motiveras med att det inte är tillåtet att vara påverkad på arbetsplatsen eftersom detta kan orsaka farosituationer som påverkar även andra personer på arbetsplatsen. I och med rusmedelstrategin klargjordes principer för agerande för personalen. Dessutom fastslogs en serie rusmedelsregler som idag finns upphängda på ett synligt ställe i verkstaden.

Delaktigheten innebär att den egna rösten blir hörd och att alla har rätt att uttala sin åsikt. Man har också rätt att vara tyst ifall man vill, men alla ges en möjlighet att delge sina tankar. För att man skall våga säga sin åsikt krävs att det finns ett förtroende i gruppen och att alla deltagare ges tillräckligt utrymme. Man behöver inte hålla med allt som sägs men man måste acceptera att andra kan ha åsikter som inte stämmer överens med ens egna tankar. Effekten av kollektivträningen är att rusmedelsreglerna accepteras och uppfattas som förnuftliga av samtliga deltagare i kollektivträningen.

Källförteckning

Ehkäisevää huumeystötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti 2005. Hämtat 23.3.2009.

http://www.balanssiakatemia.fi/tie-doston_katsominen.php?dok_id=13

Karta och Kompass - handledning i strategiplanering. Stakes grupp för alkohol- och drogarbete. Hämtat 25.3.2009.

http://neuvoa-antavat.stakes.fi/SV/utveckling/strategiplanering/Karta_och_Kompass.htm

Stjärnqualité i sikte 2006. Kvalitetskriterier för preventivt alkohol- och drogarbete. Helsingfors: Stakes.

Outi Hedemäki

Nuorten työpajatoiminta tänään

Nuorten työpajatoiminta syntyi 1980-luvulla nuorten työmarkkinoilta syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Käynnistyneen toiminnan uutuusarvona perinteisen nuorisotyön ohella oli, että siinä yhdistyivät nuorisotyön menetelmät ja työhallinnon tavoitteet. 1990-luvun laman ja massatyöttömyyden seurauksena työpajojen tarve lisääntyi ja niitä perustettiin lähes joka kuntaan. Työpajatoimijoiden tarkkaa lukumäärää on vaikea määrittellä ainakin kahdesta eri syystä. Ensinnäkin työpajatoiminnasta puhuttaessa voidaan tarkoittaa sekä fyysistä ympäristöä että monialaista metodologiaa, jonka avulla pyritään vaikuttamaan yksilön työmarkkina- ja koulutusaseman parantamiseen ja elämänhallinnan lisääntymiseen (Työpajatieto 2009). Työpajatoimintaa tai sen sisältöjä ei ole määritelty lainsäädännössämme ja lisäksi sitä ohjaavaa valtakunnallista viranomaisohjeistusta on vähän. Toisaalta myös työpajatoiminnan hallinnointi voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Työpajat voivat olla kunnallisia, seutukunnallisia tai kuntayhtymän, säätiön, yhdistyksen tai jonkun muun toimijan ylläpitämiä. Tämän hetken nuorisotyöttömyyden jyrkän nousun myötä on työpajatoiminnan yhteiskunnallinen merkitys jälleen korostunut entisestään. Opetusministeriön valtakunnallisen työpajayhteenvedon mukaan Suomessa oli vuonna 2008 yhteensä 162 työpajatoimijaa. Työpajoilla on vuosittain hieman vajaa 15 000 valmentautujaa, joista lähes 60 % on alle 29-vuotiaita (Hägman, 2009).

Työpajojen tehtävä välityömarkkinoilla

Keskeisiä pajatoiminnan kehittämiskohteita ovat työpajakajon aikana opitun todentamisen kehittäminen ja laajentaminen (työvaltaisen oppimisympäristön tunnustaminen ja opinnollistaminen), valmennuksen nykyistä vahvempi limittäminen työ- ja koulutusmarkkinoille (ns. seinätön pa-

ja-kehitys) sekä matalan kynnyksen työpajapalveluiden (starttivalmennus) ja yksilövalmennuksen lisääminen (Pietikäinen 2009, 168-174). Työpajakentän voimakas kehittämistarve kohdentuu nimenomaan sellaisten nuorten valmennuksessa, jotka eivät täytä ns. tavallisuuden oletusta. Oletusta siitä, että voimavarat, toimintakyky ja asenne ovat odotusten mukaisella tasolla ja suuntautuneet nimenomaan työhön ja tulevaisuuden rakentamiseen työorientoituneesti. Tässä kehitystyössä olennaista on vahva kumppanuus ja monialainen tiimityö nuorten kanssa toimivien eri tahojen kesken. Työpajoilla on kehitetty useita toimivia malleja, joilla pyritään turvaamaan niiden nuorten koulutus- ja työura, joille perinteinen oppilaitosmuotoinen opiskelu ei syystä tai toisesta sovi ja jotka nyt näyttävät ajautuvan olemassa olevan koulutus- ja työllistymispalvelujärjestelmän ulkopuolelle. Työpajoilla on mallinnettu hyviä käytäntöjä työvaltaisten oppimisympäristöjen käytöstä erilaisten oppijoiden tukena järjestämällä opintosuunnitelmien mukainen oppiminen tuetusti toiminnallisista menetelmistä.

Syrjäytymisen ehkäisyyn ja ammatillisen koulutuksen kehittämisen parissa työskentelevien hankkeiden ja organisaatioiden valtakunnallinen Synergia- verkosto esittää 9.12.2009 julkaistussa julkilausumassaan opetusministeriölle, työ- ja elinkeinoministeriölle sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle toimia nuorten oikeuksien turvaamiseksi ja nykyisen koulutusjärjestelmämme kehittämiseksi. Verkosto esittää toisen asteen ammatilliseen koulutukseen luotavan tekemällä oppimiseen perustuvat rakenteet tunnistamalla ja tunnustamalla vaihtoehtoiset oppimisympäristöt ja niissä tapahtuva osaamisen kasvu arvioimalla työvaltaisia oppimisympäristöjä ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelmien näkökulmasta. Tarkoituksena on hyödyntää jo olemassa olevia työpajoilla ja sosiaalisen työllistämisen toimialalla kehitettyjä käytäntöjä työvaltaisten oppimisympäristöjen käytöstä erilaisten oppijoiden tukena. Työvaltaisille oppimisympäristöille ja oppilaitoksille tulisi luoda sopimukselliset käytännöt, joilla selkeytetään rahoitusrakenteet vaihtoehtoisten oppimisympäristöjen hyödyntämiselle nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja turvataan toiminnan laatu. Työpajoilla tällaisten vaihtoehtoisten opintopolkujen kehittäminen toteuttaa hyvin eurooppalaisen tutkintojen viitekehityksen (EQF) linjausta, jossa

korostetaan oppimistulosten ja osaamisen tunnustamisen merkitystä riippumatta siitä, missä osaaminen on hankittu.

Työpajojen toisena keskeisenä kehityskohteenä on valmennuksen nykyistä vahvempi limittäminen työ- ja koulutusmarkkinoille. Tällainen ns. seinätön paja tarkoittaa sellaista työpajatoiminnan muotoa, jossa valmennuksellista työtettä käytetään pajan seinien ulkopuolella. Pietikäisen tutkimuksen mukaan kentällä tarvitaan nykyistä tehokkaammin työ- ja koulutusmarkkinoille limittyviä ja siellä valmennuksellista tukea tarjoavia palveluita eri asiakaskohderyhmien mukaan sovitettuina. Palvelut voivat koostua tuesta työ- tai koulutuspaikan etsimisessä, sinne siirtymisessä ja siellä pysymisessä sekä palveluohjauksen tavoin työelämään vievistä palveluista, kuten edelleen sijoittamisesta, tuetusta työllistämistä ja työhönvalmennuksesta (Pietikäinen 2009, 170).

Etsivä työparitoiminta madaltaa palveluiden kynnystä nuorille

Valtakunnallinen Etsivä työparitoiminta käynnistyi Opetusministeriön rahoituksella 2008. Etsivän työn määräraha on yksi niistä toimista, joilla hallitus vastaa nuorten ulkopuolisuuteen yhteiskunnan palveluista ja sitä kautta mahdollisesti kehittyvään syrjäytymisen riskiin. Etsivä työparitoiminta jatkaa osaltaan erityisnuorisotyön perinteistä etsivää työtä, joka kehitettiin Oslolla yli kolmekymmentä vuotta sitten. Etsivää työtä tekevät työskentelevät pareittain ja työpareilla on kiinteä yhteys työpajatoimintaan tai työpajatoiminnan kehittämiseen. Etsivä työparitoiminnalla pyritään tavoittamaan ja kohtaamaan koulutuksen, työelämän ja muiden julkisten palveluiden ulkopuolelle jääviä alle 29-vuotiaita nuoria sekä parantaa nuorten työpajatoiminnan varhaisen puuttumisen ja matalan kynnyksen palveluja. Ulkopuolisten nuorten kokonaismäärän on arvioitu olevan eri lähteiden mukaan noin 50 000- 96 000 välillä. Kun nyt noin 20-vuotiaiden nuorten ikäluokkien koko on 60 000 luokkaa, voidaan näiden tilastojen valossa päätellä ulkopuolisten nuorten määrä olevan noin yhden ikäluokan kokoinen (Joutsu, Järvelä, Koskela & Natri 2008, 33). Etsivä työparitoiminnan kautta nuoria on tavoitettu hyvin. Opetusministeriön tie-

dotteen (Opetusministeriö 17.7.2009) mukaan vuonna 2008 etsivä työparitoiminnalla oli tavoitettu 1999 nuorta. Nuorten ulkopuolisuutta ja syrjäytymistä koskevan julkisen keskustelun valtavirrassa on kulkenut ajatus siitä, että nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen ongelmat ovat ensisijaisesti yksilöllisiä ja toissijaisesti yhteiskunnallisia ja että valtaosalla nuorista menee hyvin ja nuorten pahoinvointi on marginaalinen ongelma (Joutsu 2008, 30). Onko näin? Miten nuoret kokevat oman asemansa yhteiskunnassa? Entä ne nuoret, jotka kääntävät selkensä yhteiskunnan työorientoituneille odotuksille, koska eivät koe kykenevänsä tai haluavansa vastata niihin? Pitäisikö heidät muka unohtaa?

Kuten todettua etsivät työparit ovat saavuttaneet nuoria hyvin. Nuoria etsivät työparit ovat tavanneet kouluilla, oppilaitoksissa, nuorten tapahtumissa, nuorisotaloilla tai muissa nuorten tapaamispaikoissa. Etsivän työn tavoitteena on saattaa tukea tarvitsevat nuoret niiden palvelujen piiriin, jotka parantavat nuorten arjenhallintataitoja ja valmiuksia hakeutua koulutukseen tai työhön. Haasteeksi onkin noussut kyseisten nuorten elämäntodellisuuteen soveltuvien palveluiden riittämättömyys tai jopa puuttuminen täysin olemassa olevasta palvelurakenteesta. Esimerkiksi nuorten terapiapalveluiden tarjonta on usein liian vähäistä. Lisäksi palvelu on usein pitkien jonojen takana kohdentuen näin heikosti nuorten todellisuuteen juuri tuolla harmaalla alueella. Etsivä työparitoiminta paikkaa nyt tuota puuttuvaa kohtaamis pintaa nuorten ja olemassa olevan palvelurakenteen välillä. Etsivää työparityötä toteutetaan paikallisten tarpeiden mukaan räätälöiden, joten yhtä yksittäistä tapaa tehdä tätä työtä ei ole. Etsivän työparitoiminnan kokemus nuorten irrallisuudesta, ulkopuolisuudesta ja nuorten kanssa toimimisesta on yhteiskunnallisesti merkittävä monellakin tapaa. Toimiminen ns. harmaalla alueella, alueella jossa nuorella on usein taipumus olosuhteiden ja erilaisten tekijöiden kautta tuottaa omasta tilanteestaan harhainen kuva, edellyttää nuoren ohjautumista vaikuttavaan palveluun. Palvelun pyrkimyksenä on tuottaa yhteistä tulkintaa nuoren tilanteesta ja olosuhteista. Tulkintaa, joka voi olla kaikille osapuolille tosi. Tällaista palvelua voisi kutsua starttivalmennukseksi. Työpajojen Starttivalmennuksen kautta voidaan tuottaa riittävä määrä kokemustietoa, dokumentaatiota ja yhteneväisiä tulkintoja muodostaen valmennuksellisen

kumppanuuden (nuoren ja valmentajan välille), joka voi syrjäyttää suurimman osan ulkopuolisuuden riskeistä ja lieveilmiöistä. Vuoden 2008 aikana etsivä työparitoiminnan kautta tavoitetuista nuorista 1455 on ohjattu ja sijoittunut toimenpiteisiin, tämä osuus on 73 % kaikista nuorista. Tavoitetuista nuorista työpajatoimintaan sijoittui noin 18 % ja työhallinnon palveluihin ohjautui 26 %, joista osa edelleen sijoittui työpajapalveluihin, erityisesti Starttivalmennus toimintaan (Etsivä työparitoiminta raportointi 2/2008, 24 -26).

Matalan kynnyksen Starttivalmennus

Starttivalmennus on yksi etsivän työparitoiminnan ja työpajojen yhteistyön palvelumalli. Starttivalmennus on nuorille itsestä ja elämästä oppimisen kanava, joka sopii huonosti työvoimapolitiikan, koulutuksen, kuntoutuksen tai hoidon nykyisiin raameihin. Vaikka toimintamuodolle on nuorten keskuudessa sosiaalinen tilaus, suhtaudutaan tähän valmennuksen muotoon usein epäluuloisesti niin työpajoilla kuin eri viranomaistahoilla (Joutsu 2008, 8). Työpajojen starttivalmennus ei ole tarkkaan määritelty toimintamalli, vaan starttivalmennusta toteutetaan monenlaisin mallein ja menetelmin työpajoilla eri puolilla maata. Starttivalmennus on pajapalveluissa selkeä rikkaus ja mahdollisuus, mutta yhtä aikaa jäsentelyä ja pohdintaa vaativa asetelma. Lähtökohtaisesti Starttivalmennuksella tarkoitetaan kokonaisvaltaista prosessia, jossa lähdetään liikkeelle valmentautujan yksilöllisen elämäntilanteen, todellisuuden ja valmiuksien selvittämisestä, ja päädytään omien voimavarojen löytämiseen ja sosiaaliseen vahvistumiseen, joka tapahtuu pienin askelin. Parhaimmillaan Starttivalmennus tarjoaa lähivalmennusta yhteisöllisin keinoin, yksilö- ja ryhmävalmennusta, joiden tavoitteena on selkeyttää arjen karikoita sekä rakentaa suunnitelmaa tulevaisuudelle. Starttivalmennuksen vahvuus on löytää arkinen ja toiminnallinen kontaktipinta nuorten todellisuuteen. Voisi puhua vuoro-vaikutteisesta perehdytysjaksosta nuoren arjen tasapainoon ja sen suhteeseen pajatyöhön sekä tulevaisuuden ratkaisuihin. Keskeistä starttivalmennuksessa onkin aikuinen ja aika. Starttivalmennukseen ohjautuvan kohderyhmän palvelutarpeet ovat kokonaisvaltaiset ja moninaiset. Myös niihin

vastaaminen edellyttää kokonaisvaltaista ja riittävän pitkäkestoista palvelua, jota tuetaan muulla alueellisella palvelu- ja yhteistyöverkostolla. Starttivalmennuksen tulisi kuulua kaikkialla työpajojen valmennuspalveluihin.

Yhteistyöllä ja yhteisöllisyydellä ehkäisevää päihdetyötä työpajoilla

Työyhteisöjen päihdetyössä on viime vuosina kiinnitetty erityistä huomiota ennaltaehkäisyyn hoitoonohjauksen ohella. Työpaikan päihdeohjelma tai muut vastaavat yhteiset pelisäännöt tukevat ennaltaehkäisyä. Tärkeintä on kuitenkin se, että työpaikalla päihdekysymyksistä voidaan keskustella avoimesti.

Työpajayhteisö on parhaimmillaan itsessään tärkeä päihteiden ongelmakäytöltä suojaava tekijä. Parantamalla käytännössä nuoren selviytymis- ja sijoittumismahdollisuuksia se vähentää paineita ja koettua ristiriitaa yksilön toiveiden ja mahdollisuuksien välillä, mitä pidetään yhtenä päihteiden ongelmakäytön riskitekijänä. Työpajojen tarjoama kiinteä vuorovaikeutus valmentajien kanssa pienentää riskiä ikäryhmän sisäiseen, aikuisyhteisöstä vieraantuneeseen arvomaailmaan. Työpajayhteisö tarjoaa mahdollisuuden vahvistaa ongelmakäytöltä suojaavia tekijöitä tarjoamalla sekä aikuiskontakteja että sukupolvien välisen keskusteluympäristön, jossa uskomuksia voi muodostaa ja pohtia (Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti). Työpajayhteisön yhdessä jakama ymmärrys riippuvuusilmiön luonteesta, hoidosta ja toipumisesta mahdollistaa päihteiden riskikäyttöön puuttumisen. Työpajalla yhteisesti laadittu päihdeohjelma vahvistaa yhteisöllisyyttä ja osaltaan lisää valmiuksia päihteiden puheeksi ottoon ja tukee omaehtoista hoitoon hakeutumista. Yhteisövalmennus on osa kokonaisvaltaista päihdekulttuurin muutosta.

Vuonna 2002 sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö ja opetusministeriö käynnistivät yhdessä Valtakunnallisen työpajayhdistys ry:n kanssa hankkeen, jonka tehtävänä oli kehittää ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajojen ja kuntien kanssa. Valtakunnallinen työpajojen ehkäisevän päihdetyön kehittämishankkeessa luotiin selkeä työskentelymalli yhteisövalmennus, jossa yhteisövalmentajan tuella työpajoille rakentuu päihdeohjelma, konkreet-

tiset päihdepelisäännöt (Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti 2006).

Yhteisövalmennus- toimintamallin mukaisesti työpajan päihdeohjelma luodaan rakentamalla se yhdessä koko työpajayhteisön voimin. Tavoitteena on osallistaa ja sitouttaa kaikki valmennusyhteisön jäsenet, valmentajat (henkilökunta) ja valmentautujat, päihdeasioiden käsittelyyn. Nostamalla päihdekysymykset yhteisön pohdittavaksi tarjotaan yhteisön jäsenille vastuuta ja päätösvaltaa, joka tukee sitoutumista syntyvää yhteiseen päihdeohjelmaan. On rohkeasti uskallettava tutkia yhdessä yhteisön arvoja ja asenteita suhteessa päihteisiin ja päihteenkäyttöihin. Lupa puhua päihteistä saavutetaan vain puhumalla niistä yhdessä. Arvokkainta ei ole itse totuus vaan yhteisen tiedon ja totuuden etsintä. Työpajalla luotu päihdeohjelma on paitsi pajan sisäisen sopimus, myös sopimus pajan ulkoisesta monialaisesta yhteistyöstä.

Lähteet

Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Hilpinen Kari projektipäällikkö Startti parempaan elämään – hanke Valtakunnallinen työpajayhdistys ry. Haastattelu 15.10.2009 Helsinki. Haastattelija Outi Hedemäki.

Häggman, Erik 2008. Työpajatoiminta 2008 Länsi-Suomessa ja valtakunnallisesti. Luento Länsi-Suomen pajapäivillä Tampereella 9.6.2009.

Häggman, Erik & Walldén, Jaana 2008. Etsivä työparitoiminta – raportointi toiminnasta 1/2008. Nuorten työpajatoimintaan liittyvä etsivä työ. Helsinki: Opetusministeriö nuorisoyksikkö.

Joutsu, Else & Järvelä, Sampo & Koskela, Virpi & Natri, Tommi 2008. Starttivalmennus taiteen tekemisen keinoin kohti elämää. Tampere: Valtakunnallinen työpajayhdistys ry & Silta- Valmennusyhdistys ry.

Nuorten työpajatoimintaan liittyvä etsivä työ. Etsivä työparitoiminta – raportointi toiminnasta 2/2008. Helsinki: Opetusministeriö nuorisoyksikkö.

Opetusministeriö 17.7.2009 tiedote. Etsivä työparitoiminta saavuttanut nuorten luottamuksen. Viitattu 15.10.2009. <http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?toid=2089&zc=0&moid=2090&zoid=266960>

Pietikäinen, Reetta 2009. Yksilön vai talouden ehdoilla? Tilaaaja-tuottaja-toimintatapa sosiaalisen työllistämisen kentällä. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys.

Työpajatieto 2009. Viitattu 15.10.2009. <http://www.yhdistystieto.fi/tyopajatieto/>

Kirjoittajat

Ali-Melkkilä Sirpa, lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö

Danska-Honkala Katja, lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö

Hedemäki Outi, yhteisövalmentaja, Valtakunnallinen Työpajayhdistys ry

Helmiö Susanna, yhteisöpedagogiopiskelija, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö

Herranen Jatta, yliopettaja, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö ja nuorisotyön yksikkö

Juurinen Rosita, toiminnanjohtaja, YAD Youth Against Drugs ry

Kiilakoski Tomi, tutkija, Nuorisotutkimusseura

Korjus Liisa, yhteisöpedagogiopiskelija, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö

Koskela Eero, pastori, kirjailija

Krogerus Eija, yhteisöpedagogiopiskelija, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö

Kupiainen Reijo, puheenjohtaja, Mediakasvatusseura ry

Kylmäkoski Merja, yliopettaja, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö

Lankinen Tessa, koordinaattori, Helsingin NMKY, päihdekasvatus

Leimio-Reijonen Susanna, projektikoordinaattori, Terveys ry, Innostu! Innosta! –hanke

Muukkonen Martti, tutkija, Itä-Suomen yliopisto, Filosofinen tiedekunta.

Pasanen Hannes, projektisuunnittelija, Helsingin nuorisoasiainkeskus, Netari.fi-hanke

Pylkkänen Sanna, projektipäällikkö, Humanistinen ammattikorkeakoulu, Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus

Taskinen Tarja, työpajaesimies, Helsingin kaupunki Opetusvirasto

Ulvinen Veli-Matti, yliassistentti, Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta

Viitanen Reijo, lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö

Westerholm Camilla, individuell handledare, Ungdomsverkstaden Sveps

Öhman Sabina, fältkoordinator, Ungdomsverkstaden Sveps